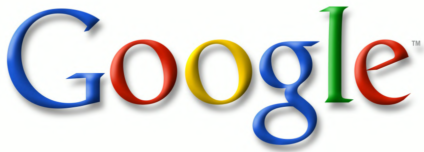
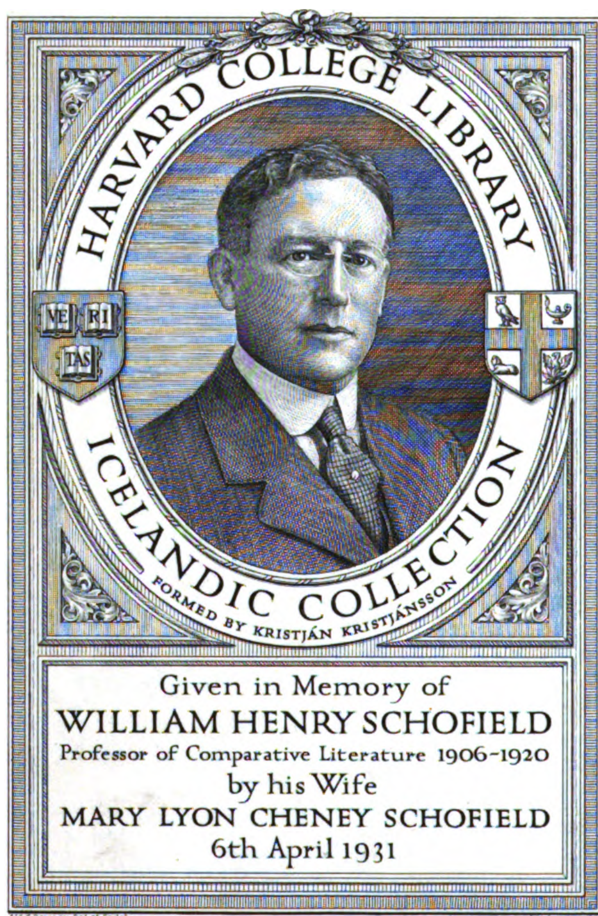

Wilhelm Gödel:
Fornnorsk-isländsk
litteratur i Sverige
I.
Stockholm 1897.

HARVARD COLLEGE LIBRARY
VE RI TAS
ICELANDIC COLLECTION
FORMED BY KRISTJÁN KRISTJÁNSSON
Given in Memory of
WILLIAM HENRY SCHOFIELD
Professor of Comparative Literature 1906-1920
by his Wife
MARY LYON CHENEY SCHOFIELD
6th April 1931

VILHELM GÖDEL

FORNNORSK-ISLÄNDSK LITTERATUR

I SVERIGE

I.

(TILL ANTIKVITETSKOLLEGIETS INRÄTTANDE)

STOCKHOLM
IVAR HÆGGSTRÖMS BOKTRYCKERI
1897

Innehållsförteckning.

Det fins ingen främmande litteratur, som utöfvat ett så stort och mäktigt inflytande på vår egen som den fornnorsk-isländska.

Visserligen ha vi ju alltid stått i liflig litterär rapport med utlandet i allmänhet, och det har också af våra litteraturhistorici så ofta framhållits, att de litterära företeelserna hos oss bära så säkra och tydliga vittnesbörd om en ständig och kraftig påverkan från de stora kulturländerna, huru originella för öfrigt i mångt och mycket vi än kunna berömma oss af att vara. Ja, det är ju så, att man i nästan hvarje slag af andlig odling hos en liten nation kan se, känna och uppdaga strömningarna af de omgestaltande rörelser, hvilka man såväl till deras egentliga ursprung som kraftigare lifsyttringar lär att bäst känna och studera i de stora folkens historia. Men kan man väl på denna grund ha rätt att, såsom man gör, stämpla de mindre folkens kultur som sekundär och resultaten och produkterna af densamma som andrahandsmessiga?

De s. k. uppslagen, de omskapande idéerna, de lifgifvande nya strömningarna, för så vidt de nu ha full rätt till sina namn, d. v. s. äga något hos sig af verklighetens sanna värde, äro barn af den pånyttfödelsens anda, som gått fram ur tidens och folkens innerligaste behof och kraf, de äro i bästa mening internationella och kunna följaktligen sägas bilda och utgöra just den kulturens

stora allmänning, i hvilken alla ha äganderätt, således äfven ett litet folk, så vidt det nämligen lefver ett friskt och vaket kulturlif, gjort och gör sina insatser i den andliga utvecklingen, med andra ord lefver med.

Det som ett sådant folk under sådana förhållanden hämtar in, är följaktligen icke att betrakta som ett utifrån bekommet lån, en främmande importerad vara, det är något, som det genom sin delaktighet i det gemensamma stora arbetet kan kalla sitt, något, som det i sin egen sträfvan och forskning självt sökt och längtat efter, kanske också delvis lyckats finna och redan börjat ge form och uttryck åt. Men detta är förhållanden, som gå igen hos alla folk, äfven de största, och på hvad grund kan man då framhålla det såsom något specielt kännetecknande och utpekande för de små?

Det är ju så tydligt, att det karakteristiska i tiden skall sticka fram och göra sig gällande hos ett kulturfolk i dess verksamhet och lifsyttringar, att man ju rent af gör detta till en fordran och framhåller det som ett villkor för att vilja tillerkänna en nation full andlig lifaktighet. Och skall man mäta ett folks kulturvärde, så har man väl att ta hänsyn icke blott till det fullt originella det skapat och frambragt utan äfven att se till, huru det ställt sig till tidens stora strömningar och rörelser, om det haft förmåga att från desamma ta upp just det, som behofvet kräft, och så organiskt tillägna sig detsamma för att sedan i själfständig alstring kunna åter i sin tur verka influerande och pånyttfödande.

Detta är just något, som vi i litterärt afseende kunna säga oss hafva gjort. Och för öfrigt skall man medge, om man helt opartiskt och utan någon kurtis mot utlandet vill bedöma vår litteratur, att den i många stycken godt kan låta jämföra sig med de stora kulturfolkens, liksom man också skall erkänna, att vi i förhållande till vår materiella kraft och yttre maktställning gifvit snarare

mer än dessa, i intet fall mindre, något som i allmänhet torde kunna få sägas om de s. k. små nationerna.

Ty huru sant det än är, att vi stått under inflytande från de stora folken, och att mången författare hos oss så till form som innehåll varit ganska starkt påverkad af utländska mönster, så kan man väl ej därför ha skäl och fog att se och framhålla ett dylikt inflytande i hvarje tidens strömning, som kommer och går, i alla händelser ej rätt att öfverskatta det på ett sätt, som vi alltid varit så benägna att göra.

Något annorlunda ställer sig emellertid förhållandet till den fornnorsk-isländska litteraturen. Dess inverkan på vår egen har vid flera tillfällen varit utomordentlig och genomgripande. Och hvarför? Jo, helt enkelt på den grund, att den till ämnessfär, innehåll och framställningssätt legat och ligger oss så nära, ja, utan tvifvel närmare, än den moderna forskningen i sin opposition mot en äldre uppfattning vill medgifva och erkänna. Därför förstod man också så godt och mottog med en sådan glädje den isländska sagan och sången vid våra furstehof under vikingatiden, och när de sedan efter långa tiders förlopp vid skilda tillfällen blifvit genom forskningen framdragna och uppmärksammade, så har man betraktat och behandlat dem som produkter af vår egen forndiktning eller åtminstone af en gemensamt nordisk. Följaktligen hafva vi sökt att helt och hållet tillgodogöra oss denna rika litteratur, att fullkomligt införlifva den med vår egen. Det har också på bästa sätt lyckats, ty storartade äro de resultat, som vunnits, och som nu föreligga i de vackra handskriftsamlingar, som kommit våra bibliotek till godo, i det ganska rika material, som framdragits och lemnats i forskarens händer och i de rent skönlitterära alster, som, tack vare skaldens och författarens bekantskap med denna litteratur, sett dagen hos oss och nu intaga ett sådant rum i vår litteraturhistoria.

Redan under forntiden, då den fornnorsk-isländska litteraturen var, hvad man i ordets egentligaste mening kan kalla lefvande, då den existerade endast i skaldens föredrag och i sagoberättarens muntliga framställning, redan vid denna tid kan man se och spåra inflytandet från denna litteratur på vår egen och inverkningarna på den andliga uppfattningen och åskådningen hos oss af de kulturens former och förhållanden, under hvilka den tillkommit.

När så denna litteratur under medeltiden upptecknades och fördes i bok, gjorde den också i denna form sitt inträde här i Sverige och tillförde forskaren, krönikören, material för hans annalistiska uppteckningar och sagohistoriska kompositioner.

Och sedan, när efter århundradens förlopp denna klassiska litteratur under senrenässansens lifligt nationella sträfvanden återupptäcktes och ånyo drogs fram i ljuset, då gjorde man allt hos oss för att taga vara på den i dess uppteckningar, dess handskrifter; och det historiskt-antikvariska intresset, som i allt litterärt sträfvande från denna tid spelar hufvudrollen, visste att tillgodogöra sig den i fullkomligaste måtto, ty den var i de lärdas ögon en litteratur af inhemskt ursprung, den innehöll ju skatter af vetande om vår egen forntid.

Slutligen, när man trött vid upplysningslitteraturens moraliserande ton, gick att i forndiktningen och vissången återfinna poesien, och nyromantiken gjorde sitt inträde i vårt land, då glömde man ej heller den fornnorsk-isländska diktningens storverk. Deras konstvärde låg i allt för öppen dag, för att tidens forskande och sökande estetiker ej skulle stanna för dem, liksom skalden, då han fick under ögat de framdragna skatterna, ej kunde undgå att inspireras af deras mäktiga anda och känna sig manad att från de rika sagocyklerna hemta motiv och stoff till egen diktning.

Forntiden.

Norska och isländska skalder i Sverige. Betydelsen af deras diktning och sagoframställning för vår egen fornlitteratur.

Såsom jag antydt, gjorde den fornnorsk-isländska diktningen sitt första inträde hos oss redan under den tid, då den var en på folkets läppar lefvande litteratur.

Vi veta nämligen af Skáldatal och sagorna, att flera af de norska och isländska skalderna — och dertill de förnämsta bland dem — under vikingatiden uppehållit sig vid det svenska hofvet i Upsala samt hos jarlarne och stormännen i landets olika delar. Vi känna också, att de vid dessa tillfällen hedrat sina värdar med äredikter: »drapor», »flockar» eller »visor», att de i diktens eller sagans form för dem skildrat sina härfärder och äfventyr, liksom vi äfven kunna förstå, att den vidtbereste och mångkunnige isländningen haft ordet och berättarrollen sig anförtrodd, när det gällde att på aftonen underhålla hofcirkeln.

Af de ärekväden och öfriga litterära alster, som dessa skalder hos oss producerat och framsagt, finnes nu knappast *något* i behåll. Här i Sverige har naturligtvis ingenting gjorts för att bevara dem; vi hafva ju ej ens tagit reda på vår egen diktning från denna tid. Och de isländska litterära uppteckningarna, hvilka vi hafva att tacka för hvad vi veta i detta fall, lemna oss i allmänhet endast korta notiser om att den eller den diktaren varit den eller den furstens hofskald och som sådan författat kväden till hans ära. Ja understundom låta de oss endast

i blotta häntydningar och anspelningar ana det verkliga förhållandet. Dock har undantagsvis ett och annat blifvit bevaradt.

Bland de skalder, som vistades här i Sverige, märkes först Brage den gamle. Han skall enligt traditionen hafva dragit omkring vid de nordiska hofven och en tid uppehållit sig hos en svensk konung »Bjǫrn at Haugi», hvilken man velat identifiera med den Björn, som Rimbertus i sin biografi öfver Ansgarius uppgifver hafva härskat öfver Björkön i Mälaren vid missionärens ankomst till Sverige år 829. Af direkta uttalanden i Egilssaga[1] få vi också veta, att Brage en gång för att rädda sitt lif, som han genom någon förseelse satt på spel, diktat en drapa till konungens ära, en »hǫfudlausn» i 20 strofer, hvilken han sedan inför denne framsagt. Dikten hafva vi icke kvar, och traditionen för öfrigt får väl upptagas och behandlas med en viss försiktighet, om det också synes ganska sannolikt, att den spunnits kring en historisk kärna.

Bättre tro och mera tillit kan man då sätta till den berättelse Skáldasaga anför om det besök, som trenne af Harald Hårfagers skalder sägas hafva gjort vid det svenska hofvet.

Det är om de vid konungens hird så högt uppburna diktarne Auðun Illskælda, Þorbjǫrn Hornklofi och Ǫlvir Hnúfa, som historien rör sig. De hade vid ett tillfälle, förtäljes det, ådragit sig sin konungs vrede och onåd på grund af ett kärleksäfventyr, i hvilket de inlåtit sig med en ung, vacker och rik enka, och till straff för detta felsteg hade konungen pålagt dem en svår och vansklig mission till svenska hofvet. Det var ej annat att göra för de goda skalderna än att ge sig utaf och så försöka att på bästa sätt utföra det ålagda uppdraget. Det lyckades

[1] Finnur Jónssons edition för »*Samfund til udgivelse af gammel nord. litteratur*», København 1886—88, s. 220.

dem emellertid förträffligt, men så var det också sådana sändebud, som hade ordet i sin makt och visste att göra bruk af detsamma. Sagan säger nämligen: »En þegar skáldin voro í frið tekin, sýndu þeir með orðsnild mikla íþrótt, tóku þeir þá yrkja lof um konúng ok marga ríkismenn aðra»[1]. Och detta är det, som särskildt är af intresse i denna Historia.

Vid Olof Skötkonungs hof och hos hans jarlar och öfriga svenska stormän uppehöllo sig flera af Islands dåtida förnämsta skalder. Den berömde Hallfreðr Vandræðaskáld vistades flera år i Sverige och blef till och med gift här. Gizurr och Óttarr, båda med tillnamnet »Svarte», synas hafva åtnjutit Olofs synnerliga förtroende. Det heter om dem i Heimskringla[2]: »Skáldin váru opt fyrir konungi, því at þeir váru máldjarfir; sátu þeir opt um daga fram fyrir hásæti konungs.» Vid de bekanta förliknings- och fredsunderhandlingarna mellan de båda Olof'arne kommo de också att spela en viktig roll såsom förespråkare för de norska sändebuden.

Bland öfriga skalder kunna nämnas de två för sin romantiska kärlek så omtalade Gunnlaugr Ormstunga och Hrafn Qnundarson, den s. k. Skáld-Hrafn, samt Olaf den heliges förtrogne vän och högt uppsatte man Sigvatr Þórðarson. Alla dessa hafva diktat äreqväden om den svenske konungen eller medlemmar af den kungliga familjen och landets stormansätter. Särskildt må framhållas, att vi af den sistnämnde hafva i behåll åtskilliga strofer af en diktcykel kallad austrfararvísur, i hvilka författaren med synnerligt godt lynne i tonen och en viss realism i framställningen lemnar oss intressanta skildringar från sina resor i Sverige och träffande teckningar af nyförvärfvade bekantskaper hos oss.

---

[1] *Fornmanna sögur* 3,80.

[2] Ungers edition, Christiania 1868, s. 274.

Skulle vi fortsätta med att för de följande tiderna, för Sverkerska och Erikska ätternas århundrade, plocka fram ur Skáldatal de mest berömda namnen bland dem, som finnas i den svenska serien, då skulle först författaren till »Geisli», Einarr Skúlason, komma att nämnas och därnäst den mest framdragne diktaren af den vittra och politiskt frejdade Sturleätten, Óláfr Þórðarson Hvítaskáld.

Andra kunde i stort antal uppräknas, men det torde vara nog med att tillägga[1], att isländska skalder ständigt kommo och gingo vid de svenska hofven, och att deras sånger diktades och föredrogos hos oss, ända tills denna smakriktning i och med den egentliga medeltidens inbrott i Norden måste vika för en ny: rímurdiktningens och riddarpoesiens.

Det är självsagdt, att denna skaldediktning och litterära samfärdsel med det sagorika Island ej kunnat vara utan betydelse för vårt eget andliga lif. Dessa kväden, som i hela sin framställning röra sig med en stil, som fått sin utbildning och utsmyckning från den vestnordiska myten och sagan i den form och omgestaltning, som förhållandena under vikingatiden förlänat dem, hade, såsom vi kunna förstå, åtskilligt nytt att skänka oss af mytologiskt och sagohistoriskt stoff, hvars verkningar för vårt kulturlif man väl kan tänka sig, men svårligen framvisa.

Men skalden var icke blott skald, han var framför allt sagoberättare. Han hade att förtälja om sina resor, om sina iakttagelser och äfventyr, om lifvet och förhållandena därhemma och hos andra främmande folk, som

[1] Närmare detaljerade upplysningar äro att finna i Jón Sigurðssons utförliga kommentar till editionen af *Skáldatal* i *Edda Snorra Sturlusonar*, Sumpt. Leg. Arnam. 3, Hafniæ 1880—87, s. 205 ff., samt Finnur Jónsson, *Den oldnorske og oldislandske litteraturs historie* 1, 416 ff. och 2, 1 ff., Kobenhavn 1893—95.

han besökt. Och än mer än detta. Han visste, hvad som i forntiden timat, ty han satt inne med sin tids hela historiska vetande. Allt hvad traditionen i hans äfventyrsälskande hemland hade bevarat och skänkt honom, det kunde han berätta. Träffande och karaktäristiskt har derför Schück om den kringvandrande isländske skalden sagt: »Han var den, som genom sina berättelser spred kännedomen icke blott om viktigare tilldragelser i nordens historia, utan ock om samtidens episka och mytiska diktning, visserligen närmast blott till fromma för konungens och stormännens hird, men medelbart genom denna äfven till öfriga hem i landet, och liksom medeltidens ballad från riddarsalen, där den först uppstått, sedan vandrade ned till menige mans koja, så fortplantade sig säkerligen ock skaldens berättelser till vida kretsar här i landet. Häri torde skaldepoesiens förnämsta betydelse för oss svenskar ligga. Skalden var den tidens press; en berättelse, som han hört vid ett nordiskt hof, föredrog han några år därefter vid ett annat, och på så sätt sörjde han för hvad vi på vårt mera lärda språk kalla: den litterära samfärdseln mellan de nordiska rikena»[1].

---

[1] Schück och Warburg, *Illustrerad svensk litteraturhistoria* 1, Stockholm 1895, s. 23.

Medeltiden.

Eufemiavisorna. Historia Norvegiæ. En latinsk öfversättning af Konungsskuggsjá. — Öfversättningar under 1400-talet. Biskop Arnes böcker, deras vandring öfver till Sverige och öden sedan här hos oss. Betydelsen af den under 1300- och 1400-talen gjorda bekantskapen med den fornnorsk-isländska litteraturen.

Till förklaring af den litterära samfärdseln mellan Norge och Sverige under 1300- och 1400-talen har man pekat på de politiska beröringspunkterna länderna emellan under hertig Erik Magnussons och Karl Knutssons tid, nämligen den förres giftermålsangelägenheter vid det norska hofvet och vistelse därstädes vid skilda tillfällen under 1300-talets första decennier samt den senares kröningsfest i Throndhjem 1449. I förra fallet har man som bevis för sitt antagande och påstående hänvisat till, hvad de litterära dokumenten sjelfva intyga, i det senare åter har man nöjt sig med att stödja sig på en af P. A. Munch framkastad hypotes.

Emot denna »häfdvunna» åsikt har emellertid Gustav Storm vid flera tillfällen opponerat sig. Han har icke velat erkänna, att drottning Eufemia haft något att skaffa med vår riddardiktning, och han har icke velat tro på den litterära betydelse af Karl Knutssons Throndhjemsresa, som Munch framhållit. Vill man ge en förklaring af de litterära förbindelserna mellan de två länderna under medeltiden och en närmare hänvisning till den tid och de förhållanden, då dessa ägt rum, då »bliver man vistnok rettest staaende ved de Rigsmøder mellem Sveriges

og Norges Høvdinger, som fandt Sted for at ordne de unionelle Tvistigheder, paa uvist Sted c. 1436—38, i Lødøse Febr. 1441, i Kalmar Juni 1441 og atter i Lødøse Juni 1442[1].

Det var dock redan 1874, som Storm gjorde detta uttalande. Han har sedermera till följd af de diskussioner, som efter den tiden förts i dessa spörsmål, och de nya fakta, som därvid framdragits, kommit till andra åsikter. Han håller nämligen icke längre på, att Eufemiavisorna må räknas till 1400-talet, utan har numera öfvergått till den uppfattningen, att de härröra från den tid och de förhållanden, på grund af hvilka de med rätta bekommit sitt namn[2]. Och hvad beträffar den förbindelse, i hvilken Sverige sedan stått till Norge under 1400-talet, så har han äfven i detta fall gått ifrån sin första mening. Men därvid har han dock utan att sluta sig till den gängse uppfattningen i Munchs uttalande kommit fram med ett alldeles nytt uppslag till frågans lösning och förklaring, ehuru detta, egendomligt nog, icke blifvit beaktadt eller taget ad notam af våra litteraturhistorici, som efter den tiden varit inne på eller berört denna fråga. Till denna sak skall jag längre fram återkomma.

Det torde väl få anses som en numera bevisad sak, att riddardikterna Ivan, Hertig Fredrik samt Flores och Blanzaflor genom drottning Eufemias föranstaltande öfversattes till vårt språk under början af 1300-talet, och detta med anledning af de förbindelser, som den svenske hertigen Erik Magnusson kom att vid denna tid knyta med det norska hofvet. Det är ju också uppvisadt och

---

[1] *Sagnkredsene om Karl den store og Didrik af Bern,* Kristiania 1874, s. 144. Jfr för öfrigt hans uttalanden i uppsatsen *Om Eufemiaviserne* i *Nordisk Tidskrift for Filologi og Pædagogik,* N. R. 1, København 1874, s. 23 ff.

[2] Se hans i förbigående härom gjorda uttalande i *Arkiv for nord. fil.* 1, 112.

väl till fullo styrkt, att dessa dikter direkt öfversatts från sina utländska källor och sålunda icke från norskan, om äfven den norska prosaöfversättningen begagnats som en god, ja mycket god hjälpreda bredvid den främmande texten. Något väsentligt torde icke vidare komma att framdragas i denna sak, och jag för min del har ingen anledning att här närmare vidröra denna så mycket omtvistade litterära fråga, då ju i alla händelser Eufemiadikterna icke äro produkter af norskt författarskap och således icke kunna eller behöfva tagas med vid en betraktelse och undersökning af den fornnorska litteraturens inflytande på vår, låt vara, att de nu också kommit till oss öfver Norge, tack vare omständigheternas förmedling.

Men hvad som för denna framställning har sin betydelse, det är den bekantskap med Norges egen litteratur, som de litterärt intresserade svenskarne vid samma tid och väl äfven vid samma tillfällen synas hafva gjort.

Så synnerligen mycket i detta afseende hade man helt säkert ej att bjuda på vid hofvet i Oslo. Den klassiska litteraturens tid var då förbi, och smaken för det ridderliga var härskande och bestämmande så i det litterära som det sällskapliga och sociala lifvet. Men ett och annat af det gamla, särskildt de genealogiska uppteckningar, som redogjorde för konungahusens släktförhållanden och härstamning, och hvilka sålunda i viss mening voro att betrakta som ett slags fäderneslandets historia, kunde ju alltid räkna på intresse och göra anspråk på en plats bredvid det moderna för dagen. Och fanns då däribland ett eller annat, som kunde intressera den litteräre främlingen, så var det att vänta, att han skulle tillgodogöra sig och hemföra äfven det.

Det är under sådana förhållanden, har jag tänkt mig, som vi bekommit det genealogiska utdraget ur den s. k. *Historia Norvegicæ*, hvilket utdrag redan under förra

hälften af 1300-talet var kändt och begagnadt här hemma i Sverige, enligt hvad dåtida afskrifter intyga.

En man i hertigens följe hade kommit att läsa den lilla krönikan, och då han därvid uppdagade, att den norska Ynglingaättens konungalängd inleddes med en rad af svenska regenter, var han gifvetvis strax besluten för att på bästa sätt tillägna sig denna upptäckt. Han företog sig sålunda att afskrifva konungaserien så långt den nämligen rörde sig med svenska härskare, d. v. s. till och med Olof Trätäljas son Halfdan Hvitben, och kunde sedan till Sverige öfverföra ett dokument, som för medeltidens krönikörer skulle få en sådan betydelse och användning.

I det skick, hvari afskriften togs från Historia Norvegiæ, synes den först en tid hafva cirkulerat bland intresserade här hemma och i denna form blifvit bekantgjord[1]. Emellertid äga vi den icke nu i denna sin ursprungliga hela uppteckning, utan hvad vi besitta är endast den fragmentariska afskrift, som blifvit bevarad i det s. k. »Registrum Upsaliense»[2] från år 1344 å dess 163:e blad, nederst på första och öfverst på andra spalten, och hvars öfverskrift lyder: Hii fuerunt reges pagani in swecia.

Det är självfsagdt, att denna nyupptäckta konungalängd skulle komma att sammanställas och hopkopplas med den regentserie man redan då ägde i ett af de genealogiska och annalistiska bihangen till Vestgötalagen. Men denna började först med Olof Skötkonung och hade sålunda endast att förtälja om Christne Konungar i Swerike, såsom Johannes Thomæ Bureus sedermera satt till titel öfver densamma. Det gällde sålunda för annalisten att

---

[1] Jfr Munch, *Om Kilderne til Sveriges Historie i den førchristelige Tid* i *Samlede Afhandlinger* 2, Christiania 1873, 74, s. 476 ff., och Storm, *Monumenta Historica Norvegiæ,* Kristiania 1880, s. XVIII f.

[2] Handskrift å Riksarkivet; förut tillhörig Antikvitetsarkivet och senare Kongl. biblioteket. Signerad i Antikvitetsarkivets samlingar: A, 17.

fylla ut tomrummet mellan den siste svenske härskaren af Ynglingaätten och den förste kristne konungen. Därvid har han tydligen stödt sig på en vid denna tid ännu kvarlefvande, men, som det synes, ovanligt dunkel och förvirrad tradition. Den har haft att berätta om en Inge, som icke gerna kan vara någon annan än sagans gamle Yngve-Frey, om en Erik med tillnamnet Väderhatt och om ytterligare tvänne konungar med detta namn, den ene berömd genom krigets, den andre genom fredens värf, och därför kännetecknade och utmärkta med de motsvariga epiteten Segersäll och Årsäll. Med dessa fyra kungar på hand kunde annalisten nu hopkoppla de båda genealogierna, hvarefter det sedan var honom lätt att med stöd af muntliga berättelser om närmast gångna tider och egen erfarenhet, då det gällde samtiden, fortsätta ända fram till den dag han satt och nedskref sina anteckningar. Och det var, såsom man af uppteckningen kan se, under året 1333.

Denna bearbetning, som nu i afskrift finnes bevarad i cod. Holm. B. 17[1] å bl. 31 och 32, hvarest den af en senare hand blifvit betitlad: Catalogus Regum Sueciæ ad Annum christi 1333, öfversattes sedermera till svenska, äfven i denna form afskrifven i B. 17 å bl. 112 och detta af samma hand, som verkställt den latinska nedteckningen. Men hela det latinska originalet har emellertid icke blifvit återgifvet i denna öfversättning. Det blad, på hvilket den uppteckades, är visserligen nu sönderslitet och fördärfvadt, så att man ej kan se, huru långt den ursprungligen gått, men med hänsyn till bladets storlek kan man dock med ganska stor bestämdhet säga, att öfversättaren stannat med de hedniska konungarna, och detta på den grund, synes mig, att han ansåg fortsättningen föreligga i bästa svenska form i Vestgötalagens regentserie.

---

[1] Svensk laghandskrift från förra hälften af 1400-talet.

Denna öfversättning öfverflyttades i sin tur åter till latin och fick omsider supplera den omnämda fragmentariska uppteckningen i Registrum Upsaliense[1].

Denna från Historia Norvegiæ afskrifna konungalängd synes vara allt af norsk eller isländsk litteratur, som vi under 1300-talet hämtade in från Norge. Det är visserligen möjligt, att ännu ett och annat, hvarom vi nu ingenting närmare känna, kan hafva kommit oss till godo. Sålunda har Storm uttalat den förmodan, att vi här i Sverige på 1300-talet med stor sannolikhet ägt den latinska öfversättning af Konungsskuggsjá, som någon litterär man i »hertiginnan Ingeborgs» tjänst skulle hafva utfört, och hvarom kännedom och bekantskap blifvit efterverlden lemnad i den afskrift, som Árni Magnússon med egen hand tagit från det fragment af öfversättningen, hvilket han själf uppgifver sig hafva funnit »blandt Bartholomæus Jacobsens Papirer»[2].

Men om nu också detta torde hafva varit förhållandet i ett och annat fall, så kan man dock icke med någon bestämdhet yttra sig härom. I alla händelser torde det ej hafva varit synnerligen mycket, som man vid denna tid hämtade in.

Något lifligare ställer sig importen, när man vänder sig till 1400-talet. För flera af de vid midten på detta

[1] Den följer här såsom tillägg till den gamla uppteckningen Hii fuerunt reges pagani in swecia å bl. 163.

Fragmentet i Regist. Ups. är bäst utgifvet af Storm i *Monumenta Historica Norvegiæ,* Kristiania 1880, s. 225, sp. 2; fragmentet med dess supplement samt uppteckningen i B. 17, bl. 31, 32 Catalogus etc. af Klemming i *Smådstycken på forn svenska* (*S. F. S. S.),* Sthlm 1868—81, s. 265 ff., resp. 270 ff., och den svenska öfversättningen i B. 17, bl. 112 af Storm i *Monumenta,* s. 226 ff.

[2] Storm, *Brudstykke af en latinsk Oversættelse af Kongespeilet fra 14:de Aarhundrede,* i *Arkiv for nord. fil.* 1, 110 ff.

århundrade från främmande språk till svenska öfverflyttade arbeten hafva norska eller isländska originalverk och bearbetningar legat till grund. Af de handskrifter, som öfversättaren därvid begagnat, hafva under tidernas lopp flera gått förlorade, men några hafva också intill våra dagar blifvit bevarade. Sålunda har den versifierade krönikan Historia Sancti Olaj parafraserats efter Kongl. bibliotekets isländska handskrift: perg. 4:o nr 2 [1], och den Vadstena-munk, som till vårt språk öfverflyttade legenden Barlaam och Josaphat har bredvid sin latinska text haft den norska uppteckningen i handskriften perg. fol. nr 6 å Kongl. biblioteket[2]. Däremot äro Karl Magnus och som det synes äfven Didrikskrönikan öfversatta och bearbetade efter nu förkomna norska codices.

Hvad beträffar originalet till Didrikskrönikan, så har Unger, såsom bekant, i företalet till sin *Saga Điðriks konungs af Bern*, Christiania 1853, s. VIII ff. framhållit och påvisat, att detta ej kan ha varit något annat än nuvarande perg. fol. nr 4 bland Kongl. bibliotekets fornnorsk-isländska handskrifter. Man har också känt sig alldeles öfvertygad af hans utredning och med full tilltro citerat hans påstående, ända till dess Klockhoff uppvisade dess ohållbarhet. I sina *Studier öfver Þiðreks saga af Bern*[3], i hvilka han ägnat denna fråga en genomgående granskning, har han kommit till det resultat, att originalet ej kan vara perg. fol. nr 4 utan en annan, numera förkommen handskrift, som dock visar sig hafva stått den förra mycket nära, ja rent af synes ha varit dess original.

[1] Se Klemming, *Svenska medeltids dikter och rim (S. F. S. S.)*, Stockholm 1881, 82, s. 522 och Storm i *Arkiv for nord. fil.* 1, 304.

[2] Jfr Klemming, *Prosadikter från Sveriges medeltid (S. F. S. S.)*, Stockholm 1887—89, s. 357 samt Schück, *Öfversättaren af Barlaam och Josaphat* i *Samlaren* 6, 160 ff. och *Svensk Literaturhistoria* 1, Stockholm 1885—90, s. 194.

[3] *Upsala universitets årsskrift* 1880.

Det är nu visserligen alltid tråkigt att behöfva åberopa och hänvisa till en »förkommen» handskrift, om man nämligen icke på samma gång kan från annat håll dra fram något stöd eller bevis för att den verkligen existerat. Men som detta i många fall kan bli svårt nog, ja, understundom visa sig alldeles omöjligt, så får man tyvärr alltför ofta stanna vid en dylik hänvisning. Öfvertygad, som jag emellertid känt mig af Klockhoffs bevisning, har jag därför bland utlåtanden från äldre tider om de fornnorsk-isländska handskrifter, som vi sedan medeltiden haft, ständigt sett och sökt efter något omnämnande, som skulle kunna anses röra den »förkomna» Þiðrekssagans codex. Åtskilliga uttalanden och anteckningar finnas ju om ifrågavarande saga, men dessa kunna likaväl syfta på den bevarade handskriften. De äro nämligen i allmänhet för knapphändiga, för att man med bestämdhet skall kunna afgöra detta och sålunda i här berörda fall komma till någon klarhet. Ett undantag i detta afseende har man dock i den förteckning, som Stiernhielm lemnat af sina källskrifter och sitt litteraturmaterial till *Gambla Swea- och Götha-Måles Fatebur*, Stockholm 1643. Han anför här både en Didric af Berns Hist. MS. (DB), och en Vilkina Kong. Saga. MS. (VKS).

Vid en undersökning af citaten från dessa manuskript visar det sig nu, att VKS är perg. fol. nr 4, och jag vill tillägga, att denna titel betecknar icke blott den del af handskriften, som rör själfva Vilkinaland, och som man just skulle kunna tro, att Stiernhielm med sin benämning »Vilkina Kong. Saga» åsyftat, utan hela den digra volymen, som i allmänhet på 1600-talet, såsom vi längre fram skola se, omtalades och citerades under detta namn. Det är således icke möjligt att i »Didric af Berns Hist.» se den egentliga Vilkinasaga i perg. fol. nr 4, som man vid en första betraktelse af Stiernhielms litteraturförteckning kan känna sig benägen för, ej heller att där-

med förstå Skokloster-handskriften eller öfver hufvud taget någon uppteckning som helst af den svenska Didrikskrönikan, ty de citat, som hänvisa till DB, säga tydligt, att denna varit en fornnorsk-isländsk handskrift.

Man skulle således i denna Stiernhielms manuskriptförteckning ha uppgift om en hos oss under förra hälften af 1600-talet befintlig, men nu förlorad handskrift af Þiðrekssaga. Att den förkommit bör ej förefalla så märkvärdigt, då man besinnar, huru mycket af det, som vi på denna tid ägde, gått alldeles om intet, och än mindre underligt vill det väl synas i det här berörda fallet, då man vet, att Stiernhielm för sina historiskt-antikvariska forskningar och sitt ordboksarbete haft med sig ut till Wasula i Lifland en hel liten last af handskrifter, som ej alla torde ha blifvit så ordentligt återställda, att döma nämligen af de infordringar och påminnelser, som Kongl. Maj:t och Riksarkivet flera gånger måste göra[1].

De handskrifter emellertid, som legat till grund för de öfversättningar och bearbetningar från fornnorskan, som gjordes här hos oss fram emot midten af 1400-talet, hafva alltså blifvit öfverförda till Sverige senast under förra hälften af samma århundrade. Vid hvilken tid, närmare bestämdt, frågar man då; vid hvilket tillfälle och på hvilken väg? Munch, som i sin ofvannämda undersökning *Om Kilderne til Sveriges Historie i den førchristelige Tid*[2] haft anledning att komma in på denna fråga, har först af alla sökt lemna ett svar på densamma.

Då nu den svenska Didrikskrönikan för första gången på 1450-talet citeras i den svenska litteraturen, så slöt man däraf, att den just vid denna tid blifvit öfver-

---

[1] Se härom bland annat Stiernhielms bref, dateradt »Wasula den 28 Jan. Anni 1648», till en af sina anförvandter i Stockholm. *Handlingar ang. Antikvitetskollegiet*, Riksarkivet.

[2] Första gången tryckt och utgifven i *Annaler for nord. oldk. og historie* 10 (1850), s. 291 ff.

satt, och att därför dess original, som man då ansåg vara den nu i Kongl. bibliotekets isländska handskriftsamling befintliga perg. fol. nr 4, blifvit öfverfördt till oss vid något lägligt tillfälle omkring år 1450. Det lägliga tillfället trodde sig Munch finna i Karl Knutssons kröningsfärd till Throndhjem år 1449, och han har därför framställt den förmodan, att den ofvannämda Stockholms-handskriften af Þiðreks-saga »er bleven erhvervet i Norge af en eller anden videnskabelig dannet Mand i Karls Følge og af ham bragt til Sverige, for at benyttes ved Oversættelser». Och han finner det äfven högst antagligt, att Olafssagans codex, perg. 4:o nr 2, kommit öfver till oss vid samma tillfälle[1]. Denna förmodan har sedermera antagits och tillstyrkts af Hyltén-Cavallius[2], af Klemming[3] och Schück[4].

Men huru sannolik denna konjektur än kan synas, så har dock det faktiska förhållandet varit ett annat.

Jag har redan nämt, att Storm opponerat sig mot hela detta antagande. Hvad han först i *Sagnkredsene* anfört låter visserligen icke mera öfvertygande än den andra åsikten, snarare mindre, men han har sedermera, tack vare ett lyckligt funnet historiskt dokument, kunnat påvisa, att den litterära förbindelse, som ägt rum mellan Norge och Sverige under 1400-talet, förmedlats på en väg, som man icke tänkt på, men väl bort kunna taga med i beräkningen, nämligen den ständiga samfärdseln klostren emellan.

---

[1] *Samlede Afhandlinger* 2, Christiania 1873, 74, s. 510, 516.

[2] Företalet till hans edition af *Sagan om Didrik af Bern* (*S. F. S. S.*). Stockholm 1850—54, s. II.

[3] *Svenska medeltidens rimkrönikor* 3, Stockholm 1867, 68, s. 291 f., *Småstycken på forn svenska,* Stockholm 1868—81, s. 293 samt *Svenska Medeltids dikter och rim*, Stockholm 1881, 82, s. 522 (alla i *S. F. S. S.*).

[4] *Svensk Literaturhistoria* 1, Stockholm 1885—90, s. 123, 441.

I en Vadstena-handskrift å Upsala universitetsbibliotek, cod. C: 564, som förskrifver sig från förra hälften af 1200-talet, och hvars innehåll under den medeltida titeln Summa Gaufredi utgöres af kommentarier och tolkningar till dekretalerna, påträffade Storm år 1873 en bokförteckning, nedskrifven på manuskriptets sista permblad. Vid närmare undersökning af densamma har han sedermera funnit den vara ett slags katalog öfver de manuskript, som en gång i tiden tillhört den framstående och lärde Árni Sigurðsson, hvilken under åren 1302—14 residerade som biskop i Bergen[1].

Nu visar det sig vid en granskning af denna förteckning, att flera af de här upptagna manuskripten låta identifiera sig med sådana, som vi här i Sverige ännu i dag äga, och man torde sålunda ha rätt att däraf draga den slutsatsen att åtskilliga af den lärde biskopens böcker vandrat öfver till oss, om också nu en del af dem förkommit.

Men huru hafva de då blifvit bragta öfver hit? Svaret ligger nära till hands. Då man nämligen vet, att det är ifrån Vadstena klosterbibliotek vi till våra offentliga samlingar fått några af de manuskript, om hvilka man med säkerhet kan säga, att de tillhört biskop Arne, då man vidare med denna omständighet sammanställer det kända förhållande, att Vadstena kloster hade en dotterstiftelse i Munkalif i Bergen, hvars blomstringstid infaller under åren 1425—55, då synes det, att man med den största grad af sannolikhet kan påstå, att Arnes böcker, som af en eller annan omständighet kommit att hamna i det norska birgittinerklostret, öfversändts såsom gåfva från detta till moderanstalten i Vadstena under förra hälften af 1400-talet. Till detta torde man sedan som

[1] Se Storm, *Den Bergenske Biskop Arnes Bibliothek* i *Historisk tidsskrift, udgivet af den Norske hist. forening* 2. R., 2, Kristiania 1880, s. 185 ff.

ett slags korrelat kunna foga det påstående, att andra böcker än Arnes vandrat samma väg, om man också om dem ej har lika goda underrättelser, som dem man lyckats finna och framdraga om biskopens manuskriptsamlingar.

Den lilla afdelning i Arnes bokförteckning, som rör hans fornnorsk-isländska handskrifter, lyder så:

»Norrôno bôkr. logbok forn ⁊ logbok. truía saga ⁊ brut*us* mz. saga þidræk a bærn. orvar odds saga. thomas saga ens hælga chantuarien*sis* arkiepi*scopi*. Sopdyngiu*m* ⁊ þar a margar sagur.»

Rörande dessa manuskript har Storm påpekat, att »logbok forn», under hvilken titel han med rätta igenkänner Äldre gulatingslagen, samt »orvar odds saga» sannolikt äro att återfinna, den förra i cod. membr. 4:o, nr 137 »e donatione variorum» å Köpenhamns universitetsbibliotek, »Codex Ranzowianus» kallad, den senare i cod. AM. 344 a, 4:o. Af de öfriga skulle han gifvetvis vilja sammanställa »saga þidræk a bærn» med den enda från denna tid intill våra dagar bevarade codex af Þiðrekssaga, nämligen Kongl. bibliotekets i Stockholm fornnorska handskrift perg. fol. nr 4. Det har också lyckats honom att fullständigt identifiera Arnes bok och Stockholms-handskriften. Den senare har nämligen på första permens insida en anteckning, som härrör från omkring 1300, och som lyder: »þiðrekss sagha a be*r*nn», och det är väl mer än en *tillfällighet*, att skriffelet »a bernn» flutit in i Arnes katalog.

Om de återstående har Storm endast nedtecknat några antydningar till deras identifiering och bestämning utan att sålunda kunna något närmare följa deras historia. Jag skall därför uppta den återstående delen af listan till närmare granskning och med den grad af visshet, som är möjlig i dylika fall, söka uppvisa och ådagalägga, att samtliga där förtecknade manuskript blifvit till oss öfverförda.

Det i november 1667 vid Upsala akademi inrättade Antikvitetskollegiet var under påföljande vår färdigt att med allvar gripa sig an med det forskningsarbete, som enligt den kungliga instruktionen var bestämdt som dess uppgift och mål. Genom flerfaldiga hinder för preses, den i så många värf ständigt anlitade Stiernhielm, hade man till en början haft svårt med att komma i full verksamhet och att få en ordentlig arbetsplan uppgjord. Men sedan frågan om ordförandeskapet blifvit af universitetets kansler ordnad, så kunde man omsider sammanträda för att afgörande diskutera det nya verkets såväl andliga som materiella angelägenheter.

Vid sessionen den 28 maj 1668 höll man också »uthj åtskillige måål rådslag»[1], hvarvid man särskildt »delibererade om materierne, som Collegij Ledamöter skulle sigh företaga at arbeta uppå»[2]. Vid denna öfverläggning gjorde då en af assessorerna, Johan Axehielm, en påminnelse om och hänvisning till det material för forskningen, som alltid »Riksens Archivum» hade att erbjuda, och bad särskildt få erinra om den samling af fornskrifter och arbeten i nordiska antikviteter, som hans aflidne svärfader Johan Thomæ Agrivillensis Bureus 1651 hade donerat staten. Till närmare kännedom om denna samlings innehåll och storlek kunde han här inför kollegiets ledamöter förete en afskrift af själfva donationsbrefvet.

Bland de gamla original-handskrifter, som här finnas upptagna, möter man först och främst följande fornnorsk-isländska membraner:

»1. Ormer Snorresson, på Pergament, in folio, rätt gammal Suänska, och mächta tätt styl, om Troiæ förstöring,

---

[1] Antikvitetskollegiets bref till De la Gardie den 9 juni 1668, *De la Gardieska brefsamlingen,* Riksarkivet.

[2] Enligt Hadorphs yttrande vid Kanslikollegiets sammanträde den 29 december 1691. Se prot. för nämda dag, Riksarkivet.

och Ängelands första bebygning, samt een hoop andra Historier, angående Frankerike och Tyskland.

2. Wilcina Saghu om 5 Suerighes Konungar in fol. på Pergament i lika måtta på rätt gammal Suänska, Den och aff migh åhr verterat, på nu brukelighit Suänskt måhl.

3. Damasceni Historia, de Barlaamo Eremitâ och Christendomens första begynnelsse vthi Indien, sammaledes å gammal Suänska på Pergam. in fol.»[1]

Följer man förteckningen i dess fortsättning skall man utom Bureus' egna arbeten och samlingar påträffa flera märkliga och betydande handskrifter, som gifvetvis alla skulle i hög grad intressera kollegiets ledamöter. En närmare förfrågan om gamle Bures »böcker» och »collectanea» blef också af Antikvitetskollegiet i särskild skrifvelse till Riksarkivet framställd. Men till svar å densamma kom den helt oväntade upplysningen, att man på ort och ställe ingenting visste om den berörda samlingens tillvaro. Följden häraf blef en anmälan om förhållandet hos kanslern, då kollegiet i skrifvelse af den 9 juni inkom med en hel del andra angelägenheter rörande verket och arbetet inom detsamma.

Det låg ju visserligen icke i kollegiets befogenhet att besvära sig i frågor och ärenden, som uteslutande rörde förvaltningen inom en annan riksinstitution, men »emädan Collegio lärer nödigt wara att hafwa all god kundskap om dee antiquiteter, som uthj Kongl. May:tz Archivo och Bibliothek äre, eller dädan till andre uthlänte, ty recommendera till E:rs högGrefl. Excell. wij detta i all ödmiukheet», heter det. Det förhåller sig tyvärr så, förklaras det i fortsättningen af detta andragande, att man i Riksarkivet saknar alla de dyrbara manuskript, hvilka Bureus en

[1] Efter Klemmings aftryck af donationsbrefvet i *Anteckningar af Johannes Thomæ Agrivillensis Bureus (Samlaren* 5, 5 ff.).

gång donerade kronan, om man undantar de två: Ormer Snorressons bok och Vilkinasagan, som Verelius för något år sedan till låns bekommit och ännu begagnar för sina arbeten och sin forskning. Detta har kollegiet icke velat underlåta att anmäla hos kanslern, på samma gång det hänskjuter till hans »nådige försorg», huru de saknade verken »kunna uppsöchte warda»[1].

De la Gardie lät genast höra efter i Riksarkivet, huru härmed förhöll sig, och fick då af »Custos Archivi» Stiernhielm och Erik Runell, arkivets sekreterare, det svar, enligt hvad han själf i bref till kollegiet af den 29 juli förklarar, »at H. Axenhielm långesedhan hadhe åther uthur Archivet tillbakatagit» största delen af de ifrågavarande manuskripten. »Edher täcktes fördenskul godhe herrar», slutar De la Gardie sin skrifvelse, »be:te H. Axehielm härom åthspöria»[2].

På kollegiets hemställan härom till Axehielm svarade denne, att han visserligen under åren 1652—55, då han var riksantikvarie, haft en större samling af manuskript och handlingar till låns från Riksarkivet, men att han också vid sitt ämbetes nedläggande återlemnat allt. Han hade visserligen nu af Bureus' manuskript »Barlaams historia» hos sig, men den hade han fått till låns af Stiernhielm för blott några månader sedan. Troligen, tillägger han, förhåller det sig väl så med flera af de saknade manuskripten, att de blifvit utlånade hit och dit till landets forskare och vetenskapsmän — så har t. ex. Verelius tvänne hos sig —, eller kanske ha de hamnat och blifvit liggande bland de papper, som hans efterträdare på riksantikvarieposten, Lars Bureus, lemnat efter sig. Han kan

[1] Originalskrifvelsen återfins i *De la Gardieska brefsaml.*, Riksarkivet. Den är undertecknad af kollegiets samtliga ledamöter med undantag af preses, Stiernhielm, som ej var närvarande.

[2] *Antikvitetskollegiets handlingar*, Vitterhets-, hist- och antikvitets-akademien.

till sist icke annat än uttrycka sin förvåning öfver att man påstår honom ha samlingen i sin ägo, då han väl gifvetvis i sådant fall snarare skulle hafva inlemnat självfva manuskripten till Antikvitetskollegiet än komma med en blott och bar förteckning öfver dem[1].

Hela infordringshistorien synes verkligen hafva grämt Axehielm, och en vacker dag begaf han sig själf ned till Stockholm för att i Riksarkivets egna gömmor dra fram de saknade verken. Hans arbete kröntes också med framgång, ty i ett bref, som han med anledning af sina efterforskningar skref till De la Gardie, och af hvilket nu visserligen blott ett fragment finnes kvar[2], får man veta, att de saknade handskrifterna äro återfunna, och icke blott dessa, utan äfven den stora samling af äldre svenska manuskript, hvilka Johannes Bureus under sin forskningstid vid Riksarkivet begagnat och med egen hand uppgjort förteckning öfver. Man läser nämligen i fragmentet: »E. H. G. Ex:s låter jagh på det ödmiukaste förnimma, att jagh nu omsider igenom min flit, hafuer igänfunnit, dee gamle Cronones Suänska böker, som min Sal. S:r-

[1] Enligt den kopia af Axehielms bref, som kollegiet under dennes bortovaro i Stockholm nedsände i skrifvelse till De la Gardie den 21 augusti. I detta sitt bref nämner kollegiet, att Axehielm rest ned till Stockholm för att inför kanslern personligen förklara sig och de ifrågavarande manuskripten »effter sökia, hwarför wore bäst — heter det — om E:rs högGrefl. Excell. läte denna tijd noga inquisition hålla ibland dem som bem:te scripta emottaget och reverserat hafwa, att dee dem måtte till rätta skaffa, emädan dee lefwa». På samma gång ber man få medsända en afskrift af ett äfvenledes af Axehielm till kollegiet öfverlemnadt »annat Register på någre Archivi Böcker, som i hans Swärfaders tijd der waret hafwa — — — och gärna såge att få wetta, hwilcka af desse än tillstädes äre». Detta register, som hufvudsakligen rör fornsvenska handskrifter och för deras historia är synnerligen viktigt, har sedermera liksom kopian af Axehielms bref fått åtfölja självfva skrifvelsen, som nu förvaras i *De la Gardieska brefsaml.*, Riksarkivet.

[2] *De la Gardieska brefsamlingen,* Riksarkivet.

fader i sin tid, hafuer hafft vnder sina händer, och wor[o] såmlighe vthi det öfre, och somlighe i det undre hualfuet; Sammaledes och min Suärfaders Cronan offererade böker; Och woro somlighe vti Archi[v]et, somligha på Revers komna till Upsal[a;] Somlighe funnos igän vthi Sal. Lars [Bures sa]mlingar förvtan fyra som änn[u] — — —».

Med de »böcker», som »på revers voro komna till Upsala», synes Axehielm egentligen syfta på de manuskript, som efter befallning från kanslern år 1666 utlånades åt Verelius. Vi veta nämligen, att Olof Rudbeck hos De la Gardie utverkade för sin vän Verelius den rättigheten att till låns ur Riksarkivet bekomma: Ormr Snorrasons bok, Vilkinasaga, »Norske lagen» och Messenius' Scondia illustrata, 10 voll; att Rudbeck själf öfverförde handskrifterna från Stockholm till Upsala, och att Albrekt Loccenius, son till professor Johannes Loccenius, den 18 december s. å. aflemnade för Verelius' räkning förbindelse och erkännande på lånet[1].

Efter denna utvikning återgår jag nu till Arnes boklista.

Den första handskrift man då här i förteckningen möter efter den utgallring, som ofvan blifvit gjord, är den s. k. »logbok». Enligt hvad Storm redan påpekat, är denna beteckning till skillnad från »logbok þorn» att förstå som **Landslagen**, och vill man då närmare precisera denna uppgift, så bör man gifvetvis, med hänsyn till att

---

[1] Albrekt Loccenius var då anställd som tjänsteman vid något af de kongl. verken i Stockholm, såsom det synes, Konungens kansli. Han blef adlad den 28 april 1673 under namnet *Tigerklou* och utnämdes den 27 mars 1675 till sekreterare i Krigskollegium.

Om detta Verelius' manuskriptlån ber jag för öfrigt få hänvisa till Bil. 5, Lit C—E och *De la Gardiska Archivet,* utg. af Wieselgren, 6, 168 samt Större akademiska konsistoriets i Upsala protokoll för den 10 juni 1682, mom. 4, som jag längre fram kommer att fullständigt återgifva.

det var en bergensisk ämbetsman, som var laghandskriftens ägare, hänföra densamma till den redaktion, som varit afsedd och lämpad för Gulating, d. v. s. beteckna den som en Yngre Gulatingslag.

Vid en undersökning af de fornnorska handskrifter vi nu äga i våra offentliga samlingar såväl med afseende på deras innehåll som ålder och proveniens har jag slutligen kommit därhän, att jag tror mig kunna identifiera Arnes »logbok» med den handskrift af Gulatingslagen, som nu finnes bevarad i Lunds universitetsbibliotek, och hvilken Storm under signum »Hist. Litt. 12 fol.» beskrifvit i *Norges gamle love* 4, 698 ff.

Storm har här satt dess nedskrifningstid till »1:ste Halvdel eller henimod midten af 14:de Aarhundrede (efter 1320)». Själfva årtalet har han fått från de å bl. 50 v., b—51 nedskrifna och af Magnus Eriksson detta år utfärdade privilegier för Bergen.

Man skulle sålunda icke kunna tänka på, att det är denna handskrift, som finnes upptagen i en manuskriptsamling från andra decenniet af samma århundrade. Men ser man närmare på handskriften, så tror jag, att man utan någon verklig motsägelse kan hänföra densamma just till denna tid. Det förhåller sig nämligen så, att dessa privilegier, liksom de närmast framför å bl. 44 v., b—50 v., b upptecknade réttarbœtr, äro nedskrifna af en annan hand, än den som eljest utfört handskriften i dess helhet. Och man står här inför den mycket vanliga företeelsen, att en senare ägare af en gammal codex låtit i densamma uppteckna sådant, som kunde vara af särskildt intresse för honom, eller som han ansåg vara samhörigt med bokens innehåll. På sådant sätt utfylldes i dylika fall, och så äfven här, de blad, som den ursprunglige skrifvaren kommit att vid en större afdelnings slut lemna blanka. Storm har också i sin beskrifning påpekat, att just dessa uppteckningar, som gifvit honom det ofvan-

nämda årtalet, äro utförda i »mindre Skrift og som det synes noget senere» än själfva lagtexten.

Ser man sålunda bort från dessa yngre tillägg och endast tar handskriften i dess ursprungliga och egentliga skick i betraktande, så fins intet hinder att sätta den till början af 1300-talet, d. v. s. till tiden före 1315. Det paleografiska utseendet talar snarare för än emot en sådan datering, och de tidsbestämningar, som handskriften för öfrigt med afseende på sin nedskrifning lemnar, göra ej heller några svårigheter. Visserligen finnas bland de stadganden af Hákon Háleggr, som följa på Gulatingslagen, några réttarbœtr af år 1313, men handskriften kan mycket väl vara skrifven det året, ja, t. o. m. senare och ändå godt hafva hunnit komma in i Arnes boksamling och blifva upptagen i hans förteckning, som rimligtvis uppsattes af biskopen först under den sista tiden af hans lefnad, d. v. s. då han började tänka på att beställa om sitt hus. Man har således full rätt, synes mig, att sammanställa den här ifrågavarande handskriften med Arnes »logbok».

Men om nu också ingenting strider emot en sådan sammanställning, fins det då något, som talar för densamma? Gifves det nämligen något annat stöd för att de båda handskrifterna äro identiska, än det man nu af namnlikhet och ålder tror sig kunna draga fram? Kan man t. ex. följa denna handskrifts historia hos oss sedan äldre tider tillbaka, tider före midten af 1600-talet, då man här började att göra de stora och egentliga insamlingarna af fornnorsk-isländska handskrifter? Och kan man påvisa, att vi ägt denna lagbok redan vid midten af 1400-talet, den tid, då de andra bergensiska handskrifterna synas hafva kommit i vår ägo?

Ja, att döma af ett uttalande, som Storm har om handskriften i sin beskrifning af den, ser det ut, som om det just ej skulle vara möjligt att härpå lemna ett nöj-

aktigt svar. Han säger nämligen på tal om dess proveniens, att »Haandskriftet, der rimeligvis i 14de Aarhundrede tilhørte Færøernes Bispestol, har omtr. 1500 faaet Tilskrifter i blandet norsk-dansk Sprog»[1].

Den första delen i detta påstående är ju endast ett antagande utan vidare stöd, än att handskriften innehåller en réttarbót för Färöarna, och den sista, den om »tillskrifterna» från omkring 1500, visar sig icke hålla streck. De randanmärkningar och rubriceringar, som Storm med detta utlåtande åsyftar, kunna nämligen härröra från hvilken del af 1400-talet som helst, synes det, och äro för öfrigt icke affattade på »blandet norsk-dansk Sprog» utan på fornsvenska, för så vidt icke latinet blifvit användt, såsom oftast skett. Några exempel skola tydliggöra detta. Å bl. 82 r. står: »Wm kon*ungs* frid j resom», å bl. 99 v.: »Hwru æghande lath*e*r sina iordh a legha — —[2] longum passum oc wm affradh» och å bl. 136 r. läser man: »Wm th*e*m so*m* ey wilia skipa ma*n*no*m* ræt.»

När handskriften kom öfver till Sverige, hade tydligen någon vetgirig broder bland Vadstena-munkarna börjat studera och undersöka den, hvarvid han gjort de ifrågavarande randanmärkningarna och förklaringarna. Det är precis, som man kunde vänta sig.

Vi ha således haft denna handskrift i Sverige redan på 1400-talet. Omnämd och citerad i något arbete från denna tid är den visserligen icke, så vidt mig bekant är. Men redan i Olaus Petris *Svenska krönika* finner man den anförd och åberopad. Ty när författaren här i sitt arbete hänvisar till sina källor och därvid icke blott drar fram våra egna gamla lagar, som han vetat begagna och göra

---

[1] *Norges gamle love* 4, 700.

[2] Anteckningen, som genom skada å handskriften är omöjlig att tolka på denna punkt, synes emellertid här ha de vanliga förkortningstecknen för det latinska *quæ dicitur*.

bruk utaf, utan äfven »then Norska laghboken»[1], så är det utan tvifvel denna handskrift han åsyftar, ehuru detta visserligen ej kan af hans knapphändiga omnämnande till fullo bestyrkas.

Men kommer man så in på 1600-talet och börjar efterforska och undersöka de källor, som den tidens historiska och språkvetenskapliga författare begagnat, så skall man påträffa utförligare citat och säkrare hänvisningar till »den norska lagen». Johannes Thomæ Bureus, som lifligt intresserade sig för de gamla pergamenten, har i sitt bekanta historiskt-antikvariska sammelverk Sumlen[2] gjort en massa anteckningar om och utdrag ur de handskrifter han studerat, och han har därvid bland annat lemnat några korta excerpter »Utur Cronones Norska Laghbok». Vid en undersökning af dessa fann jag genast, att hans original varit den här omnämda Lundahandskriften. Excerpterna stämma fullkomligt med membranens text; Bureus har lemnat en mycket noggrann, ja, fullt diplomatarisk afskrift, skulle man kunna säga.

Det är samma codex, som sedan 1666 utlånades från Riksarkivet till Verelius. Vid utarbetandet af sitt götiska lexikon, *Index lingvæ veteris Scytho-Scandicæ*, använde han bland mycket annat litteraturmaterial äfven denna handskrift, och anteckningar af hans kända och karaktäristiska hand å dess mariginaler visa bäst af allt, att han haft den och studerat den. Vid hans död 1682 återgick den icke till Riksarkivet, trots alla ifriga och kraftiga infordringar, om hvilka jag i sammanhang med en redogörelse för de Rugmanska manuskriptens öden får tillfälle att längre fram närmare orda. Den hamnade i stället liksom så mycket annat af det, som Verelius haft till låns för sina forskningar, i hans slägtingars och vänners händer.

Vid fördelningen af Verelius' bo mellan stjufsonen

---

[1] Se Klemmings edition, Stockholm 1860, s. 65.

[2] Handskrift å Kongl. biblioteket.

Jakob Istmen Reenhielm och den aflidnes öfriga anförvanter föll »Guladings och Fröstatingz lagerne tillijka med Hirdskra» på de senares lott, hvarvid dock Reenhielm visste byta den till sig mot ett annat arbete, såsom man ser af hans egenhändiga anteckning i själfva protokollet från arfsutredningen, där det heter: »förbytt medh Svetonio den P: Rym[onius, pastor i Ingatorp och svåger till Verelius]: behåller»[1]. Detta framgår också af ett utlåtande af Olof Rudbeck i Upsala akademiska konsistorium den 10 juni 1682, som jag får tillfälle att längre fram och i ett annat sammanhang anföra. Och på samma lyckliga byte syftar också den påteckning, som Reenhielm gjort å själfva handskriftens första perm, och som lyder: »Jacob J. Reenhielm emit et possidet; amissum librum recepit forte fortuna A:o 1682».

Från Reenhielms dödsbo gick den 1691 öfver i andra privata personers ägo och stannade så en dag hos historikern Sven Lagerbring. Storm har påpekat, att han måste hafva ägt handskriften, »thi om Afskriften i Uldalls Saml. 37 fol. oplyses at 'Beatus J. Langebek describi curavit ex ms. membraneo Sv. Bringii v. Lagerbring', og ved Langebeks Afskrift af Calendariet i Uldalls Saml. 72 fol. omtaler han Originalen saaledes: 'Cod. legum vet. Norr. Membr. in folio mihi a Dn. Pr. Bringio per Brocmannum commun. 1766'».

Detta kan också bestyrkas med intyg från annat håll. Bland Claudius Arrhenius-Örnhielms papper å Kongl. biblioteket fins nämligen en berättelse, en »förklaringh» om de åtgärder, som denne 1682 såsom rektor vid Upsala akademi vidtog för att från Verelius' dödsbo få in de bok- och manuskriptlån, som Verelius under sin lifstid innehaft från Riksarkivet och Antikvitetskollegiet, men ej

[1] Verelius' testamente samt åtskilliga handlingar rörande hans dödsbo finnas i original förvarade å Linköpings stiftsbibliotek (cod. B: 130, fol.).

kommit att återställa. Till denna fråga skall jag längre fram återkomma. I denna berättelse emellertid, hvarest »Norske lagen» eller, såsom det på ett ställe heter, »Gule- och Frostetings Norske lagar» finnes omnämd, har en hand från 1700-talet skrifvit i marginalen »nu Prof. Bringj» eller »hos Prof. Bring», en anteckning, som för öfrigt blifvit gjord också om en annan isländsk handskrift, innehållande »Olof Tryggwasons saga» och »Noriges Hird-skrå», och hvilken äfven den liksom den norska lagboken kommit att till sist hamna i Lunds universitetsbibliotek.

Den nästa handskrift i Arnes katalog är »truía saga ⁊ brutus mz». Den har, som man af titeln ser, innehållit en uppteckning af Trójumannasaga och de med denna sammanfogade Bretasǫgur. En handskrift af detta inne-håll, som för öfrigt på grund af sitt material och andra paleografiska åldersbevis skulle kunna räknas till tiden omkring 1300, existerar nu icke i våra samlingar. Men vi hafva en gång ägt en dylik i den nu förkomna, men från 1600-talet i samlarnes anteckningar och forskarnes arbeten kända Ormr Snorrasons bok. Den var enligt uppgift af Bureus en gammal membrancodex i folio och betecknas af honom såsom ett sammelverk af »een hoop historier» bland hvilka Trójumannasaga och Bretasǫgur sattes främst[1]. Det innehållet synes godt lämpa sig för Arnes »truía saga ⁊ brutus mz».

[1] En fullständig redogörelse för volymens innehåll finner man i den litteraturförteckning, hvilken som bihang åtföljer Verelius' *Index lingvæ veteris Scytho-Scandicæ* samt i den af Verelius handskrifna Catalogus Historiarum et monumentorum e penu Antiqvitatis Islandicæ depromptus, som nu finnes bevarad i Cod Ups. R: 697, ehuru uppgiften här är mindre fullständig (Jfr Gödel, *Katalog öfver Upsala universitets biblioteks fornisl. och fornn. handskrifter*, Upsala 1892, s. 45 samt Bil. 1). Enligt dessa förteckningar skulle handskriften hafva innehållit följande sagor: Trójumannasaga och med den förenade Bretasǫgur, Anunder Jarls sonasaga och Magussaga, Laesþáttr, Flóventssaga Frakkakonungs, Bærings-, Remundar-, Eiríks-, Ivents-, Bevis-, Mirmants-, Partalopa-, Enoks- och Parcivalssaga.

Om handskriftens historia hos oss känner jag ingenting före 1600-talet. Men från och med den tid Bureus drog den fram i dagen, finnes den ofta omnämd, citerad och använd. Bureus själf har begagnat den för sitt ordboksarbete[1], som han synes hafva sammanskrifvit under åren 1625—1631[2], och Verelius hade den till låns, såsom vi ofvan sett, och nyttjade den för sin *Index*. Den kom emellertid icke bort med hans samlingar, utan återställdes, såsom vi längre fram skola se, genom Rudbeck och blef därpå delvis afskrifven i de nu å Kongl. biblioteket förvarade isländska handskrifterna: papp. fol. nr 58 och papp. 4:o nr 29 samt i cod. Ups. R: 706, I[3]. Sedermera har den emellertid vid slutet af århundradet gått för alltid förlorad.

»Thomas saga ens hælga chantuariensis arkiepiscopi» låter väl icke identifiera sig med Kongl. bibliotekets perg. 4:o nr 17, hvilken Jón Eggertsson 1682 hemförde från Island. Men den skulle kunna sammanställas med en annan pergamentscodex af sagan, hvilken vi på 1600-talet bevisligen ägt, men som nu gått förlorad.

I litteraturförteckningen till Verelius' *Index* finnes bland membranhandskrifterna upptagen en »Thomas Saga af Cantarabyri», som han sålunda begagnat för sitt ordboksarbete. Något närmare om denna handskrift får man icke veta här, men i Verelius' testamente[4], där det tydligen är samma handskrift, som går igen, omtalas den

[1] Handskrift å Kongl. biblioteket; i Antikvitetsarkivets samlingar signerad: F. a. 13.

[2] Enligt anteckningar och dateringar här och där i handskriften.

[3] Bevisen för att dessa afskrifter härstamma från »Ormr Snorrasons bok» äro för omständliga för att här kunna intagas. Jag skall därför komma med dem i en särskild uppsats, och detta mitt påstående liksom förut det antagande jag rörande samma sak gjort i min *Katalog öfver Upsala universitets biblioteks fornisl. och fornn. handskrifter*, Upsala 1892, s. 55, få väl till dess stå »obestyrkta».

[4] Jfr ofvan sid. 31, anm. 1.

som en gammal pergamentscodex. I § 11 af testamentet heter det nämligen: »Mitt Lexicon Scandicum som iag giort hafwer, Jtem Thomæ Sagu på gammalt pergament testementerar iag till Upsala Bibliotek. Men hwadh annatt som intet tillfyllest utharbetat är, gifwer iag till H. Professor Oloff Rudbäck».

Man skulle nu visserligen kunna tro, att Verelius bekommit denna handskrift från något af de manuskriptförvärf, som gjordes under senare hälften af 1600-talet. Men utom den ofvannämda perg. 4:o nr 17 känner jag bland alla dessa handskrifter ingen mer än den Thomassaga, som Jónas Rugman hemförde från ett af sina besök i Köpenhamn[1]. Detta Rugmans exemplar är nu förkommet, men det synes emellertid hafva varit en afskrift från 1600-talet, att döma nämligen af den omständigheten, att det alltid nämnes tillsammans med andra sådana obetydliga handskrifter, hvilka vi ännu i dag ha kvar. Rugman skulle väl ej heller hafva lyckats att i Köpenhamn komma öfver en sådan handskrift, som den Verelius ägde i sin Thomassaga.

För öfrigt skulle en sådan man som Verelius icke hafva tillåtit sig att göra en gåfva af detta eller öfver hufvud taget något bland de manuskript, som inkommit med Rugmans samlingar, och detta så mycket mindre, som kanslern efter påstötning af den i »antikviteterna» alltid nitiske och vaksamme Hadorph lät år 1670 i särskild skrifvelse till akademiska konsistoriet göra förfrågan om, huru man vårdade och bevarade Rugmans »medh publique Kostnadt j Rijket inbrackte Manuscripter»[2].

Den membrancodex sålunda af Thomassaga, som Verelius ägde, hade säkert sedan äldre tider funnits i Sverige. Under forskningens dagar på 1600-talet hade den liksom andra historiska handskrifter blifvit framdragen i ljuset, möjligen af Verelius själf funnen bland undan-

[1] Härom närmare längre fram.

[2] Se närmare härom längre fram.

gömda gamla papper, eller kanske snarare till honom öfverlemnad af någon vän, som på ett eller annat sätt kommit öfver densamma. Från Verelius' sterbhus synes den sedermera icke hafva blifvit öfverlemnad till Upsala bibliotek. Visserligen förklara arfvingarna i det vid arfsutredningen hållna protokollet, att »Hwadh som n:o 12 uti Testamentet wijdkommer, bestå wij Lexicon Scandicum, sampt Thomæ Saga till Upsala Biblioteek; Jtem dhe öfrige der sammastädes förmälte ofullkomlige Documenter till H. Profess: Rudbäck»[1]. Men trots detta kom helt säkert den gamla goda Thomassagan att liksom den »Norska lagboken» stanna ute i privat ägo, tills den så omsider gått förlorad.

Det som nu återstår af Arnes förteckning, är »Sopdyngium ⁊ þar a margar sagur».

Enligt Storm »betegner vel» detta uttryck, »at disse Bøger laa sammen uden Orden med andre norrøne Bøger af historisk Indhold, som Biskopen ikke har fundet det Umagen værd at nævne särskilt»[2]. Ja, den närmast till hands liggande förklaringen vore väl att tolka det som »en hop gamla trasiga och mögliga manuskript, bland hvilka åtskilliga 'sagoböcker' förekomma», hvarvid man då får fatta »þar *a*» som »þar *af*», analogt »*a* Bern» för »*af* Bern», såsom skrifvaren förut har.

Men en annan tydning gifves också. Den grundar sig på att förstå ordet »sopdyngjur» icke precis som »trasiga luntor», hvarvid man närmast kommer att tänka på det yttre utseendet hos de manuskript man har att göra med, utan snarare som »diverse anteckningar», »tillfällighetsuppteckningar» o. dyl., och på denna grund fatta det så, som om det förklenande i dess betydelse syftade på själfva innehållet. Till stöd för en sådan tolkning vill jag anföra följande.

---

[1] Enligt originalet i cod. B: 130, fol. å Linköpings bibliotek.

[2] *Historisk tidsskrift, udg. af den Norske hist. forening* 2 R., 2, 190.

Séra Gottskálk Jónsson i Glaumbæ på Island ägde en handskrift, som nu under signum: »Add. 11242, 4:o» finnes bevarad i British Museum, och som för öfrigt är känd under namnet Gottskálks syrpa. Detta sistnämda ord öfversättes af E. Jónsson i hans *Oldnordisk ordbog* med: »2) Bog el. Blade, hvori der er nedskrevet et el. andet af blandet Indhold, især Leilighedsdigte, el. desl.», hvilket också passar godt in på Gottskálks handskrift. Den innehåller nämligen en massa diverse saker, såsom lagbestämmelser, biografiska notiser, dikter och tillfälliga anteckningar. Själf kallar nu Gottskálk Jónsson sin syrpa för sópdyngja och dægrastytting, ty å bl. 62 v. har han med egen hand antecknat: »þesse bok heitir sopdyngia oc dægrastytting»[1].

Af detta kan man sålunda se, att det ifrågavarande ordet »sopdyngja» användts i litterär bemärkelse för att beteckna hvarjehanda och tillfälliga uppteckningar, och att man följaktligen kan ha rätt att tolka det så.

Med hänslutning till en dylik uppfattning skulle jag alltså vilja öfversätta slutorden i förteckningen af Arnes »norröno bǫkr» med: »En sammelcodex af diverse uppteckningar, hvari (þar a = å hvars blad) också åtskilliga sagor finnas nedskrifna».

Hvilken af dessa tolkningar, som nu kan komma sanningen närmast, vill jag emellertid ej söka att afgörande yttra mig om. Den sista syns mig i språkligt afseende vara den bästa, men å andra sidan vill jag då genast anmärka, att man nu ej skall kunna ta fram ur våra fornnorsk-isländska handskriftsamlingar en codex, som till innehåll, ålder och proveniens motsvarar ett sammelverk, sådant som det här ifrågavarande, och jag känner ej heller ur historien om våra fornnorska och fornisländska hand-

---

[1] Jón Þorkelsson, *Séra Gottskálk Jónsson í Glaumbæ og syrpa hans* i *Arkiv för nord. fil.* 12, 47 ff.

skrifters förvärf något omnämnande eller någon anteckning om en dylik handskrift.

Med den första tydningen åter har man visserligen beredt sig den möjligheten att bland de omnämda »margar sagur» kunna inrangera de öfriga fornnorsk-isländska handskrifter, som vi sedan 1400-talet ägt, men om hvilkas förvärf man ingenting med säkerhet vet. Sådan är t. ex. Storms mening om Olafssagans codex, perg. 4:o nr 2 å Kongl. biblioteket, och den nu förkomna uppteckningen af Karlamagnússaga: »selv disse kunde have været blandt de 'mange Sagaer', som laa sammen i Dynger i Biskop Arnes Bibliothek»[1].

Men om nu också denna tolkning går för sig, och den nämda möjligheten därigenom står öppen, så är det långt ifrån nödvändigt att under denna, som det kan synas, alltför bekväma, men på samma gång nästan intetsägande rubrik utan vidare subsumera dem alla, äfven om de nu ej gå upp till ett antal af mer än högst fyra. Jag påminner nämligen om hvad jag ofvan sagt, att andra böcker än Arnes sannolikt vandrat samma väg till oss, om vi också rörande deras historia och förvärf ej äga lika goda och säkra underrättelser.

De fornnorsk-isländska handskrifter, hvilka alltså redan på 1400-talet funnos här i Sverige, voro:

1) de ännu bevarade: *Perg. fol. nr 4 och 6*, Þiðreks- och Barlaams saga, *perg. 4:o nr 2*, Óláfssaga, alla tre å Kongl. biblioteket, samt *Hist. Litt. 12, fol.*, Hirðskrá och Yngre Gulatingslagen, å Universitetsbiblioteket i Lund;

2) de nu förkomna originalen till Karl Magnus och Didrikskrönikan samt codices af Trójumanna- och Thomassaga.

Jag har ofvan antydt, att dessa handskrifter helt

[1] Anf. arb., sid. 191 f.

säkert blifvit öfverförda till Sverige under åren 1425—55. Stämmer då detta med den tid, till hvilken man har att förlägga de öfversättningar eller bearbetningar af dem, som utfördes här hos oss under 1400-talet, och hvilka väl med största sannolikhet kommit till under de studier och granskningar, som man gifvetvis ägnade originalen genast vid deras hitkomst?

Det gäller då först att få närmare reda på, när dessa öfverflyttningar och bearbetningar gjordes.

Af Barlaam och Josaphat äro vi lyckliga nog att äga själfva original-uppteckningen i den s. k. »Nådendals klosterbok», f. d. Antikvitetsarkivets A: 49, och dess nedskrifning har man på åtskilliga grunder kunnat bestämma till åren 1441—42[1]. Till omkring samma tid har man också förlagt Karl Magnus, och det finnes intet, som hindrar att låta Historia sancti Olaj göra denna sällskap, om man nämligen icke är bunden af den förutfattade meningen, att dess original kom öfver till oss först 1449.

På samma sätt och med samma resonemang skulle jag också vilja affärda Didrikskrönikan, men då man nu fastslagit dess ålder till »omkring 1454», så lär jag väl icke utan vidare få göra den ett årtionde äldre. Jag skall därför i största korthet här ta upp till ompröfning den vid flerfaldiga tillfällen afhandlade frågan: När öfversattes Didrikskrönikan?

Såsom bekant citeras den svenska öfversättningen af sagan för första gången i den interpolerade Prosaiska krönikan, interpolerad så till vida nämligen, som det just är från Didrikskrönikan tilläggen äro tagna.

Från hvilket år är då den utvidgade Prosaiska krönikan? Den äldsta handskrift, i hvilken den finnes bevarad, är den s. k. »Fru Märetas bok» eller »Codex Ve-

---

[1] Se *Bonaventuras betraktelser,* utg. af Klemming *(S. F. S. S.),* Stockholm 1860, s. XXVI ff. samt Schück, *Öfversättaren af Barlaam och Josaphat* i *Samlaren* 6, 160 ff.

relianus» å Kongl. biblioteket[1]. Denna är nedskrifven år 1457, men som det är en sammelhandskrift, i hvilken krönikan sålunda förekommer i afskrift, måste själfva originalet vara äldre. Längre tillbaka än omkring 1450 kan man emellertid icke sätta detta, ty vid den tiden har krönikan ännu icke blifvit interpolerad och utvidgad, såsom det nämligen visar sig af den afskrift, som föreligger i den handskrift å Kongl. biblioteket, f. d. Antikvitetsarkivets D: 26, hvilken Klemming begagnat till textcodex vid sin edition af krönikan[2].

Den Prosaiska krönikan skulle således på dessa grunder hafva fått sin omredigering mellan åren 1450 och 1457, och det historiska material, som interpolatorn härvid begagnat, borde sålunda hafva framdragits just vid denna tid, med andra ord: Didrikskrönikan skulle under något af de nämda åren hafva blifvit öfversatt.

Närmare än så kan man på denna väg ej komma. Vill man emellertid ej stanna här, så får man då söka ta sig fram på andra håll, t. ex. i och genom de arbeten, som på ett eller annat sätt hänga samman med dessa nu nämda, och hvilkas nedskrifningstid man säkrare kan bestämma. Ett sådant har man i den Lilla rimkrönikan.

.Detta arbete är, som bekant, en omskrifning i versifierad och monologisk form af den utvidgade Prosaiska krönikan. Kan man således slå fast året för dess författande, så torde man kunna komma den här framställda frågan om tiden för den Prosaiska krönikans utvidgning och Didrikskrönikans öfversättning något närmare in på lifvet. När författades alltså Lilla rimkrönikan?

För att härpå lemna ett exakt svar är det nödvändigt

---

[1] Om denna handskrift se *Svenska medeltidens rimkrönikor* 3, Stockholm 1867, 68, s. 246 ff. och *Småstycken på forn svenska*, Stockholm 1868—81, s. 294 (båda i *S. F. S. S.)*.

[2] I *Småstycken på forn svenska*, s. 217 ff.

att först klargöra, huru hon i sitt ursprungliga skick sett ut. Ty sådan hon nu föreligger i sin äldsta och, på det hela taget, bäst bevarade uppteckning i Codex Verelianus, hvilken också Klemming utan någon förändring eller omredigering följt vid sin edition[1], verkar hon stympad och fragmentarisk. Det är, som om den egentliga afslutningen fattades, som om man saknade själfva det vackra krönet på den genealogiska byggnad författaren sökt att timra upp. Man väntade sig gifvetvis såsom den siste bland alla de uppräknade härskarne en stor och lycklig furste, som omsider kommit till makten, och hvilken framtiden tillhör. En sådan har också författaren haft att presentera i sin »Carolus», som 'nu' blifvit 'hyllad' och 'gillad', det »gudh giff til lycko och godh ende».

Det är väl nämligen alldeles oomtvistligt, att den Karl Knutssons-monolog, som Klemming upptagit såsom »Tillägg. 1» till sin edition, och hvilken han hämtat från annan källa, än den som lemnat honom texten till själfva krönikan, just utgjort det i Codex Verelianus felande slutet. Den passar så godt in här i sammanhanget, för att ej tala om att man vid en jämförelse med framställningen och särskildt afslutningen i den Prosaiska krönikan ovillkorligen fordrar att till sist ha en dylik Karl Knutssons-monolog. Först genom att se saken på ett sådant sätt förstår man också den betydelse af politisk partiskrift, som väl endels varit afsikten med arbetet, och som det tydligen äfven ägt.

Att nu emellertid Karls-monologen saknas i Codex Verelianus eller den s. k. »Fru Märetas bok», har von der Ropp i sitt arbete *Zur Deutsch-Skandinavischen Geschichte des XV. Jahrhunderts*, Leipzig 1876, s. 156 sökt förklara på det sätt, att allt, som rör Karl Knutsson, blifvit af politiska skäl uteslutet. Fru Märeta, handskriftens äga-

[1] *Svenska medeltidens rimkrönikor (S. F. S. S.)* 1, 215 ff.

rinna, synes nämligen vara den Märta Månsdotter Gren, som omkring 1450 blifvit gift med Kristian Benktsson Oxenstierna till Salsta[1]. På grund af fiendskapen och stridigheterna mellan denna släkt och den Bondeska skulle därför i den Oxenstiernska familjehandskriften den ifrågavarande slutmonologen, som prisar Karl i hans upphöjelse, hafva blifvit struken och borttagen.

På samma sätt förklaras också den omständigheten, att handskriften ej upptar af rimkrönikorna mer än själfva Erikskrönikan, ehuru den är nedskrifven efter den tid, då denna och Karlskrönikan blifvit förenade till ett arbete.

Detta af von der Ropp framställda antagande har utan tvifvel sannolikheten för sig.

Klemming har visserligen, till försvar för sin uppfattning af Lilla rimkrönikans ursprungliga utseende och den i öfverensstämmelse därmed af honom redigerade editionen, sökt bemöta och afvisa detsamma. I *Småstycken på forn svenska*[2] har han nämligen på tal om Codex Verelianus och dess nuvarande utseende påpekat, att den visserligen är defekt, att »slutet, eller 3 rader af Christofer och hela k. Karl, felar med handskriftens sista blad», men också på samma gång framhållit, att »denna rätt vanliga olycka ej kan tillskrifvas en politisk orsak», såsom von der Ropp velat förklara förhållandet.

Men denna anmärkning, som Klemming här gjort och nedskrifvit med tanke på den Prosaiska krönikan, träffar emellertid, strängt taget, icke von der Ropp, ty Klemming tycks ha förbisett, att dennes uttalande gäller i första hand Lilla rimkrönikan och Erikskrönikan. Och med dem förhåller det sig så, att de båda förekomma *inuti* handskriften och därtill sluta å sina resp. blads recto-sidor, å hvilka sedan andra uppteckningar genast

[1] Se härom Klemmings utredning i *Svenska medeltidens rimkrönikor (S. F. S. S.)* 3, 248.

[2] S. 294.

taga vid, hvadan de alltså föreligga i det skick, som skrifvaren lemnat dem. Om också von der Ropp sedan utsträckt sitt påstående äfven till Prosaiska krönikan och i förbigående påpekat, att förhållandet med den synes vara detsamma som beträffande de andra, så är det ej därom hans uttalande egentligen rör sig, hvarför det ej heller bör kriticeras just i denna punkt, och det så mycket mindre, som von der Ropp ej kan hafva haft någon anledning att i detta speciella fall starkare urgera sitt påstående, då Klemming vid sin edition af Prosaiska krönikan ej följt Codex Verelianus utan en uppteckning, där såväl den gode Kristofer i hela sin prydno som också den ståtlige herr Karl fått vara med. Och därför har såväl von der Ropp som hvarje annan all anledning att i detta fall vara fullt nöjd utan några knottriga kommentarier.

Men för öfrigt torde von der Ropps påstående äfven i denna punkt vara ytterst sannolikt, ty det är en händelse, som verkligen ser ut som en tanke, att äfven beträffande Prosaiska krönikan den del blifvit undanskaffad, som rör Karl Knutsson och hans framgångar.

Klemmings åsikt och uppfattning om Lilla rimkrönikans ursprungliga utseende[1] kan därför ej anses riktig, och vid en fullt kritisk edition bör följaktligen den omnämda Karl Knutssons-monologen få följa med och ej stämplas som en senare tilldiktning.

Vid ett sådant förfarande har man ej blott att åberopa det nu anförda utan också att stödja sig på hvad öfriga uppteckningar säga. Jag tänker härvid icke på den s. k. »Fru Elins bok», f. d. Antikvitetsarkivets cod. D: 3, som i detta fall ej är annat än en afskrift af Codex Verelianus eller dess original, ej heller på AM. 191 fol., »Codex

[1] Utom det att denna hans åsikt röjer sig i det sätt, på hvilket han utgifvit krönikan, så har han också direkt uttalat den i *Svenska medeltidens rimkrönikor (S. F. S. S.)*, 3, 292.

Askabyensis», i hvilken Lilla rimkrönikan förekommer i ännu defektare skick[1], utan på den, ehuru visserligen nu förkomna handskrift, som Messenius begagnat för sin *Then Gamble och minsta Swenske Rijmkrönikan* i *Twå Små Gamble Sweriges och Göthes Chrönikor*, Stockholm 1615, samt dessutom en afskrift från slutet af 1500-talet på 6 blad i folio, som nu finnes å Kongl. biblioteket. I såväl Messenius' edition som den sistnämda afskriften bildar Karl Knutssons-monologen den lämpliga afslutningen.

Tar man nu den Lilla rimkrönikan sådan, som hon ursprungligen synes hafva kommit från parafrasörens penna, och i detta skick mönstrar henne, så skall man finna, att hon går fram i tiden till slutet af 1449, just samma år, på hvilket också den Prosaiska krönikan i sina båda redaktioner, såväl utan som med tillägg, stannar. Med hänsyn till krönikörens sätt att föra fram berättelsen ända till »nuet», drar man gifvetvis häraf de ganska otvifvelaktiga slutsatserna, att den Prosaiska krönikan författats 1450, att den omedelbart efter sin affattning, samma år om man så vill, blifvit interpolerad och försedd med tillägg från Didrikskrönikan samt omskrifven i versifierad form, den s. k. Lilla rimkrönikan, och till sist såsom en följd af allt detta: att Þiðrekssagan varit i svensk öfversättning tillgänglig 1450.

Men på hvilken grund har då Klemming och med honom Schück kunnat förlägga öfversättningen till midten af 1450-talet?

Jo, på trenne ställen i den Prosaiska krönikan förekommer ett uttryck: »som framdelis i bokin sigx», hvilket Klemming ansett »åsyfta en utförligare behandling i den bok författaren anlitade som källa. Denna bok åter kan, så vidt vi nu veta — fortsätter Klemming —, ej hafva varit någon annan än gamla Eriks-krönikan och

[1] Se *Svenska medeltidens rimkrönikor (S. F. S. S.)* 3, 250 ff. och 274 ff.

den nya Karls-krönikan af 1452. Antages denna uppfattning, så följer deraf att prosaiska Krönikan ej kan vara skrifven förr än vid år 1452; och i de verkliga sakförhållandena finnes intet som talar deremot»[1].

Ur detta Klemmings, som det väl kan synas, något tveksamma utlåtande har Schück sedan dragit det »korollarium», att Þiðrekssagan vid midten af 1450-talet blifvit till svenska öfversatt[2]. I sin *Svenska Literaturhistoria* (Stockholm 1885—90) har han därpå framställt förhållandena så[3]. Sedan Karls officielle biograf 1452 nedlagt sin penna, förstod konungen snart att finna nya värktyg för sitt icke alltid så oegennyttiga nit för historieskrifningen, och med dessas tillhjälp utsände han den ena krönikan och politiska visan efter den andra. Det var en franciskanermunk från gråbrödraklostret i Stockholm, som nu fick försöka sin förmåga, och frukten blef den Prosaiska krönikan, som väl under året 1453 såg dagen. Den utvidgades sedermera och begagnades af författaren till Lilla rimkrönikan, hvilken »antagligen redan före 1456» var färdig. Till följd häraf öfverflyttades Þiðrekssagan »ungefär 1454».

Men ser man närmare på »de verkliga sakförhållandena», så känner man sig icke fullt belåten med denna framställning.

Den Prosaiska krönikan, som slutar vid julen 1449 och icke har ett ord att förmäla om de märkliga krigshändelserna under åren 1451—52, kan på grunder, som jag ofvan andragit, icke vara skrifven 1453. Och hela det sätt, på hvilket den Lilla rimkrönikan slutar, det glada uttalande, att nu är Karl blifven hyllad som konung både af svenskar och »nordmen», och den hulda önskan, att

[1] *Småstycken på forn svenska (S. F. S. S.)*, Stockholm 1868—81, s. 293.

[2] *När öfversattes Didrikskrönikan?* i *Samlaren* 6, 60 ff.

[3] Jfr också den i not. 2 anförda uppsatsen.

Gud måtte förläna hans regemente lycka och välgång, det säger oss alldeles tydligt, att den är nedskrifven ej långt efter hans kröning i Throndhjem.

Så mycket vissare och säkrare ter sig också detta, om man med slutmonologen jämför de tillägg, som sedermera följde, och som af Karls fiender och politiska motståndare utslungades. De bilda en direkt fortsättning i händelsernas kedja; de tala om Karls regeringsbekymmer under 1451 och kända framfart under kriget i Skåne 1452, samt hans fortsatta öden och slutliga död.

Hvad för öfrigt beträffar uttrycket »som framdelis i bokin sigx», så har man väl ej att på det hela taget fästa större afseende vid detta än de moderna författarnes så ofta uttalade, men så sällan infriade löften i de välkända orden och vändningarna »som jag längre fram skall återkomma till», »som jag i en utförligare framställning ämnar uppta till behandling», eller för att ta ett exempel, som för tillfället ligger än närmare till hands, de akademiska disputations-1:orna, hvilka ju så ytterst sällan få sin annonserade fortsättning.

Resultatet af allt detta är, att Þiðrekssagan blifvit till svenska öfversatt senast 1450.

Men härmed är blott den ena gränsen i tiden uppdragen. Hur långt tillbaka den andra kan sättas, är väl svårt att säga. Så mycket torde man dock våga påstå, att sagan icke varit bekant hos oss på 1430-talet ännu.

Man har nämligen påpekat[1], att Nikolaus Ragvaldi icke hade någon kännedom om Didrikskrönikan eller dess norska original, när han vid kyrkomötet i Basel 1434 höll sitt bekanta tal om de gamla »göternas» betydelse i världshistorien, ty hade han detta haft, så skulle han förvisso ej ha försummat att göra bruk af ett dokument, så betydelsefullt och gifvande för hans framställning, som

[1] Se Storm, *Sagnkredsene om Karl den store og Didrik af Bern*, Kristiania 1874, s. 141.

just krönikan med sin Vilkinasaga hade varit. Tidigare än under 1440-talet torde sålunda sagan icke hafva blifvit bekantgjord hos oss, men till detta decennium skulle jag också vilja förlägga dess öfversättning.

Men mot ett sådant påstående gör man gifvetvis genast den invändningen: huru kunde under sådana förhållanden Didrikskrönikan vara okänd af författaren till den Prosaiska krönikan, men kort tid därefter begagnas vid en interpolation och utvidgning af samma arbete. Nej, det enda möjliga synes nog vara att sticka in Didrikskrönikan i tiden mellan den Prosaiska krönikans båda redaktioner, d. v. s. dess ursprungliga affattning och senare utvidgning, huru knappt utrymmet än kan tyckas vara.

Visserligen låter detta helt plausibelt, men en dylik »inpressning» lär knappast ha sannolikheten för sig. Naturligare låter då det hela förklara sig på följande sätt.

Den Prosaiska krönikan författades af en franciskanermunk från gråbrödraklostret i Stockholm, och denne hade ingen aning om den i Vadstena befintliga Didrikskrönikan. Men munkens arbete, modernt och ej utan en viss betydelse i dagens politiska frågor, spreds snart i åtskilliga afskrifter. En sådan hamnade också hos de litterära birgittinerna, och krönikan fick då sina randanmärkningar och tillägg.

Kan man sålunda säga, att Didrikskrönikan med största sannolikhet öfversattes på 1440-talet, så synas alla indicier peka därhän, att de bergensiska handskrifterna vid pass 1440 kommit öfver till Vadstena, där de blifvit föremål för ett lifligt studium, hvarvid flera af dem under den närmaste tiden öfversatts till svenska.

Man kan nu fråga, huru dessa öfversättningar blifvit utförda. Till svar härå anser jag mig emellertid icke här böra komma med en vidlyftig undersökning utan endast i allra största korthet meddela följande.

Först ber jag då få påminna om hvad jag redan sagt,

att originalen för tvänne af de här ifrågavarande öfversättningarna, nämligen Karl Magnus och Didrikskrönikan, nu saknas, så att man om dem svårligen kan yttra sig, i alla händelser ej komma med »sakliga utredningar». Något af vikt för öfrigt utöfver det, som redan sagts och skrifvits om den förstnämda, lär väl icke kunna framdragas, och hvad beträffar den senares ställning till den uppteckning af originalet, som föreligger i perg. fol. nr 4 å Kongl. biblioteket, så har alldeles tillräckligt därom blifvit ordadt af de många, som skrifvit om Þiðrekssagan, dess handskrifter, olika redaktioner och öfversättningar. Jag får därför hänvisa till deras framställningar och då särskildt till företalen af Unger och Hyltén-Cavallius i deras respektiva editioner af Þiðrekssagan och Didrikskrönikan, till Storms arbeten och för öfrigt till Klockhoffs och Boers afhandlingar och uppsatser[1].

Hvad beträffar Barlaam och Josaphat, så gäller om den, hvad jag ofvan yttrat om Eufemiavisorna. Den har nämligen blifvit öfverflyttad till vårt språk med den latinska uppteckningen till grundlag, och den norska öfversättningen synes endast hafva blifvit begagnad till hjälp vid tolkningen samt för att supplera det i mångt och mycket knapphändiga originalet. En närmare undersökning häraf hör väl, strängt taget, icke hit och skulle för öfrigt med en massa jämförande exempel och långa diskurser ej kunna här lämpligen inrymmas.

Den öfversättning emellertid, som direkt härstammar

---

[1] *Saga Ðiðriks konungs af Bern,* udg. af Unger, Christiania 1853. *Sagan om Didrik af Bern,* utg. af Hyltén-Cavallius *(S. F. S. S.),* Stockholm 1850—54. Storm, *Sagnkredsene om Karl den store og Didrik af Bern,* Kristiania 1874, s. 144 ff. och *Nye Studier over Thidreks Saga* i *Aarbøger for nord. oldk. og historie* 1877, s. 297 ff. Klockhoff, *Studier öfver piðreks saga af Bern* i *Upsala universitets årsskrift* 1880. Boer, *Über die handschriften und redactionen der piðreks saga* i *Arkiv för nord. fil.* 7, 205 ff.

från norskan, och hvars original dessutom ännu finnes kvar, är Historia Sancti Olaj. Men äfven om den kan jag fatta mig kort. Det kan egentligen ej sägas något annat eller något mer om den, än hvad Klemming yttrat i anmärkningarna till sin edition af arbetet i *Svenska fornskriftsällskapets samlingar*[1].

Han förklarar nämligen där, att den är »ett mycket knapphändigt och dåligt sammandrag» af sitt original. Som man kan förstå, har munken icke lagt sig vinn om eller ens förstått att i sin bearbetning ta upp det mera betydande, det väsentliga i författarens framställning, utan hvad han i sitt tycke funnit lämpligt, det har han dragit ut för att sedan parafrasera detta från den kraftiga och klangrika prosan på vanlig knagglig knittel. Hvad originalet beträffar, så har detta ej varit något annat än perg. 4:o nr 2, hvilket jag härmed vill omnämna, då Klemming nämligen trott sig finna, att öfversättaren bredvid denna handskrift också användt en codex af Óláfssaga Tryggvasonar, ett antagande, som dock Storm i sin uppsats *Om Kilden til den svenske Rimkrønike om St. Olaf*[2] med ganska tydliga skäl bestridt.

Innan jag lemnar 1300- och 1400-talen, återstår att se, om denna bekantskap med den fornnorsk-isländska litteraturen haft någon betydelse för tidens litterära verksamhet.

Som jag redan antydt, var det krönikören, tidens häfdaforskare, som framför andra kom att intressera sig för de nyförvärfvade litterära verken. Det fanns ingenting af känd och tillgänglig litteratur rörande Sveriges forntid, som författaren till Prosaiska krönikan icke visste göra bruk utaf. Huru hårdt vi än bedömma hans sätt att skrifva ihop vår fornhistoria, så må vi dock skänka honom den rättvisan, att han med lifligaste intresse arbetat

[1] *Svenska medeltids dikter och rim*, Stockholm 1881, 82, s. 522.

[2] I *Arkiv for nord. fil.* 1, 304.

på sin uppgift, och att han åtminstone icke underlåtit att »tillgodogöra sig det historiska materialet».

I främsta rummet var det naturligtvis våra egna gamla uppteckningar, som han betjänade sig utaf, men därjämte visste han också att från främmande historiker, annalister och biografer hämta upp allt, som han i något afseende fann användbart för sin framställning, hvarvid det dock gifvetvis ej kunde komma i fråga att granska och afgöra, om det eller det verkligen rörde vårt land och förhållandena hos oss.

Den bästa och viktigaste bland källskrifterna utifrån blef det här ofvan behandlade utdraget ur Historia Norvegiæ. Det lemnade krönikören en hel rad af svenska regenter för den tid, hvarom de inhemska annalerna ingenting hade att förmäla.

Andra i viss mån mera betydande bidrag skulle bekantskapen med öfversättningarna från 1400-talet hafva skänkt författaren. Karl Magnus samt Barlaam och Josaphat innehöllo väl icke något, som specielt kunde intressera en forskare i Sveriges historia, om också ett och annat kunde hafva gifvit anledning till ett lärdt citat eller en förklaring, en liten utläggning i förbigående, men Olafssagan hade han helt säkert icke studerat utan ganska godt resultat, och i Didrikskrönikan skulle han gifvetvis själf hafva upptäckt de konungar, som sedermera kommo att genom en annan inrangeras i hans regentlängder.

Men denna litteratur var för franciskanermunken okänd, den hade ännu ej kommit utom Vadstena-klostrets murar. Genom den eller dem, som emellertid haft tillfälle att ta kännedom om densamma, fördes dock sedermera en *del* af dess nyheter in i det »utkomna» arbetet. Det fans nämligen något i ett af de nya verken, som ej *kunde* eller *borde* förbigås, och som var så lätt att i randanteckningar foga till, och det var namnen på Didrikskrönikans Vilkinakonungar.

Men på hvilken grund och med hvad rätt, frågar man, kunde dessa sagofigurer stickas in bland den Prosaiska krönikans konungar och betecknas som svenska regenter?

Jo, det var naturligt, att dessa härskare skulle ha plats bland våra andra gamla konungar, ty det sägs helt enkelt i krönikan, att de regerat öfver Svea- och Götaland och alla de välden och riken, som med dessa varit förenade. Men på hvad grund sedan þiðrekssagans författare lemnat en sådan framställning af förhållandena, det beror åter på hans uppfattning af de historiska och geografiska uppgifterna i hans källor. Och med den förhåller det sig i det här berörda fallet på följande sätt.

Sagans Vilkinaland har, såsom Storm uppvisat[1], erhållit sitt namn af de slaviska Vilcerna, och betecknade sålunda ursprungligen de delar af norra Brandenburg och Pommern vester om Oder, som af dem en gång i tiden innehades. Men småningom kom detta namn att öfverflyttas på andra närgränsande områden och land. De krigiska Vilcerna, som ständigt lågo i strid med sina grannar i sydvest och vester, inbyggarne i Saxonien, þiðrekssagans Hunaland, hade under dessa sina fejder förbundit sig med de i norr boende Danerna. Dessa båda folk betraktades därför af Sachsarna som samhöriga, och Vilkinaland kom alltså från deras synpunkt att omfatta landet ej blott öster och nordost om dem utan äfven i norr.

När sedan þiðrekssagans författare sökte att med ledning af sina sachsiska sagomäns berättelser uppdraga gränserna för Vilkinaland, så inkorporerade han äfven andra i norr liggande länder och då på samma gång »sveakonungens välde». Ja, han synes till och med hafva betecknat detta såsom det egentliga »arflandet». »Villcinaland — säger han — þat heitir nu Suiðioð oc Gautland oc allt Sviakonungs uelldi. Skanœy. Sealand. Jvtland.

[1] *Nye Studier over Thidreks Saga* i *Aarbøger for nordisk oldkyndighed og historie* 1877, s. 297 ff.

Vinland oc oll þau riki er þar til hallda»[1]. Detta öfversättes i Didrikskrönikan så: »Wilcina land. som nu ær kalladh swerige oc gøtaland. oc skane oc siæland oc winland oc all the rike ther till lage»[2].

Det är självsagdt, att man sålunda hade all anledning att betrakta Vilkinakonungarne som fullgoda svenska härskare, och detta så mycket mer under dessa danskhatets tider, som man därigenom kunde uppvisa, att alla länder omkring Östersjön en gång lydt under sveakonungens spira. Därför inrangerade man Vilkinakonungarne med deras historia i den Prosaiska krönikans regentserie, hvarvid interpolatorn klarerade det genealogiska sammanhanget genom att sammanslå och identifiera två af de nya konungarna med två af de gamla, som han fann bäst gå ihop och passa in med hvarandra, om ej precis till utseende, karakter, person, härskarindividualitet och allt, hvad det nu kan heta, så åtminstone vid en jämförelse i de allra allmännaste och gröfsta drag af deras förtjänster och brister »i fredens och krigets värf». På det sättet fick han med sagans alla fem: [Philemer-] Vilkinus, [Inge-] Nordian, Hernit I, Osantrix och Hernit II.

Den från Jordanes af krönikören upptagne gotiske härskaren »hin store mektoge Philemer», han, som »sampnade en storan här och drogh in j sithiam som är swidia» och som sedan vann, snart sagdt, »all landh vnder sigh», kunde ej gärna vara någon annan än den »som ok kallas Vilkinus», Didrikskrönikans förste och främste »sviakonung», den lycklige eröfraren af »alt Rytzeland».

Vilkinus har en son, Nordian, som blir hans efterträdare på Sveriges tron, och som naturligtvis därför måste sammanslås med Inge Philemersson. Denne Nordian var

---

[1] *Saga Điðriks konungs af Bern*, udg. af Unger, Christiania 1853, s. 27.

[2] *Sagan om Didrik af Bern*, utg. af Hyltén-Cavallius *(S. F. S. S.)* Stockholm 1850—54, s. 19 f.

visserligen den lycklige arftagaren till ett stort och mäktigt välde, men var ej den, som kunde hålla tillsammans det hela i de strider och svårigheter, som de många skatt- och lydkonungarna snart nog kommo att bereda honom.

Den farligaste bland dessa furstar blef Hernit, konungen af Ryssland. Han var ej nöjd med den underordnade ställning, i hvilken Vilkinus satt honom, och genast efter dennes död gjorde han därför uppror, besegrade Nordian och lade under sig »alt Swerige». »Siæland vnte han» dock sin forne öfverherre, men »ecke mera aff Swerigis rige; sa stod thz lenge i longa stwnd».

När emellertid Hernit »tog at aldas, beffelte han sin son Osanttrix rikit i Swerige, oc gaff hanum konungs naffn». Denne regerade och krigade och gick så till sist all världens väg, han som de andra, hvarvid en hans brorson, Hernit, kom upp på tronen. Om denne få vi veta, att »han wan vnder sik bretania och slo j hell theris konung som het jsung ok ix hans sönir mz honom» o. s. v., tills han omsider »doo j swerigie».

Med denne Hernit slutar Vilkinasagans regentlängd. Det gällde nu för interpolatorn att på något sätt söka sammanställa och förbinda denne siste härskaren med krönikans följande konungar. Detta klarerades emellertid ganska ledigt, ty Hernit förklarades ha »ij sönir effter sik en het neorch ok annar frode», just precis de två bröder, som enligt krönikörens framställning kommo till makten efter Inge. Att nu därigenom denne Neorch och Frode blefvo på en och samma gång söner af tvänne goda fäder och ättlingar af såväl den inhemska som inkräktande ätten, det var interpolatorn ej nog ömtålig genealog att generas af, nej icke ens så pass, att han tog sig för att stryka krönikörens framställning rörande släktförhållandena mellan Inge och de två. Förmodligen ansåg han, att de genom en dylik intim förbindelse åt båda hållen hade så mycket säkrare rätt till kronan.

I den utvidgade form, som den Prosaiska krönikan genom dessa interpolationer och tillägg omsider fått, blef den sedan den hufvudcodex, från hvilken flera århundradens historieskrifvare hämtade uppgifter till sina framställningar af vår fornhistoria. Man fann det tydligen bekvämare att förse sig så godt man kunde ur krönikans materialförråd än att hänvända sig till de mera gifvande, men också mera svåråtkomliga ursprungliga källorna eller att våga sig ut på mödosamma upptäckts- och forskningsfärder.

Det är alltså icke sant, när Peringskiöld i företalet till sin edition af *Þiðrekssaga*, Stockholm 1715 förklarar, att Ericus Olai, Johannes Magnus, Olaus Petri och Laurentius Petri i och för sina uppgifter om Vilkinakonungarna begagnat sig af och stödt sig på den ursprungliga norska sagan i den uppteckning, som han själf använde för sin edition, d. v. s. nuvarande perg. fol. nr 4 å Kongl. biblioteket.

G. W. Gumælius har visserligen i en uppsats *Om en gammal Swensk Handskrift af Wilkina Saga*[1] sökt rätta denna Peringskiölds uppgift därhän, att det skulle ha varit den svenska Didrikskrönikan, som användts af de nämda historieskrifvarne, en åsikt, som Geijer och andra sedermera biträdt. Men äfven denna uppfattning är felaktig, ty Didrikskrönikan har icke varit känd af någon bland dessa forskare, utan förhåller det sig faktiskt så, att de alla betjänat sig utaf den utvidgade Prosaiska krönikan med undantag af Ericus Olai, som endast haft dess bearbetning, den Lilla rimkrönikan, till sitt förfogande.

Man har under senare hälften af 1400- och hela 1500-talet icke gjort bruk af de fornnorska Vadstenahandskrifterna eller deras öfversättningar. Undantagsvis har visserligen Ericus Olai begagnat Historia Sancti Olaj,

[1] I *Iduna* 10 (1824), s. 243 ff.

från hvilken han hämtat några notiser af vikt[1], och Olaus Petri har väl studerat den Norska lagboken.

Men detta är också allt. Det blir, såsom vi skola se, Johannes Messenius, som först af alla använder den norska Olafssagan i forskningens tjänst, och det är den gamle Johannes Thomæ Agrivillensis Bureus, som drar fram den alldeles förgätna och förgömda Þiðrekssagan och visar upp, huru den egentliga Vilkinahistorien såg ut.

De vinningar man sålunda vid studiet på 1400-talet af den fornnorska litteraturen gjorde, voro väl, reelt sedt, af en ganska underordnad betydelse, om man också må erkänna, att de endels varit vida bättre än mycket annat, som man från andra håll insamlade. Ty genom kännedomen om Historia Norvegiæ återvann man dock ett material, som väl en gång tillhört en lefvande, om ock på denna tid alldeles bortsopad svensk tradition.

Gäller det åter Þiðrekssagan, då måste det erkännas, att man kom tillbaka med blott en liten tillökning till allt det konfusa stoff, hvaraf författaren till Prosaiska krönikan gjort sitt arbete, och hvaraf kommande tiders historiker skulle utföra sina kompositioner, underliga i hela sin sammansättning af historiska notiser, fabler, hugskott och obefogade fakta. En ändring i dessa förhållanden kunde först ske med nytt historiskt material som korrektiv.

Ty frånsedt bristen på all sans och kritik, var det ej författaren möjligt, när han nu prompt ville inleda sin krönika med en framställning af vår fornhistoria i stället för att därom iakttaga försiktighetens tystnad — det var honom ej möjligt att lemna en framställning af rent faktiskt värde. Han var i saknad af all lefvande tradition, af alla äldre litterära uppteckningar, och han ägde ej någon

[1] Se härom de vidfogade anmärkningarna och noterna till Ericus Olai, *Chronica Gothorum* i *Scriptores rerum Svecicarum* 2: 1, 1 ff samt Munch, *Samlede Afhandlinger* 2, Christiania 1873, 74 s. 513 ff.

förutsättning att på arkeologisk väg kunna supplera sitt torftiga material. Alla dessa brister kunde först i någon mån botas genom den bekantskap med de historiska verken i den fornnorsk-isländska litteraturen, som på 1600-talet hos oss inleddes.

»I Sverige havde man intet andet end Studerestue-Combinationer at hjelpe sig med», säger också Munch med hänsyn till forskningen i Sveriges fornhistoria under denna och närmast följande tider. Och han tillägger: »der existerede i Ordets egentlige Forstand ingen svensk Oldhistorie, førend Sagaerne (ↄ: den fornnorsk-isländska sagolitteraturen) begyndte at sprede sit Lys derover, og Personer og Begivenheder med eet fremstod, om hvis Tilværelse man forhen ikke engang havde drømt[1]».

Därmed stå vi också i tiden inför den fornnorsk-isländska litteraturens renässans i Norden.

[1] *Samlede Afhandlinger* 2, Christiania 1873, 74, s. 527 f.

1500- och 1600-talen.

(Till Antikvitetskollegiets inrättande år 1667.)

I.

Den fornnorsk-isländska litteraturens renässans.

Norge. Öfversättningar af Konungasagorna: Kristian Pedersen, Laurents Hanssön, Mattis Störssön. Lagöfversättningar. Handskriftsafskrifningar. Bekantskapen i Sverige med de nämda öfversättningarna. — Island. Arngrímur Jónsson. Brynjólfur Sveinsson. Björn Jónsson. Runólfur Jónsson. Magnús Óláfsson. Guðmundur Andrjesson. Stefán Óláfsson. Utvandrande isländingar. Jónas Rugmans ankomst till Sverige.

När Island på 1260-talet går under som självständig stat, är det också slut med dess rika ock kraftiga litterära alstring. Under den tid, som följer, förmår man knappast mer än afskrifva och hopsamla de redan frambragta verken för att sedan gömma, men på samma gång alldeles förglömma dem. 1300-talet är samlingens tid, och det följande århundradets litterära intressen gå hufvudsakligen upp i torftig rímurdiktning.

Och i Norge äro förhållandena desamma. Äfven här är litteraturen ett tydligt utslag af sitt lands inre som yttre tillstånd. Den hade blomstrat så rikligen under de kraftiga konungarna af Sverres ätt, men den tynar bort, då landet korporeras in i unionen, och det mister sina konungar och sitt hof, i hvars hird landets alla intelligenta krafter samlats eller åtminstone kommit i beröring med hvarandra. De världsliga och andliga stormännen kunde visserligen för en tid uppehålla det litterära lifvet,

men blott för en tid, hvarvid det nästan uteslutande var fråga om att insamla och taga vara på hvad som redan fans för att så i domarsalens skåp och kapitelbibliotekens hyllor sammanföra och låsa in de gamla böckerna. Och här faller sedan århundradens damm öfver dem; det blir så tyst och stilla, där fordom landets öden ristades med såväl svärd som penna, där lifvet i både verklighet och dikt var så rikt på »dust och bohord».

Men de andliga och litterära intressena träda åter fram och göra sig gällande, i och med det att humanismen och renässansen nå hit upp, och en friskare fläkt kommer in i lifvet. Man börjar fundera öfver dagens angelägenheter och förhållanden, och man vänder blicken till det förflutna för att se och lära känna, huru man fordom tänkt och handlat. Därvid kommer just det gamla och undangömda till heders, det dras fram och genomforskas.

De verk inom den fornnorsk-isländska sagolitteraturen, som i det längsta synas hafva bibehållit sig som en omtyckt läsning, voro Snorre Sturlusons arbeten. Men äfven de blefvo till sist igenlyckta och undanställda. Härtill bidrogo väl hufvudsakligen de språkliga förhållandena. Ty i och med det att danskan trängde in och blef förhärskande, var samhörigheten med fornspråket upprifven, och det fans snart ej någon, som längre förstod det mål, på hvilket 1200-talets litteratur var affattad. Men under tiden hade de gamla böckerna blifvit afskrifna och bevarade, och när forskaren sedan på 1500-talet sökte teckna sitt fosterlands historia, så var det konungasagorna, som i första hand fingo stå till tjänst med materialet.

Den som återinfört Snorre Sturluson i litteraturen, är den i Danmarks litterärhistoria så väl kände Lundakaniken Kristian Pedersen.

Pedersen började sin forskningsverksamhet med att i ljuset framdraga sitt fäderneslands gamla krönikor, hvarvid han gjorde verlden bekant med Saxos *Gesta Danorum*

eller *Historia danica*, såsom arbetet vanligen kallas. Denna edition, som år 1514 utkom från trycket, var ett förarbete till den *Danmarks historia*, med hvilken Pedersen sedan grep sig an. Ty vid utförandet af detta sitt verk gick han till väga på det sätt, att han öfversatte Saxos krönika till danska, som han därvid interpolerade och utvidgade med tillägg från andra källor samt försåg med en direkt fortsättning ända fram till egen tid.

I dessa sina tillägg till Saxo har Pedersen gjort bruk af de gamla historiska sagorna. Det är nämligen dessa, som åsyftas i sådana citat som »Biscop Issleff oc en gammel norske prest som hed Are, scriffue i den gamle norske krönicke», och »Biscop Biörn schriffuer i den Norske krönicke» eller »Der stonder i den Norske krønicke»[1].

Man har under dessa titlar igenkänt Heimskringla och den större Óláfssaga Tryggvasonar. Följaktligen borde Pedersen hafva haft till sitt förfogande några af handskrifterna till dessa verk och således själf ur dem gjort de utdrag, som han sedermera i öfversättning vidfogade Saxos framställning.

Den slutsatsen ligger väl närmast till hands. Men Gustav Storm, som ägnat Pedersens »tillägg» en närmare undersökning[2], har kommit till det resultat, att denne inga originalhandskrifter haft. För sin bekantskap med Islands-Norges gamla historiska litteratur har han haft att tacka någon för hans forskning intresserad norsk vän och lärd, som i en ganska utförlig excerptsamling lemnat honom de utdrag ur sagorna, hvilka kunde vara af vikt för hans danska historia.

De källskrifter, som begagnades för dessa excerpter, voro »Bergsboken», nuvarande perg. fol. nr 1 å Kongl. biblioteket i Stockholm, vidare den handskrift af Fager-

[1] Se Kristian Pedersen, *Danske Skrifter*, udg. af Brandt och Fenger, 5, Kjøbenhavn 1855, s. 354 ff.

[2] *Biskop Isleifs Krønike* i *Arkiv for nord. fil.* 2, 319 ff.

skinna, som Unger i sin edition betecknat som »B», och af hvilken nu blott ett litet fragment finnes kvar i Norges Rigsarkiv, samt slutligen en nu alldeles förkommen handskrift af Heimskringla. Ur dessa hopsamlades materialet.

Till förklaring af hvarifrån det hela kommit, lät man biskop Isleifr och Are Frode, hvilka båda nämnas i Snorres företal, få hedern och äran af författarskapet till Heimskringla, liksom biskop Bjarni Kolbeinsson uppfördes som auktor till Bergsbokens Óláfssaga Tryggvasonar, och detta på den grund, att hans namn finnes omnämdt framför de strofer af hans Jómsvíkingadrapa, hvilka här äro inryckta. Pedersen, som själf icke hade någon närmare kunskap om de ursprungliga källskrifterna och deras författare, hade naturligtvis ingen anledning att icke ta dessa uppgifter för goda, och sålunda kom med hans »tillägg» hypotesen om Isleifr och Are som författare till Heimskringla ut i den litterära verlden.

Men detta skedde dock ej förr än mot slutet af århundradet. Pedersens danska historia blef nämligen liggande i manuskript, och först 1570 blef arbetet framdraget och i viss mån bekantgjordt, därigenom att Vedel kom att begagna det som material för sina historiska arbeten. I de nya uppgifter och meddelanden rörande Nordens historia, som här af Vedel lemnas, ligger sålunda den betydelse, som Pedersens »tillägg» hade för tidens kännedom om Norges konungasagor. Men stor var den visserligen icke.

Detta är också förhållandet med den öfversättning af Heimskringla, som verkställdes af sedermera lagmannen i Stavanger Laurents Hanssön.

Vid Fredrik II:s hyllningsfest i Oslo 1548 hade Hanssön, såsom han själf berättar, blifvit uppfordrad af tvänne danska lärde, d:r Kristian Morsing och prinsens lärare Hans Svaning, att öfversätta norska »antiquitates» till danska. På denna deras uppmaning torde han då

tagit sig för att afskrifva »kongebogenn», Codex Frisianus, hvarefter han sedan under jämförelse och kollationering med en annan gammal god uppteckning af konungasagorna, som han under tiden kommit öfver, började att öfversätta sin afskrift. Under vintern 1550—51 fulländade han »thenn første partt aff same bogh ind till Oluff kg. Tryggesz»[1]. En fortsättning blef sedermera påbörjad, men huru långt den fortgått, känner man icke. I alla händelser synes icke något mera hafva nedkommit till Danmark och blifvit bevaradt än den nämda första delen. Men den hade öfversättaren genast efter dess afslutning nedsändt till kronprinsen. Denne öfverlät arbetet till Svaning, som utlånade det till intresserade historici, hvarefter det gick ur hand och i hand, tills det omsider hamnade i Universitetsbiblioteket. Under hela tiden hade dock ingen kommit sig för med att utgifva detsamma. Det fick stanna i manuskript, och Laurents Hanssöns öfversättning kom sålunda, lika litet som Kristian Pedersens »tillägg», att sprida den kunskap om de gamla sagorna, som den eljest genom trycket skulle kunna hafva gjort.

I ett afseende kom det dock att spela en betydande rol, och det var i tidens spörsmål och undersökningar om författarskapet till Konungasagorna. Det var genom utgifningen af Peder Claussöns Heimskringla-öfversättning, som Snorre Sturluson blef känd som deras författare. Men hedern af att hafva återinsatt Snorre på denna sin plats tillkommer likvisst icke Peder Claussön utan krönikans utgifvare, Ole Worm.

I Peder Claussöns manuskript fanns icke, när Worm tog hand om detsamma, den »Snorre Sturlesöns Fortale», som man nu läser i det tryckta arbetet, och ingenstädes i originalet, vare sig å titelbladet eller i rubrikerna, var Snorre angifven som författaren. Detta är något som Ole

[1] *Norske Magasin,* udg. af Nicolaysen, 1, Christiania 1858, s. XIV ff.

Worm efter kritisk pröfning tillagt. Och härvid är det Laurents Hanssön, som han begagnat och i hufvudsak stödt sig på. Det är nämligen ifrån dennes öfversättning, som hela företalet är taget, och Laurents Hanssön är således den förste i nyare tid, som åter länkat Snorre Sturlusons namn samman med Norges konungasagor.

Men hvarifrån har då denne fått sin kunskap om Snorres författarskap?

Som den icke har kunnat komma från Codex Frisianus, hvilken på intet ställe anför Snorres namn, så har man naturligtvis genast slutit, att den måste härröra från den »andra» handskrift, som Laurents Hanssön begagnat vid jämförelse och kollationering med den från Codex Frisianus tagna afskriften. Men hvilken var då denna andra handskrift? Ja, därom har man haft åtskilliga meningar och funderingar. Vigfússon ansåg[1], att det ej kunde vara någon annan än Kringla, som då ännu, när Laurents Hanssön gjorde sin öfversättning, haft kvar det första bladet, å hvilket prologen helt säkert förekommit och öfver den en angifvan, en förklaring ungefär som i Upsala-eddan, att Snorre varit det föreliggande verkets författare.

Men Gustav Storm, som vid flera tillfällen varit inne på denna fråga, har till sist formulerat och framställt sin uppfattning på ungefär följande sätt[2]. Kringla var ju, resonerar han, i alla händelser defekt redan på 1550-talet, hvilket gör, att Vigfússons antagande har den allra minsta sannolikhet för sig. Hvad vidare beträffar Snorres namn framför prologen, så har ingen af konungasagornas andra hufvudhandskrifter angifvit honom som författare, och på

---

[1] Se Storm, *Snorre Sturlassöns historieskrivning,* Kjöbenhavn 1873, s. 279.

[2] Se *Snorre Sturlassöns historieskrivning,* anf. st.; Peder Claussön Friis, *Samlede Skrifter,* udg. af G. Storm, Kristiania 1881, s. LVI; *Arkiv for nord. fil.* 1, 54 ff.

hvad grund skulle man då ha rätt att göra ett sådant antagande specielt om Kringla. Därtill kommer, att man svårligen lär kunna dra fram några citat och hänvisningar i Laurents Hanssöns öfversättning för öfrigt, som ådagalägga, att det just varit denna handskrift han begagnat. Men hvad man finner, det är, att han jämte Codex Frisianus gjort bruk af en »cronica Olavi», den större Óláfssaga Tryggvasonar, och som vid en undersökning af de förefintliga citaten visar sig vara Bergsbók, perg. fol. nr 1 å Kongl. biblioteket i Stockholm. Det är tydligen denna codex alltså, som varit Laurents Hanssöns »andra» handskrift. Det passar också så godt in på alla punkter. Ty dels fanns Bergsboken vid denna tid i Norge, hvarifrån den först 1678 öfverfördes till Sverige af Sparfwenfelt, dels är den »et af de Haandskrifter, der paa ikke mindre end fire Steder under Beskrivelsen af Svolder-Slaget citerer Steder hos 'Snorri Sturluson', og da disse Citater ordret stemmer med Heimskringla, maatte den Oversætter, der samtidig benyttede Bergsbók og et Heimskringla-haandskrift, snart blive overbevist om, at det Værk af Snorre, som Bergsbók citerede, laa for ham i 'Kongebogen'».

Helt nyligen har emellertid åter det påståendet blifvit gjordt, att den ifrågavarande handskriften ej kan vara någon annan än Kringla. Vigfússons tanke har sålunda blifvit återupprepad och detta med anledning af det i Kongl. biblioteket i Stockholm uppdagade bladet af just den gamla Kringla-handskriften. Det finnes nämligen på detta en marginalanteckning, i hvilken Finnur Jónsson trott sig med säkerhet kunna igenkänna Laurents Hanssöns hand. På grund häraf är det sålunda enligt hans mening »utvivlsomt, at 'det andet' håndskrift, L. Hanssön benyttede, netop er Kringla; på det passer beskrivelsen (sammenstillingen med den flot utstyrede cod. Fris.), men ikke på Bergsbók, hvis 'stil' jo slet ikke kan sammenlignes

med Fris.'s. G. Vigfússons formodning viser sig således at være den rette»[1].

Ungefär samtidigt med Laurents Hanssöns arbete kom också det tolkningsförsök af konungasagorna, hvilket nu föreligger i den s. k. »Jens Mortensens öfversättning».

Hvarken det ena eller det andra i denna titel äger sitt fulla berättigande. Såsom öfversättning betraktad är den liksom de flesta sådana från denna tid en ganska fri bearbetning af originalet, ett utdrag, om man så vill, i det att öfversättaren afskurit allt, som han icke funnit lämpligt eller för det historiska sammanhanget nödvändigt att ta med.

Och hvad beträffar själfva öfversättaren, så har forskningen kommit till det resultat, att det var lagmannen i Bergen, Mattis Störssön, som lemnat den ifrågavarande danska tolkningen. Det var med handskriften Kringla till underlag, som Störssön verkställde sin öfversättning, med hvilken han synes hafva sysslat omkring 1550, i alla händelser haft färdig före år 1569. Ehuru arbetet ej redan då vid dess afslutning kom att befordras till trycket, vann det emellertid genast en ganska stor spridning genom de afskrifter, som togos af detsamma[2]. En sådan kom i händerna på Vedel. Han begagnade manuskriptet för sina arbeten och öfverlät det sedermera till Arild Huitfeldt, som i sin tur skänkte det till skånska presten Jens Mortensen. Genom dennes försorg kom omsider 1594 den

[1] *De bevarede brudstykker af skindbøgerne Kringla og Jöfraskinna*, udg. for Samfund til udg. af gammel nord. litt. ved Finnur Jónsson, København 1895, s. VI a.

[2] Den afskrift, som finnes i isländska handskriften papp. 8:o nr 13, II å Kongl. biblioteket i Stockholm, är icke, såsom man af Storms framställning i *Snorre Sturlassöns historieskrivning* (s. 273) skulle tro, tagen från Mattis Störssöns manuskript eller någon annan skriftlig uppteckning af hans öfversättning utan helt enkelt, såsom titelbladet visar, från det tryckta arbetet. Den omfattar för öfrigt blott en liten del af detta, nämligen företalet och bl. 1—32 r., rad. 9.

Norske Kongers Krønicke oc bedrifft ut från trycket och har sedermera i litteraturen städse varit omnämd och citerad under utgifvarens namn.

Det blir denna öfversättning i utdrag, som sedan förmedlar bekantskapen med Konungasagorna, tills Peder Claussöns vida fullständigare och i språkligt afseende så ojämförligt mera betydande tolkning blef tillgänglig genom Worms edition af år 1633[1].

I fråga om den fornnorsk-isländska litteraturens renässans har man också att utom dessa bearbetningar och utdrag af de historiska verken ihågkomma de öfversättningar, som gjordes af de gamla lagarna[2].

Det var väl, strängt taget, icke någon undangömd och förgäten litteratur, som härmed drogs fram och återupplifvades; lagarna och de rättsliga bestämmelserna voro ju något, som på grund af sin rent praktiska användning aldrig kunde komma att falla i glömska. Ej heller var det väl i första hand på grund af intresse för fornlitteraturen, som man nu vid medlet af 1500-talct tog sig för att öfversätta dem, utan snarare därför att de språkliga förändringarna hade gjort en sådan sak behöflig, ja, rent af nödvändig. Men å andra sidan får man dock ej förbise, att denna öfversättningsverksamhet sammanhänger med tidens nyvaknade historiskt-antikvariska intresse. Och den omständigheten för öfrigt, att hela den rika och betydande juridiska litteraturen gjordes tillgänglig i en form, som alla kunde förstå icke blott inom utan äfven utom lands, har gifvetvis haft sin stora betydelse för kännedomen om landets forna litterära lif och kultur.

Nästan alla dessa lagöfversättningar kommo väl att

---

[1] För närmare kännedom om detta arbetes tillkomst och historia hänvisas till Storm, *Snorre Sturlassöns historieskrivning,* Kjöbenhavn 1873, s. 214 ff. och Peder Claussön Friis, *Samlede Skrifter,* Kristiania 1877—81, s. LXI f.

[2] Se härom *Norske Magasin* 1, XXVIII ff.

stanna i manuskript. Den enda, som blef utgifven, var den »Tönsbergska» tolkningen af *Den Norske Hirdskraa, Eller Gaards Ræt*, som genom Arild Huitfeldts försorg och med ett af honom skrifvet företal präntades i Köpenhamn 1594. Men om således blott en af dessa öfversättningar fick någon större och allmännare spridning, så gingo dock talrika afskrifter af de flesta ut bland tidens forskare och vetenskapsmän.

Jämte excerpering och öfversättning sysslade man också med afskrifning af de gamla membranerna.

I allmänhet var det lagarna och den bók, som hade platsen bredvid dem, den s. k. Konungsskuggsjá eller Speculum regale, som man på detta sätt sökte »ge ut». Men äfven några af de historiska verken tog man sig för att kopiera. Så afskref Laurents Hanssön i och för sin öfversättning hela Codex Frisianus, och från 1667—68 hafva vi den omsorgsfulla afskrift af Jǫfraskinna, som utfördes af magistern, sedermera biskopen i Oslo Jens Nielssön. Denna finnes nu bevarad i Arnemagnæanska samlingen i nr 37, fol., och är en af de viktigare Heimskringla-handskrifterna, då dess original sedermera gick förloradt, som bekant, i Köpenhamnsbranden 1728.

Men utom dessa tvänne afskrifter torde åtskilliga till ha blifvit utförda vid denna tid, om de ock sedermera såsom Laurents Hanssöns »Konungabók» förkommit, och all underrättelse om dem nu saknas.

Under dylika omständigheter och förhållanden, af hvilka jag här i korthet sökt lemna en framställning, var det, som den fornnorsk-isländska litteraturen drogs fram för första gången i den nyare tiden.

Man kan då fråga, om denna nyupptäckt hade någon betydelse för oss i Sverige, för vår samtida litteratur och forskning.

Till några stora och märkliga resultat har den naturligtvis icke ledt, men så alldeles utan inverkan har dock

kännedomen om det nya, som kom oss till del, ej varit. Det är nämligen från bekantskapen med Heimskringla i »Jens Mortensens öfversättning», som nästan allt det karakteristiskt nya härrör, hvilket kommer fram i Messenius' verk och just kan betecknas som hans egentliga insats i vår häfdaforskning. Ty när han i sin *Scondia illustrata* kriticerar sina föregångares framställning af vår fornhistoria och själf söker göra en ny uppfattning härutinnan gällande, då är det Mortensens krönika, som jämte Olafssagan och Huitfeldts arbeten varit den källa, ur hvilken han öst.

Visserligen var det ej möjligt för Messenius att med stöd endast af detta material kunna helt bryta med den traditionella uppfattningen. Krönikan var endast ett mycket torftigt utdrag, och Olafssagan var han med sin ytterst klena kunskap i fornspråket ej mäktig att göra ett fullgodt och riktigt bruk utaf.

Men i alla händelser var det dock genom dessa arbeten, som vägen till ett bättre inom historieforskningen hos oss blef öppnad, en väg, på hvilken sedermera Messenius' efterföljare under säkrare ledning af ett rikare och bättre material, skulle komma att fortsätta. Detta material, det börjar med Peder Claussöns krönika, som våra historieforskare under medlet af 1600-talet, en Loccenius i sin *Rerum Svecicarum Historia* och Verelius i sitt förstlingsarbete *Historia Svio-Gothica*, använda och citera. Men omsider stod hela den fornnorsk-isländska litteraturen forskaren till buds, sedan man här hemma börjat att genom handskriftsinsamling och öfversättning direkt tillgodogöra sig densamma.

Med hänsyn till de ofvan berörda lagöfversättningarna har jag att här omnämna ett par, äfven till svenska vid denna tid gjorda öfverflyttningar.

Linköpings stiftsbibliotek förvarar i cod. B: 72, 4:o en »Gammal norsk lagbok», en pappershandskrift från

1500-talets senare hälft. Den är nu icke, såsom alla andra »norska lagar» vi från denna tid äga, en afskrift af den sedvanliga norsk-danska landslagen utan en öfversättning till svenska af denna jämte en samling réttarbœtr, kungl. bref, genealogier och diverse småstycken, som den föreliggande originalhandskriften dessutom innehållit.

Tiden och omständigheterna för denna öfversättnings tillkomst och nedskrifning har Gustav Storm velat finna i »den svenske Occupation af Throndhjem (1564)»[1]. Helt säkert är denna förmodan riktig, ty utom det att uppteckningen härrör från denna tid, så har det norska originalet utan tvifvel varit en Throndhjems-handskrift, att döma nämligen af de omnämnda tilläggen, af hvilka nästan alla röra Throndhjems stad och biskopsdöme eller Frostatings lagområde.

På detta sätt skulle ändå Throndhjem hafva haft sin betydelse för den litterära samfärdseln mellan Norge och Sverige, om också ej under de tider och förhållanden man förmenat eller af den omfattning man velat framhålla och göra gällande.

Den andra öfversättningen från denna tid är Thet Norreske Herde Skrå eller Gårdzrätt. Den är tryckt i Stockholm 1648 hos Ignatius Meurer. I företalet förklarar förläggaren, att det är på riksdrotsen Per Brahes befallning, som han låtit trycka och publicera arbetet, och på titelbladet nämnes, att det är »aff Danskan vthsatt på Swensko»[2]. Men hvem öfversättaren är, får man icke

---

[1] Se hans beskrifning af handskriften i *Norges gamle love* 4, 706 ff. och *Monumenta Historica Norvegiæ*, Kristiania 1880, s. LVI ff.

[2] Den omständliga titeln på arbetet lyder: *Thet Norreske Herde Skrå eller Gårdzrätt, Hwarvthaff förnimmas kan, huruledes Rijket vthi fordom Dagar warit ordnat. Och huruledes Konungarna vthi theras tijdh hafwa hållit hoff, Sampt Hwadh hwars Hoffsinnares och andre Vndersåters Kall och Embete warit, så månge som någhon Beställning hafwa hafft. Aff Danskan vthsatt på Swensko.*

veta, och hvilket original, som denne följt, är icke heller angifvet.

Hvad nu detta senare angår, så har det, såsom man kan vänta sig, varit den af Huitfeldt utgifna danska öfversättningen. Vid en jämförelse ser man detta genast, liksom man också finner, att det af Huitfeldt skrifna företalet fått följa med i den svenska öfversättningen.

Beträffande öfversättaren, så kan ju denne ha varit hvilken som helst. Det var väl ingen konst att öfverflytta ett dylikt arbete från danska till svenska. Men emellertid synes det icke hafva varit någon annan än den bekante rättshistorikern och lageditorn Jonas Bureus. I *Glossarium Suiogothicum* 1, 881 upplyser nämligen Ihre om, att den svenska öfversättningen härrör »a Bureo nostratre(!)». Med detta uttryck kan han icke gärna syfta på någon annan än den nämde Jonas, ty om den andra bekanta storheten med detta namn, Johannes Thomæ Agrivillensis, äga vi tillräckligt noggranna underrättelser för att med säkerhet kunna påstå, att det icke varit han, som öfversatt arbetet, ehuru Dreyer[1] och med honom Nyerup[2] fattat Ihres omnämnande på det sättet. Men en förväxling mellan de båda stöter man ej så sällan på. I bref och handlingar till och med från 1600-talet får man ofta se, huru de förblandas, och, som bekant, har man tillskrifvit Johannes Thomæ flera af de svenska lageditioner, som den andre haft under sina händer och utfört[3].

Nu kan det visserligen anmärkas, att Jonas Bureus varit död redan ett par år, då öfversättningen utkom, men detta hindrar icke, att den ändå kan härröra från

---

[1] *Beiträge zur Litteratur der Nordischen Rechtsgelahrsamkeit*, Hamburg 1794, s. 80.

[2] *Udsigt over vort Fædrenelands Litteratur i Middelalderen*, Kjøbenhavn 1804, s. 188.

[3] Se Klemming, *Anteckningar af Johannes Thomæ Agrivillensis Bureus* i *Samlaren* 5, 13.

honom. Snarare ligger i den omständigheten, att han icke själf kom att ombesörja utgifningen, en förklaring af de förhållanden, att öfversättarens namn på intet ställe i arbetet finnes omnämdt, eller att det förord, som man eljest kunde hafva väntat af honom, nu alldeles saknas.

Den hänvisning till fornlitteraturen, som i dessa excerpter och öfversättningar blifvit gifven, torde otvifvelaktigt hafva bidragit till att framkalla den lifaktiga forskning, som vid slutet af 1500-talet tar sin början ute på själfva Island, den gamla litteraturens egentliga hemland.

Den som återförde tanken på den gamla sagorika ön, var Arngrímur Jónsson Vidalin med tillnamnet »hinn lærði». Han föddes 1568 gå gården Auðunarstaðr i Víðidalr; fick sin första uppfostran i biskop Guðbrandur Þórlakssons hem och fulländade sina studier vid Köpenhamns universitet, hvarefter han sedan lefde och verkade i sitt hemland såsom forskare, skolman och prest intill sin död 1648.

Arngrímur har blifvit kallad »den gamla isländska litteraturens restaurator», eller som det bland hans landsmän heter »endursköpuður sögu Islands». Detta hedrande namn har han förvärfvat sig genom sina många topografiska och historiska arbeten, bland hvilka särskildt märkas: *Brevis commentarius de Islandia,* Havniæ 1593, *Crymogæa,* Hamburgi 1610, och *Specimen Islandiæ,* Amstelodami 1643.

Under sin vistelse vid universitetet hade Arngrímur gifvetvis ej undgått att beröras af det intresse för forn- och häfdaforskningen, som där börjat göra sig gällande. Vetenskapens stora fråga för dagen, huru fäderneslandets historia såg ut, hvilka dess forna, okända öden hade varit, den hade också Arngrímur kommit att stanna inför. Och

den hade så lifligt tilltalat honom, att den ej lemnades å sido, när han från universitetet kom ut i lifvets mångahanda praktiska bestyr, ja än mer, kom upp till det aflägset liggande Island. Nej, det blef tvärtom en lifssak för honom att besvara den, och efter flitiga studier och forskningar kom också hans svar.

Därute i verlden kände man knappast till det aflägsna Island, och ännu mindre hade man någon aning om dess forntid. Det blef därför nödvändigt för Arngrímur att lemna en historisk-topografisk beskrifning af sin hemö, först göra klart för läsaren, hvar den fanns, och huru den nu såg ut för att sedan uppvisa, hvilken betydelse den haft och hade i Nordens litterära och för öfrigt hela andliga lif. Med detta till uppgift och mål skref han sin *Brevis commentarius de Islandia.*

Det är ett arbete, som icke utgör frukten af blotta funderingar och lösa hugskott utan det goda resultatet af säkra iakttagelser och ett verkligt källstudium, förenadt med en kritik så god, som man kan ha rätt att vänta för denna tid. Det väckte också en synnerlig uppmärksamhet bland de lärda, och Arngrímur blir från och med dess framträdande en forskare och författare att räkna med. Man finner också, att rikshistoriografen Niels Krag vänder sig till honom för att rådgöra om källskrifter för sitt pågående arbete i Danmarks historia.

I april 1596 skrifver han nämligen till Arngrímur och anhåller, att denne ville uppköpa och insamla samt för hans räkning öfversätta sådana isländska historiska skrifter, som kunde ha intresse för hans arbeten[1]. Och när Arngrímur på denna uppmaning gifvetvis lemnade ett förbindligt svar, så följde året därpå genom Krags föranstaltande ett kungligt öppet bref till Islands folk, i hvilket en och hvar befalles att till Arngrímur öfverlåta

[1] Se Grams företal s. 13 not. a i *Additamenta* till Krag, *Annal. Christ. III.,* Havniæ 1737, hvarest brefvet i utdrag finnes tryckt.

allt, hvad man ägde af »documenter oc Anthiquiteter», som kunde vara historieforskningen till gagn[1].

Resultatet synes emellertid icke hafva blifvit sådant, som man af dessa åtgärder kunde vänta sig. Det var säkerligen icke så alldeles i Arngrímurs smak att stå till tjänst som öfversättare och excerptsamlare, och det torde därför hafva gått ganska trögt med att lemna Krag den äskade hjälpen. Man känner i själfva verket icke något arbete, som han med anledning af detta påbud kan sägas hafva utfört, för så vidt man icke får taga med i räkningen den latinska öfversättning af Jómsvíkingasaga, som finnes omnämd bland hans uppräknade skrifter i F. Johannæus' *Historia ecclesiastica Islandiæ*[2] samt de excerpter ur sagorna rörande Grönland, som han sammanförde och nedskref på latin, och hvilka sedan i isländsk tolkning utgåfvos i Skálholt 1688 under titeln: *Gronlandia Edur Grænlandz Saga.*

Men af större betydelse för tidens kännedom om Islands fornlitteratur och språk blir den vetenskapliga och för öfrigt personligt intima förbindelse, som Arngrímur kom att knyta med Ole Worm.

Universitets-kansleren Kristian Friis hade på Worms anhållan tillskrifvit Arngrímur och anmodat honom att välvilligt gå Worm till handa med upplysningar i det gamla språket och litteraturen. Arngrímur svarade med en till Ole Worm direkt adresserad skrifvelse, och det var uppslaget till en brefväxling dem emellan, som sedermera på det mest lifliga och förtroliga sätt fortgick, så länge Arngrímur lefde. I allt, som rörde Worms antikvariska forskning, hade den lärde isländingen städse upplysningar och meddelanden att lemna, och för att bestyrka sina uttalanden, men på samma gång glädja vännen och

[1] *Kongelige Forordninger og aabne Breve til Island* 2, Rappsøe 1778, s. 206 f.

[2] D. 3, Havniæ 1775, s. 447 ff.

föröka hans vackra samlingar, letade Arngrímur fram och nedsände källskrifter och dokumenter. På detta sätt kom 1628 det vackra exemplar af Snorra-eddan, som nu är kändt under namnet »Codex Wormianus», ned till Köpenhamn, och andra följde sedan. Det blir början till den lifliga export af handskrifter från Island, som sedermera oafbrutet fortgår ända in på början af nästa århundrade.

Den som särskildt gjort sig känd som handskriftsinsamlare genom att vid de märkligaste codices binda sitt namn, är, som bekant, Brynjólfur Sveinsson.

Under sin studietid i Köpenhamn hade han kommit i beröring med Worm och genom honom blifvit intresserad för fornforskningen. Efter Brynjólfurs hemkomst till Island underhölls förbindelsen dem emellan på skriftlig väg, och efter Arngrímurs död var Brynjólfur den, till hvilken Worm vände sig i sina antikvariska bryderier.

Säkerligen var det också på föranstaltande af Worm, som Brynjólfur i maj 1650 från danska regeringen mottog en skrifvelse med anmodan att öfversätta och utgifva de nyfunna isländska handskrifterna. Eftersom man erfarit, heter det i brefvet, att »Høylærd Mester Brynolt Svenssen» ihopsamlat »adskillige Antiqviteter oc gamle Documenter, som vel muelig med nytte det gemeene vesen til beste kunde publiceris», så såge man därför gärna, »at hand paa en vinterstiid kom hid neder til at stille det her i verk»[1]. Men som Brynjólfur helt säkert ej så alldeles gärna ville lemna sin biskopliga förvaltning och sina angelägenheter i andra händer under en så lång tid, och regeringen dessutom själf vid närmare eftersinnande väl funnit det oegentligt att för ett sådant ändamål rycka honom ifrån hans embetsverksamhet, så återtog man i en följande skrifvelse den önskan man uttalat om hans nedresa, men fasthöll fortfarande den anmaningen till honom

[1] *Kongelige Forordninger og aabne Breve til Island* 3, Kiøbenhavn 1787, s. 20 f.

att öfversätta och utarbeta allt, hvad han hade af »antiqviteter och andet tienligt til at illustrere voris historier»[1].

Brynjólfur svarade med att ur sin egen bok- och manuskript-samling öfversända flera dyrbara handskrifter som gåfva till konungen och erbjöd sig på samma gång att med all beredvillighet och uppoffring städse stå till tjänst på detta sätt. Han lät också på altinget 1656 uppfordra en och hvar att för konungens räkning framleta och hopsamla de gamla skinnböcker, som man bevarade i sina gömmor, och tack vare detta påbud lyckades han komma öfver de vackra codices, som han 1662 nedsände med Torfæus till konungens bibliotek, och hvilka nu intaga hedersplatsen bland de fornnorsk-isländska handskrifterna i »Den gamle kongelige samling»[2].

Äfven privata samlare fingo af Brynjólfur mottaga värdefulla gåfvor i handskriftsväg.

Den som först blef ihågkommen var naturligtvis Worm, men äfven Stephanius synes hafva haft den store samlaren att tacka för de flesta af sina isländska handskrifter. Om trenne af dem åtminstone gäller detta med full visshet, nämligen de nu i Delagardieska samlingen i Upsala universitetsbibliotek befintliga nr 9, 10, 11: Jónsbók, Grettla och den berömda Snorra-eddan[3].

Äfven till Jörgen Seefeldt nedskickade Brynjólfur åtskilliga membraner, hvilka sedermera med dennes samlingar öfverfördes till Sverige och så omsider hamnade i Kongl. biblioteket. Om dem får jag tillfälle att närmare yttra mig längre fram i sammanhang med en redogörelse för det Seefeldtska bibliotekets öden.

Kom sålunda hvarken Arngrímur eller Brynjólfur

---

[1] *Kongelige Forordninger og aabne Breve til Island* 3, 29.

[2] Se Vigfússon i *Prolegomena* till *Sturlungasaga* 1, Oxford 1878, s. CXLV.

[3] Se Gödel, *Katalog öfver Upsala universitetsbiblioteks fornisl. och fornnorska handskrifter*, Upsala 1892, s. 10, 11, 14.

att som öfversättare tillhandagå de danska historieskrifvarna och fornforskarna, så funnos dock andra, som gjorde sina försök i att tolka och kommentera de gamla texterna samt att utreda och förklara det gamla språkets byggnad och ordformer.

Bland dessa märkas i första rummet den lärde och produktive Björn Jónsson på Skarðsá. Han var och förblef hela sitt lif den enkla bonden, men trots denna sin ställning var han dock en man med de grundligaste kunskaper, som han genom ett flitigt självstudium förskaffat sig. Han har efterlemnat en hel massa arbeten. Främst bland dem stå hans »annaler», som han på uppdrag af biskop Þorlákur Skúlason författade. Därnäst har man att minnas hans skrifter i språkvetenskap och hans lärda tolkningar af flera bland forndikterna. Till dessa senare grupper höra en »tractat» om fornspråkets etymologi, hvilken han skall hafva sammanskrifvit och afsändt till till Ole Worm, men som på nedvägen till Köpenhamn gick förlorad; vidare hans »afhandling om Snorra-eddan» samt den under 1600-talet flitigt studerade och i ett stort antal afskrifter bevarade uppsatsen Nökkuð lítið samtak um rúnir. Bland de gamla dikterna, som han tolkat och kommenterat, märkas: Vǫluspá, Vafþrúðnismál Getspeki Heiðreks konungs och Egill Skallagrímssons Hǫfuðlausn[1].

Bredvid Björn Jónssons arbeten må nämnas de försök, som gjordes i grammatik och lexikografi.

Den första fornisländska språklära var Runólfur Jónssons *Grammaticæ Islandicæ rudimenta*, som 1651 utkom i Köpenhamn, och hvilken sedan var den enda användbara bok i sitt slag ända fram till 1811, då den aflöstes af Rasks *Vejledning til det Islandske eller gamle Nordiske Sprog*.

Lifligt hade Worm intresserat sig för att få en is-

[1] Denna sistnämda är utgifven af Worm i hans *Literatura Runica*, Hafniæ 1651, fol. s. 207 ff.

ländsk ordbok utarbetad. Han hade först underhandlat med presten i Barð, Sveinn Jónsson, som under sin studietid i Köpenhamn varit hans amanuens, och han hade lyckats förmå denne att gripa sig an med ett dylikt företag. Men då Jónsson tröttnade efter de första försöken, vände sig Worm till Magnús Óláfsson på Laufáss. Genom denne verkställdes också en ordsamling, som sedermera kompletterades af Óláfssons efterträdare i Laufáss Jón Magnússon, och 1650 utgafs af Worm under titeln *Specimen Lexici Runici Obscuriorum quarundam vocum, quæ in priscis occurrunt Historiis et Poëtis Danicis, enodationem exhibens*. Som man häraf kan se, var det icke en ordbok i vanlig mening, utan endast en samling af säregna ord och uttryck, något som också utgifvaren själf framhåller i sitt företal. Men arbetet saknar därför icke sina förtjänster. Det är ett godt försök, och en del ord och vändningar hafva blifvit så utförligt behandlade, att man väl såsom Werlauff kan betrakta flera artiklar som små antikvariska excurser[1].

Efter en något vidlyftigare plan sammanskref sedan Guðmundur Andrjesson sitt *Lexicon islandicum sive gothicæ runæ vel lingvæ septentrionalis dictionarium*, men det fick mindre betydelse för denna första tid af det isländska språk- och litteraturstudiet. Det kom nämligen att stanna i manuskript ända till 1683, då Resenius, som drog fram flera af den fornnordiska forskningens »reconditi labores», äfven utgaf detta.

Det är ej blott som lexikografer man emellertid har att minnas Magnús Óláfsson och hans efterföljare i facket. De förtjäna också att ihågkommas för sina öfriga arbeten, särskildt sina öfversättningar från de båda eddorna.

I och med att man i Köpenhamn hade lärt känna Snorres edda i den af Arngrímur nedsända handskriften,

[1] Werlauff, *Ole Worms Fortienester af det nordiske Oldstudium* i *Nordisk Tidsskrift for Oldkyndighed* 1, Kjøbenhavn 1832, s. 355 f.

var man naturligtvis lifligt intresserad af att få den öfverflyttad i en lättbegripligare form. Det fanns ingen bland de då vid universitetet studerande isländingarna, som kunde åtaga sig ett sådant arbete, och följaktligen måste man vända sig till de lärda uppe på Island. Biskop Þorlákur Skúlason blef sålunda ombedd att låta verkställa en öfversättning, och han öfverlemnade uppdraget åt Magnús Óláfsson. Denne öfversatte också större delen af verket till latin, hvarefter manuskriptet nedgick till Köpenhamn till kanslern Friis[1]. Därmed hade forskaren ett material att göra bruk utaf. Man finner också, att det blifvit begagnadt af sådana som Stephanius i hans *Notæ Vberiores in Historiam Danicam Saxonis Grammatici* och Resenius i hans *Edda Islandorum* af 1665.

Öfriga arbeten, som Magnús Óláfsson utfört i den fornlitterära forskningens tjänst, äro en afhandling om den isländska poesin och några öfversättningar från skaldediktningen[2], bland hvilka särskildt Krákumál kan påpekas.

Manuskripten af dessa öfverlemnades till Ole Worm, och denne utgaf såväl afhandlingen som Krákumál i sin *Literatura Runica*[3], hvilken för öfrigt innehåller tidens första undersökning i fornnordisk metrik, författad af biskop Þorlákur Skúlason[4].

---

[1] Se Stephanius, *Notæ Vberiores in Historiam Danicam Saxonis Grammatici* s. 16, Soræ 1645, och *Wormii epistolæ* 1, Havniæ 1751, s. 358.

[2] En afskrift af dessa, egenhändigt utförd af Stephanius, finnes nu i cod. Ups. R: 693, I. Se Gödel, *Katalog öfver Upsala universitets biblioteks fornisl. och fornn. handskrifter*, Upsala 1892, s. 39 f.

[3] Folio-upplagan Hafniæ 1651, s. 177 ff. och 182 ff.

[4] Folio-upplagan Hafniæ 1651, s. 163 ff.

Det bör kanske anmärkas, att biskop Þorlákur hörde till dem, som med lifligt intresse omfattade det moderna fornstudiet. Han brefväxlade flitigt med Worm och Krag, tillhandagick med upplysningar och var genom sin ställning af stor betydelse, när det gällde att insamla och uppköpa handskrifter. Worm har också i sitt företal till

Guðmundur Andrjesson sysslade bredvid sitt lexikografiska arbete med edda-dikterna, och blef en bland de första, som tog itu med att tolka dem.

Han hade kommit ned till Köpenhamn under ganska underliga förhållanden. För fattig att kunna tänka på universitetsstudier eller möjligheten af att själf bekosta sig en dyrbar färd ned till hufvudstaden, blef han den simple bonden i någon stilla afkrok därhemma på Island. Men så tog hans litterära lust ut sin rätt, och en dag skref han ihop en liten afhandling om månggifte.

Han hade studerat bibeln, och ingenstädes, vare sig i gamla eller nya testamentet, hade han funnit något förbud för att en man kunde få hålla sig med mer än en hustru, om han så själf fann för godt. Det skulle helt säkert ej hafva fallit Guðmundur in att praktiskt söka tillämpa sin teori; en man i hans ställning hade utan tvifvel bryderi nog med att föda en. Hvad han ville, var helt enkelt att få visa sin lärdom. Men det var farligt nog att ge sig in på och yttra sig i ett dylikt spörsmål. Den lilla skriften hade också knappt hunnit läsas af vänner och bekanta, förrän höga vederbörande fingo nys om den, och det blef väsen af. Författaren blef tilltalad, fängslad och omsider nedförd till Köpenhamn för att stå till rätta inför den teologiska fakulteten. Denna fann dock saken ganska ofarlig och efter åtskilliga förklaringar och utredningar blef Guðmundur till sist frikänd och lössläppt.

Han kom således ganska lyckligt undan, och om det visserligen ej varit så alldeles angenämt att råka i kollision med den sociala och kyrkliga ordningens väktare, så hade han åtminstone den glädjen af sin färd, att nu omsider befinna sig i den efterlängtade universitetsstaden. Dock torde dagarna ha blifvit bittra nog för den fattige

---

Magnús Óláfssons *Specimen Lexici Runici*, Hafniæ 1650, betygat honom sin erkänsla och stora tacksamhet.

främlingen, om ej Worm hade tagit hand om honom. Men under hans skydd blef han inskrifven vid universitetet och fick egna sig åt fornforskningen, hvaraf frukten blef hans ofvan omnämda ordboksarbete samt den öfversättning af Hávamál och den kommentar till Vǫluspá, som sedan genom Resenius utgåfvos från trycket 1665.

Den som för öfrigt utom Andrjesson hade försökt sig på att öfversätta eddasångerna, var skalden Stefán Óláfsson.

Vid sin nedkomst till universitetet 1643 hade han hänvändt sig till Worm, som, alltid välvillig mot de isländska studenterna, blef hans beskyddare, hans s. k. »præceptor privatus». Det var själfsagdt, att Stefán Óláfsson under sådana förhållanden skulle dragas med i Worms forskningar och komma att gå honom till handa med afskrifter och öfversättningar af de isländska verken. Redan följande året presenterar också Óláfsson honom sin tolkning af Vǫluspá, och 1646 är han sysselsatt med att afskrifva Worms eddahandskrift samt att fortsätta Magnús Óláfssons ofullbordade öfversättning.

Detta hans sistnämda arbete kom att spela en viss roll långt ut på främmande botten, och det skulle äfven för Óláfsson själf och för hans framtida verksamhet kunna hafva haft sin stora betydelse.

När nämligen öfversättningen låg färdig, hade Ole Worm låtit taga en afskrift af densamma och öfversända till fransmannen Gabriel Naudæus, kardinal Mazarins bibliotekarie, med hvilken han sedan flera år tillbaka stått i vetenskaplig förbindelse och vid flera tillfällen uppvaktat med handskrifter och nordiska antikviteter[1].

Snorres verk synes i så hög grad hafva intresserat de lärda därnere, att Stefán Óláfsson en dag genom Ole Worm erhöll anbud om anställning som antikvarie vid

[1] Se *Kvæði eptir Stefán Ólafsson;* Kaupmannahöfn 1885, 86, s. XLVII och där citerade källor.

Mazarins samlingar, där man för vården af de nordiska fornsaker, som på senare tider kommit in, började känna sig i behof af en i detta fack fullt hemmastadd person.

Men Óláfsson kom aldrig att mottaga den erbjudna befattningen. Han var visserligen själf nästan besluten för att säga ja och resa ned, men så lät han afråda sig från hela saken af Brynjólfur Sveinsson, med hvilken han korresponderat härom och rådfört sig. Någon tid därefter lemnade han också Köpenhamn, återvände hem till Island och lefde sedan där fram sitt lif som prest.

Det blef således ingenting utaf med Mazarins plan. Det fanns ingen, som då för tillfället kunde föreslås i Stefán Óláfssons ställe, och så förföll omsider det hela. Emellertid visar denna tanke och detta förslag, hvilken uppmärksamhet, som började skänkas de från Island framdragna litterära verken, och med hvilket intresse forskaren och samlaren mottog dem.

Man kan förstå hvilken kraftig inverkan detta skulle hafva på hela den fornlitterära forskningsrörelsen, på handskriftsinsamlingen, på studierna och det påbörjade tolkningsarbetet. Det blir också den lifligaste fart på alla håll. Man plockar fram från alla kanter af Island gamla undangömda handskrifter, och det visar sig snart, att det ej längre är på anmodan eller befallning af danska historiografer och vetenskapsmän, som den isländska studenten tar i tu med att studera och öfversätta de uppdagade verken.

Det var väl få bland Arngrímurs landsmän, som till en början förstodo eller ens sökte fatta betydelsen af det nya fornstudiet. Själfva Magnús Óláfsson kunde förklara, när han öfversatte Snorra-eddan, att såväl denna som allt annat man dragit fram, ej var något annat än gammalt skräp, som man icke borde öda bort sin tid på, men man fick väl lyda höga vederbörande och gå dem till handa,

eftersom de ville så ha det[1]. Under fortsatta studier och arbeten i »det gamla skräpet» kom han dock på andra tankar, och en uppfattning till det bättre gör sig också omsider gällande bland isländingarne i allmänhet. Ty det lifliga intresse, som Arngrímur Jónsson och Brynjólfur Sveinsson visade de litterära fornskatterna, kom snart en och hvar att ana och förstå, att de gamla skinnböckernas innehåll ändå var af vikt och betydenhet, att de verkligen voro värda att studeras och tolkas.

En sådan uppfattning hade så mycket lättare att slå sig igenom, som man snart fann, hvilka rent praktiska och ekonomiska fördelar det moderna studiet kunde erbjuda. Den isländning, som kom ned till Köpenhamn med kunskap i sitt hemlands fornlitteratur och någon vana att läsa de gamla skrifterna, blef genast välvilligt mottagen och på allt sätt omhuldad och framdragen.

Här var sålunda en väg liksom specielt öppnad för honom till framgång, och den lemnades ej utan beaktande af den alltid driftige och företagsamme isländingen. Studenten, som kommer till universitetet, förstår vanligen att uppvakta sina lärare med en handskrift eller en öfversättning, en annan, som har anledning att aflägga ett besök hos hufvudstadens lärda eller högt uppsatta män, vet alltid, att hans bästa rekommendationsbref är en gammal codex, och mången, som under vanliga förhållanden skulle hafva stannat i lugn och ro där uppe på sin hemö, drar ut för att »i den moderna forskningens tjänst» söka sin lycka.

En bland dessa utvandrande isländingar var den sedermera här i Sverige vid Antikvitetskollegiet anstälde Jónas Rugman. Han var född 1636 på gården Rugstaðr

[1] Enligt *Wormii epistolæ* 1, Havniæ 1751, s. 358, där orden lyda: »Meræ ibi nugæ, et minus dignæ, in qvibus bonæ perdantur horæ, nisi Magistratui parendum sit, cui etiam animos delectandi ministerium a subjectis deberi existimo».

i Eyjafjord. Fadern var prestman och skall enligt Dals uppgift[1] hafva tillhört en ätt, som haft att uppvisa flera dugande och framstående män. Det var därför naturligt, att sonen borde få en lärd uppfostran. Han skickades också in till skolan i Hólar för att där inhämta sina första bokliga kunskaper. Här gick det emellertid ej bättre, än att den unge Jónas en dag på grund af uppstudsighet mot rektor blef bortkörd och formligen relegerad. Men ej alldeles nöjd, som man kan förstå, med det hårda straffet, beslöt han sig för att fara ned till Köpenhamn och klaga. För detta ändamål inskeppade han sig på en dansk handelsskuta och styrde så af. Det var sommaren 1658 under det pågående svensk-danska kriget. Fartyget kom aldrig fram till Köpenhamn; det uppbringades jämte flera andra af svenskarne och infördes till Göteborg. Här granskades bytet och mönstrades de tillfångatagna, hvarvid Rugman hade den lyckan att få aflägga rapport om sin färd inför ingen mindre än riksdrotsen Per Brahe och i dennes händer anförtro sitt öde. Det hela aflopp också till Rugmans bästa, ty med mæcenatens älskvärdhet tog Brahe vård om den unge studeranden och sände honom till sin nyinrättade skola på Visingsborg. Efter någon tids vistelse där skickades han till Upsala, och hans mäktige gynnare rekommenderade honom i fakultetens benägna åtanka vid första ledigblifna kungliga stipendium.

Men af större intresse än själfva resans äfventyr är den omständigheten, att Rugman bland sina få tillhörigheter medförde några små handskrifna böcker, af hvilka en just innehöll de för svenska förhållanden så intressanta *Hervarar-* och *Bósasaga*[2]. Det var en nyhet, som i hög

---

[1] *Specimen biographicum de antiquariis Sveciæ,* Stockholmiæ 1724, bl. N: 2 r.

[2] Nuvarande cod. Ups. R: 715. Se Gödel, *Katalog öfver Upsala universitets biblioteks fornisländska och fornnorska handskrifter* Upsala 1892, s. 65 f.

ragd skulle tilltala forskningens män vid akademien, och detta så mycket mer, som en annan omständighet vid denna tid, äfven den ytterst beroende på kriget, kom att på ett särskildt sätt ge lif och fart åt tidens historiskt-antikvariska intressen och studier.

Under Karl Gustafs tåg genom Danmark hade Jörgen Seefeldts bibliotek och samlingar blifvit tagna och öfverförda till Sverige. Ibland de här befintliga manuskripten funnos åtskilliga isländska handskrifter, som särskildt tilldrogo sig det allmänna intresset. Det fanns nämligen knappast någon bland de lärda, som förstod det gamla språket och de ganska ovanliga abbreviaturerna. I ett memorial af omkring år 1690 från Antikvitetskollegiets preses Johan Hadorph till kanslipresidenten och dåvarande kanslern vid Upsala akademi, Bengt Oxenstierna, heter det också: »Åhr 1660, tå Sal. Kon: Carl Gustaf wår dödh, inkommo som offtast några gambla skriffter som läsas och uthtydas måste, hwilka uthi Ringstadh tagne woro, men funnes då inga som dem afcopiera eller uthtyda kunde, mehr än Sal. Lars Bure och jagh, som Secretarius Academiæ war»[1].

Det var ett förhållande, som gifvetvis ej skulle komma att lemnas utan beaktande af den för tidens alla andliga intressen ständigt vaksamme och nitiske Magnus Gabriel De la Gardie. På detta måste rådas bot, och han insåg allt för väl, att det enda medlet i detta fall var ett ordentligt och planmessigt studium vid akademien i fornspråket och nordiska antikviteter. Han började därför bearbeta historici för att få någon af dem att åtaga sig ledningen och undervisningen, och han utlofvade stipendier

---

[1] *Palmskiöldska saml.:* Ser. III, tom. VI (= 71). Öfverskriften å memorialet lyder: »Om Collegij Antiquitatum första Vphof, och orsaken dertill, sampt huru det i förstone anstältes på goda fötter, men sedan mycket förswagat». Datering och namnunderskrift saknas, men skrifvelsen härrör från tiden 1690—92 och är uppsatt af Hadorph.

åt de studenter, som ville »hänge sig åt det gambla språket och dess lecturæ». Omsider vann han en man för sina planer i den allvarlige och samvetsgranne historikern Olof Verelius, dåvarande akademie-räntmästare, och denne »fick — såsom Hadorph i sitt memorial utlåter sig — en Jsländare Jonas Rugman sigh till hielp, hwilken wardt fången uthan för Norige i danske feigden, och hade några Jsländske Manuscripter medh sigh, som han [ɔ: Verelius] giorde sigh bekant, och deraf 3:ne publicerade».

Detta är uppslaget och början till den 1600-talets lifaktiga litterära verksamhet, genom hvilken den fornnorsk-isländska litteraturens alster öfverflyttades till vårt språk och bekantgjordes hos oss.

Verelius' editioner och öfversättningar äro visserligen icke de första här i Sverige från denna tid. Redan under förra hälften af århundradet hade man försökt sig på att tolka ett par af de isländsk-norska handskrifter, som man träffat på här hemma i arkivens gömmor och vid en genombläddring funnit vara af intresse för vår historia. Men dessa enstaka och blott i förbigående gjorda försök, hvilka för öfrigt aldrig blefvo utgifna, kommo icke att få någon vidare betydelse. Det var först bekantskapen med Seefeldts och Rugmans manuskript, som ledde till ett verkligt studium af fornspråket och en undersökning, en efterforskning af hvad den isländska litteraturen kunde hafva att erbjuda.

Emellertid är det med dessa föregångare jag har att börja undersökningen af 1600-talets öfversättningsverksamhet för att sedan komma in på Verelius' och hans efterföljares editioner och tolkningar, men för att kunna följa och rätt bedöma denna litterära rörelse, är det nödvändigt att först se till hvad material man hade att tillgå, med andra ord redogöra för hvilka handskrifter man ägde eller för sina intressen visste förvärfva sig.

II.

Handskriftsförvärf.

Våra fornnorsk-isländska handskriftsamlingar. De under medeltiden införda fornnorsk-isländska manuskripten. Stephanius' samlingar. Seefeldts samlingar. Rugmans resor och manuskriptförvärf. De Rugmanska manuskriptens öden. Antikvitetskollegiets insamlingar: Guðmundur Óláfsson, Helge Óláfsson, Jón Eggertsson. Sparfwenfelts förvärf. Sluttillägg.

Af de fornnorsk-isländska handskrifter, som vid skilda tider och tillfällen blifvit öfverförda hit till Sverige, förvaras nu de flesta i Kongl. biblioteket i Stockholm och i Upsala universitetsbibliotek.

Den stockholmska samlingen är med afseende på sitt volymantal af en ganska betydande omfattning, churu det visserligen ej kan bli tal om att, vare sig till innehåll eller numerär, jämföra den med den största och främsta i sitt slag, den Arnemagnæanska. Men den intar dock rummet närmast efter denna och har för öfrigt bland sina membraner mycket goda, ja, endels de bästa representanter inom den fornnorsk-isländska litteraturens nästan alla grenar.

Särskildt väl företrädt är det historiska facket genom Bergsbók, den vackra codex under 4:o nr 2 af den historiska Olafssagan, fragmenten af Kringla och Jǫfraskinna samt Sverrissaga. Inom andra områden möter man exempelvis Heiðarvíga- och Gunnlaugssaga; Þiðreks- och Barlaams- samt åtskilliga romantiska sagor; vidare en hel del legendsamlingar, biskupasǫgur, den berömda homilieboken, rímur-uppteckningar och ett stort antal lagcodices.

Till dessa membraner komma sedan vid pass 200 volymer pappershandskrifter. De flesta af dessa äro dock af ganska ringa värde. De äro i allmänhet afskrifter eller öfversättningar från nyare tid, och endast de, hvilkas original sedermera gått förlorade, hafva därför, såsom källskrifter betraktade, någon vidare betydelse.

Hela denna »isländska samling», sådan som den nu ser ut, inkom till Kongl. biblioteket 1780 vid den delning af Antikvitetsarkivets samlingar, som då ägde rum mellan Vitterhets historie och antikvitets akademien, Riksarkivet och Kongl. biblioteket. Den härrör sålunda, åtminstone till sitt väsentligaste innehåll, från det gamla Antikvitetskollegiet, hvars arftagare Antikvitetsarkivet såsom bekant var.

Men utom de volymer, som ingå i denna större allmänna samling, har Kongl. biblioteket också några nummer islandica i de separata Rålambska och Engeströmska handskriftsamlingarna. För fullständighetens skull må detta här omnämnas, eljest äro dessa manuskript med undantag af ett par laguppteckningar af mycket ringa intresse och värde.

Af de fornnorsk-isländska handskrifter, som förvaras å Upsala universitetsbibliotek, ingå de bästa i den Delagardieska samlingen. Här finner man den märkliga »Upsala-eddan», den legendariska Olafssagan, Gretla och den sammelcodex, hvilken innehåller en del af Oddr Munks Óláfssaga Tryggvasonar, Elissaga ok Rosamundu samt Strengleikar eða Ljóðabók. »They are a very important collection, though few in number», såsom Guðbrandur Vigfússon om dem uttalat sig[1].

Däremot äro alla öfriga islandica, som biblioteket äger, endast afskrifter och öfversättningar från 1600-talet eller senare tid, och om dem gäller således, hvad redan blifvit sagdt om de stockholmska pappershandskrifterna.

[1] *Prolegomena* till *Sturlunga Saga* 1, Oxford 1878, s. CXLVI.

Såsom det af min *Katalog* synes framgå, skulle dessa afskrifter och öfversättningar utgöras af de volymer, som under signum R: 681—719 finnas inrangerade i bibliotekets allmänna handskriftsamling, och hvilka till ett helt för sig blifvit sammanförda ur flera, vid skilda tider till biblioteket inkomna privata samlingar, såsom den Salanska, Celsiska och Nordinska. Men därmed äro verkligen icke alla angifna, ty den Westinska samlingen innehåller också 36 nummer af detta slag, hvilka man sålunda har att räkna hit, ehuru dessa på grund af sin obetydlighet ej alls varit uppmärksammade och sålunda blifvit vid katalogens upprättande helt och hållet förbigångna.

Dessa nu nämda, i Stockholm och Upsala förvarade samlingar, innehålla, som sagdt, de flesta och bästa af våra fornnorsk-isländska handskrifter, ehuru dock långt ifrån alla. Åtskilliga, om ock med få undantag mindre betydande, hafva äfven kommit att stanna på andra håll.

Universitetsbiblioteket i Lund äger sålunda en samling på ej mindre än 14 volymer, bland hvilka åtminstone *en* förtjänar all uppmärksamhet. Det är den ofvan, bland Bergenshandskrifterna omnämda »Cronones norske lagbok». Eljest är här att märka ett par uppteckningar från 1500-talet af Landslagen i dansk öfversättning[1], trenne exemplar af Jónsbók och ett 30-tal sagor, alla afskrifter eller öfversättningar från senare hälften af 1600-talet eller senare tid.

I Linköpings stiftsbibliotek återfinnes, såsom jag redan ofvan haft tillfälle påpeka, den till svenska på 1500-talet gjorda öfversättningen af Landslagen, cod. B: 72 4:o[2], och här förvaras också en »Konung Oluff Tryggessönns Historie, Sammanskrifven af Bergur Abed» i dansk öfversättning från 1600-talet, detta senare enligt den uppgift, som lemnas i *Linköpings bibliotheks hand-*

[1] Beskrifna af Storm i *Norges gamle love* 4, 700 ff.

[2] Jfr ofvan sid. 66 f.

lingar[1]. Själfva handskriften har jag ej varit i tillfälle att se och ta någon närmare kännedom om.

I Skoklostersamlingen, numera deponerad å Riksarkivet, påträffar man också tvänne volymer. Båda dessa äro dock, som källskrifter betraktade, af föga eller intet värde. De innehålla endast afskrifter från senare hälften af 1600-talet, begagnade eller afsedda för utgifning, och till hvilka vi ännu i dag hafva originalen kvar. I den ena, nr 11 fol., har man texterna till de af Verelius ombesörjda editionerna af Hervararsaga, Herrauðssaga ok Bósa, Hrólfssaga Gautrekssonar och Oddr Munks Óláfssaga Tryggvasonar. I den andra, nr 228 fol., finnes en af Rugman efter »Cronones norske lagbok» utförd afskrift af Hirðskrá[2].

Biblioteket på Säfstaholm slutligen torde också här i detta sammanhang böra ihågkommas. Äfven här förvaras nämligen en hel del »islandica», men dessa utgöras dock ej af annat än öfversättningar från 1600- och 1700-talen, bland hvilka därtill de flesta blott äro afskrifter, ytterst få original. Innehållet består uteslutande af »sagor»; och de 13 volymer, som denna »isländska samling» omfattar, »hafva troligen alla», säger Forssell i sin *Förteckning öfver Pappershandskrifterna på Säfstaholm*[3], »tillhört Riksrådet Grefve Gustaf Bonde, hvilken, som bekant, med största ifver egnade sig åt den nordiska sagolitteraturens studium. — — — Icke så få bära vitne derom att det lärda Riksrådet sjelf underkastade sig afskrifvarens

[1] Del. 1, Linköping 1793, s. 130 ff.

[2] Jfr Schröder, *Catalog öfver Manuscripterna, Pergamentstrycken och andra Typographiska Rariteter i Grefliga Braheska Bibliotheket på Skokloster,* tryckt som bihang till *Handlingar rörande Skandinaviens historia* 12, Stockholm 1825, och följande delar.

[3] Tryckt som bihang till *Historiska handlingar, till trycket befordrade af Kongl. samfundet för utg. af handskrifter rörande Skandinaviens historia* 7, Stockholm 1870.

möda». Det är självsagdt, att dessa öfversättningar ej kunna hafva någon vidare betydelse för den filologiska och historiska forskningen. Ty såsom det framgår af Forssells *Förteckning*, till hvilken jag för öfrigt ber få hänvisa, möter man här knappast något, som ej finnes i bättre form på andra håll. Deras värde ligger i det bidrag de hafva att lemna till 1600- och 1700-talens lärdomshistoria.

Allt väsentligt, som dessa våra fornnorsk-isländska handskriftsamlingar innehålla, hade 1600-talets forskare och öfversättare att förfoga öfver. Ty antingen hade det sedan äldre tider funnits här i Sverige, såsom förhållandet var med de på 1400-talet inkomna bergensiska handskrifterna, eller blef det under nämda århundrade förvärfvadt och hemfördt. Man skulle ju således, när det gäller en redogörelse för självfva det material, som på denna tid stod forskaren till buds, kunna utan vidare hänvisa till katalogerna öfver de isländska handskriftsamlingarna i våra offentliga bibliotek och således ej behöfva att för denna sak gå in i en närmare, detaljerad undersökning. Men en dylik hänvisning gör dock föga till fyllest. Ty dels är därmed ingenting sagdt om de handskrifter, som man på 1600-talet bevisligen ägt, men hvilka sedermera gått förlorade. Dels kan man genom katalogerna i allmänhet ej få en öfversikt af det material, som i hvarje fall stod forskaren och öfversättaren till buds, då nämligen öfversättningsverksamheten och handskriftsförvärfvet på 1600-talet gingo hand i hand med hvarandra. Det blir därför nödvändigt för ett rätt förstående af det hela att här lemna en om möjligt fullständig utredning af våra fornnorsk-isländska handskriftsamlingars historia och därvid steg för steg söka följa de göranden och låtanden, under hvilka de grundades och tillväxte. Och vill jag hoppas, att en sådan historik för öfrigt skall kunna ge ett och annat utöfver det blott och bart bibliografiska,

då i 1600-talets storartade samlarverksamhet ligger så mycket af tidens vetenskapliga och allmänt litterära lif.

De norsk-isländska codices, som under medeltiden öfverfördes till Sverige, förvarades väl till en början i Vadstena klosterbibliotek. Men därifrån hade de sedan kommit ut och omsider hamnat i »Riksens archivum». Vi veta, huru redan Gustaf Vasa lät för sina reduktionsändamål tillhopasamla äldre skrifter och handlingar och öfverföra till sitt kansli. Sedermera under Gustaf Adolfs tid hade man i rent forskningssyfte börjat taga reda på våra litterära minnesmärken. I det Memorial, som den 20 maj 1629 utfärdades till »Rijkzens Antiquarij och häfdesökiare», anbefallas dessa att »vpspöria allehanda gamble Laghböcker, Såssom Wästgiötha Laghen, Wästmanna och Sudermanna och Tijhäradz eller Smålandz Laghen, och flere som än icke äro trychte, — — — sammaledhes allehanda Krönikor och Historier, Vhrminnes sagur och dickter»[1].

Vid de insamlingar, som med anledning häraf också företogos, och hvarvid många af våra egna gamla handskrifter räddades undan förintelsen, kommo naturligtvis äfven de norsk-isländska manuskripten att följa med för att sålunda jämte de fornsvenska få sin plats i Riksarkivet. Och i dess samlingar hade de sedan länge varit inrymda, då Johannes Thomæ Bureus »donerade» trenne af dem till staten. Ty det var ej något annat än ett lån, som den gamle antikvarien på detta sätt återställde. Klemming har också i sina *Anteckningar af Johannes Thomæ Agrivillensis Bureus* anmärkt om de i donationsbrefvet upptagna fornnorsk-isländska manuskripten, att dessa »för-

---

[1] Enligt Johannes Thomæ Bureus' afskrift i *Antikvitetskollegiets handlingar,* Vitterhets historie och antikvitets akademien.

modligen aldrig tillhörde Bureus, utan kronan sedan gammalt»[1]. Och visst är, huru det nu än må förhålla sig med statens äganderätt »sedan gammalt», att dessa handskrifter redan under förra hälften af 1600-talet tillhört Riksarkivet och varit erkända som dess egendom. Ty härifrån hade de vid flera tillfällen blifvit utlemnade som lån till forskare och vetenskapsmän, och det kan särskildt påpekas, att bland de Riksarkivets handskrifter, som Stiernhielm under 1640-talet hade med sig öfver till Lifland, funnos också tre af de norsk-isländska manuskripten, nämligen Olafssagan, Ormr Snorrasons bok och Þiðrekssagan[2].

Under sådana förhållanden kan det väl synas något underligt, att Bureus kunde tillåta sig att ta dessa handskrifter med i sin donation. Men som han tydligen varit den, som dragit dem fram ur arkivens gömmor och för öfrigt under långliga tider haft dem i sitt förvar, så ansåg han sig förmodligen själf hafva en viss bestämmanderätt öfver dem. Till honom hade de också gått, sedan Stiernhielm återsändt dem från Lifland, och bland hans egna papper och »collectanea» hade de sedermera blifvit liggande. När därför under hans sista dagar testamentet sattes upp, och alla hans litterära samlingar öfverlemnades till staten, så fingo äfven de »götiska» membranerna följa med och pryda den gåfva, med hvilken den gamle forskaren och »troplichtige tiänaren» ville hugfästa minnet af sitt lifs verksamhet.

De första fornnorsk-isländska handskrifter utifrån, som man här hemma på 1600-talet får göra bekantskap med, voro de vackra och endels unika codices, hvilka medföljde de bok- och manuskriptsamlingar, som Magnus

[1] *Samlaren* 5, 5 f, not. 1—3.

[2] Enligt det ofvan, sid. 18, not. 1, omnämda Stiernhielms bref.

Gabriel De la Gardie inköpte efter den danske forskaren och samlaren Stefanus Johannes Stephanius.

Stephanius dog i Sorö 1650. Med mången lärd delade han den sorgliga lotten att lemna efter sig en familj i ekonomiskt trångmål. Hans efterlefvande anhöriga fingo därför vara betänkta på att af den kvarlåtenskap, som fanns af böcker och manuskript, söka draga den största möjliga inkomst. Därför blef också biblioteket af änkan utbjudet till försäljning. Magnus Gabriel De la Gardie, som med största intresse tog del af allt, som rörde tidens vetenskapliga och litterära lif, lemnade ej en sådan sak som denna obeaktad. Genast den kommit till hans kännedom, föreslog han drottning Kristina att för svenska statens räkning låta inköpa de dyrbara bokskatterna. Hon gaf sitt bifall, och den lyckliga följden häraf var ett kungligt bref af den 26 april 1651 till residenten i Helsingör, Magnus Dureel, i hvilket denne befalles att köpslå med Stephanius' änka om den ifrågasatta boksamlingen, men »icke högre gifwa åhn till 2000 Rd:r»[1].

Märkligt nog hade från Det store kongel. bibliothek i Köpenhamn eller från universitetet därstädes ingenting gjorts för att inom landet söka behålla Stephanius' vackra samlingar. Det enda man tänkte på vid underrättelsen om att den svenska regeringen trädt i underhandling med änkan om bibliotekets inköp, var att få tillbaka de handlingar, hvilka Stephanius såsom rikshistoriograf haft till låns ur statens samlingar, eller de saker bland hans egna papper, som på grund af sitt innehåll icke borde släppas ut, med andra ord kunde anses vara af någon sorts politisk betydelse. På denna grund gjordes därför af universitetets kansler den framställningen i det akademiska konsistoriet, »at hvis skreven Tøi udi Stephanii Bibliothek findes og Danmark og Sverrig angaaer, det samme maatte

[1] *Riksregistraturet,* Riksarkivet.

for Penge til Vores Universitets Bedste kiøbes»[1]. Och till följd häraf blefvo också ett par professorer utsända till Sorö för att tillsammans »med andre tvende Professoribus Soranæ Academiæ — — — flitteligen granske, eftersee og udsøge, om noget kunde findes, hvoraf Gemytterne kunde forbitres [og] Regnorum horum discordiæ yppes»[2]. Men det är icke bekant, huru de utskickade professorerna fullföljde detta sitt uppdrag. Hela saken sköttes för visso på det allra lamaste sätt, och det torde väl vara ganska säkert, att man ingenting kommit öfver.

Under sådana förhållanden mötte det gifvetvis icke några svårigheter eller någon konkurrens från dansk sida, då det alltså gällde att för svensk räkning söka komma i besittning af de utbjudna samlingarna.

Samma dag, som den ofvannämda ordern till Dureel undertecknades af drottningen, lät De la Gardie i särskild skrifvelse tillställa vederbörande densamma. Med all skyndsamhet och ifver grep Dureel sig uppdraget an, och det dröjde därför ej länge, innan han kunde meddela De la Gardie, att aftalet med änkan var träffadt, och att han nu blott inväntade pänningarna för att få afsluta köpet. Men dessa läto vänta på sig, trots Dureel i flera bref till De la Gardie påminner härom och ofta klagande tillägger, att hela affären hotar att på denna grund gå alldeles om intet[3]. Som man vet, ville drottningens tillgångar aldrig

[1] Werlauff, *Historiske Efterretninger om det store kongelige Bibliothek i Kiøbenhavn*, 2:den Udg., Kiøbenhavn 1844, s. 19, not. e.

[2] Holger Rørdam, *Den kongelige Historiograf Steffen Hansen Stephanius* i *Historiske Samlinger og Studier*, udg. af Holger Rørdam, 1, Kjøbenhavn 1890, 91, s. 257.

[3] De Dureelska brefven jämte en hel del andra viktiga handlingar från Magnus Gabriel De la Gardies ursprungliga arkiv framdrogos 1850 ur Kammararkivets skräphögar och finnas nu förvarade å Riksarkivet i *De la Gardieska brefsamlingen*. Allt i brefven, som rör inköpet af Stephanius' bibliotek, har Klemming låtit sammanföra och trycka under titeln *Om Stephanii boksamling*, Stockholm 1850, som meddelande till Werlauff med anledning af den gjorda upptäckten.

förslå och skulle allt fått bero på det tillfälle, då köpesumman lämpligast kunnat utanordnas, så hade det helt säkert gått som Dureel fruktade. Dess bättre lemnades dock saken ej å sido af De la Gardie. Den blef i stället en hans privatangelägenhet, ehuru han ej lät Dureel förstå detta, hvilken därför hela tiden ansåg sig handla för sin drottnings räkning.

För att emellertid fritaga De la Gardie för den möjliga beskyllningen att för kronans medel hafva inköpt biblioteket, men sedan behållit det som sin enskilda egendom, må anföras följande — en del redan påpekadt af Klemming — som bevis för att det var en hans privataffär. Den 13 september 1651 skrifver nämligen De la Gardie till Dureel för att lugna honom i hans oro öfver de ännu uteblifna pänningarna och försäkrar, att så fort det sig göra låter, skola 2000 R:dr sändas honom med posten öfver Hamburg[1]. I oktober kunde också pänningarna afgå. Härom nämnes emellertid ingenting i regeringens utanordningar eller Kongl. kammarens räkenskaper från denna tid. Icke en enda anteckning om denna remissa skall man här kunna påvisa. Men däremot finner man i De la Gardies »Tyska registratur»[2] (sid. 51) följande lilla notering: »1651, oktober 18 Stockholm. Obligation für Schlangenfeldt auf 2000 Rdr». Och den förbindelsen var just utfärdad för Dureels räkning, ty den 7 november inberättar denne till De la Gardie såsom svar på brefvet af den 13 sept., att »H. Slangefelt har skrifuit migh för 14 daghar att han summan medh nest följliande post på Hamburgh öfuergiöra skulle, och mz denne skrifuer han, att summan skall sendas i dukater hijt siöledhes». Den kom honom också tillhanda i början af december. »Eders HöghGr. Ex. Nådighe skrifuelse medh Nie hun-

[1] Enligt konceptet bland *Afgångna skrifvelser i De la Gardieska brefsamlingen*, Riksarkivet.

[2] *De la Gardieska brefsamlingen,* Riksarkivet.

drade ducater, har iagh medh dess vthskickade hoffiunker wäl erhållit», heter det i ett bref från Dureel till De la Gardie af den 5 i denna månad. Detta synes ju bevisa, att De la Gardie tagit penningarna ur egen kassa, och att affären uppgjorts af honom privatim.

Dureel kunde nu emellertid afsluta det beramade köpet. Det var ej utan »een booper iäff och difficulteter» från myndigheterna och professorerna vid Sorö akademi, som han lyckades få biblioteket transporteradt därifrån, men den 13 febr. 1652 kunde han emellertid skrifva till De la Gardie, att han denna dag trots »åthskillighe iutefinter» hade allt »i sina klor». Den 17 i samma månad mottog änkan betalningen och utkvitterade pänningarna, hvarpå sändningen, 10 kistor stark, afgick till Stockholm[1]. Den omfattade då utom själfva boksamlingen, för hvilken betalts 1700 R:dr, äfven ett större antal — en hel kista — manuskript, hvilka Dureel på eget bevåg köpt och nu medsände under den blygsamma förhoppningen att »någhot» däribland kanske kunde blifva »funnet af importants och werdt dee deerpå spendeerade 200 Rd.»

Det var från denna manuskriptkista, som nästan alla de dyrbara handskrifter kommit i De la Gardies ägo, af hvilka han sedan den 18 januari 1669 gjorde Upsala universitet den storartade donation, som nu dess bibliotek bevarar under namnet »Den Delagardieska samlingen» (sign. *DG.*). Och i denna samling har biblioteket, såsom redan ofvan är nämdt, sina förnämsta fornnorsk-isländska handskrifter. Dessa uppgå nu till ett antal af 11 volymer. Ursprungligen voro de 12, men af dessa saknas nu den, som i donationsbrefvet finnes upptagen som nr 3, *Historiæ*

[1] I min *Katalog öfver Upsala universitets biblioteks fornisländska och fornnorska handskrifter,* s. 1, där jag omnämt året för de Stephaniska samlingarnas inköp, har tyvärr genom förbiseende kommit att stå 1658 i stället för 1652, hvilket jag sålunda härmed ber få rätta.

Regum, alias Konunga Sagurne[1]. Den var nämligen utlånad till Olof Rudbeck och gick förlorad med hans samlingar i den stora Upsalabranden 1702[2].

Det finnes icke i De la Gardies donationsbref någon uppgift om, hvarifrån han fått sina manuskript. Ej heller har jag någonstädes i hans vidlyftiga korrespondens funnit ett enda uttalande eller ens en antydan om att det var med de Stephaniska samlingarna, som de kommit i hans ägo. Men handskrifterna själfva — och särskildt gäller detta de fornnorsk-isländska — gifva härutinnan det bästa vittnesbörd. Man påträffar nämligen i många af dem Stephanius' prydliga namnteckning eller andra af honom egenhändigt gjorda påteckningar af en eller annan art, vanligen rörande det ifrågavarande manuskriptets innehåll eller historia.

Jag upprepar därför, hvad jag redan i min *Katalog öfver Upsala universitets biblioteks fornisl. och fornn. handskrifter*[3] har sagt, att den Delagardieska samlingens alla fornnorsk-isländska handskrifter tillhört Stephanius, och till bestyrkande af detta påstående hänvisar jag till hvad jag där vid utredningen af hvarje handskrifts historia haft tillfälle meddela. Och detta skulle kunna vara nog i denna sak, men då ett slags tradition hos oss velat räkna ett af de förnämsta manuskripten, nämligen nr 11, Snorra-eddans codex, till Jónas Rugmans handskriftsförvärf af år 1661, så skall jag särskildt om denna handskrifts historia an-

[1] Donationsbrefvet är utgifvet med bibliografiska tillägg af J. Hadorph i *Apographum donationis qua — — — Dn. Magnus Gabriel de la Gardie, — — — Academiæ Upsaliensi & Collegio Antiquitatum legavit in perpetum (!), bonam Copiam Librorum Manuscriptorum aut alias rariorum,* Holmiæ 1672.

[2] Se härom Annerstedt, *Upsala Universitetsbibliotekᵴ historia intill år 1702,* Stockholm 1894, s. 100 ff., hvarest den i Upsala biblioteks arkiv förvarade förteckningen å de böcker och handskrifter, som Rudbeck vid detta tillfälle hade till låns från biblioteket, finnes aftryckt.

[3] Upsala 1892, s. 1.

föra ytterligare ett och annat till stöd för mitt uttalande och på samma gång uppvisa, hvarpå denna »tradition» grundar sig.

Om Rugman verkligen hemfört någon edda-handskrift, så skulle jag hålla före, att det i sådant fall varit en codex af den s. k. Sæmunds edda. Den handskrift jag härmed åsyftar, fins nu visserligen icke mera kvar i våra samlingar, ty alla de uppteckningar af detta verk, som dessa bevara, hafva förvärfvats och förts öfver till oss efter den tid, då Rugman redan för alltid upphört att insamla och förskaffa oss några isländska handskrifter. Men att vi icke dess mindre redan under hans dagar ägt en dylik uppteckning, därom vittna de af honom utförda afskrifterna af eddasångerna Vǫluspá och Rúnatal, som nu förvaras å Upsala universitetsbibliotek i cod. R: 681, I. Och det är just originalet till dessa afskrifter, som frågan här gäller. Något närmare om detta original, särskildt dess historia och förvärf, känner jag visserligen icke, men åtskilligt, som tyder på, att det varit Rugman, som fört det öfver till oss, skulle dock kunna anföras. Jag skall emellertid här ej vidare inlåta mig på denna sak. Handskriften i och för sig har af allt att döma varit en ganska obetydlig och därtill i högsta grad fragmentarisk uppteckning från yngre tid. Det intrycket får man redan vid ett hastigt genomögnande af Rugmans afskrift, och det besannas också af den anmärkning, som man här möter efter slutet af Vǫluspá, där det om originalet heter: »Facillime ex Eddicarum fabularum contextu convincitur multa hic deesse, ut et quædam manca, et prava»[1]. Och för öfrigt, huru det nu än må förhålla sig med detta manuskript och dess historia, och hvad man sedan också skulle kunna dra fram om Rugman rörande såväl förkomna som bevarade edda-codices, lär man dock

[1] Se Gödel, *Katalog,* Upsala 1892, sid. 26.

icke kunna påvisa, att han haft något att skaffa med förvärfvet af Upsala-handskriften.

I bref och papper från 1600-talet påträffar man ej heller någonsin ett yttrande, som stöder ett dylikt antagande. Möjligen skulle någon kunna komma och påpeka, att det dock gifves ett sådant, och att detta härrör från ingen annan än just Rugman själf. I de utdrag ur Resenius' *Edda Islandorum*, som han tillfogat sin afskrift af Upsala-eddan, hvilken afskrift nu förvaras i cod. Ups. R: 683, har han nämligen antecknat om några där förekommande »Wijsur», att dessa »finnast i þeiri Eddu sem prentud er i Kaupenhafn A:o 1665», men icke »i minni Eddu». Man skulle nu måhända kunna tro och antaga, att detta uttryck »i minni Eddu» syftar på originalet, hvilket alltså härmed skulle betecknas såsom hans. Men så är icke fallet. Det afser helt enkelt, såsom det väl också ligger närmast till hands att fatta det, den framför befintliga afskriften, ty i en liknande anteckning om de utdrag, som följa på bladet närmast därefter, heter det bestämdare och säkrare och till tydlig förklaring af den föregående uppgiften: »Þessar Smasaugur fynnast i þeirri prentadu Eddu, sem i þessare ecki standa»[1]. Nej hvarken hos Rugman eller någon annan från denna tid lär man kunna leta upp ett uttalande i denna sak, som ej låter tyda och tolka sig i enlighet med hvad en och hvar af samtidens forskare och bokvänner synes till fullo hafva känt och erkänt, nämligen att den dyrbara handskriften med rätta hörde hemma i De la Gardies samlingar. Ty innan den ännu blifvit öfverlåten till Upsala universitetsbibliotek, finner man den ständigt åberopad och citerad under namnet af »Excellensens» eller »Gref Magni edda».

Och huru kan man väl för öfrigt tänka sig, att De la Gardie skulle i sitt namn kunna göra universitetet en

[1] Se Gödel, *Katalog,* Upsala 1892, s. 28.

donation ur den samling, som af en och hvar betraktades som statens egendom, och om hvilken han dessutom själf en dag på tal om dess offentliga vård och förvar kunde göra det akademiska konsistoriet den förklaringen och påminnelsen, att alla dess volymer blifvit »medh publique Kostnadt — — — j Rijket inbrackte[1]». Detta förefaller också så mycket mindre tänkbart, om man härtill lägger, att de Rugmanska manuskripten genast efter sin ankomst hit till Sverige blifvit, såsom vi framdeles skola se, transporterade direkt till Upsala för att här tillhandahållas fornforskningens idkare, hos hvilka de också sedermera stannade utan att sålunda någonsin hafva varit i De la Gardies förvar, än mindre ägo.

Hvad så beträffar den nämda traditionen, så går den, mig veterligt, ej längre tillbaka i tiden än till ett obestyrkt uttalande af Ihre. I sitt *Bref till Herr Cancellie-Rådet Sven Lagerbring, rörande then isländska edda, och egenteligen then handskrift theraf, som på Kongl. Bibliotheket i Upsala förvaras*[2] har han nämligen framkommit med det påståendet, att »Jonas Rugman är then samme, som sjelfva vår Codex Eddæ, på pergament och med helt gammal stil skrefven, ifrån Island infört, och ifrån hvilken then kom uti Riks-Cancellerens, Gref Magni Gabr. Delagardies händer, som tillika med mycket annat thenna Codex Eddæ till Kongl. Bibliotheket härstädes skänkte».

Såsom vi kunna förstå, och såsom det också af allt visar sig, hade Ihre ingen kunskap eller ens aning om De la Gardies inköp af de Stephaniska samlingarna; det var först vid midten af detta århundrade i och genom upptäckten af de Dureelska brefven, som den saken blef framdragen och känd. När han därför på tal om edda-

[1] I kanslersskrifvelse till Upsala universitet af den 8 febr. 1670, Upsala akademiska konsist. arkiv. Jfr ofvan sid. 34 och närmare härom längre fram.

[2] Upsala 1772, s. 30.

handskriftens historia ville binda en öfverbringares namn vid den dyrbara boken, så valde han Rugmans, med den kännedom han hade om dennes manuskriptresor för Antikvitetskollegiets räkning. Af bibliotekarien Joh. Henrik Schröder flyttades sedermera detta antagande in på handskriftens försättsblad, och därmed var det på sätt och vis fastslaget, om också en och annan såsom Jón Sigurðsson och Guðbrandur Vigfússon hyst sina tvifvel om dess riktighet[1].

Det säkraste bevis mot denna Ihres förmodan skulle man gifvetvis äga i det uppvisade faktum, att eddan användts och citerats af någon svensk författare före hösten 1662, vid hvilken tid den eljest skulle hafva kommit i vår ägo med de då hit öfverförda Rugmanska manuskripten[2]. Ett sådant citat har jag också lyckats finna. I *Observationes et Notæ Historicæ*, s. 3, till Loccenius, *Historia Rerum Svecicarum*, Vpsaliæ 1662,[3] heter det angående Gylfe: »Idem in veteri Svec. Chronico cap. V. & VI. Edda in sua Mythologia MS. quæ est Illustrissimi R. Cancellarii Comitis Magni de la Gardie Bibliothecæ: Tå for Othin i Swithiod, tho var sa Kongre Gylfi het.» Den De la Gardies edda, som härmed åberopas, är, som man kan förstå, ingen annan än nuvarande Upsala-handskriften. Frånsedt felläsningarna och de ortografiska friheterna, stämmer också det anförda citatet fullkomligt med uppteckningen i denna[4].

---

[1] Se Gödel, *Katalog,* Upsala 1892, s. 13 f. och *Prolegomena* till *Sturlunga Saga* 1, Oxford 1878, s. CXLVI.

[2] Se härom närmare längre fram under Rugmans manuskriptförvärf.

[3] Arbetet blef färdigtryckt under sommaren detta år. Dedikationen är daterad den 20 augusti.

[4] På samma gång som författaren åberopar handskriften, hänvisar han också till Stephanius, *Notæ Vberiores in Historiam Danicam Saxonis Grammatici,* Soræ 1645, hvarest vidlyftiga utdrag ur densamma finnas införda (Jfr Gödel, *Katalog öfver Upsala universitets biblioteks*

Det är alltså tydligt och klart, att eddan och jämväl alla de öfriga nu i den Delagardieska samlingen bevarade fornnorsk-isländska handskrifterna blifvit förvärfvade vid De la Gardies inköp af det Stephaniska biblioteket. Detsamma kan väl med största sannolikhet också sägas om den i Upsala-branden förkomna Heimskringla-handskriften, donationsbrefvets nr 3. Den kunde man eljest hafva haft någon anledning att räkna till Rugmans förvärf, då det just var denna codex, som legat till grund för hans *Norlandz Chrönika och Beskriffning*, Visingsborg 1670. Men att man så ej gjort eller kunnat göra, torde hafva berott på de upplysningar, som själfva företalet i det tryckta arbetet lemnar med afseende på originalets rättmätige ägare. Det heter nämligen där: »Till thet yttersta/ will man hembära Hans Hög-Grefl: Nåde Rijks Drotzeten Grefwe Per Brahe / etc. Loff och Tack / som hafwer behagat låna thenna så mycket gambla / doch wäl på Pergament skreffna Booken / uthur Hans HögGrefwel: Excell:tz

---

fornisl. och fornn. handskrifter, Upsala 1892, s. 15). Det är tydligt, att Loccenius just på grund af dessa och andra Stephanius' citat ur handskrifter och dokumenter, som han haft i sin ägo, kommit att vända sig till hans hitförda manuskript för att möjligen på denna väg kunna verifiera de uppgifter han från honom lånat, och när han då vid sina undersökningar återfann en af de källskrifter, ur hvilka denne öst, så underlät han gifvetvis icke att direkt citera denna, på samma gång han dock samvetsgrant hänvisar till sin föregångares utredningar. Men man kan då fråga, hvarför Loccenius emellertid icke redan vid sina *Observationes* till upplagan af 1654 tagit notis om handskriften. Äfven här citerar han nämligen Stephanius och hans »Eddæ mythologia» utan att dock visa sig hafva någon kunskap om själfva originalet. Och likväl skulle han ju redan vid denna tid *kunnat* hafva haft tillfälle att ta kännedom om detsamma. Ja, det kan visserligen synas så. Men utkom arbetet 1654, så är det väl troligt, att det legat färdigt och måhända äfven börjat gå under pressen, innan de Stephaniska manuskripten kommit hit upp, i alla händelser innan de ännu hunnit att ställas till forskarens förfogande.

Rijkz Cantzellerens / Grefwe Magnus Gabriel de la Gardi / etc. Bibliothec».

Med de Stephaniska manuskripten hafva sålunda alla de fornnorsk-isländska handskrifterna i den De la Gardieska donationen kommit öfver till oss. Och man skulle med några få inskränkningar kunna konvertera detta påstående och säga, att alla de fornnorsk-isländska handskrifterna från den Stephaniska samlingen gått in i den De la Gardieska donationen. Dessa inskränkningar gälla i första hand de tvänne, af ingen annan än Stephanius själf utförda afskrifterna af Magnús Óláfssons antologi, Antiqvitatum iislandicarum fragmentum, och en latinsk tolkning af sagan om Thors färd till Utgarðaloki, hvilka nu båda återfinnas i cod. R: 693 å Upsala universitetsbibliotek, dit de först år 1814 med den Nordinska samlingen inkommit.

Men utan tvifvel hafva äfven dessa varit med i den Stephaniska manuskriptkistan, ehuru de vid donationens öfverlemnande ej kommit att följa de andra åt. Att så gått, torde helt enkelt hafva berott därpå, att de vid tiden för donationens öfverlemnande varit utlånade och därför då blifvit, obetydliga som de för öfrigt äro, alldeles bortglömda, hvarefter de sedermera kommit att stanna ute i privat ägo.

Jag har redan i min *Katalog*[1] beträffande denna sak uttalat den förmodan, att det var Verelius, som vid detta tillfälle haft dem till låns, och därvid på samma gång tillagt, att »det finnes skäl, som tala för denna gissning». Dessa skall jag nu här anföra.

På Olof Rudbeck d. y:s bokauktion i Upsala den 23 febr. 1741 såldes en större samling handskrifter, af hvilka en stor del, såsom jag i det följande får tillfälle uppvisa, kommit från Verelius, och detta på det sätt, att de först

[1] S. 41.

gått från honom eller hans sterbhus till Olof Rudbeck d. ä. och sedan ifrån denne till sonen[1]. Ibland dessa handskrifter fins i auktionskatalogen en volym under nr 5 4:o, hvars titel lyder: Fabula de Utgarda Loco. Fragmentum Antiquitatum Islandicarum. Men denna volym innehöll åtskilligt till, som den knapphändiga katalogen ej lemnar någon uppgift om. Ty enligt några nu å Kongl. biblioteket förvarade anteckningar[2] rörande de å auktionen sålda handskrifterna skulle i densamma följande uppteckningar hafva ingått:

»Fabula de Utgarda Loko. Ex Edda translata in Latinum; allena version utan isländska texten.

It. Tabella de regibus Danicis, Fioniæ, Juthiæ secundum Scriptores Islandicos. Wel skrifwen.

Landfedgatal(!) til Nockura, Danmarckur och Norwegs Konga. På göthska.

It. Catalogus historiarum et monumentorum e penu antiqvitatis Islandicæ depromtus.

It. Antiqvitatum Islandicarum fragmentum a Magno Olavio Hafniam transmissum MDCXXXII ad Stephanium Joh. Stephanium; På isländskan mz paraphrasis Danica och declaratio verborum på Latin.»

Detta var innehållet i volymen, när den såldes på auktionen. Sådan såg den också ut, när den kom i Nordins ägo, och i detta samma skick öfverlemnades den omsider med hans samlingar under nr 71 4:o till Upsala bibliotek. Där har den dock sedermera blifvit splittrad, och dess olika delar återfinnas nu: Fabula de Utgarda Loko och Tabella de regibus samt Antiqvitatum isl. fragmentum i cod. R: 693 och de öfriga, Långfedgatal och Catalogus historiarum i cod. R: 697, V, VI.

---

[1] Se för öfrigt här nedan Bil. 6.

[2] I *Handlingar rörande Antikvitetskollegiet och Antikvitetsarkivet*. Härom närmare längre fram.

Nu äro emellertid sistnämda båda uppteckningar skrifna af Verelius' hand, hvilket ju med stor sannolikhet tyder på, att denne haft och behållit de ifrågavarande Stephaniska manuskripten, så mycket mer som de af Verelius själf handskrifna delarna, åtminstone så långt man kan följa dem tillbaka i tiden, alltjämt varit sammanförda till en volym med de Stephaniska afskrifterna. Härtill kommer vidare, att Verelius under långliga tider hade flera af den Stephaniska samlingens fornnorsk-isländska handskrifter till låns, innan dessa donerades till Upsala bibliotek, och om sålunda de omförmälda afskrifterna ej funnos till hands, som det synes, vid donationsbrefvets upprättande och följaktligen ej kommo att gå med till akademien, så torde man med stöd af allt det här anförda kunna våga påstå, att de då varit utlånade åt Verelius, och att de sedan liksom mångt och mycket annat, som han begagnade för sina arbeten och forskningar, blifvit liggande bland hans papper och böcker.

Det andra undantaget, som här torde komma i fråga, rör den uppteckning af Jónsbók, som under signum C: 12 nu återfinnes bland Kongl. bibliotekets islandica. Den har en gång i tiden tillhört De la Gardie, men kom icke att tillsammans med hans öfriga fornnorsk-isländska handskrifter gå öfver till Upsala universitetsbibliotek, utan medföljde i stället de donationer, som den store mæcenaten 1670 öfverlemnade till Antikvitetskollegiet[1]. Äfven denna handskrift har emellertid utan allt tvifvel kommit i De la Gardies ägo med Stephanius' samlingar.

Efter denna undersökning af de Stephaniska samlingarna har jag nu närmast att redogöra för hvilka de fornnorsk-isländska handskrifter voro, som medföljde det

[1] Se härom det ofvan sid. 94 citerade *Apographum*, bl. F: 1 v.

under Karl Gustafs danska krig tagna Seefeldtska biblioteket.

Landsdomaren på Siälland, den lärde samlaren och bokvännen Jörgen Seefeldt hade på sitt gods Ringsteds kloster sammanfört ett bibliotek, som till sin betydande omfattning — man uppgifver ända till 26,000 volymer — hart när kunde mäta sig med konungens och universitetets samlingar. Utländska lärda omtala och beskrifva också detta bibliotek såsom en af landets förnämsta sevärdheter, och sådana män som Heinsius, Salmasius och Vossius genomreste icke Danmark utan att göra ett besök på Ringsted. Och det var ej blott lärda verk och arbeten i tryck, som här blifvit samlade. Enligt uppgift af Zakarias Lund, Seefeldts bibliotekarie, funnos också »mange rare Manuscripta, som vare meget gamle, og hørte til historiam danicam, norvagicam, islandicam, svecicam og andre paa Pergament skrefne»[1].

Ingen möda synes Seefeldt heller hafva skytt i sin sträfvan att föröka och komplettera sina samlingar, och ingen kostnad, som gällde biblioteket, tyckes han hafva dragit sig för. Sålunda låg han i ständig förbindelse med utlandets lärda och samlare, och alla sina inkomster och mer därtill satte han om på bok- och manuskriptinköp. Äfven för omvårdnaden och skötseln af de hopförda samlingarna hade Seefeldt som en sann och verklig bokvän sörjt på bästa sätt. Sålunda ägnade han själf, som man kan förstå, all sin lediga tid åt sina kära böcker, men dessutom höll han också ständigt en egen bibliotekarie och oftast jämte denne en eller flera amanuenser.

Det var, som man af allt kan se, ett bibliotek af betydenhet, dyrbart förvärfvadt och omsorgsfullt vårdadt, men därjämte, såsom det bästa af allt, öppet och till-

[1] Enligt Werlauff, *Jørgen Seefeldt og hans Bibliothek* i *Nyt historisk Tidsskrift*, udg. af Den danske historiske forening, 6, Kjøbenhavn 1856, s. 222.

gängligt för en och hvar, som ville besöka detsamma och dra nytta af de samlade skatterna. På ett skamligt sätt skulle det emellertid komma att ryckas bort från sin ägare och därvid till stor del förintas.

Den bekante Corfitz Ulfeldt, hvilken som öfverlöpare följde svenska hären på dess tåg genom Danmark 1657—58, hade af Karl Gustaf utverkat sig tillåtelse att få sätta sig i besittning af hela det berömda biblioteket. Möjligen ville han, såsom Werlauff framhållit[1], på detta sätt tillgodogöra sig en gammal fordran, som han hos Seefeldt synes hafva haft, såvidt det nu icke snarare var af personligt hat mot denne eller måhända endast af begär att till en vacker förökning af sitt eget, 7,000 band starka bibliotek komma öfver den andres dyrbara samlingar, som han gjorde ett sådant snyggt bruk af »krigets rätt». Huru det nu än må förhålla sig med den saken, så blefvo emellertid Seefeldts samlingar tagna i beslag af Ulfeldts utskickade och jämte hans egna böcker och papper öfverförda till Malmö. Men under denna transport, som verkställdes på det mest vårdslösa och barbariska sätt, synas hela massor af böcker hafva blifvit förskingrade och gått alldeles förlorade. Dessutom blef en del vid öfverflyttningen till Skåne afsöndrad och öfverlemnad till hofrådet och godsherren på Ljungby P. J. Coijet. Det är ej bekant, huru stor denna del i förhållande till hela samlingen varit, och man känner ej heller till, på hvad sätt egentligen Coijet kommit öfver de böcker, som han vid detta tillfälle införlifvade med sina egna, vare sig han mottagit dem efter öfverenskommelse med Ulfeldt eller rent af som gåfva af Karl Gustaf. Visst är emellertid att åtskilligt vandrat öfver i hans ägo[2].

---

[1] Anf. arb, s. 229.

[2] P. J. Coijets bibliotek på Ljungby, som gick i arf till sonen Vilhelm Julius, blef 1710, året efter dennes död, då godset plundrades af danskarna, taget och öfverfördt till Köpenhamn. Här blef det bortsåldt och skingradt, men en del har dock sedermera hamnat i Det

Hvad som sedan var kvar af de Seefeldt-Ulfeldtska samlingarna blef så under lång tid stående i Malmö utan någon som helst tillsyn och vård, hvarvid gifvetvis åtskilligt gått förloradt.

Men när omsider under krigets växlingar Ulfeldts lycka gått ned, och han själf som flykting måst lemna både Danmark och Sverige, så tog man här hand om hans kvarlemnade och öfvergifna krigsbyte. Under hösten 1661 inpackades således på regeringens befallning[1] såväl Ulfeldts egna böcker som resterna af Seefeldts samlingar och uppsändes till Stockholm, hvarest det hela sedan blef »uppsatt till slottets prydnad och bokälskares bruk».[2]

Hvad som kom i Coijets ägo, öfverfördes till Ljungby. Från dess bibliotek har dock sedermera åtskilligt i bok- och manuskriptväg blifvit som gåfva öfverlemnadt till våra offentliga samlingar och däribland då också ett och annat, som en gång i tiden hört hemma i Seefeldts bibliotek. Sålunda donerade Coijet på uppmaning af Olof Rudbeck[3] till Upsala universitet det stora »Herbarium

---

store kongelige bibliothek. Där finnas nämligen såväl böcker som handskrifter med V. J. Coijets namn och märke på. Enligt Werlauff, *Historiske Efterretninger om det store kongel. Bibliothek*, 2:den udg., Kjøbenhavn 1844, s. 107 f.

[1] Se *General-Guvernören öfver Skåne, Halland och Blekinge, Grefve Gustaf Otto Stenbocks berättelse af år 1662*, undertecknad »Mallmö den 19. Decemb:» i *Handlingar rörande Skandinaviens historia* 31, Stockholm 1850, s. 371.

[2] Enligt skrifvelse af den 25 januari 1662 från den holländska gesandten i Stockholm (Fryxell, *Handlingar rörande Sverges historia* 4, Stockholm 1843, s. 290). I bref från Nicolaus Heinsius till Schefferus den 20 april samma år heter det också: »Ex Dania allatam nuper huc Sefeldianam bibliothecam narro, cui locus in arce regia est datus» (*Sylloge epistolarum,* ed. P. Burmann, 5, Leidæ 1727, s. 40.).

[3] Se härom Olof Rudbecks *kuratorsskrifvelse* af den 1 juli 1670 i *Bref af Olof Rudbeck d. ä. rörande Upsala universitet*, utg. af Annerstedt, Upsala 1893, s. 71.

vivum», som nu finnes förvaradt å Botaniska museet därstädes, och hvilket dess samlare och ursprunglige ägare, professorn vid Sorö akademi Joakim Burser, genom köp hade öfverlåtit till Seefeldt[1]. Ifrån dennes bibliotek och samlingar härröra utan tvifvel också de fornnorsk-isländska handskrifter, som Coijet skall hafva låtit öfverlemna till Antikvitetskollegiet. I Dals *Specimen biographicum de antiquariis Sueciæ*[2] är nämligen denne uppräknad bland dem, som genom sina donationer lemnat mera betydande bidrag till våra isländska handskriftsamlingar. Och i Antikvitetsarkivets inventarium[3] af år 1693 finnes antecknadt om en »Rolf Götriksons Historie på Göthiska och Danska», som nu låter identifiera sig med papp. fol. nr 17 bland islandica å Kongl. biblioteket i Stockholm, att den är »af H. Coijetz skiänkte böcker».

Dessutom har man också en uppgift om denna Coijets donation i ett bref från Arrhenius-Örnhielm till De la Gardie af den 13 november 1682. Efter åtskilligt annat ordande om nordiska antikviteter och därvid särskildt om de »gamble Islandica Mss:ta i Kongl. Archivo på bådhe för trychte och än otrychte Sagor, hwar af wariantes lectiones skohle där extraheras och publiceras», heter det här i brefvet, att »den unge H. Cojet har och gifwit dijt, uhr sin Sahl. Faders Biblioteck 6 volumina

---

[1] Hvad beträffar detta för sin tid storslagna herbarium, så hade Seefeldt enligt uppgift af Lund (se Werlauff, anf. arb., s. 222) köpt detsamma för en summa af 300 rdr. Det omfattade då 32 volymer. Af dessa gingo två förlorade vid transporten till Sverige, och några uppbrunno 1702 hos Rudbeck. Sådant det nu befinner sig i Botaniska museet i Upsala utgöres det af voll. 1, 3, 4, 6—25, hvartill kommer 1 vol. »flora danica», som medföljt, men icke synes hafva varit inberäknad i denna samling.

[2] Stockholmiæ 1724, bl. Q: 3 r.

[3] Manuskript å Kongl. biblioteket. Se nedan Bil. 7.

talium manu Scriptorum, hwilka i förra tijder i Sahl. K. Carl Gustaffs tijdh i Danmark äro fundne»[1].

Men hvilka dessa handskrifter varit, och huru många vi nu af dem ha kvar, kan jag ej med bestämdhet säga. I alla händelser är det ej möjligt att utan vidare nu skilja dem från de öfriga norvegica och islandica, som åtföljde den Seefeldt-Ulfeldtska samlingen, och som redan 1661 kommo Kongl. biblioteket till godo.

Men hvilka voro då dessa?

Att Seefeldts bibliotek, sådant det såg ut på Ringsted, verkligen innehållit en hel del fornnorsk-isländska handskrifter framgår af Lunds redan anförda yttrande, liksom också Werlauff påpekat, att en isländning Pál Hallson tjänstgjort som amanuens vid biblioteket på Ringsted »maaskee nærmest med Hensyn til de islandske Haandskrifter».[2] Åtskilliga afskrifter och öfversättningar från denna tid hafva tydligen gått lika väl till Seefeldt som till andra danska vetenskapsmän och samlare, och af äldre saker hade han, såsom redan ofvan är antydt, fått af Brynjólfur Sveinsson som gåfva mottaga flera membraner. När nämligen denne såsom nyutnämd biskop i Skálholt kom ned till Köpenhamn för att uppvakta konung och höga vederbörande, så gjordes samtidigt en färd ut till Ringsted, och det är väl mer än troligt, att Brynjólfur ej besökte den store samlaren utan att på samma gång ha med en eller annan codex som present. I alla händelser veta

[1] *Kanslersembetets handlingar rörande Upsala universitet*, 1682, Riksarkivet.

[2] Werlauff, *Jørgen Seefeldt og hans Bibliothek* i *Nyt hist. Tidsskrift* udgiv. af Den danske historiske forening, 6, Kjøbenhavn 1856, s. 226.

Om denne Pál Hallson kan meddelas, att han studerade i Hólar, inskrefs 1647 vid universitetet i Köpenhamn, tjänstgjorde sedan som amanuens vid Seefeldts bibliotek och utnämdes 1659 till pastor i Harrested på Själland. Jfr Resenius' företal till Guðmundur Andrjessons *Lexicon Islandicum*, Havniæ 1683, s. 10, och Finnur Johannæus, *Historia ecclesiastica Islandiæ* 8, Havniæ 1775, s. 585.

vi med säkerhet, att han sedermera i juli 1656 nedsände fyra större volymer, ett ex. af Konungasagorna, en Óláfssaga ins helga, en Niála och en sammelhandskrift, innehållande Guðmundarsaga ins goda, Jóns- och Þorlákssaga ins helga, på samma gång han i den medföljande skrifvelsen lofvar, att flera liknande skola följa. Det heter i brefvet:

— — — Qvod facies utiqve si serium studii mei vel inspexeris vel causam intercedentem plane agnoveris. Interea primitias paratissimæ voluntatis meæ, hos libellos per Matthiam Erasmium, aut si hunc nimium cito avolantem negotiorum turbis oppressus adseqvi non potero, per Ericum Munckium mercatorem Orbaccium propitius accipe:

1. Historiam Regum Norvegicorum in membrana descriptam ab Olafi Sancti regno ad ultimis proximos.
2. Olafi Sancti historiam.
3. Gudmundi Aræi boni, Episcopi Holani; item Jonæ Augmundi, itidem Holani; item Thorlaci Thorhalli sancti, Scalholtini, qvondam Episcoporum acta, nunc membraneo codice compræhensa.
4. Nialam etiam membraneam, sed maculatam adeo sordidamqve ut Lyncis oculos fatiget.

— — — Alia qvæ possum nostratis historiæ in annum, si vivam ac tu voles, curabo ut accipias. Bene vale etc[1].

Af allt att döma synes således Seefeldts bibliotek hafva haft en hel liten samling af fornnorsk-isländska handskrifter. Och denna följde sedermera de andra samlingarna åt och delade deras öde. Sålunda har ett och annat tydligen gått förloradt under de många och vårdslösa

---

[1] Efter det aftryck af brefvet, som finnes i *Njála*, udg. af Det kongelige nordiske oldskrift-selskab, 2, København 1889, s. 700 f. Själfva originalet förvaras i Ny kongel. samling nr 1392 fol. i Det store kongel. bibliothek i Köpenhamn.

transporterna, en del blef, såsom vi redan hafva sett, afsöndrad och öfverlemnad åt Coijet, och resten fraktades med hufvudsamlingen upp till Stockholm.

Men denna rest var ingalunda obetydlig. Ty enligt utlåtanden och intyg af samtidens vetenskapsmän och lärda skulle bland de Seefeldtska samlingarna å Stockholms slott åtskilliga fornnorsk-isländska membraner hafva funnits. Så t. ex. påminner jag om Hadorphs redan ofvan anförda yttrande rörande »gambla skriffter — — —, hwilka uthi Ringstadh tagne woro»[1], och till detta kan här läggas ett något mera preciseradt uttalande af Nicolaus Heinsius. I ett bref, dateradt Stockholm den 10 april 1662, skrifver han nämligen till en af sina lärda vänner: »Islandica biblia, si venalia invenero, tibi parabo; sed liber ille perquam difficilis est inventu. — — — Ejus sermonis alia complura vidi, sed in membranis exarata, dum regiam Bibliothecam nuper hic perlustrabam, quæ ex Dania inter prædam luculentam huc advecta dicebantur; direptis scriniis *Georgii Sefeldii*».[2]

Dessa membraner borde vi sålunda nu hafva kvar i våra samlingar, för så vidt de ej sedermera på ett eller annat sätt, genom eldsvåda eller utlåning, gått förlorade.

Hvad då först beträffar de i Brynjólfurs bref omnämda volymerna, så är det emellertid endast en, som nu finnes åter. Det är den under nr 3 upptagna sammelhandskriften af Guðmundar-, Jóns- och Þorlákssaga, hvilken nu Kongl. biblioteket förvarar bland sina islandica i den vackra och för uppteckningen af de s. k. »Biskupasǫgur» synnerligen viktiga perg. fol. nr 5. De öfriga däremot synas alla vara förkomna, så vidt de nämligen varit med bland de andra Seefeldtska manuskripten vid transporten öfver hit till Sverige och upp till Stock-

---

[1] Jfr ofvan sid. 82.

[2] *Sylloge epistolarum*, ed. P. Burmann, 3, Leidæ [1726], s. 770.

holm. Och det torde man väl få anse som det mest sannolika[1].

Detta Brynjólfurs bref är det enda, åtminstone hittills kända, meddelande man har beträffande innehållet i Seefeldts isländska samling. Men som nu detta endast rör några få volymer, hvarigenom man sålunda ingenting får veta om samlingen i dess helhet, så faller det sig gifvetvis ej så alldeles lätt att säga, hvad som nu kan finnas åter af densamma i våra bibliotek. Man har visserligen själfva handskrifterna att hålla sig till, och mången gång kan man ju i notiser och anteckningar, som man ej sällan påträffar å permar och försättsblad, läsa hela deras historia, men ofta, för att ej säga oftast, finner man åter ingenting om deras vandringar och öden.

I det här berörda fallet är det emellertid dess bättre åtskilliga volymer, med hvilka man på denna väg kan komma till rätta. Sålunda finnas bland pergamentshandskrifterna å Kongl. biblioteket, för att först hålla oss till dessa, 3:ne nummer, om hvilkas förvärf man med lika stor säkerhet som beträffande den nyss nämda, fol. nr 5, kan våga yttra sig. Det är 4:o nr 7 samt C: 1 och 6, den förstnämda en mycket god och väl bibehållen sagocodex, af editorer och forskare vid flera tillfällen anlitad och rådfrågad, de tvänne senare mindre betydande laghandskrifter, båda uppteckningar af Jónsbók. Att dessa verk-

[1] Jón Þorkelsson har visserligen i *Njála*, udg. af Det kongelige nordiske oldskrift-selskab, 2, København 1889, s. 699 f., framställt den förmodan, att den i Brynjólfurs bref omnämda handskriften af Njála sannolikt vore att sammanställa med den nu i Gammel kongel. samling under nr 2870 4:to förvarade Gráskinna. Ty »hvis dette [Seefeldts] håndskrift nu existerer, som der er stor rimelighed for, synes det næppe at kunne være andet end nærværende membran, Gráskinna, skönt man rigtignok ikke kan slutte meget af biskoppens korte og utilstrækkelige beskrivelse af hin membran». Ja, det kan ju vara *möjligt*, men det är föga *troligt*, i betraktande af att Seefeldts samlingar i sin helhet transporterades öfver hit till Sverige.

ligen en gång tillhört biblioteket på Ringsted, framgår af följande.

Beträffande 4:o nr 7, så innehåller denna flera af de sagor, hvilka man möter i den ofvannämda Coijetska handskriften papp. fol. nr 17, och det visar sig vid en jämförelse af texterna hos de båda, att den förra just utgjort originalet för flera af de afskrifter, som förefinnas i den senare, så Jómsvíkingasaga och Ásmundarsaga kappabana. Om cod. C: 1 vet man, att den ägts eller åtminstone begagnats af Pál Hallsson, Seefeldts isländske amanuens. Han har nämligen å näst sista bladet skrifvit sitt namn »Med eigen hendj» och därunder »Anno 1643. 4 Octobris». Från eller genom honom har den tydligen kommit i Seefeldts ägo. Cod. C: 6 slutligen har å ett af sina försättsblad som ex-libris Seefeldts eget vapen i aftryck, ett intyg, det bästa och tillförlitligaste man i detta afseende gärna kan önska sig.

Om dessa trenne volymer kan man alltså med bestämdhet säga, att de kommit öfver till oss med Seefeldts samlingar. Möjligen har en och annan till varit med; jag tänker härvid särskildt på fol. nr 3 och 4:o nr 5, 6, 11. Ty om dem gifves det verkligen ett och annat, som tyder på, att de härröra från samma håll. Men på ett andragande häraf är det knappast mödan värdt att inlåta sig. Det skulle endast kunna ske under en hel del besvärliga och långrandiga förklaringar, ur hvilka man ändå till sist icke skulle kunna få fram något visst och säkert. Emellertid har jag ej velat underlåta att ändock göra detta påpekande, hvilken betydelse det sedan än kan hafva för kännedomen om dessa handskrifters historia.

Detta om de »in membranis exarata». Vända vi oss så till pappershandskrifterna, så påträffa vi äfven bland dem en hel del Seefeldiana. Utom den redan nämda papp. fol. nr 17 har man nämligen här att märka alla de sagohandskrifter, som finnas samlade i fol. nr 23, 30, 42, 43, 69 och dessutom de uppteckningar af landslagen

i dansk öfversättning, som nu förvaras i cod. C: 33—36. Och äfven om dessa gäller, hvad redan om membranerna blifvit anfördt. Folianterna äro nämligen alla skrifna med Pál Hallssons hand, och C-volymerna äro samtliga märkta med Seefeldts vapen.

De fornnorsk-isländska handskrifter alltså, som kommit öfver till oss med Seefeldts bok- och manuskriptsamlingar, och hvilka sedan intill våra dagar blifvit bevarade, äro de nu i Kongl. biblioteket befintliga: *Perg. fol. nr 5; perg. 4:o nr 7; papp. fol. nr 17, 23, 30, 42, 43, 69; C: 1, 6, 33—36* samt måhända också *perg. fol. nr 3* och *perg. 4:o nr 5, 6, 11.*

Härmed har jag sökt göra reda för och, så vidt möjligt är, också bestämma de fornnorsk-isländska handskrifter, som vi vid skilda tider och tillfällen genom förvärf af hela bok- och manuskriptsamlingar kommit öfver och sålunda redan ägde här hemma, då man nu började tänka på att göra direkta efterforskningar och insamlingar af »the gamble göthiske skriffter». Till förverkligande af en sådan tanke hade man planen liksom gifven. Hade man nämligen såväl af de handskrifter, som Rugman medförde, som ock af allt han hade att berätta om sitt hemlands bokskatter, kommit till insikt om hvad man därute kunde hafva att hämta och insamla i historisk och litterär väg, så ägde man ju på samma gång i honom den person, som bäst och lämpligast kunde användas för ett sådant värf. Det gällde blott att kunna anskaffa medel för en resa ditut, och om detta visserligen icke var någon i och för sig så alldeles lätt sak, så lyckades man dock att genom ett litet anslag af akademien få den svårigheten till det väsentligaste undanröjd, hvarefter Rugman kunde göra sig redo till färden.

Sedan kriget med Danmark blifvit afslutadt genom den i maj 1660 undertecknade freden, afreste han om

sommaren till Köpenhamn, tillbragte där hösten och vintern och for påföljande vår ut till Island. Det var norra delen af ön, trakten omkring födelse- och hemorten Rugstaðr, som han besökte, och hvarest han gjorde sin insamling. Enligt uppgift af Dal[1] återvände han på eftersommaren samma år till Sverige och biträdde därpå under de närmast följande åren Verelius i hans påbörjade öfversättningsarbete. Sina manuskript hemförde han dock icke själf. På grund af försiktighet, som det vill synas, gent emot danskarna hade han tydligen på vägen ned igenom Sundet aflemnat dem någonstädes på svenska kusten, hvarest de blifvit omhändertagna af landshöfdingen Per Hammarskiöld och sedermera af honom skickade till Upsala. Den 22 augusti 1662 skrifver nämligen De la Gardie till akademiska konsistoriet i Upsala: »Jagh hafuer och eet bref till H. Landhzhöfdingen Hammarsköldh om Jssländarens bökers opsendandhe, nu låthet afgåå, eij tuiflandhes, han dem forderligast hijt op förschicka wardher; Deet Jagh H. Rectoren eij förhålla weelat»[2].

Om våren 1665 företog Rugman ånyo en manuskriptresa, denna gång med Köpenhamn som mål. Vid affärden, eller möjligen sedan han kommit dit ned, gjorde dock Olof Rudbeck försök att skaffa honom medel för att kunna utsträcka resan ända till Island. I ett bref till De la Gardie af den 3 april detta år anhåller han nämligen, att 200 D:lr kopparm:t af öfverskottet på universitetets stat måtte beviljas Rugman för »att på jsland upsökia alla gamla monumenter och skriffter om Sweriges Handlingar och att han nu kunde medh dessa skep som i Majo

---

[1] *Specimen biographicum de antiquariis Sveciæ,* Stockholmiæ 1724, s. N: 3v.

[2] Kanslersbref i Upsala akademiska konsistoriearkiv. Enligt Anrep, *Svenska adelns ättartaflor* utnämdes Per Hammarskiöld 1661 till »landshöfding öfver Landskrona och Helsingborgs samt en del af Malmöhus län».

segla från Köpenhamn eller Hamburgh til jsland fort komma, eliest kommer han för sent och kan inthet för än annat år komma åter ut»[1]. Något svar härpå lät emellertid ej höra af sig, och Rugman kom sålunda ej längre än till Köpenhamn, där han stannade kvar under sommaren, hvarefter han sedan på hösten begaf sig på återvägen hem.

Men hans lilla reskassa hade under tiden blifvit hårdt åtgången, och när han i slutet af december 1665 kom upp till Helsingör, hade han ingenting att reda sig med. Genom Rudbecks rådighet skaffades dock honom 50 d:lr s:mt till hjälp »att komma fort med landswegen ther neden i från»[2], och när sedan Rugman på försommaren återvände till Upsala[3], ihågkom kanslern honom med en vacker gratifikation för allt det nit och arbete, som han under sina manuskriptresor ådagalagt. I juli 1666 ingick nämligen från De la Gardie till Upsala universitet en »Can-

---

[1] *Kanslersembetets handlingar rör. Upsala universitet*, Riksarkivet.

[2] Enligt bref från Rudbeck till De la Gardie under de sista dagarna af december 1665. Den odaterade skrifvelsen är enligt påteckning presenterad kanslern den 2 påföljande januari. *Kanslersembetets handlingar rör. Upsala universitet*, Riksarkivet.

[3] De data jag här för denna Rugmans färd anfört, har jag hämtat från anteckningar i hans manuskript. I papp. 4:o nr 33 bland Kongl. bibliotekets fornnorsk-isländska handskrifter, en liten sammelcodex af hvarjehanda obetydliga uppteckningar, på grund hvaraf den också bär namnet Mauka-Stella, »þui at hun er af Mauki, blaundu, Sulli, gruggi, Rudda og Skolpi Samman-sullud», har man följande af Rugmans egen hand nedskrifna dateringar: »A:o 1665. in Maio. Hafniæ» (bl. 40 r. med flera ställen); »Hafniæ A:o 1665 1 Augusti J. R.» (bl. 45 r.); »Anno 1665 J Helsingör 30 10bris.» (bl. 53 r.). Och af de dedikationer till Reenhielm, som han likaledes egenhändigt nedtecknat i papp. 8:o nr 11 och cod. Ups. R: 715 och 716, ser man, att han i juli 1666 befann sig i Upsala. Jfr Arwidsson, *Förteckning öfver Kongl. bibliothekets i Stockholm isländska handskrifter*, Stockholm 1848, s. 152 samt Gödel, *Katalog öfver Upsala universitets biblioteks fornisl. och fornn. handskrifter*, Upsala 1892, s. 66 och 68.

cellarii Resolution på några ärender angående Acad:n», hvars § 3 lydde: »Emedan Jsländaren Jonas Rugman sin reesa åth Jsland wäl haf:r förrättat, och inbragt åtskillige Antique Mss:ter och än wijdare förobligerar sigh, att genom sin slecht på Jsland, åhrligen införskaffa så månge slijke skriffter, angående dhe Swänskes och Norskes Historier, som skee kan, ty beståås honom af Acad:æ Stats öf:rskott, för samma sin reesa, 600 Dr km:t inclusive der uti räknandes dhe 50 D. Sm:t, som honom till Helsingör öf:rgiordes, att fortsättja sin återreesa medh»[1]. Den 28 i samma månad föredrogs och behandlades skrifvelsen i konsistoriet och anslaget beviljades. »Jsländaren bestås 600 D:r km:t för sin resa», såsom det i dagens protokoll § 2, mom. 3 heter[2].

Följande år — 1667 — inrättades vid akademien i Upsala det s. k. Antikvitetskollegiet. Under dess uppsikt och omvårdnad ställdes då all antikvitetsverksamhet, sålunda äfven arbetet med öfversättningarna från den fornisländska litteraturen och insamlingen af dess handskrifter.

Om kollegiets sammansättning och allmänna verksamhet skall jag här ej yttra mig. En framställning häraf, för så vidt det i detta arbete kan komma i fråga, torde lämpa sig bäst i sammanhang med redogörelsen för öfver-

---

[1] Enligt afskrift af Arrhenius-Örnhielm bland bilagorna till hans Rectoris och Consistorii Förklaringh öfwer dess afgångne bref till Samptl. Erfwingarne af Sahl. Herr Verelii Sterbhuus, sampt Widerläggning på theras swaar, manuskript i Kongl. biblioteket, *Örnhielms papper*. Själfva originalskrifvelsen finnes icke kvar i Upsala akad. konsist. arkiv, och märkligt nog har man ej heller något koncept till densamma bland *Kanslersembetets handlingar rör. Upsala universitet* å Riksarkivet. Möjligen har detta kommit att stanna bland samlingarna på Löberöd, numera förvarade i Lunds universitetsbibliotek, ty i *De la Gardiska Archivet* 6, Lund 1835, s. 166 f. har Wieselgren lemnat ett utdrag af kanslersbrefvet i just denna punkt.

[2] Upsala akad. konsist. arkiv.

sättningsverksamheten. Men med afseende på dess åtgöranden eller åtminstone åligganden beträffande specielt förvärfvet af isländska handskrifter vill jag här nämna, hvad redan verkets instruktion härutinnan bestämde.

I § 3 mom. 2 af densamma, där man kommit till tals om »the gamble Historiske monumenter, som än kunna stå till at upleta», påpekas och framhålles vikten och betydelsen »jämwähl aff gamble Jsslandske och Norske manuscripter». Och huru dessa sedan bäst och lämpligast skulle kunna förvärfvas, det hade man tänkt sig på ett sätt, hvarom närmare besked lemnas i § 7. Det förklaras här, att bland de »fyra Studenter, huilcka Collegium skall hafwa macht at bruka sigh till hielp uthi the sysslor och ährender som thet kan wara aff nöden», och hvilka »förthenskull — — — hafwa at åthniuta duplex Stipendium widh Academien», skall i första hand rum beredas åt isländingen Rugman med skyldighet för honom att resa omkring i Norge och Island och insamla handskrifter för kollegiets räkning. »Och emädan Ionas Islandus blifwer en aff them samme», heter det, »så will K. M. i synnerheet, dhet han åhrligen huar Sommar skall resa in i Norie och uth på Jsslandh at her effter sökia och insambla sådane gambla manuscripta som till Swenske Historiens illustration kunne wara tienlige, huilcke han, så wida dhe finnes dugelige, skall under eedh wara plichtig hijt till Swerige at öfwerföra och till ingen annan distrahera eller aflåta, uthan them allena till Collegium lefwerera och öfwerlåta»[1].

---

[1] Om instruktionen se *Riksregistraturet* för den 20 nov. 1667. Den finnes för öfrigt i åtskilliga afskrifter i 1600- och 1700-talens samlingar, såsom i *Antikvitetskollegiets handlingar*, ehuru icke här i original, som man skulle kunna vänta sig, vidare i *Palmskiöldska, Nordinska* och *Gahmska samlingarna* samt är dessutom tryckt bland *Några Stadgar Angående Riksens Gamla Handlingar*, bihang till Dals öfversättning af Loccenius, *Antiquitates Sveo-Gothicæ*, hvilken under titeln

Men af Rugmans på detta sätt bestämda resor blef ingen enda företagen, trots tanken härpå flera gånger var bragt på tal. Sålunda påminner Hadorph i bref af den 10 april 1668 till De la Gardie om instruktionens bestämmelser i detta fall. Och när Rugman 1669 på grund af sedlighetsbrott, lägersmål, som i allmänhet straffades med böter och ett års relegation, blef inkallad för Consistorium minus, så hade Verelius och Rudbeck, innan domen öfver honom föll, sökt utverka hos kanslern, att »han skulle den nåden få att niuta sit stipendium och på dess medel under Relegations tiden medh en annan aff antiqtatis studiosis resa til jslandh och än flera antiqtetz documenter både där så och i Norie efftersökia»[1].

Men det var ständigt ondt om pänningar. Akademiens tillgångar voro strängt anlitade för en massa andra behof. Och hvad beträffar Antikvitetskollegiets ekonomiska ställning, så var under de första åren af dess tillvaro ingen ordinarie stat för detsamma anslagen. Små tillfälliga bidrag kunde väl en och annan gång genom De la Gardies försorg komma det till del, men det är självfsagdt att dessa ej ville räcka till öfver allt. Skulle det därför någon gång bli fråga om en resa, så fick stipendiaten vara beredd på de knappaste understöd. Under sådana förhållanden var helt säkert Rugman själf föga benägen till dylika företag, särskildt med den erfarenhet han hade från sina föregående färder. Och såsom vi redan sett, kan denna just icke hafva varit den bästa. Det besannas än ytterligare af ett memorial, som han i december 1672 genom Rudbeck fick framlagdt för De la Gardie, och i hvilket han klagande säger: »När iag reeste

---

Swenske och Göthiske Gamle Handlingar utkom i Stockholm 1728. Emellertid har den icke här blifvit så alldeles nöjaktigt återgifven.

[1] Enligt bref från Rudbeck till De la Gardie i mars 1669. Original i *Kanslersembetets handlingar rör. Upsala universitet,* Riksarkivet.

med Aacademie *penningar*, haf*ver* iag måst tillsättia en står deel af mine ägne *penningar* och patrimonio. Desslijkes måste läna mig *penningar* på Wizingzborg på reesan opp till Stockholm, och betala dem med mitt stipendio»[1].

Någon manuskriptinsamling verkställdes sålunda ej af Rugman efter hans ofvan omtalade färd till Köpenhamn. Jag har mig ej heller bekant, om han sedermera någonsin, än mindre årligen, låtit genom sina släktingar därute på Island insamla och hit införskaffa några handskrifter, hvartill han en gång »förobligerat sig». Han säger visserligen till De la Gardie på tal om sin Köpenhamnsfärd och de manuskript, som han vid detta tillfälle fört hem, att han »sedermehera skaffat» sig »både mindre och större Tractater, Swänske språketz och dess historie till opplysning»[2]. Men dessa voro tydligen helt få och obetydliga saker, som han tillfälligtvis genom någon isländing i Köpenhamn kommit öfver. Hade de nämligen varit af något vidare värde, skulle han helt säkert ej hafva underlåtit att i sitt memorial och bland sina meriter uppräkna dessa likaväl som de andra han här samvetsgrant omnämt.

Men hvilka voro då de manuskript han hopsamlade på de båda resor han företog, och huru många volymer hade han fört med sig vid sin första ankomst hit till Sverige?

I sitt nyss citerade memorial har Rugman ingenting nämt om sitt handskriftsförvärf af år 1661. Tydligen ansåg han detta fullkomligt öfverflödigt, då han redan samma år han kommit ned till Köpenhamn, uppsändt till De la Gardie en fullständig förteckning af samlingens innehåll. Man får således här icke veta något om dessa hans handskrifter, och detta är nu så mycket värre, som den nämda förteckningen sedermera gått alldeles för-

---

[1] *De la Gardieska brefsamlingen*, Riksarkivet.

[2] Enligt det nämda memorialet.

lorad, och det ingenstädes för öfrigt fins någon uppgift om hvilka eller huru många de varit[1].

Däremot har han i memorialet ganska noggrant upplyst om hvad han förde med sig vid sin första hitkomst 1658 och från sitt besök i Köpenhamn 1665[2]. Enligt uppgiften här, jämförd med de anteckningar han gjort i några af resp. manuskript, öfverförde han till Sverige 1658 utom cod. Ups. R: 715, som jag ofvan[3] omnämt, äfven Hrólfssaga Gautrekssonar, Lygaraljóð och

[1] Beträffande denna Rugmans förteckning skrifver nämligen Rudbeck i december 1665 till De la Gardie och anhåller att för Verelius' räkning »få en copia aff thet register på the böcker som Jslandus har fört medh sigh från jsland». (Riksarkivet, *Kanslersembetets handlingar rör. Upsala universitet.*) Äfven i *Kanslikollegiets handlingar* (Riksarkivet) finnes denna lista på ett ställe omnämd. Vid kollegiets sammanträde den 29 dec. 1691, då man afhandlade frågan om Antikvitetskollegiets stat och verksamhet, hvarvid Hadorph såsom sakkunnig blifvit tillkallad och adjungerad, fick denne anledning att tala om den resa, som Rugman »giorde till Jsslandh, at inhämpta någre, manuscripter /: hwaraf han inskickade Jndicem ifrån Köpenhampn, som nu eij igenfinnes :/», heter det här i protokollet för nämda dag. Och Hadorph tillägger, att »seedan dässe manuscripterne kommo hijt, togh Verelius däm till sigh», och utgaf en del af dem, »män sielff:e manuscripterne och Jndicem af dät som där har warit, har man aldrigh fått igen, ehuru offta man och därom skrifwit». Det är troligt, att De la Gardie skickat originalförteckningen till Verelius, som sedan behållit den bland sina papper, och när det så efter hans död blef fråga om en återställelse af de Rugmanska manuskripten och detta ledde, såsom vi snart skola se, till vidlyftiga processer och bråk med arfvingarne, så hade gifvetvis dessa all anledning att på det säkraste sätt skaffa undan ett sådant farligt infordringsinstrument, som denna förteckning i rättens händer skulle hafva varit.

[2] När Rugman i sitt memorial talar om »sin resa» och de manuskript han därunder insamlade och hemförde, så framgår det visserligen icke direkt af hans yttrande, att det är Köpenhamnsfärden, som åsyftas. Men att detta verkligen är meningen, finner man vid en jämförelse med de upplysningar om hans manuskriptförvärf, som Dal lemnar i sitt *Specimen biographicum de antiquariis Sveciæ,* s. N: 3v.

[3] Jfr sid. 81.

Deilur. De båda förstnämda återfinnas i papp. 8:o nr 11, resp. papp. fol. nr 15 b. bland Kongl. bibliotekets islandica. Den sista, Deilur, kan jag ej bestämma.

Förvärfvet i Köpenhamn omfattade: Óláfssaga Tryggvasonar, Thomassaga erkibiskups, Þorsteinssaga Víkingssonar och Æfintýr af einum borgarmeistara[1]. Af dessa är Thomassaga nu förkommen. Óláfssaga återfinnes bland de isländska handskrifterna å Lunds universitetsbibliotek, och de båda sista äro bevarade i cod. Ups. R: 716, I.

Låter sålunda frågan om de Rugmanska manuskripten endels lätt besvara sig, så erbjuder den så mycket större svårigheter, då det gäller insamlingen af år 1661. Trots en mödosam undersökning har det ej varit mig möjligt att komma till klarhet om hvad denna samling ursprungligen innehållit för att sålunda med säkerhet kunna säga, hvad vi ännu i dag hafva kvar af densamma. Men ett och annat har jag dock lyckats komma på spåren, och härför skall jag i det följande lemna en redogörelse i sammanhang med historien om samlingen i dess helhet, för så vidt den låter sig i sina detaljer utredas.

När manuskripten — antagligen om hösten 1662[2] — ankommo till Upsala, gingo de ej till biblioteket att förvaras, utan omhändertogos helt privatim af Olof Verelius, som detta år utnämts till »Antiquitatum patriæ professor» och nu börjat syssla med sina öfversättningar från fornisländskan. Men när sedermera Antikvitetskollegiet inrättades och detta hade börjat att för sin vetenskapliga

[1] Genom glömska eller förbiseende har Rugman i detta sammanhang äfven omnämt Vinavísur. De höra emellertid till hans 1658 medhafda manuskript, ty de finnas just upptecknade i cod. Ups. R: 715. Se Gödel, *Katalog*, Upsala 1892, s. 65 f.

[2] Se ofvan sid. 114.

verksamhet göra insamlingar af allehanda antikviteter och således äfven äldre handskrifter, så var det helt naturligt, att den nitiske Hadorph, hvilken hade hand om verkets acta och samlingar, skulle komma och göra anspråk äfven på de Rugmanska manuskripten. Men Verelius, som använde såväl dessa som andra hithörande handskrifter för sina öfversättningar och sitt lexikografiska arbete, hade naturligtvis icke lust att låta Hadorph och kollegiet få någon bestämmanderätt öfver dem, och detta så mycket mindre som han förmodligen ansåg sig såsom den ende, hvilken kunde göra något egentligt bruk af dem. Därför behöll han dem utan vidare, ehuru man kunde hafva väntat sig, att han under sådana förhållanden åtminstone utfärdat en förbindelse på sina lån eller inlemnat en förteckning öfver hvad han mottagit.

Ville således Hadorph hålla fast vid sin sak och stå på sina kära samlingars bästa, så fans då ingen annan utväg för honom än att hos »höga vederbörande» göra en anmälan om förhållandet. Naturligtvis hade han då haft att i första hand vända sig till Antikvitetskollegiet eller Akademiska konsistoriet med sina besvär. Men som han tydligen fruktade för den ovilja och det hat, som han härmed skulle komma att ådraga sig, så vågade han icke begagna sig af denna öppna och ärliga väg. I stället lät han i allra största tysthet och hemlighet underrätta kanslern om förhållandet för att sålunda genom hans ingripande få det rättadt utan att själf behöfva synas som den egentlige angifvaren och åklagaren.

Till en början synes De la Gardie icke hafva fäst något afseende vid hans besvär, men Hadorph återkom snart med nya och kraftigare påminnelser. När nämligen årsberättelsen om Antikvitetskollegiets verksamhet för 1669 nedsändes, inneslöt Hadorph på samma gång en liten privat skrifvelse, hvari han »fördristar» sig »nu såsom en gång förr — — — ödmiukeligast påminna om dhe manu-

scripter som Jonas Jslandus medh public kostnadt hafwer hijt inbrackt i Rijket, på hwilka medh betalningen till honom, wäl till 2000 Dhrs kostnadt giorde åhro, att dhe måtte till publicum anammas, efter dhe ex publico så dyrt äre hijtkostade och betalte, och icke lempnas i hans händer till privat possession eller distraction, ty dher igenom kunna dhe in totum medh Jslando en gångh igen af rijket bortkom*m*a. — — — Jagh har uthaf trowärdig berättelse», heter det vidare i skrifvelsen, »att Jslandus icke hafwer ett manuscript för tijden i sine händer, uthan anten in totum af honom försolde till andra eller aftubbade och bortsatte, att om E:rs HGrefl. Excell. icke blifwer snart underrättat om saken, lära dhe här medh aldeles förkom*m*a, eller kanskee af innehafwaren för store penningar bortsellias; dher medh Kongl. M:tz intention aldeles om intet blifwer att be:te mss:ter som wärdige finnas, skulle efter handen utharbetas och publiceras. Hwarföre hafwer iag uthaf den plickt E:rs höghGrefl. Excell. iag skyldig är, sådant i tijdh welat tillkenna gifwa, efter iag seer ingen annan will secundera mig, när jag något om publico talar, törs och icke för dheras haat skull som be:te mss:ta af Jslando tubbat hafwa, stort uplyfta min mun, efter iagh den ringeste ibland dhem åhr; och den som åhrligen will om publico tala, icke gierna lijdes. Om nu E:rs HGrefl. Excell. finner saken af dhet wärde, att Kongl. M:t och E:rs HGrefl. Excell. här om till Academien och Collegium skrefwe, då behagade E:rs HGrefl. Excell. icke länge dher medh fördröije, på dhet om iagh innan 14 dagar blefwe medh mina Consignationer färdig att resa till Stockholm, brefwen då måtte förr hijtkom*m*a, att ingen å denna ort måtte förståå mig dhet angifwit hafwa. Sist och för dhet yttersta, behagade E:rs HGrefl. Excell. i nåde sielf detta bref annihilera»[1].

[1] Enligt originalet i *De la Gardieska brefsamlingen*, Riksarkivet. Skrifvelsen är daterad den 8 febr. 1670.

Denna anmälan föranledde samma dag ett bref från kanslern till akademiska konsistoriet. Han har kommit att tänka på, säger han i detta, »huruledes Studenten Jonas Jslandus, för någon tijdh sedan på Cronones och Academiens Kostnadt, inbrakte några Manuscripter ifrån Jsland, som till fäderneslandetz Antiquiteters uplyssningh tienlige finnas». Ehuru han nu ej vill tro annat, än att de blifvit inlemnade till Antikvitetskollegiet att förvaras, så har han ändock ej velat underlåta att härom påminna, ty skulle mot all förmodan ej så hafva skett, så är hans önskan och vilja den, »at Såsom ofwanbesagde Manuscripter medh publique Kostnadt äre j Rijket inbrackte, de altså endteligen till publicum anammas»[1]. Man märker, huru väl De la Gardie förstått att begagna Hadorphs bref.

Kanslersskrifvelsen föredrogs i konsistorium den 9 mars. Rudbeck begärde ordet och svarade härpå, att manuskripten förvaras hos Verelius, »der på han will gifwa en indicem, och inlefwerera det till Collegium Antiquitatum». Konsistorium fann för godt, »att dhe inläggias i Bibliothecam Academiæ», och beslöts att härom med första underrätta kanslern[2].

En skrifvelse afgick också den 15 mars. I denna heter det, att konsistoriet om de handskrifter, som Jonas Islandus hemfört från Island, »låtet sig undrätta, det bem:te Manuscripter finnas nu i godt behåll hoos Prof. H. Verelium, och för godt funnet der öfwer 2 Catalogos uprätta, af hwilke den ene hoos Collegium Antiquitatum blifwer, och den andre inlägges in Bibliothecam Acad: tillijka med sielfwa Manuscripterne, så offta dhe af Collegio Antiquitatum icke behöfwas, förmodandes ödmiukel. E:rs höghGr. Exc. denne disposition sig i nåder behaga låter»[3].

---

[1] *Kanslersskrifvelserna,* Upsala akad. konsist. arkiv.

[2] Konsistorieprotokollet för nämda dag.

[3] *Afgångna skrifvelser till kanslern,* Upsala akad. konsist. arkiv.

På grund af denna hänvisning tog jag mig för att genomgå universitetsbibliotekets arkiv för att möjligen i dess gamla katalogsamlingar lyckas få tag i något exemplar af de i brefvet nämda katalogerna, men sökandet var fruktlöst. Konsistoriets löfte hade tydligen ej blifvit uppfyldt. Den misstanken stack sig genast fram, och jag har sedermera kommit till full visshet om att det verkligen gått på det viset.

Ehuru Verelius blef ålagd att upprätta förteckning på sina lån eller, rättare sagdt, själf förband sig härtill genom det af Rudbeck i konsistoriet framförda löftet, så kom det nu liksom så ofta i dylika fall att dra ut på tiden med själfva verkställigheten. Därmed föll också så småningom hela saken i glömska, och om äfven förteckningen på sätt och vis, som jag strax skall påpeka, blef upprättad af Verelius, så kom den likväl aldrig att i sina tvänne exemplar på vederbörligt sätt öfverlåtas. Jag skall i det följande få tillfälle att uppvisa detta. Ty om nämligen någon sådan officiell katalog efter 1670 funnits att tillgå, så skulle sannerligen Hadorph ej hafva glömt den vid sina fortsatta försök att indrifva de omtalade handskrifterna, hvarvid han eljest, såsom vi skola se, visste göra bruk af äfven de obetydligaste förbindelser och dokument. Och i en ämbetsskrifvelse af Claudius Arrhenius-Örnhjelm såsom universitetets rektor, till hvilken jag längre fram skall återkomma, har man dessutom det direkta uttalandet, att vederbörande vid detta tillfälle försummat eller rent af uraktlåtit att upprätta en »richtig underskrifwin catalogum».

Verelius hade sålunda ej inlemnat den utlofvade förteckningen, och det är följaktligen omöjligt att nu kunna framleta någon officiell, någon »underskrifwin» sådan, men jag tror mig dock hafva funnit konceptet eller ett första utkast, om man så vill, till densamma. Det är den redan ofvan citerade Catalogus Historiarum et monumen-

torum e penu Antiqvitatis Islandicæ depromtus, som nu återfinnes i cod. Ups. R: 697, VI. Den är odaterad och saknar namnunderskrift, men pikturen borgar för att den härrör från Verelius' hand[1]. Och om man ej är benägen att betrakta den som ett slags koncept till den utlofvade katalogen, så är den dock en förteckning på de isländska manuskript, som Verelius hade i sin vård och för sina arbeten begagnade.

Med denna katalog i hand skulle man sålunda äga en god uppgift om de Rugmanska manuskripten. Men först och främst omfattar den äfven andra än dessa, så t. ex. flera lån, som Verelius bekommit ur Riksarkivet och Delagardieska samlingen, såsom Ormr Snorrasons bok och cod. DG: 3—5. Därtill är den behäftad med ett fel, som i högsta grad reducerar dess användbarhet. Den är nämligen en nominalkatalog och som sådan en af det mest primitiva slag. Sagorna äro förtecknade i bokstafsordning, utan uppgift om de äro skrifna på pergament eller papper. Genom volymernas på detta sätt verkställda splittring saknar man därför den yttre samhörighet mellan de många, i och för sig alldeles själfständiga delarne, hvilken vid en bestämning och identifiering är af en sådan ytterlig vikt. Men det är dock gifvet, att man med denna katalog i hand kan komma till åtskilliga resultat, som man utan den ej skulle kunna ernå.

Hvad nu åter själfva handskrifterna beträffar, så stannade dessa »i godt behåll hos Verelius», så till vida nämligen som de aldrig kommo att af honom öfverlemnas till universitetsbiblioteket eller Antikvitetskollegiets samlingar. Hadorph påminde därför kanslern i ett bref af den 7 maj 1678 om de bortglömda manuskripten, som Verelius och hans styfson Reenhielm fortfarande behålla

[1] Jfr ofvan sid. 32 not. 1 och sid. 102 f., hvarest jag fullständigt redogjort för dess historia, samt härnedan Bil. 1, där den in extenso finnes aftryckt.

för sin räkning, så »att dheras nampn», såsom det heter, »icke ens äre oss bekant, som lijkwel borde till wårt Bibliotech wara förde dher registererade, och sedan till honom och andre extenterade»[1].

Till någon direkt åtgärd från De la Gardies sida synes denna skrifvelse icke hafva ledt, hvarför också Hadorph i ett memorial till regeringen »angående några Swenske Handlingars upläggiande och försälliande» gör en anmälan såväl om dessa manuskript som om lånen från Riksarkivet[2]. Verkan häraf var ett påbud i den kungliga resolution, som den 12 febr. 1680 följde på Hadorphs memorial. I dess 9:de och sista paragraf befalles nämligen, att de manuskript, som Antikvitetskollegiet och dess ledamöter till låns erhållit från Riksarkivet och skilda orter i riket eller från Island bekommit, »skohle uthi archivet förwahras, där noga och wähl registreras, sampt där uthur till hwar och een uthlåhnas, som dem kan behöfwa, och skall det Kgl. Cantzlij Collegium, hafwa noga inseende där uppå, att ingen må sig dem tillägna, såsom een privat egendom, och att icke heller elliest någon oordning sig inrijtar, hwarigenom samme manuscripter entligen aldeles skulle förkomma kunna»[3]. Men någon egentlig indrifning af lånen sattes först i verket 1682 och då med anledning af Verelius' frånfälle, som inträffade den 3 januari detta år.

Verelius hade i sitt testamente förordnat om sina böcker och efterlemnade papper, att dessa skulle delas

[1] *De la Gardieska brefsamlingen*, Riksarkivet.

[2] Hadorph var nämligen här »biträdande sekreterare» och hade vid sin utnämning till denna befattning, den 19 april 1676, fått sig ålagdt att vårda och sköta »det gamla arkivet». Som han nu därtill var assessor i Antikvitetskollegiet och den egentlige vårdaren äfven af dess samlingar samt dessutom också innehade Riksantikvariens förtroendepost, så ägde han, såsom man kan förstå, all befogenhet att föra »antikviteternas» talan.

[3] *Riksregistraturet*, Riksarkivet.

mellan styfsonen Jakob Istmen Reenhielm och hans öfriga släktingar. Några få undantag gjordes dock härifrån och det var, såsom vi redan ofvan sett[1], angående »Lexicon Scandicum» och »Thomæ Sagu på gammalt pergament», hvilka båda handskrifter donerades Upsala bibliotek, samt ofullständiga, i manuskript liggande arbeten, som alla öfverlemnades till vännen Olof Rudbeck, hvilken han jämte professorerna Andreas Norcopensis och Andreas Spole utsett till verkställare af sin yttersta vilja.

Om de isländska manuskripten nämnes här ingenting. Han hade ju egentligen ingen anledning att tala om dem i sitt testamente, utan för så vidt de funnos kvar bland hans böcker och ej redan blifvit utlånade och öfverlemnade till hans anhöriga och vänner såsom Reenhielm och Rudbeck, så ansåg han det tydligen som en självklar sak, att de efter hans död återgingo till sin egentlige ägare. Men det gick ej så.

Vid det konsistorium, som hölls på Wenngarn den 23 januari 1682[2] uppläste kanslern en från arkivsekreteraren Hadorph ankommen skrifvelse, hvari denne bland annat påminner, »att en hoop böcker och manuscripter blifwit bortlänte till en och annan i Upsala utur Archivo [ɔ: Riksarkivet], hwilka han begär måtte upsökias och igen restitueras». Då rektor Arrhenius-Örnhielm härpå svarade, att han också om denna sak nyligen mottagit meddelande från Hadorph jämte dennes förteckning på lånen, öfverlemnade kanslern indrifningsfrågan i hans händer anbefallande den »på dät flijtigste Rectori till fodersampt beställande».

Därefter »mentionerades om Rhenhielm, at han lärer hafwa några manuscripter effter Sal. Rugman, som äre för antiqviteten omistandes, men wara fahra med, at han samma skriffter distraherar, och på hwariehanda sätt för-

[1] Jfr sid. 34.

[2] Se härom protokollet i konsistoriets arkiv.

komma låter». Kanslern anmärkte, att då de »sumptibus publicis» inköpta voro, så borde de ock »till antiqvitets Collegium eller Archivum lefwereras, hwar om Rector och flere wederbörande kunna hafwa föresorg, at icke Rhenhielm dem för sig behåller eller förskingrar». Hvad denne för öfrigt hade i sin ägo af manuskript och äldre handlingar, skulle han kunna lemna rektor och konsistorium närmare uppgift om. Han hade nämligen bland sina papper, ville han påminna sig, en förteckning öfver Reenhielms hela manuskriptförråd, hvilken denne egenhändigt upprättat och vid något tillfälle inlemnat till honom. Den lofvade han att med första läglighet uppsända till konsistoriet[1].

Den 25 samma månad föredrogs protokollet från sammanträdet på Wenngarn inför Consistorium majus. Man tog då befattning endast med den Reenhielmska frågan och beslöt, att ett tillkännagifvande skulle till honom afgå med anledning af kanslerns yttrande om de Rugmanska handskrifterna och den af Reenhielm inlemnade manuskriptförteckningen.

Angående fordringarna ur Verelius' dödsbo vände sig rektor vid konsistoriesammanträdet den 1 februari till de professorer, som hade utredningen om hand och anhöll att med deras hjälp få den saken klarerad. Härpå svarade Rudbeck, att för tillfället ingenting kunde företagas i denna sak, då Reenhielm, som hade mest att säga i Verelius' sterbhus, ej befann sig i staden, och man dessutom ej hade fullt klart för sig, hvarom de framställda krafven egentligen rörde sig. Därför borde man först till-

[1] Beträffande de omständigheter, under hvilka denna manuskriptförteckning kommit i De la Gardies händer, förmodar jag, att den varit som meritlista bilagd något af de memorial, med hvilka Reenhielm uppvaktat honom. Ty under sådana förhållanden har han, såsom vi längre fram skola se, också presenterat den för Bengt Oxenstierna.

skrifva Hadorph och af honom infordra en fullständig förteckning på de manuskript, som Verelius till låns bekommit.

Förr än Rudbeck kunde tro, låg en sådan förteckning färdig. Med stöd af protokollet på Wenngarn och de infordringshandlingar, som Hadorph i skrifvelse till rektorsämbetet öfverlemnat, uppsattes den af rektor själf och föredrogs i konsistorium redan den 8 februari. De anfordringar, som i densamma göras, gälla icke blott Verelius och hans dödsbo, utan äfven åtskilliga andra, som för boklån häftade i skuld, såsom professorerna Olof Rudbeck och Axehielm samt arftagarna efter Celsius, Loccenius och Schefferus. Men då infordringslistan endast så tillvida erbjuder intresse för denna undersökning, som den berör de mot Axehielm och Verelius framställda krafven, så inskränker jag mig till att referera den blott i dessa punkter.[1]

Hvad först beträffar Axehielm, så anmodas han att återställa den från Riksarkivet lånade Þiðrekssagans codex och att inkomma med »versionens reenskrefne exemplar», då han »ex publico 120 D. Sm:t Amanuensis till Sagans reenskrifwande bekommit». Dessutom tillåter man sig påminna om att »Herr Præses länt sin Sahl. Swärfaders Herr Buräi Sumel, och en Rhezelii Runesteens book in 8:vo, hwilcke tillijka införskaffas».

De lån, för hvilka Verelius resterar, äro dels de ofvan sid. 26 omnämda, dels åtskilliga andra, som han på ett eller annat sätt vid skilda tider bekommit. Följande äro på listan uppräknade:

»S. Olofs Sagu. Original.
Edda Antiquissima.
Messenii Scondia illustrata X. Tomis.
Islendske Bibelen.

---

[1] Jfr nedan Bil. 4, hvarest den in extenso finnes aftryckt.

En Norsk book på permen från Wermelandh.
Orm Snorresons book.
Wilchina Sagu.
Gule- och Frostetings Norske lagar.
Lexicon Latino-Svecicum på Munckestyl.
Jordebook på K. Gustaf I. arf och egne gårdar, länte uhr Kongl. Archivo d. 29 Maji 1668.
It. 2 gambla jordeböcker i Munckeperma löst inhäfftade, af Sahl. K. Gustaf I. arfwegods.»

Angående de Rugmanska manuskripten heter det: »Item haf:r Sahl. H. Verelius till sig anammat en hoop MSS:ta Islandica, hwar på H. Renhiälm för någon tijdh sedan lefrerat R. Drotzens HGEx:ce itt register, hwilcka begäre nu att lefreras in publicum, effter dhe sumptu publico äro hijt in förskaffade, som och bewijses af Actis Consistorii».

Man märker af detta sista uttalande, att man icke haft någon katalog öfver de Rugmanska handskrifterna att tillgå. Man skulle i sådant fall ej hafva behöft att uteslutande hålla sig till Reenhielms förteckning, liksom man äfven då skulle hafva funnit, att denna icke var något fullgodt »register» på de Rugmaniana, som Verelius »till sig anammat». Men detta var något, som man först under frågans närmare och fortsatta behandling började komma under fund med, hvarför också Hadorph i de utdrag ur förteckningen, som han vidfogade sina till Kanslikollegiet sedermera öfverlemnade infordringshandlingar, stack in den lilla anmärkningen: »doch förmodelig flere inkompne»[1].

Sedan rektor fått sin infordringshandling i konsistorium föredragen och behandlad samt till protokollet tagen, delgafs den vederbörande på det sätt, att den i afskrifter kringsändes till hvar och en bland dem, som hade något att

[1] Jfr nedan Bil. 5, Litt. H.

svara för. Men det gick icke så alldeles lätt att komma till rätta med de skyldige och få alla anspråk och kraf satisfierade. Det ville icke hjälpa, att rektor åter påminde härom i konsistoriet den 22 februari och vid flera tillfällen oroade vederbörande med privata skrifvelser och bud samt påstötningar genom sina kursorer. Några manuskript hördes icke af.

Men Arrhenius gaf icke efter. Han höll i med sina anmaningar, och det hade dock till sist den följd, att Axehielm en vacker dag »togh igen — såsom Arrhenius berättar det[1] — af H. Olavo Rudbeckio Wilkina Sagus gambla Ms:t och sin nya version. Item Orm Snorresons book, hwar uti, bland annat, Trojamanna sagu war: hwilcka tree böcker han en god tijdh tillförenne H. Olavo Rudbeckio skiänckt och gifwit hade, och nu igenbekommandes den 2 Martii qwitterade». Därtill inlemnade han också »Barlaams gamble Ms:t och sin nya version» samt följande, icke isländska handskrifter: »itt in 4:to manuscript, några danske Konungars historie innehållandes på latin», »Nådendaals gamble Klosterbook», »Joh. Buræi Sumbla» och »Aschanii Runestensbook öf:r några härader i Vpland»[2].

Från andra håll hördes emellertid inga inlemningar utaf. Detta föranledde rektor, påverkad af Hadorphs »idkesama skrifwelser», att starkare urgera sitt kraf med den lyckliga påföljd, att Rudbeck plockade fram »S. Olofs

[1] Se den af honom uppsatta, här ofvan citerade Rectoris och Consistorii Förklaringh öfwer dess afgångne bref till Samptl. Erfwingarne af Sahl. Herr Verelii Sterbhuus, sampt Widerläggning på theras swaar, manuskript i Kongl. biblioteket. *Örnhielms papper.*

[2] De trenne sistnämda återfinnas nu å Kongl. biblioteket i A: 49, F. a: 12 och F. b: 18, såsom de i Antikvitetsarkivets samlingar varit signerade, och bland Kongl. bibliotekets »danica» torde också »någre danske Konungars historie» vara förvarad, ehuru den knapphändiga titeln ej gör det möjligt att härom kunna med bestämdhet yttra sig.

Sagas gamble Manuscript, och Scondiæ illustratæ Messenii Tomos IX behållandes ännu hoos sig Tom decimum». Rektor fann visserligen den saken något underlig, att ofvannämda manuskript inlemnades af Axehielm och Rudbeck, »som på Rectoris d. 8 Febr. inlefrerade Specification dem icke påförde woro, uthan S. Verelio, effter Her Hadorphii berörde bref. Men effter dhe siälfwa åhrkjände dem höra Kongl. Archivo till, som och Rector tå meente rätt wara, togh han dem emot». Dock underlät han till en början att utstryka dem på den Verelianska listan. Hade nämligen de manuskript, som Axehielm inlemnade, blifvit skänkta af denne till Rudbeck, så voro de ju att betrakta som »heelt andra exemplar af Samma Sagur, än dhe Archivum äskade, kan skee, af the Rugman inbracht». Ty rektor kunde ej finna, att »H. Axehielm tordts gifwa, eller H. Rudbeck dristat sig att till gifnings emottaga de böcker, som kronan och publico tillhörde.» Därför fingo dessa kvarstå på infordringslistan och likaså den där upptagna »Edda antiqvissima», ehuru Rudbeck förklarat, att denna fanns bland universitetsbibliotekets handskrifter. Men den codex, som Rudbeck härmed åsyftat, d. v. s. den nu i De la Gardieska samlingen förvarade »Upsala-eddan», »den remonstrerade» rektor »wara af HHGEx:ce dijtgifwen, och aldrig hört Archivo till, utan Archivum fordra itt annat gamalt exemplar, som och sant är, och han [Rudbeck] publice måst tillstå»[1].

Ehuru man icke borde hafva någon anledning att tvifla på detta Arrhenius' säkra och bestämda utlåtande, så torde det dock vara ganska visst, att här föreligger en förväxling med Upsala-handskriften. Den förvarades nämligen långliga tider bland Riksarkivets samlingar, innan den med De la Gardies öfriga isländska handskrifter om-

[1] Enligt Claudius Arrhenius' bref af den 2 januari 1683 till De la Gardie om sin tvist med utredningsmännen och arfvingarna i Verelius' dödsbo. *Kanslersembetets handlingar*, Riksarkivet.

sider öfverlemnades till universitetets bibliotek, och förmodligen hade den därför, då den vid något tillfälle utlemnats till Verelius, blifvit antecknad bland andra handskrifter och handlingar, som han härifrån hade till låns. Vederbörande, jag menar härmed i främsta rummet Hadorph, hade också sedermera själf insett sitt misstag, ty i de infordringshandlingar, hvilka han någon tid efter sitt bref till rektor inlemnade, såsom jag nyss nämde, till Kanslikollegiet, har han ingenting yttrat om »Edda antiqvissima». Och dock hade sterbhuset dessförinnan icke inkommit med något »annat exemplar», liksom ej heller sedermera något sådant lät höra af sig.

Hvad rektor sålunda på sin infordringslista bekommit, var endast en del af de handskrifter, som lånats från Riksarkivet. Åtskilliga äfven af dessa återstodo således ännu och dessutom alla de Rugmanska, ty af dem hade han hittills icke fått in en enda volym. Han beslöt sig då för att vända sig till Reenhielm, som var förste arftagaren i Verelius' sterbhus, och hvilken för öfrigt ej ännu blifvit underrättad om de meddelanden, som kanslern vid konsistoriesammanträdet på Wenngarn lemnat om hans manuskript. En skrifvelse härom utfärdades så i rektors och konsistoriets namn den 8 april och skickades genom särskildt bud till Reenhielm på hans landtgård Brunna utanför Upsala. Reenhielm svarade med några rader i ett bref, att han med första skulle infinna sig hos rektor för att muntligen få förklara sig med anledning af de mot honom personligen framställda fordringarna.

I påskveckan gjorde han också rektor ett besök, och de resonerade om saken »i största höfligheet och wänligheet på både sijdor». Därvid framtog och företedde Reenhielm »4 eller 5 gambla Mss:ter med hwijte band om, wijsandes, Jonam Rugman medh egen hand der i skrifwit, att de woro H. Renhielm af honom somblige

skiänckte, och somblige sålde»[1]. Men dessa manuskript, tillade han, hade aldrig tillhört de samlingar, »som Rugman för Kronans och Academiens medel införskaffat», utan dem hade han fört med sig vid sin första ankomst hit till Sverige. De voro sålunda att betrakta som hans fullkomligt privata tillhörigheter, och kunde följaktligen »publicum eij skiäl och foog hafwa, på them någon prætension att göra».

Härpå svarade rektor, att som han icke med säkerhet visste, huru det till alla delar förhöll sig med de Rugmanska manuskripten och förvärfven af desamma, »så kunde han intet säja annat här om, utan att Rugman, och Sahl. H. Verelius medh, hade boordt i deras lijfstijdh, effter Academiæ Cancellarii A:o 1670 der om ankompne bref och befallning, och Cons:ii der på giorde sluth d. 9. Martii anno eodem, lefrerat dem ifrån sigh in publicum, eller åth minstone der på en richtig underskrifwin Catalogum, och tå med Cons:ii wetskap, skildt dhe Mss:ter ifrån hwar andra, som förra och seenare gången inbrachte woro, så framt dhe hade med något skiäl kunnat och boordt skiljas åth. Men effter the tät tå försummat, wiste Rector nu intet, hwad witzord Kongl. Cantzlij-Collegium samma distinction gifwandes wordo». I alla händelser, tillade han, lär man väl näppeligen där godkänna Rugmans sätt att bortskänka och försälja det, som ändå med rätta bort höra staten till, och torde det då hända, att man med en mindre behaglig efterräkning komme

---

[2] Nuvarande papp. 8:o nr 11 bland islandica å Kongl. biblioteket, R: 715 och 716 å Upsala universitetsbibliotek samt den af Rugman i Köpenhamn gjorda afskriften af Óláfssaga Tryggvasonar, hvilken nu förvaras i Lunds universitetsbibliotek. Jfr Arwidsson, *Förteckning öfver Kongl. bibliothekets i Stockholm isl. handskrifter,* Stockholm 1848, s. 152 och Gödel, *Katalog öfver Upsala universitets biblioteks fornisl. och fornn. handskrifter,* Upsala 1892, s. 66 och 68.

att vända sig mot den, som »sådane saker sig approprierat»[1].

Reenhielm gaf då efter och lofvade att öfverlemna sina manuskript till rektor, så fort han hunnit upprätta en fullständig och noggrann förteckning öfver dem. Men det stannade vid blotta löftet.

Då gjorde rektor en sista anmaning, denna gång adresserad till samtliga arfvingarna i Verelius' sterbhus. I en skarp skrifvelse, daterad den 20 april och undertecknad »Rector et Senatus Academicus», låter han dem förstå, att han med första inväntar de så mycket omtalade och så många gånger infordrade handskrifterna eller åtminstone en »skrifftelig förklaring, hwij the förmena sig der till icke förplichtade finnas». Ty »annars lärer ofeelbart her på följa, att saken blif:r af widerbörandom hoos H. K. M:t sielf underdånigst föredragen, och dhe som tergiversera ifrån sig lefrera det som med publicis så Rijksens som Acad:s Sumptibus införskaffat är, lära göra sig skyldige till itt swårt och hårdt answar»[2].

Några manuskript lyckades han dock icke härmed skrämma fram, men en »förklaring» fick han i »itt mächta swårt och præjudicerligit bref», såsom han själf utlåter sig i sin skrifvelse[3] till kanslern om arfvingarnes svar. Det är också ett litet mästerstycke af advokatyr i stil och skärpa, men så var det också dikteradt i pennan af Rudbeck och Norcopensis.

Den befallning, heter det i brefvet, som konsistoriet för 12 år sedan mottog om infordringen af Rugmans böcker, borde icke kunna dragas fram nu och åberopas, »emedan mycket in om den tijden haf:r kunnat blifwit

[1] Enligt den nämda Rectoris och Consistorii Förklaingh.

[2] Enligt den afskrift af brefvet, som Arrhenius lemnat i Rectoris och Consistorii Förklaringh.

[3] Det ofvannämda brefvet af den 2 januari 1683.

förklarat, rättat och till richtigheet bracht, åt minstone boordt bringas till ändskap, så att executionen der med, som nu oss intenderas, förekommer oss utan widhängiande klare bewijs och skiäl, myckit sällsam. — — — Men såsom det är i slijke måål lagh och bruket lijkmätigt, och särdeles effter döde män, att man sig till effterrättelse bekommer original förskrifningar, reverser, qwittensser, eller något annat giltigt document, ty begäre wij för rättwijsan skull, att blifwa sådant först mechtige, hwilcket och hade boordt skee, innan det hårda och swåra answaret in för H. K. M:t oss denuncierades, och wij angrijpne wordo med den olijdelige beskyllningen af tergiversation». Därför väntar man att få se en »richtig Specification» af det som infordras, »och sedan fulle skiäl till den samme fordringen». Dessutom ber man få meddela, att sterbhuset ingenting har att säga med afseende på de manuskript, som Reenhielm förskaffat sig af Rugman. För dem ansvarar han själf, då han »der om blif:r ansökt på rum och ställe, sampt och utaf dem som wederbör». Vidare »notificeras till öf:rflödh — — —, att S. *Rugmans* ringa qwarlåtenskap, är heel och hållen nu transporterat in på *hans Sons förmyndare* H. Prof:n Olavum Rudbeck». Detta om Rugmans manuskript.

Hvad åter beträffar lånen från Riksarkivet, har man visserligen å dem erhållit en förteckning med därtill bifogad förklaring, att förbindelser och reverser finnas hos rektor. Men när man önskat få se och taga del af dessa, så har aldrig rektor velat eller kunnat förete några dylika. Det ser följaktligen ut, som om sterbhuset skulle anses skyldigt att på blotta anfordringen anskaffa allt sådant, som man utan vidare tror sig kunna eller böra utkräfva af detsamma, derför att ett och annat nu saknas på sin vederbörliga plats. Ty hvad skall man väl tro, när rektor med sådan stränghet kan fortfarande göra sterbhuset ansvarigt för sådana lån som Olafssagan,

Messenius' Scondia illustrata, Ormr Snorrasons bok och Vilkinasagan, hvilka han enligt sitt egenhändiga, skriftliga erkännande af den 18 mars detta år själf mottagit, de två förstnämda af Rudbeck, de båda senare af Axehielm. Jo, möjligen så, att »medh thet öfriga kan till äfwentyrs wara samma beskaffenheet». Och torde således »det wördiga Consist:m icke med skiäl misstyckja, att wij begärom all denna fordringen blifwa oss med förb:de skiäl bewijsat»[1].

Med detta svar vände sig rektor till Hadorph och meddelade honom, huru saken stod, samt begärde, »effter sielfwa documenterne woro tillfinnandes i Kongl. Cancelie Collegio eller Archivo, han wille tå så begå, at Kongl. Canceliet sielf täktes för sigh saken komma låta, eller till Kongl. Cammaren skiuta, emädan för mangel skull på sådane documenter, Rector hoos Sal. Verelii Erfwingar såge sigh i saken föga kunna uthrätta».[2]

Hadorph hänsköt också frågan till Kanslikollegiet, och från detsamma afgick till akademien i Upsala den 19 maj en skrifvelse, hvari rektor och konsistorium uppmanas att med all lagens makt utkräfva de fordringar, som Riksarkivet och Antikvitetskollegiet framkommit med mot arftagarna i Verelius' sterbhus, därvid »ingalunda och wid högste answar tillåtandes dem något, som dhe böre swara före, distrahera». Därpå uttalar Kanslikollegiet den önskan att få del af de protokoll och handlingar, som röra detta mål, för att sålunda blifva satt i tillfälle att taga närmare kännedom om »hwad i saken är föreluppet». Med skrif-

[1] Enligt Arrhenius' afskrift i Rectoris och Consistorii Förklaringh. Originalbrefvet har ej blifvit bevaradt.

[2] Enligt det större akad. konsistoriets protokoll för den 1 juni 1682. Jfr också en af Arrhenius mot professorerna Spole och Norcopensis särskildt nedskrifven Widerläggning rörande infordringarna ur Verelius' sterbhus, hvilken som bilaga medföljer Rectoris och Consistorii Förklaringh.

velsen följde dessutom en af Hadorph väl uppsatt inlaga, hvari denne sammanfört allt, som han lyckats uppleta för att bestyrka de kraf och fordringar han förut framlagt inför kansler och rektor[1].

Brefvet föredrogs i konsistoriet den 1 juni, hvarefter det blef arfvingarna delgifvet och förklaring infordrad. Men någon sådan lät naturligtvis icke höra af sig. Det enda besked, som rektor efter åtskilliga påminnelser kunde erhålla, var ett muntligt svar, som en af arfvingarna vid ett besök hos honom afgaf, och som endast innebar den fyndiga undskyllan för deras dröjsmål, att »Kongl. Cantzlij-Collegii bref war så stält, att Erfwingarne eij kunde der på svara, innan the först finge komma en gång till Stockholm, och skaffa andra [förbindelser och bevis på de framstälda fordringarna] än the medkompne Copier»[2].

Emellertid började det att närma sig dagen för rektorsombyte vid akademien. Som bekant ägde sådant rum hvarje halfår i juni och december efter föregånget val under månaden närmast förut, hvarvid enligt statuterna afgående rektor icke kunde omväljas. Arrhenius, som sålunda insåg, att de besvärliga infordringsmålen ej skulle kunna bringas till slut under hans rektorat, ville därför söka få en redogörelse för sitt görande och låtande i dessa angelägenheter intagen i eller bilagd konsistoriets protokoll.

Redan vid sammanträdet den 3 maj hade han inför konsistoriet uppläst en utförlig och detaljerad vederläggning af den skrift, som arfvingarna inlemnat såsom svar på hans anmaningsbref af den 20 april. Den drogs nu åter fram och utvidgades med en »förklaringh», en full-

[1] Originalen återfinnas bland *Collegiorum bref*, Akad. konsist. arkiv. Om inlagan se närmare här nedan Bil. 5.

[2] Enligt Arrhenius' nämda Widerläggning.

ständig historik öfver hela infordringsfrågan, och föredrogs så i denna form inför konsistoriet den 10 juni[1].

Så fort rektor hunnit uppläsa sin skrift, begärde Rudbeck ordet och bad få upplysa om att han å Verelius' sterbhus vägnar inlemnat de böcker och manuskript, som rektor mottagit och kvitterat, och han anhöll att få veta, hvarför rektor icke affört dem å infordringslistan mot Verelius' bo. Då rektor härpå svarade, att han »eij annat wetat, än» att Rudbeck »dem Suo nomine lefrerat», förklarade denne »sigh icke kunna lefrerat dem i sitt nampn, emädan han derföre aldrig blifvit fodrad». Och hvad för öfrigt beträffade »de böcker som han för 14 eller 16 åhr sädan begärte af H:s HögGrefl. Excell. Rijkzdrottzen utuhr Archivo för Sahl. Verelio nbl. Wilkina Saga, Orm Snorreson, Norske lagen och Messenii Scondia Illustrata», så bad han få meddela rektor och konsistorium, huru med dem förhöll sig.

Den förklaring, som därpå följde, är intressant i flera afseenden, och skall jag därför tillåta mig att fullständigt återgifva den. Enligt protokollet yttrade han:

»När iagh dem bekommit hade, förde iagh dem från Stockholm till Sal. Verelium. Och sedan dhe i Collegio Antiqvitatum hade öfwerens kommit åthskillige arbeten förfärdiga dem de sins emellan skiftade, och H. Axehielm sigh påtogh at vertera Orm Snoresons och Wilkina, togh H. Axehielm samma böcker till sigh och verterade Wilkina saga, som Rectoris attestatum om samme des inlefwererade version och H. Axehielms qvittence utwijsar. Men Messenii Scondia Illustrata, sampt Olofz Saga Original, som Verelio påföres lofwa Verelius at lefrera till Bibliotheket som och skiedde. Ty iagh togh sädan Olofz Saga uthur Bibliotheket till läns, och då Sal. Verelius war dödh

[1] Den här ofvan citerade Rectoris och Consistorii Förklaringh, till hvilken dock Arrhenius sedermera fogat åtskilliga tillägg angående frågans vidare behandling.

lågh Messenii Scondia Illustrata uppe i Bibliotheket, som Mag. Vallerius och så weet bewittna. Norska lagen som honom påföres fans intet i hans Bibliothek, utan icke det är den, som uthi den ingifne upsattz af d. 8 Febr. 1682 honom påföres under den tittel af Gule och frostetingz Norske lagar: hwilka Renhielm sade H. Verelium fått af Sal. Stiernhielm till skänkz, den och Renhielm hoos sigh hafwer och sigh tillbytt af den andre lotten, som föll på Erfwingarne, de andre som förr äre nämbde, hafwer alla-redo Rector bekommit, och äre migh en del af honom sielf en del af H. Axehielm qvitterade, effter H. Axehielm wille dem sielf lefrera Rectori. Desse 2 Wilkina Sage och Orm Snoresons Sage, der utinnan Trojemanna Sage och så står skrifwen, begärte iagh att Sal. Verelius åt migh till läns begära wille af H. Axehielm, men emädan han dem intet fick der, badh iagh min Swåger Lundium begiära dem: Men iagh fick dem ändå intet: En tijdh der effter, sände Axehielm sielf dem till migh och skänkte migh dem, emädan han sade ingen giöra bättre medh dem, och de warit hans Sal. Swärfaders Burei, hwars nampn och så stodh uthi dem. Men sädan som Archivum fordrade dem, och inga Sal. Verelii reverser där på wijstes, lefwererade iagh dem tillbaka till H. Axehielm, at få dem Rectori; effter iagh sade dem migh willia låta hans handom få. Hwarföre iagh och fick på dem H. Axehielms och på de andre Rectoris qvittence.»

Denna förklaring gjorde verkan. En och hvar i konsistoriet började uppmana och tillstyrka rektor att icke intaga något annat i sin skrift, än det som var »lijkförmit medh sielfwa documenterne», och man uttalade sin önskan om att få veta, hvad han i själfva verket åsyftade med sin vidlyftiga berättelse. Naturligtvis »ingenting annat, svarade denne, än att få en förklaring öfver sina och konsistoriets åtgärder mot arfvingarna i Verelius' dödsbo lagd ad acta, »Rectoris och Cons:ii oskuld nu och framdeles

till förswar» samt Kanslikollegiet till fullständig upplysning, då protokoll och handlingar i denna sak skulle komma att sändas detsamma. På denna och ingen annan grund hade han framkommit med denna sin skrift, som han nu önskade få granskad och justerad.

Men consistoriales ansågo sig icke kunna göra detta »i sådan hast — — —, emedan de intet wiste, huru medh saken sammanhänger, och till att göra sigh der om behörigen informerad, tijd och moget betänkiande fordras».

Detta »betänkiande» framhölls också vid sammanträdet den 17 juni, det sista som hölls under Arrhenius' rektorat, då skrifvelsen åter föredrogs till behandling. Det beslöts därför med afseende på dess justering, »at en wiss dagh der till tages, och de, som det wärket hafwa sigh bäst bekant, der öfwer wara skulle»[1]. Men redan innan den dagen ännu blifvit af konsistoriet bestämd, och innan Arrhenius' efterträdare, professor Holm, som den 20 juni installerades som rektor, hunnit att ordentligt ta hand om och sätta sig in i sina ämbetsgöromål, ankom från Hadorph en skrifvelse, hvari denne »påminner det Rector wille hielpa till ändskap om dhe uthlänte manuscripter till Sal. Verelium i hans tijdh, effter en deel äre ännu icke lefrerade»[2].

Vid sammanträdet den 27 juni upplästes detta Hadorphs bref, hvarpå Norcopensis, som dagen förut blifvit underrättad om dess innehåll, bemötte det med ett skriftligt affattadt svar. I detta angriper han först Arrhenius och förklarar, att hela denna infordringsfråga skulle hafva varit bragt till sitt slut, om Arrhenius skött den som sig bort och på öfligt sätt framlagt bevis för sina anspråk. Men i stället hade saken anmälts på högre ort, och Hadorph hade mot arfvingarne framkommit med svåra och

[1] Enligt protokollet för nämda dag.

[2] Enligt konsistoriets protokoll för den 27 juni 1682. Själfva skrifvelsen återfinnes icke i konsistoriets arkiv.

oförtjänta beskyllningar. Så snart man emellertid fått taga närmare kännedom härom och från Kanslikollegiet fått del af de i dess bref åberopade skrifvelser och låneförbindelser, skulle sterbhusets fullmäktige inkomma med »omständeligit och nöijachtigt swar», såvida något kunde svaras utöfver hvad arfvingarna redan i sin skrifvelse af den 26 april haft tillfälle förklara, och hvarigenom »nogsampt witterligit är, at fordringen till alle sine delar är i gode mäns händer, ehuruwäl Angifvaren der i felat, att han för alt, detta medh så swåra tillägningar debiteret sal. Verelium, och hans huus».

Nu kunde emellertid Arrhenius icke hålla ut längre; han föll sin vedersakare i talet, och det brast ut i öppet gräl. Rektor fick dem omsider nedtystade och återförda till ordningen, hvarpå han hemställde till konsistoriet att yttra sig om hvad svar det ville afgifva på Kanslikollegiets skrifvelse. Juris professorn Lundius begärde ordet och påpekade, att som alla parterna ännu icke fått tillfälle att fullständigt förklara sig, så kunde man »intet mehr åtgiöra, än genom skrifwelse referera om saksens beskaffenheet till Cancelie-Collegium och hwadh Erfwingarne och dheras fullmechtige swarat och förklarat sigh på Kongl. Collegii bref, lofwandes yttermera gifwa widh handen hwadh i den saken widare passerandes warder».

Detta yrkande blef beslut i konsistoriet, och samma dag afgick till Kanslikollegiet en skrifvelse, i hvilken Lundius' utlåtande sattes såsom slutkläm till Norcopensis anförande, som ord för ord inryncktes[1].

I sinom tid blef denna skrifvelse remitterad från Kanslikollegiet till Hadorph, och det gaf denne anledning att åter uppvakta rektor med ett bref.

I bittra utlåtanden framhåller han i detta, huru partisk konsistoriets skrifvelse varit. Man hade kommit med

---

[1] *Litteræ ad varios*, Akad. konsist. arkiv.

den ena partens svar, hvilket i självfva verket ingenting annat innehållit än illvilliga beskyllningar mot dem, hvilka sitt ämbete och sin plikt likmätigt endast sökt att häfda det allmännas rätt gent emot privata tilltag och godtyckligheter. I stället kunde man hafva väntat, att rektor och konsistorium öfversändt utdrag af protokollen i denna sak och till dessa bifogat den »förklaring», som professor Arrhenius under sin ämbetstid inkommit med, att Kanslikollegiet med tillgång till verkliga handlingar kunde hafva haft tillfälle att bilda sig en självständig uppfattning af det hela. Men utan tvifvel hade det ej gått så alldeles rätt till med konsistoriets skrifvelse. Rektor hade tydligen låtit sig påverkas af sterbhusets fullmäktige, och det s. k. konsistoriets bref hade väl afgått utan att först hafva blifvit föredraget och tillstyrkt i konsistoriet. Därför önskade Hadorph att få detta sitt bref lagdt till handlingarna, att det för framtiden måtte få tjäna som ett sannfärdigt supplement till de fullmäktiges inlaga och konsistoriets skrifvelse[1].

Efter brefvets uppläsande förklarade rektor, att han nu ej kunde upptaga de många häri framställda anmärkningarna till besvarande, men det trodde han sig dock kunna säga, att hans skrifvelse till Kanslikollegiet ingenting annat innehållit, än hvad konsistoriet i frågan beslutat och protokollet härom hade att förmäla. Emellertid skulle han inför konsistoriet afgifva fullständig förklaring, så fort han fått tillfälle att jämföra och närmare granska vederbörliga handlingar.

Från dessa besvär ansågo sig dock sterbhusets fullmäktige hafva all skyldighet att befria rektor. Norcopensis begärde ordet och förklarade, att han skulle »inkomma

[1] Enligt det större akad. konsist. prot. för den 6 dec. 1682, hvarest det väsentligaste i Hadorphs skrifvelse finnes inryckt. Originalet däremot har icke blifvit bevaradt.

medh behörigh declaration uthi saken, badh V. Consist:m wille så länge låta bero medh swar der på, sade orsaken hwij de intet förr kommit medh förklaringen warit, att de wäntat effter Cancelie-Collegii breefz allegerade documenter hwar om en af Erfwingarne Supplicerat».

Det är mig icke bekant, om en sådan »declaration» någonsin lät höra af sig. Det mest sannolika synes vara, att den uteblifvit, och äfven om den skulle hafva inkommit, så lär den i alla händelser icke hafva innehållit något nytt i sak, d. v. s. i något fall gjort erkännande åt de framställda krafven. Ty några flera handskrifter än dem, som indrefvos under Arrhenius' rektorstid, hade Hadorph ej den glädjen att få mottaga.

Men frågan var därmed icke lemnad alldeles åsido. I en lång och utförlig skrifvelse till kanslern[1] — ett motstycke till den »förklaringh», som framlades i konsistoriet — söker Arrhenius att på det noggrannaste göra denne underrättad om sakens hela läge och behandling, om alla fintligheter, invändningar och svårigheter, som ifrån motparten blifvit gjorda, på det att »EHGEx:ce», heter det, »såsom näst Gudh och Kongl. M:t wår Höge Förman — — — icke må okunnige wara folckets ibland här på orten orimblige procedeurer».

Hade Arrhenius fått sin inlaga till konsistoriet undertryckt och till och med i diskussionen råkat ut för att blifva nedtystad, så visste han att här i sin skrifvelse till kanslern göra bruk af det fria ordet. Det blir sålunda ej blott det sakliga i frågan, som afhandlas; författaren har äfven behof af att få ge uttryck åt all den harm, som han känt och känner. Den kommer också fram i ständiga kommentarier och i en ton, som är både bitter och klagande. »Jag hade wäl», heter det i sluttilläggen,

---

[1] Det här ofvan citerade brefvet af den 2 januari 1683 i *Kanslersembetets handlingar rörande Upsala universitet,* Riksarkivet.

»kunnat handtera detta wärcket laamt, eller låtit det aldeles tillbaka, och hafft deras hyllest; men warit der med min allernådigste Konung een otrogen tjänare. — — — Men iagh lef:r i det underdånige hopp, att när H. K. M:t får förnimma, huru här i slijke saker går till, icke blif:r tillåtit, att någon får så stijga ehrlige och oskyldige Män på hufwudet. — — — Doch», försäkrar han till sist, »iagh skrif:r detta alt, såsom en nudus narrator, non tanquam accusator, cum sit res hæc omnis, non mea, Sed totius Consistorii et Superiorum». Och därmed hade han också på ett det skickligaste och finaste sätt lyckats påpeka för kanslern, hvem det egentligen tillkom att ta hand om och bringa reda i de många oegentligheterna.

Äfven på andra vägar fördes frågan in på »högre ort». Sålunda visste Hadorph att i sina memorial till regeringen påpeka, huru en hel del lån af manuskript och handlingar från Riksarkivet och Antikvitetskollegiet trots upprepade påminnelser ej blifvit återställda utan stannat ute i privat ägo, äfvensom att de verk och arbeten, hvilka kollegiets nu genom döden bortgångna medlemmar utfört och lemnat efter sig i manuskript, ej öfverlåtits till kollegiet, hvilket dock enligt instruktion och kungliga påbud borde hafva skett.

I en »Resolution — af den 5 juli 1684 — på Collegii antiqvitatum i underdånighet andragne puncter» uttalar också Kongl. Maj:t sitt höga missnöje med de anmärkta förhållandena och förklarar, att därest den skyldige tredskas skall Kanslikollegiet ta hand om saken och »honom då stämma låta, ock til be:te handlingars inlefwererande döma»[1].

Och vid de räfster och undersökningar i Upsala universitetets ekonomiska angelägenheter, som på 1680-talet hõllos vid akademien, var äfven den Rugmanska

[1] *Riksregistraturet,* Riksarkivet.

manuskriptfrågan på tal. En dag i mars 1685 inkom nämligen till Antikvitetskollegiet en skrifvelse med förfrågan om, hvart de handskrifter tagit vägen, som »Isländaren Sahl. Jonas Rugman inbrachte», och på hvilka enligt »Acad:s slutne räkningar des ærarium uthgifwit 600 Dlr Kmt». De hafva icke, heter det, trots kanslerns skriftliga befallning af den 8 februari 1670 blifvit öfverlemnade till universitetsbiblioteket, och månne Antikvitetskollegiet ens förvarar dem bland sina samlingar? Eljest torde man kunna få upplysning om, hvar man kan ha att återfinna dem, eller i »widrigt fall», huru »Akademien skall kunna få »tilbaka dhe penningar, som till deras införskaffande blifwit uthlagde»[1].

Helt säkert följde på denna skrifvelse långa förklaringar från Antikvitetskollegiet, hvarefter saken väl öfverlemnades till »vederbörlig execution». Men huru man sedan än må hafva skött det hela, hvarom jag icke haft tillfälle att ta någon närmare kännedom, så hafva emellertid besvären icke ledt till något resultat.

När således Hadorph såg sig urståndsatt att på laglig väg få ut sin rätt, sökte han ta den själf. Det var emot Reenhielm, som han på ett sådant sätt vågade vända sig. Mellan de båda hade förhållandet aldrig varit godt. Reenhielm, som genom inverkan af sin styffader Verelius kommit att ägna sig åt de moderna antikvariska studierna, betraktades — han likaväl som Rudbeck — af Antikvitetskollegiets män såsom en inkräktare på de områden, öfver hvilka man naturligtvis ansåg kollegiet äga privilegierad rätt. Och ännu mera spändt blef detta förhållande, sedan de kommit i delo om riksantikvarie-befattningen. Man finner också, att Hadorph på allt sätt sökt icke blott kriticera utan äfven misskreditera sin medtäflare, och man

[1] Enligt en afskrift i *Örnhielms papper*, Kongl. biblioteket. Originalskrifvelsen har jag ej sett.

kan därför godt förstå, att han i den retsamma manuskriptfrågan skulle mot honom tillåta sig det mest närgångna behandlingssätt.

I en berättelse eller snarare ett memorial af Reenhielm om de arbeten, hvilka han som riksantikvarie utfört, låter han läsaren till sist förstå, att han ännu skulle kunna uträtta åtskilligt i »antikviteterna», »allenast hans Kongl. Maij:tz nåder kommer dertill». Ty hans vedersakare och afundsmän söka att på allt sätt göra hans arbete om intet, och »manuscripter några mine egne gl. äro borttagne af Haddorphio att förwaras», heter det i ett karakteristiskt för sig själf talande litet tillägg[1]. Det ser häraf onekligen ut, som om Hadorph vid något passande tillfälle begagnat sig af en alldeles självtagen indrifningsrätt och gjort beslag på några af de handskrifter, hvilka han så länge förgäfves sökt indrifva till sitt Antikvitetskollegiums kära samlingar. Hvilka och huru många han på detta sätt kom öfver, är naturligtvis ej möjligt att uppgifva, om man också gissningsvis torde kunna utpeka en eller annan.

Emellertid synes Hadorph icke hafva varit alldeles nöjd med hvad han sålunda fick in, ty 1692 gör han ånyo försök att få sin indrifningsfråga under officiell behandling. Reenhielm afled nämligen under våren detta år, och genast passade då Hadorph på att göra sina gamla fordringar gällande.

En skrifvelse, utfärdad i Antikvitetskollegiets namn och undertecknad af dess samtliga dåvarande ledamöter. Hadorph, Werwing och Peringer, afgick till kanslipresidenten Bengt Oxenstierna. Än yttermera, heter det i denna, känner man sig förorsakad att påminna om de Rugmanska manuskripten, hvilka trots alla på-

[1] Enligt en afskrift i *Engeströmska samlingen*, B: VIII, 1. 37 å Kongl. biblioteket.

minnelser och anmaningar ej blifvit återlemnade. De hafva stannat hos Reenhielm, och som han nu genom döden bortgått, så har Antikvitetskollegiet härmed i ödmjukhet velat framkomma med den önskan, att hans »Grefl. Excell. med Kongl. Cantzlie Collegio täckes sådant öfwerläggia, och att någon fullmächtig giörs, som dessa Manuscripta fiscaliter igenfordrar, om Jnnehafwarne dem elliest icke igenlefwerera willia».

I de »Ödmiuke Påminnelser om några angelägne Måål, angående Antiquiteternes Conservation», som åtföljde denna skrifvelse, söker man att i mom. 1 lemna en kort redogörelse för de omhandlade manuskriptens öden. Sedan Rugman hemfört dem, hade de blifvit öfverlemnade till Verelius, och från honom hade de gått till Reenhielm. Nu vid dennes död hafva de blifvit inpackade jämte öfriga hans handlingar och införda till Upsala för att bortauktioneras, och är således den största fara före, att de »ryckias sin koos, och aldrig komma till rätta mehra», om man icke söker att få dem indrifna. »Altså kunna wij», heter det till sist, »icke annat giöra än om sådant påminna, effter som i wårt wåld intet är att bringa dhe Manuscripter till rätta för dhe intriguer häremot länge i Upsala warit brukade»[1].

Men Oxenstierna tog saken lugnt denna gång, och när därför efter halft annat års förlopp ingenting hörts af från Kanslikollegiet, fann Hadorph sig föranlåten att än en gång göra en påminnelse. Han skref sålunda på nytt till kanslipresidenten och aflät äfven till Kanslikollegiet i sin helhet ett andragande i frågan.

I sin föregående skrifvelse vid Reenhielms död, säger han i sina bref, hade han påmint om, huru angeläget det var, att Antikvitetskollegiets och Riksarkivets rättigheter

[1] Se *Antikvitetskollegiets handlingar,* Vitterhets historie och antikvitets akademien.

blifvit bevakade, men som Kanslikollegiet ej fattat något beslut rörande denna sak, så hade nu Reenhielms hela bibliotek fått gå, utan att något steg i den vägen blifvit taget. Om emellertid »Antiquitetshandlingarne» varit med vid auktionen, hade man sig ej till fullo bekant, och kan det därför synas »än tijdh wara att tilltala dem som Bibliotheket försåldt, att dhe till rätta skaffa alla dhe Scripta, som på hans Register stå upförde, effter dhe Jsländske äro medh Kongl. Maij:ts och Academiens Kostnat upkiöpte, men dhe andre och af honom reverserade, att till Kongl. Archivum lefwereras, som hans Catalogus och underskrefne Revers betygar»[1].

Detta blef den sista påminnelse, som Hadorph kom att göra i den Rugmanska manuskriptfrågan. Den 20 juni 1693 hade hans skrifvelse till kanslipresidenten blifvit inlemnad, och den 12 påföljande juli upphörde han för alltid att syssla med och tänka på sina »antikviteter». När sedan den gamla infordringsfrågan i augusti samma år kom på tal i Kanslikollegiet, så har protokollet blott följande att förmäla om dess behandling:

»Seedan tahltes därom at Loccenij, Schefferi och Verelij Erfwingar, willia eij tillstå, at något hoos däm skall finnas, af dät, som deeras Föräldrar hafwa tagit till lähns af Antiquitetz-Collegio, till deeras, uthi Antiqui[te]terne, publicerade Wärkz utharbeetande. Nämbdes och, at effter Rehnhielm, som ärfde Sahl. Verelium, torde wähl något sådant haf:a warit; hwarom kanskee H. Olivecrantz har någon kundskap, emedan han lät begrafwa honom. Män däremoot förmähltes, at H. [Norcopensis-] Nordenhielm och Rudbeck, hwilka haf:a hafft Rehnhielms Barn under deeras curatel, skohla seija, at i Sterbhuuset, eij hade något, Antiquitetz Collegio tillhöörigt, funnits. Doch skall man uthi An-

[1] Se *Antikvitetskollegiets handlingar*, Vitterhets historie och antikvitets akademien.

tiqui[te]tz-Archiven haf:a liggiandes, een Reenhielms Revers, på åthskillige Specificerade Acter och Skriffter, som han har låfwat at restituera».

Det var, hvad kollegiet »i gemen» tyckte och tänkte, hvarpå »H. Excell: Gr: Gyldenstålpe» afslöt diskussionen med den »välförståndiga», men föga mera »personliga» förklaringen, att »huru dät är, så måste man alfwersampt låta fråga effter sådant, och söökia at kunna få däruppå een richtigheet och godh ändskap, så at alt behöörigen må kunna indragas uthi Kl. Archiven och komma till sijne förrige rum igen».

Så slutade omsider detta infordringsmål efter att i hela 25 år hafva legat under utredning. Det är ett ynkligt resultat af så mycket besvär. En sak sådan som denna, hvilken väl borde hafva varit självklar och därför vid första påminnelse låtit sig rättas, den drogs ut hardt när i oändlighet genom långa skrifverier, förklaringar och gensvar, i hvilka man hade litet nog att säga i sak, men så mycket mer, när det gällde motståndaren personligen och den egna ömtåliga hedern. Men så gick det i allmänhet till vid de otaliga tvister och stridigheter, hvilka i så hög grad utmärka och karakterisera det akademiska lifvet på denna tid. Kommer så härtill, att den anklagade parten, såsom i det här omhandlade infordringsmålet, utgöres af personer, som i nästan allt äro dem öfverlägsna, hvilka hafva att föra det allmännas talan, då kan man knappast vänta sig, att rättvisan skall få sin gilla gång.

I protokoll och handlingar, där en debatt blifvit närmare refererad, äfvensom i bref och stridsskrifter, som växlats de lärda emellan, vare sig det nu är en rent praktisk angelägenhet, som är före, eller en af tidens vetenskapliga frågor, som afhandlas, skall man ständigt se, huru diskussionen löper öfver från sak in på person för att

sedan ofta mynna ut i otillbörligt gräl, simpla insinuationer och bittra utfall, där det gifvetvis blir ganska klent beställdt med »den sakliga utredningen» och »den logiska bevisningen».

När De la Gardie som kansler underrättades om, huru det förhöll sig med de Rugmanska handskrifterna, lät han först i en väl affattad skrifvelse rektor och consistoriales förstå, att de oegentligheter och missförhållanden, som förelågo, också kommit till hans kännedom, på samma gång som han under en påminnelse om deras ämbetsplikt uttalade den förhoppningen, att allt dock skulle med det första låta sig ordnas och tillrätta ställas.

Det var den vanliga introduktionen vid alla de akademiska tvister, som han i egenskap af kansler hade att bilägga, och hvars gifna fortsättning var, att han efter några års förlopp skulle känna sig tvungen att själf gripa in och ta saken om hand. Detta skedde också vid konsistoriesammanträdet på Wenngarn, hvarvid han dock drog sig undan hela bråket genom att öfverlemna frågan i rektors händer utan att sedan ta någon vidare notis om dess utgång, icke ens efter de förnyade påminnelser, som Hadorph gjorde.

Genom Arrhenius' energiska ingripande lyckades man emellertid återfå en del af de lån, som utlemnats från Riksarkivet. Men sämre gick det med de Rugmanska manuskripten. Och dock hade man på dem lika godt erkännande från låntagarens sida som någonsin rörande de andra, om man också ej kunde förete uppgift på respektive handskrifters fullständiga antal och titlar. Men i detta fall visste ej Arrhenius att sköta sin sak så, att han gent emot svåra advokatoriska motståndare kunde drifva sin rätt igenom. Ty då han gifvetvis med stöd af hvad som i saken förelåg, d. v. s. under hänvisning i första hand till det uttalande, som Rudbeck gjorde i konsistoriet

den 9 mars 1670, säkert och bestämdt borde hafva fordrat, att sterbhuset ansvarat för den aflidnes alla lån, så lät han i stället af den Reenhielmska manuskriptlistan förleda sig att identifiera de Rugmanska manuskripten med de å densamma upptagna handskrifterna och kom sålunda att rörande dem vända sig mot Reenhielm personligen, trots Akademien, strängt taget, icke hade någon juridisk rätt gent emot honom.

När emellertid Reenhielm lyckades vrida skulden ifrån sig genom att påvisa, att de manuskript han hade bekommit af Rugman och upptagit på sin lista, voro sådana, som denne med full rätt kunnat afhända sig, och hvilka således borde få betraktas som hans privata egendom, då först insåg Arrhenius, att han äfven i denna fordran hade att vända sig till själfva sterbhuset. Men under sådana uppenbara tecken till osäkerhet hos den som fått sig indrifningsmålet anförtrodt, i fråga om själfva de framställda krafvens verkliga innebörd och omfattning, var det naturligt, att sterbhusets delägare skulle komma med den begäran att få sig klara och tydliga förbindelser på de infordrade lånen företedda, för så vidt dessa ginge utöfver de kraf, som förut framställts mot Reenhielm. I annat fall hade man att på vederbörlig väg vända sig till honom.

Man hade nu ej annat att göra än söka hjälp hos Kanslikollegiet. Men i den anmälan, som här gjordes, var man oklok nog att icke stricte eller åtminstone i första hand hålla sig till ett andragande af de fakta och bevis man för sin fordran ägde, utan fast mer vidt och bredt orda om arfvingarnes finter och oegentliga tillvägagångssätt. Detta var så mycket mindre till fromma för själfva saken, som de skyldiga visste begagna sig af denna förlöpning hos sina motståndare för att i sin tur angripa dem från den sida, som var deras svagaste. Därtill kom, att Arrhenius envisades med att icke vilja afföra från infordringslistan mot sterbhuset de manuskript, som Axehielm och

Rudbeck inlemnat, allt under den invändningen, att dessa möjligen varit med bland dem, som inkommit med Rugmans samling, och således ej voro att identifiera med dem, som Verelius lånat från Riksarkivet.

Detta framkallade Rudbecks afvisande förklaring, hvarigenom denne lyckades draga hart när hela konsistoriets sympatier öfver på sterbhusets sida och få Arrhenius' hela berättelse stämplad såsom otillförlitlig och därmed äfven omöjliggjord som förklaring till Kanslikollegiet öfver målets behandling vid akademien. Och dock var det blott i en enda punkt, som Rudbeck förmått gendrifva densamma. Men det fanns ingen i konsistoriet, Arrhenius själf icke ens undantagen, som hade sinnesnärvaro nog att påpeka och framhålla detta. Därför hade också rektor så litet gehör för alla sina besvär, att det omsider blef den anklagade parten, som dikterade konsistoriets svar till den öfverordnade myndigheten. Och i detta förstod man listigt nog att afvärja den för ögonblicket hotande räfsten genom att förebära behofvet af en närmare och noggrannare undersökning, liksom man inför rektor undskyllde sig med den förklaringen, att som Kanslikollegiet själf syntes vilja ta frågan om hand, så skulle man ej vidare besvära hans magnificens och venerandum consistorium med sina svar, utan i stället framlägga dessa direkt för kollegiet.

Därmed lyckades man få hela saken ställd på en oviss framtid. Visserligen drogs den ånyo fram af motparten, men den hade då blifvit gammal, och vederbörande myndigheter hade ingen lust att åter ta upp den till behandling. Det föreföll dem tydligen alltför besvärligt och omöjligt att numera kunna komma till rätta med det hela, och allt resulterade så till sist i Kanslikollegiets lama och sömnaktiga diskussion.

Men de omhandlade manuskripten, hvart togo de emellertid vägen, och hvad har det sedermera under tidernas lopp blifvit af dem?

I *Specimen biographicum de antiquariis Sueciæ*, som jag haft tillfälle att flere gånger citera eller hänvisa till, förklarar Dal på tal om Rugmans manuskriptresor, att de af honom hopsamlade och inköpta handskrifterna förskingrades af Verelius' arfvingar. Detta enligt hvad Rudbeck synes hafva antydt i sitt företal till Verelius' *Index lingvæ veteris Scytho-Scandicæ*. Men derpå tillägger han: »Hujus damni tamen aliquam reparationem factam esse apparet, per quosdam, fratrum Salanorum, Bibliothecæ publicæ Academiæ Upsaliensis, vigilantissima D. Benzelii cura, assertos libros»[1].

Det är sålunda bland de Salanska handskrifterna å Upsala universitetsbibliotek, som man skulle ha att söka de återstående resterna från Rugmans förvärf af år 1661.

Först må då påpekas om dessa handskrifter, att de inkommo till biblioteket år 1717 under Benzelius' bibliotekariat, såsom redan af citatet från Dals *Specimen* framgår, och att man således har all anledning tro, att de samtliga blifvit intill våra dagar bevarade. Hvad så angår samlingens historia, jag menar på hvad sätt bröderna Salan kommit öfver sina handskrifter, visar det sig, beträffande särskildt de isländska manuskripten, att de hämtat sina flesta volymer från Reenhielms samlingar. Utan tvifvel är det då »antikvitetshandlingarna», som här gå igen. Det stämmer också, ty vid en närmare undersökning återfinner man flertalet af de handskrifter, som finnas upptagna på Reenhielms omnämda manuskriptlista, samt dessutom en hel del af Reenhielms egna öfversättningar och arbeten.

De Rugmanska handskrifter, som man här påträffar, äro emellertid nästan alla antingen sådana, som han fört med sig hit till Sverige vid sin första ankomst och från sin färd till Köpenhamn 1665 eller också blott afskrifter och öfversättningar, som han utfört härhemma. Gäller det däremot samlingen af 1661, så finnes det ej

[1] Sid. N: 4 r.

mer än en enda volym, som kan komma i fråga. Det är cod. R: 717, en obetydlig pappershandskrift från omkring 1650, innehållande en del rímur-uppteckningar. Den synes verkligen hafva varit med i denna samling, att döma af handskriftens egna vittnesbörd och de upplysningar, som i detta fall stå att hämta från Verelius' *Catalogus*. Men det bör då på samma gång om densamma anmärkas, att den icke synes hafva kommit öfver till Salanerna med Reenhielms samlingar, ty den finnes icke upptagen å hans manuskriptförteckning, och såsom vi längre fram skola se, har han tydligen icke haft flera handskrifter i sin ägo, än dem han här lemnat uppgift om.

Har man sålunda icke mera att hämta i den Salanska samlingen, så drar man gifvetvis häraf den slutsatsen, antingen att Reenhielm icke varit den egentlige innehafvaren af de Rugmanska handskrifterna, eller också att en stor del af hans »antikvitetshandlingar» gått öfver till andra än Salanerna. Ja, får man tro, att de blifvit försålda på bokauktionen i Upsala, då har man för visso all anledning misstänka, att de blifvit skingrade både hit och dit. Men det torde icke vara så alldeles säkert, att de varit med bland de böcker och papper, som offentligen bortauktionerades. Att döma af Hadorphs utlåtande i hans bref till Kanslikollegiet efter auktionen vill det ju synas, som om de icke gått under klubban, utan snarare blifvit afyttrade under hand. Detta förefaller också så mycket mera antagligt, om man besinnar, att ett köp på privat väg var enda sättet för antikvitets- och historieforskarne i Upsala att med säkerhet kunna komma öfver samtliga »dyrbarheterna». Och att »Rudbeckianerna» med sitt lifliga intresse, sin vurm för allt, som kunde räknas till fäderneslandets antikviteter, icke gärna skulle låta något, till och med det obetydligaste i den vägen, gå sig ur händerna, kan man anse för tämligen gifvet. Så vidt jag lyckats följa de vandringar, som Reenhielms papper

gjorde, har jag också funnit, att de från hans dödsbo gått öfver i Rudbeckianernas ägo, och att därvid ett och annat bevisligen blifvit köpt under hand.

Det som hamnade hos bröderna Salan, var det mesta, om ej det bästa af Reenhielms samlingar. Men äfven hos Rudbeck stannade en del, och ett och annat torde möjligen hafva gått öfver till andra forskare inom samma krets och skola. Mönstrar man nu emellertid äfven detta, så skall man dock komma till föga bättre resultat beträffande de Rugmanska handskrifterna, än när det nyss gällde den Salanska samlingen. Ty söker man att med alla de hjälpmedel, som nu stå till buds, såsom äldre kataloger, anteckningar i själfva handskrifterna, uppgifter i editioner och tryckta verk, bref och dylikt göra upp ett slags förteckning af den handskriftsamling, som Rudbeck hade i sin ägo, så skall man visserligen å densamma få upp en hel del Reenhielmiana, uppteckningar, som denne med egen hand gjort, och handskrifter, som en gång tillhört honom. Men om dem gäller hvad ofvan blifvit sagdt om de Salanska manuskripten: de flesta äro afskrifter och öfversättningar, utförda och nedskrifna här hemma, eller också mer eller mindre betydande pappershandskrifter, som kommit till oss med andra insamlingar och förvärf än Rugmans.

För en enda volym torde man dock kunna göra undantag. Det är den å Reenhielms manuskriptlista upptagna »Jsländinga Saga, hwaruthinnan äre 25. åthskillige», och som nu återfinnes bland Kongl. bibliotekets islandica såsom papp. 4:o nr 8, en codex af Sturlungasaga. Några anteckningar å dess första blad göra det möjligt att åtminstone delvis följa dess vandringar och historia. Så har Verelius först antecknat sig såsom ägare i den egenhändiga påskriften: »Olaus Verelius possidet A:o 1667. 5 Rijkzdal.». Därunder läser man: »Jacob Istmen Reenhielm possidet A:o 1682» och i nedersta margen: »5 Rikzd.

gaf ok iagh Ol. Rudbeck til Sterbhuset för hänne til likpredikn.». Till dessa uppgifter kan vidare läggas, att handskriften från Rudbeck gick till sonen Olof Rudbeck d. y., och att den sedermera på bokauktionen efter denne den 23 februari 1741 inköptes till Antikvitetsarkivet.

Det kan väl synas något underligt, att Verelius skulle mot den uppgifna kontanta ersättningen hafva satt sig i besittning af en handskrift, som tillhörde en samling, hvilken blifvit ställd till hans begagnande och så godt som enskilda förfogande, och som väl alltid för öfrigt af honom måste hafva betraktats som det allmännas egendom, om han nu också på grund af sina arbeten ansett sig äga en viss rätt att hafva och behålla den i sin privata vård. Till följd häraf har jag också känt mig synnerligen tveksam i att räkna den ifrågavarande handskriften till förvärfvet af år 1661. Men då man vet, att Rugman förstod att göra affär af sina så lifligt efterfrågade manuskript, och särskildt känner till, huru han vid sin hemkomst från Köpenhamn 1666, utblottad och utan några tillgångar som han var, sökte bereda sig en liten inkomst genom att till Reenhielm afyttra såväl de handskrifter, som han då medförde, som annat öfrigt i manuskriptväg han hade i sin ägo, då kan man allt för väl tänka sig, att han också »sålde bort», såsom Hadorph yttrade sig, en och annan af handskrifterna från 1661. Såsom Verelius' amanuens hade han ju alltid tillgång till dem, och allt det som han, vare sig med »egen» eller »publique kostnad» förvärfvat och fört in, ansåg han sig nog för öfrigt äga en viss rätt att disponera öfver.

Under sådana förhållanden skulle möjligen Sturlungasagans codex hafva kommit att söndras från de öfriga och Verelius omsider fått köpa den åter, hvarefter den sedan stannat i hans privata handskriftsamling. Och för en sådan uppfattning talar ej minst den omständigheten, att man ej torde kunna förklara, huru Verelius eljest vid denna tid

skulle hafva kunnat komma öfver denna handskrift, om man nämligen ej får antaga, att han på mer eller mindre direkt väg fått den ur Rugmans samling.

Bland de Reenhielmiana, som stannat hos Rudbeck, finner man sålunda ej mer än en enda volym af samlingen från 1661.

Detsamma torde också kunna sägas om de få, som synas hafva kommit ut till andra bland akademiens forskare och lärde. Den handskrift jag härvid tänker på, är den å Reenhielms manuskriptlista upptagna »S:te Karins Saga Mss. vetus» in 4:o. Den är nu förkommen, och är det sålunda ej möjligt att om densamma yttra sig med någon bestämdhet, men af allt att döma har den otvifvelaktigt tillhört Rugmans samling och helt säkert kommit att söndras från den på samma sätt som Sturlungasagans codex. För öfrigt är denna handskrift att till hela sitt värde likställa med uppteckningarna af Hervararsaga, cod. Ups. R: 715, I, eller Hrólfssaga Gautrekssonar, papp. 8:o nr 11 bland Kongl. bibliotekets islandica, d. v. s. en pappershandskrift i halffraktur från omkring 1650.

De öfriga Reenhielms manuskript, hvilka giort S:t Karins saga sällskap och sålunda icke kommit att stanna hos Salanerna eller Rudbeck, äro emellertid sådana, som icke kunna räknas till samlingen af 1661. Det är nämligen den redan förut omnämda »Cronones Norska Laghbok» samt den af Rugman i Köpenhamn utförda afskriften af Óláfssaga Tryggvasonar och den likaledes af honom, ehuru här hemma, nedskrifna »Noriges Hirdskrå», hvilka alla tre synas hafva vandrat troget samman, tills de omsider stannat i Lunds universitetsbibliotek[1].

Denna undersökning leder alltså fram till det resultatet, att Reenhielm icke var den egentlige innehafvaren af de Rugmanska manuskripten, trots det att infordringen rörande dem riktades mot honom.

---

[1] Jfr ofvan sid. 31 f.

Vid sina kraf hade ju Arrhenius och Hadorph stödt sig på hans till De la Gardie inlemnade manuskriptförteckning, som ju visserligen upptog en hel del isländska sagor och sålunda kunde komma den icke fullt invigde att tro, att man här hade att göra med Rugmans samling af år 1661. Men såsom vi hafva sett, finner man ibland dem endast tvänne volymer, som kunna räknas till detta förvärf. Alla de öfriga hafva vid andra tider och tillfällen blifvit bragta öfver till oss, för så vidt de ej endast äro afskrifter och öfversättningar, som utförts här hemma. Till närmare kännedom härom ber jag emellertid få hänvisa till den här nedan som Bil. 2, A aftryckta Reenhielmska manuskriptförteckningen samt de noter och förklaringar, som åtfölja densamma.

Men Reenhielm inlemnade ju denna sin förteckning till De la Gardie redan på midten af 70-talet, och man kan därför tänka sig, att han möjligen sedan och då särskildt vid arfsutredningen efter Verelius kommit öfver flera af de Rugmanska handskrifterna, så att infordringsmännen ändå med all rätt kunde vända sig mot honom. Nej, det ser verkligen icke så ut. Ty man vet ganska väl, hvad Reenhielm i den vägen efter sin styffader bekommit, och det fins äfven från 80-talet en förteckning öfver Reenhielms manuskriptsamling att tillgå, hvadan man alltså lika enkelt som säkert kan afgöra, huru det med denna sak förhåller sig.

Under de strider och tvister rörande riksantikvariesysslan, som förekommo mellan de båda kollegerna i ämbetet, Reenhielm och Hadorph, och hvarvid båda uppvaktade kanslipresidenten Bengt Oxenstierna med suppliker och klagoskrifter, hade Reenhielm för att visa sin vetenskapliga duglighet och meritera sig som samlare uppsatt en förteckning öfver de arbeten i »antikviteterna», som han utfört eller påbörjat och för tillfället var sysselsatt med, samt de manuskript han hopsamlat och hade i sin

vård. 1687 hade han inlemnat denna meritförteckning till sekreteraren i Riksarkivet Sven Leijonmarck för att genom honom få den framlagd för presidenten i Kanslikollegiet, detta enligt hvad Reenhielm själf skrifver till advokatfiskalen i Kammarkollegiet Henrik Sceffer den 31 mars 1687. »Hr Secreteraren Wälb:ne Leijonmark tillsadhe mig fuller», yttrar han, »att skulle hann öfwergifwa listan på Manuscripterna Jag ihopa samblat, som och på dhäd Jag arbetat och under händerna hafwer; menn ähr dhäd inthet skiedt skickar Jag öfwer uthi all händelse en annan»[1].

Båda dessa exemplar af förteckningen finnas ännu i behåll, det ena har stannat i *Antikvitetskollegiets handlingar* i Vitterhets historie och antikvitets akademien och det andra i *Handlingar rörande Antikvitetskollegiet* å Kongl. biblioteket.

Vid jämförelse mellan denna lista från 1687 och den föregående från 70-talet påträffar man åtskilligt nytt, som tillkommit, och hvilket alltså skulle utgöra tillökningen i Reenhielms manuskriptförråd under de 10 år, som kunna sägas ligga emellan de båda förteckningarna. Det är, som man kan förstå, handlingar och arbeten af historiskt och antikvariskt innehåll, till största delen uppteckningar eller öfversättningar från isländskan, hvarom jag till närmare kännedom ber få hänvisa till Bil. 2, B, där allt det nykomna finnes meddeladt som utdrag ur själfva originalförteckningen. Granskar man nu emellertid detta, så skall man dock ej finna ett enda manuskript, som man kan räkna till samlingen af 1661, och det torde därför vara ganska tydligt, att Reenhielm aldrig någonsin varit i besittning af denna samling.

Man kan visserligen komma med den invändningen, att Reenhielm med minne af det obehag, som hans första

[1] Originalbref i *Antikvitetskollegiets handlingar*, Vitterhets historie och antikvitets akademien.

manuskriptförteckning förskaffat honom, säkerligen icke vågat att å denna sin andra lista taga upp de så lifligt efterfrågade Rugmanska manuskripten, äfven om han skulle hafva haft dem i sin ägo, då han kunde riskera, att äfven denna förteckning kunde komma att brukas på samma sätt som den förra. Men man kan då fråga, hvarför denna försiktighet ej var stark nog att afhålla honom från att öfver hufvud alls inlemna denna förteckning, då den ju måste blifva en påminnelse om det infordringsbråk, hvari han varit inblandad, och om hans därvid visade tredska gent emot Antikvitetskollegiets och Riksarkivets kraf. Och hvarför uteslöt han icke ur förteckningen åtminstone den »Norska lagboken», som Riksarkivet gjort och fortfarande gjorde anspråk på. Nej, allt detta och dylikt hade han för visso icke reflekterat öfver. Utan några omsvep hade han räknat med allt hvad han i den vägen hade i sin ägo för att visa sitt samlarnit och sitt intresse för »fosterlandets antikviteter», och hans förteckning är därför att betrakta som en noggrann och tillförlitlig uppgift på hans handskriftsamlings hela innehåll.

Fins det sålunda icke några Rugmaniana från 1661 bland de handskrifter, som Reenhielm efter tiden för sin första förteckning förvärfvat och införlifvat med sina samlingar, så kan man med ganska stor sannolikhet våga påstå, att några sådana ej heller funnits kvar i Verelius' bibliotek vid utredningen af hans dödsbo. Ty det är tydligt och klart, att Reenhielm bekommit »det nya» i förteckningen af år 1687 just från detta håll. Vid en första genomögning af dess innehåll möter man nämligen flera af Verelius' egna manuskript, så t. ex. hans afskrift af Gretla och Ulfilas, hans Historia Svio-Gothica samt den af honom från Riksarkivet lånade »Norska lagboken». Och ägnar man det hela en närmare undersökning, så kommer man till det resultat, att alltsammans med undantag af Reenhielms egna arbeten och uppteckningar samt

ett eller möjligen tvänne nummer till hafva kommit från Verelius' samlingar.

Man äger nämligen i protokollet från utredningen af Verelius' dödsbo en alldeles fullständig förteckning öfver hela hans bibliotek och handskriftsamling, som vid detta tillfälle delades i tvänne lika lotter mellan Reenhielm och den aflidnes öfriga släktingar. För den del af detta protokoll, som rör handskriftsamlingen, ber jag få hänvisa till Bil. 3, hvarest det i denna punkt finnes in extenso aftryckt.

Hälften af de här upptagna handskrifterna gick till Reenhielm, och dess förhållande till den Rugmanska samlingen är redan behandladt och klargjordt; den andra hälften, som med undantag af några få nummer, hvilka Reenhielm tillbytte sig, kom att stanna i de öfriga släktingarnes ägo, är i detta fall lika lätt expedierad. Ty bland dess volymer kan man ej heller få fatt i någon, som ursprungligen kan hafva hört hemma i samlingen från 1661. Det ser därför onekligen ut, som om ej en enda af de Rugmanska handskrifterna vid denna tid funnits kvar i Verelius' samlingar, ty eljest borde ju en sådan lika väl fått följa med vid fördelningen som åtskilligt annat man här möter, och som med lika liten rätt kan räknas till sterbhusets egendom.

Men hvart hade då de Rugmanska handskrifterna tagit vägen?

Det hette visserligen, att de voro i godt behåll hos Verelius, men det är väl tämligen säkert, att de gått ur hand och i hand bland de för den nyinkomna litteraturen intresserade vetenskapsmännen vid Akademien. Man vet ju, huru t. ex. de handskrifter, som utlånades till Verelius från Riksarkivet, blifvit utlemnade och skingrade hit och dit, så att icke en utaf dem fans kvar i hans samlingar vid infordringen. Så hade det tydligen också gått med de Rugmanska. När det därför på allvar blef fråga om deras återställelse, hade man icke några att ta i Verelius'

bo; de hade, såsom Hadorph fruktade, kommit ut i »privatorum händer» och stodo icke mera »till fångs».

Såsom vi redan sett, synes åtminstone *en* volym hafva hamnat hos Salanerna, ett par hos Reenhielm, och man kan väl misstänka, att också en och annan gått till Rudbeck. Man har all anledning att tro detta, när man känner till, huru intimt förhållandet var mellan honom och Verelius, och däraf kan förstå, att den enes samlingar alltid stodo till den andres förfogande, liksom det förefaller ganska naturligt, att Rudbeck med sin vurm för allt, som rörde »fosterlandets antikviteter», skulle begagna sig af tillfället för att samla in material för sina historiskt-antikvariska arbeten. Denna förmodan visar sig också vara öfverensstämmande med det verkliga förhållandet.

Rudbecks bok- och manuskriptsamlingar eller, rättare sagdt, det som af dem återstod efter den förödande Upsalabranden 1702, ärfdes af sonen Olof Rudbeck d. y. och blefvo sedan efter dennes död försålda på auktion i Upsala den 23 februari 1741. Öfver det, som då gick under klubban, har man en förteckning i den för auktionen upprättade tryckta katalogen, hvilken dock tyvärr är ganska knapphändig i sina upplysningar och meddelanden. Särskildt är detta förhållandet med den del, som rör manuskriptsamlingen. Det är ej alltid sagdt, att man här ens har en titel att hålla sig till, understundom får man ej veta mer, än att det ifrågavarande numret är »en gammal bok». Emellertid finnas dock i *Handlingar rörande Antikvitetskollegiet* å Kongl. biblioteket några anteckningar om en del af de i katalogen upptagna volymerna. Antikvitetsarkivet, som var intresseradt specielt af handskrifterna, och som äfven sedan vid auktionen kom att stanna för åtskilliga bland dem, hade nämligen genom någon af sina tjänstemän låtit undersöka de utbjudna samlingarna, hvarvid dessa nu nämda anteckningar blifvit nedskrifna. Med tillhjälp af dem, om de också, såsom sagdt, blott röra ett

fåtal nummer, är det emellertid möjligt att komma till rätta med de flesta volymerna.

Först och främst skall man då vid en jämförande undersökning finna, att man här har att göra med en massa handskrifter, som en gång i tiden tillhört Rugman, Reenhielm och Verelius. Hvad särskildt den sistnämde beträffar, så påträffar man bland annat hans egenhändiga afskrifter och öfversättningar af Óláfs-, Hervarar-, Gautreks- och Hrólfssaga, hans manuskript till Index lingvæ veteris Schyto-Scandicæ och Glossarium till Óláfssaga ins helga, vidare den välkända, å Kongl. biblioteket nu förvarade, Fru Märetas bok eller Codex Verelianus samt det af Verelius från Antikvitetskollegiet lånade Lexicon Latino-Svecanum, nuvarande cod. C: 20 å Upsala universitetsbibliotek. Intet af dessa manuskript finnes omnämdt vid arfsutredningen efter Verelius, och det visar, att Rudbeck bekommit dem förut, helt säkert medan Verelius ännu lefde. Under sådana förhållanden torde han också hafva fått med åtskilliga af de Rugmanska manuskripten.

Ibland de islandica emellertid, som gå igen i den ifrågavarande bokauktionskatalogen, och om hvilka jag ber få hänvisa till Bil. 6 härnedan, lär man dock icke finna många af de eftersökta handskrifterna. Man möter visserligen här ånyo den redan omtalade uppteckningen af *Sturlungasagan*, papp. 4:o nr 8 å Kongl. biblioteket, hvilken Rudbeck, såsom vi redan ofvan sett, bekommit ur Reenhielms samlingar. Men eljest finnas icke mer än trenne volymer, som kunna komma i fråga, och det är de bland kvartformaten upptagna: nr 15, »Ett gammalt Göthiskt Manuscript på Pergament», nr 17, »En gammal Lagbok» och nr 27, likaledes »En gammal Lagbok». Huruvida emellertid dessa varit med i samlingen af 1661 eller icke, måste jag lemna oafgjordt. Jag vet ej något närmare om dem, och de ofvan omnämda »anteckningarna»

hafva ej heller några upplysningar att meddela. Möjligen skulle de båda lagböckerna kunna sammanställas med de nu i Kongl. biblioteket förvarade C: 7 och C: 11, båda uppteckningar af Jónsbók.

Men äfven om man således ej kan faktiskt uppvisa, att Rudbeck innehaft någon större del af de Rugmanska manuskripten, så föreligger dock den största sannolikhet för ett sådant antagande. Ty hade Rudbecks bibliotek blifvit i oskadadt skick öfverlemnadt åt sonen, så skulle man säkerligen i förteckningen öfver dennes efterlemnade handskrifter hafva påträffat åtskilliga islandica till. Men man vet, huru illa Upsalabranden förödde den gamle Rudbecks samlingar. Flera af hans egna manuskript gingo förlorade och dessutom ett stort antal af de böcker och handskrifter, som han hade till låns från universitetsbiblioteket[1], ibland hvilka här särskildt må påpekas den redan ofvan nämda cod. Delagard. nr 3, »Historiæ Regum, alias Konunga Sagurne». En annan dyrbar isländsk pergamentshandskrift, som vid samma tillfälle också gick om intet, var en codex af Hervararsagan, hvilken Rudbeck genom Peringskiöld fått låna från Antikvitetsarkivet[2]. De värdefullaste bokskatterna voro gifvetvis förvarade i de innersta gömmorna och blefvo därför så mycket säkrare lågornas rof vid den förfärliga branden.

---

[1] Se Annerstedt, *Upsala universitetsbiblioteks historia intill år 1702,* Stockholm 1894, s. 100 ff. (i *Vitterhets historie och antikvitets akademiens handlingar,* N. F. 12: 2).

[2] Handskriften är omnämd och åberopad af Rudbeck i *Atlantican* 3, 155, *401,* 464 och af Peringskiöld i *Annotationes* till *Vita Theoderici,* Stockholmiæ 1699, s. 352. På sistnämda ställe heter det om den: »plurimis sane in locis auctior præ exemplari illo, quo usus fuerat Cl. Verelius in editione ejusdem operis.» De variationer emellertid, som förefunnits mellan denna codex och texten i den af Verelius utgifna Hervararsaga, finnas anmärkta och antecknade af Guðmundur Óláfsson i ett tryckt exemplar af sagan, som nu förvaras å Kongl. biblioteket.

Men om man sålunda får antaga, att Rudbeck innehaft en del af de Rugmanska manuskripten, så vill det dock måhända synas underligt, att han icke vid infordringen återställde dem, så mycket mer, som han var sterbhusets förste utredningsman och fullmäktige.

Härpå vill jag endast svara, att han icke återställde »Lexicon Latino-Svecanum», ehuru äfven denna handskrift fans upptagen på infordringslistan mot Verelius' dödsbo, och att han icke utlemnade manuskripten från Riksarkivet, Vilkinasagan och Orm Snorrasons bok, förr än Axehielm kom hem till honom och »tog dem tillbaka» för att öfverlåta dem till rektor.

För öfrigt var det väl med Rudbeck som med hvarje forskare och vetenskapsman, att han lånade och drog till sig stora massor af böcker och handskrifter, som han trodde sig behöfva, men hvaraf dock den största delen efter ett första genomögnande blef skjuten åt sidan och förlagd, så att han till sist knappast själf visste, hvad han hade eller icke hade. Och gällde det åter vid infordringen sådant, som han ständigt behöfde för sina forskningar och arbeten, såsom »de gamle göthiske skrifter», så var det ganska säkert, att Rudbeck med sin självrådighet ej skulle bekväma sig till ett återställande, förr än han riktigt kände sig nödd och tvungen.

Beträffande de isländska handskrifterna hade han ju själf varit den, som kraftigast bidragit till deras förvärfvande, och tyckte sig helt säkert på denna grund ha en viss rätt att åtminstone kunna ostördt nyttja dem. Därtill kom väl också, att han alltför väl insåg, huru svårt, ja, hart när omöjligt, det skulle bli för honom att kunna vid behof få dem tillbaka, om Antikvitetskollegiet en gång fått dem i sin ägo. Ty det både kände och visste han, att han på dess privilegierade gebit var en allt annat än »grata persona». Därför behöll han allt, hvad han kunde behålla.

För öfrigt var Rudbeck i dylika fall ej så nogräknad.

Han offrade generöst af sitt eget allt hvad han kunde för det allmännas bästa, men så ville han icke heller gärna veta af några inskränkningar i de fordringar, som han själf ansåg sig hafva rätt att komma med. Om hans hållning t. ex. till universitetsbiblioteket och dess samlingar säger Annerstedt på tal om hans ständiga nit och intresse för institutionens omvårdnad och förkofran, att han »stundom förfor med dess egendom, som hade den tillhört honom»[1]. Och karakteristiskt i detta afseende är ett anförande, som Rudbeck hade i det större akademiska konsistoriet, och som jag tillåter mig att här återgifva.

Professor Schütz hade som nyutnämd bibliotekarie efter Verelius börjat att bland annat rifva i de gamla boklånen vid universitetsbiblioteket, hvarvid särskildt Rudbeck blifvit svårligen oroad och antastad. På rektors anmaning till professorerna att »forderligst inlefwerera» sina lån svarade emellertid Rudbeck: »De böcker som iag har af Bibliotheket till läns, stå hemma i min Cammar, hwar på iag en förtekning gifwa will, och låta wederbörande gå dijt och see dem: Men om de skola inlefwereras till Bibliotheket, så måtte iag öfwergifwa alt det iag i Antiqviteten ärnat skrifwa, emädan de stå ,nu i min kammar på wissa rum, och kunna icke utan med stoor tijdspillan och bekymber i den ordningen igen komma. Som iag utj Sal. Loccenii Schefferi och Verelii tijd hafft dem, så hoppas iag och nu om dem blij betrodd, till des iag kommit till ända med mitt wärck, iag i sinnet har att upläggia»[2]. Och därvid blef det också.

Äfven till andra för forn- och häfdaforskningen intresserade vetenskapsmän vid akademien än de nu nämda: bröderna Salan, Reenhielm och Rudbeck, torde en del af

---

[1] *Bref af Olof Rudbeck d. ä. rörande Upsala universitet*, utgifna med inledning af Claes Annerstedt, 1, Upsala 1893, s. IX (Upsala universitets årsskrift).

[2] Konsist. prot. för den 15 mars 1682.

de Rugmanska manuskripten hafva gått. Under tidernas lopp hafva väl somliga af dessa förkommit, somliga åter till sist stannat i våra offentliga samlingar. Under sådana förhållanden skulle vi måhända hafva fått in de nu bland Stockholmshandskrifterna förvarade perg. 4:o nr 22, papp. 4:o nr 26, 31 och papp. 8:o nr 7, hvilka jag på åtskilliga grunder, bland annat af de meddelanden, som Verelius' *Catalogus* har att lemna, skulle vilja räkna till Rugmans samling.

De handskrifter vi alltså ännu i dag skulle hafva kvar af Rugmans förvärf af år 1661 äro:

Cod. R: 717 å Upsala universitetsbibliotek;

Papp. 4:o nr 8 och möjligen *perg. 4:o nr 22, papp. 4:o nr 26, 31, papp. 8:o nr 7* samt *C: 7* och C: *11*, alla å Kongl. biblioteket.

Utom de manuskript, som Rugman förde hit till oss från Island och Danmark, finnas också i våra isländska handskriftsamlingar åtskilliga afskrifter, som han utfört här hemma efter sina egna eller andra, redan förut hos oss befintliga codices. Emellertid torde dessa ej böra uppräknas och behandlas här i detta sammanhang. Ty skulle jag göra detta, komme jag därmed in på en redogörelse för hela det stora antal afskrifter, som utfördes af Antikvitetskollegiets och Antikvitetsarkivets isländska translatorer och amanuenser. Dessa förvaras nu visserligen bland våra öfriga isländska handskrifter, men deras »historia» hör till det kapitel, i hvilket tolknings- och öfversättningsverksamheten skall komma att behandlas. De äro helt enkelt att betrakta som »reconditi labores», ty efter mönstret af Verelius' sagoeditioner har afskrifvaren vanligen uppdelat bladet i tvänne spalter och försett eller ämnat förse den afskrifna texten med en jämnlöpande svensk eller någon gång latinsk öfversättning. Och i en dylik »copia» med »version» var sålunda det väsentligaste ar-

betet undangjordt, för att en edition skulle vid lägligt tillfälle kunna utgå från trycket.

Jag har i det föregående anmärkt, hurusom Rugman efter sin färd till Köpenhamn 1665 ej vidare kom att företaga någon manuskriptresa, om också tanken härpå vid flera tillfällen var bragt på tal. Han sysselsattes i stället med afskrifning och öfversättning, och den samlarverksamhet, som Rudbeck med sin allomfattande energi satt i gång och Antikvitetskollegiet sedermera i sin instruktion fått sig på det varmaste anbefalld, den ligger alldeles nere under den tid, som närmast följer på Rugmans sista resa. Orsaken härtill är väl först och främst att söka i de ekonomiska svårigheter, under hvilka Antikvitetskollegiet arbetade, inrättadt som det var utan något egentligt materielt underlag, några bestämda tillgångar till ofta ifrågakommande dyrbara inköp och resor eller någon uppgjord aflöningsstat för tjänstemännen. Men därtill kommer också bristen på verkligt intresse för själfva saken hos den person, som fått sig ledningen i detta fall anförtrodd. Jag menar Verelius.

Från och med 1672, det år hans Hervararsaga utkom, inveckládes han nämligen i en häftig litterär fejd med Schefferus, hvilket hade den ledsamma följden, att han nästan helt och hållet drogs bort från sitt arbete med den fornisländska litteraturen och därmed gifvetvis också från all tanke på själfva handskriftsförvärfvet. Därtill hade han också såväl på grund af denna strid som de personliga tvistigheter, hvilka städse förefunnos mellan honom och Hadorph, kommit att med tiden stå i ett mycket spändt, ja, hart när fientligt förhållande till hela Antikvitetskollegiet som ämbetsverk och vetenskaplig institution, hvartill väl också bidrog, att han ej kunde

fördraga all den ovilja, som här ständigt stack fram mot hans gode vän Olof Rudbeck. Därför undvek han vanligen att komma upp vid kollegiets sessioner eller att öfver hufvud taga del i dess angelägenheter och gemensamma arbeten, och detta så mycket mer som han synes hafva satt ytterst ringa värde på den kollegiala arbetsmetoden.

I flera af sina bref till De la Gardie yttrar han sig också ganska skarpt om sina ämbetsbröder, särskildt Hadorph, och denne åter är i ingen mån mildare i sina uttryck och omdömen om den andre. Sålunda skrifver han i maj 1678 med anledning af striden mellan Schefferus och Vereliùs. »Nu wore dhet wäl att E:rs höghGrefl. Excell. wille hemma desse swårheter eliest weet ingen ährlig man sigh frij för Verelio, uthaf Collegio Antiquitatum, effter han be:te Collegio aldrig hafwer wijst sig någon synnerlig wän, men mera in Concessibus et Consilijs absenterat, som E:rs höghGrefl. Excell. wij uthi ödmiukheet åhr 1674 tillkänna gofwo. och sannerlig blir hans owulige pänne icke omskränkt, lärer ingen wara frij för honom, ty hans förnämsta grep är att omkull kasta Collegium dher medh, att rykte upkommer, dhet dhe liggia och frätas inbördes; icke heller kan han af oss pro Communi censore agnosceras, ty mycket kunna wij andre giöra, som han icke weet wända sin hand till»[1].

Allt detta gjorde, att Verelius kom att stå ensam och så omsider allt mer och mer lösa sig ifrån de förbindelser, som kollegiets instruktion ålade honom såsom assessor och ledare af den isländska afdelningen.

Under sådana förhållanden kan man ej heller vänta mycket af Rugman, hvilken såsom translator var satt till hans hjälp för att biträda med afskrifning och korrekturläsning, och detta så mycket mindre som han släpade

---

[1] *De la Gardieska brefsamlingen*, Riksarkivet.

under ständigt ekonomiskt betryck, dåligt aflönad och därtill ytterst slarfvig i sina affärer, hvartill dessutom kom, att han genom klandervärdt uppförande var i saknad af nödigt förtroende.

Men i och med början af 80-talet blir förhållandet ett annat. Antikvitetsverksamheten i sin helhet får ny fart under ledning af den energiske Hadorph, som vid denna tid blifvit ensam om riksantikvariebefattningen.

Vid Laurentius Bureus' frånfälle 1665 hade sysslan delats mellan Verelius och Hadorph. Den historiska forskningsverksamhet, som enligt instruktionen var förbunden med densamma, hade anförtrotts åt Verelius, hvilken också var den, som egentligen bar titeln af »Antiqvarius Regni Sueciæ», liksom han för öfrigt äfven åtnjöt två tredjedelar af den på staten uppförda lönen, hvaremot Hadorph, som på det hela taget endast får betraktas såsom en i ämbetet adjungerad, fått på sin lott att insamla och beskrifva våra fornminnesmärken, för hvilket arbete han skulle äga rätt att uppbära lönens återstående tredjedel. Under ganska ojämna förhållanden sköttes sedan befattningen af de båda, tills Verelius 1675 begärde och erhöll afsked, hvarvid han dock genom sitt och Rudbecks inflytande hos De la Gardie lyckades få Reenhielm utnämd till sin efterträdare. Men mellan denne och Hadorph blef det ännu sämre ställdt med kamratskapet. Hadorph, som med alla upptänkliga medel sökt motarbeta den andres utnämning, kunde icke bekväma sig till att erkänna honom som kollega än mindre som förman. Han lyckades också hålla honom utanför all verksamhet i ämbetet, och när sedan efter några års förlopp Reenhielm för en tid lemnade sina antikvariska funderingar och gick ut i krigstjänst, så tillskansade sig Hadorph hela lönen och befinnes från och med 1679 vara ensam uppförd på staten[1].

[1] Se härom Palmskiölds anteckningar i Ser. III, tom. V (= 70) bland hans samlingar å Upsala universitetsbibliotek samt Hadorphs

Såsom riksantikvarie hade Hadorph nu högsta uppsikten öfver våra historiska minnesmärken, därmed att förstå icke blott fornlemningar och fynd i vanlig mening, utan också äldre handlingar och manuskript, våra »gamla göthiska», inclusive isländska handskrifter. I viss mån var väl hans ställning och befogenhet, särskildt när det gällde uppköp och insamlingar, begränsad af Antikvitetskollegiets myndighet och makt. Men äfven i detta verk torde han hafva varit den, som haft mest att säga och bestämma. Visst förklarar han för De la Gardie, att han var den minste och obetydligaste bland dess medlemmar, men det visar sig dock, att han genom sin oerhörda seghet och uthållighet oftast fick igenom hvad han ville. Därtill kom, att ej mindre än fyra af de gamla assessorerna föllo undan vid denna tid, nämligen Loccenius 1677, Schefferus och Celsius 1679 samt Verelius 1682, så att Hadorph äfven här inom Antikvitetskollegiet blef den styrande viljan.

Hvad han framför allt behöfde var pänningar. Anslagen till kollegiet hade varit obetydliga och tillfälliga, men Hadorph visste att genom ständiga suppliker och memorial påminna om sitt ämbetsverk, tills det omsider lyckades honom att förskaffa detsamma en för tidens förhållanden mycket god ekonomisk ställning på ordinarie stat. Detta var också enda möjligheten för att med någon framgång kunna drifva en dyrbar samlarverksamhet.

Hadorph var denne entusiastiske samlare, som aldrig

---

och Reenhielms besvär, suppliker och bref till De la Gardie, Bengt Oxenstierna och Kanslikollegiet i *Antikvitetskollegiets handlingar,* Vitterhets historie och antikvitets akademien, i *Handlingar rör. Antikvitetskollegiet* å Kongl. biblioteket och Riksarkivet samt i *De la Gardieska brefsamlingen* å sistnämda ställe. Däremot kan jag icke hänvisa till de virriga och motsägande uppgifter, som våra biografiska arbeten härom hafva att meddela, liksom jag ej heller anser mig förpliktad att här ta upp dem till bemötande.

tröttnar i några ansträngningar, som gälla de kära samlingarnes förkofran och tillväxt. Men med erkännande visserligen af hans ständigt vakna och lifliga intresse, kan man dock våga säga om honom, åtminstone hvad hans rent litterära samlarverksamhet beträffar, att han var i saknad af de viktigaste förutsättningarna för att bli en god samlare. Jag tänker härvid ej så mycket på det nödvändiga underlaget af kunskaper och vetenskaplig utbildning. I detta fall var han såsom en och hvar i viss mån beroende af sin tid. Men framför allt ägde han icke de personliga egenskaper, som för en samlare äro så oumbärliga: det fina kritiska öga och den lyckliga förmåga att ana och se det ursprungliga sammanhanget, huru stördt och upprifvet det mången gång kan vara, ja, att till och med af blotta spillror och fragmentariska rester kunna återställa eller ge en bild af ett förloradt verk, hvilka däremot i så hög grad utmärkte hans något senare samtida Árni Magnússon.

Resultatet af Hadorphs verksamhet blef därför ej sådant, som man skulle kunnat vänta sig med hänsyn till hans energi och otroliga förmåga att midt i denna bistra tid kunna förskaffa sig materiella tillgångar. Bredvid det visserligen mycket värdefulla insamlades med ofta stor möda och kostnad sådant, som i och för sig var tämligen obetydligt, och som åt forskaren redan då gaf och än i dag lemnar ett ytterst minimalt utbyte. Men det må väl erkännas, att detta var något som vidlådde de flesta samlare från denna tid. Ty om blott ett manuskript lät sig hallstämplas som »göthiskt», så var det strax ett dokument af största värde. Kritiken, för så vidt man kan tala om en sådan, hade icke kommit så långt, att den ens förstod att använda de yttre, paleografiska kriterier, som man i första hand har att begagna för att bestämma en handskrifts ålder och värde som original eller afskrift. Därför kunde det också hända

samlaren att blifva utsatt för ett sådant spratt, som det Halpaps celebra falsarium, *Hjalmars och Ramers saga*, spelade såväl Hadorph som andra af Antikvitetskollegiets ledamöter och lärde forskare. Rörande dess kuriösa och för tidens antikvariska verksamhet i flera afseenden intressanta historia ber jag få hänvisa till min uppsats i *Svenska fornminnesföreningens tidskrift*, 9 (1895), s. 137 ff.

Men om man sålunda med hänsyn till ett och annat ej kan underlåta att påpeka, att frukterna af Hadorphs litterära samlarverksamhet i mångt och mycket kunna synas tvifvelaktiga, så har man dock att på samma gång betona och framhålla, huru mycket värdefullt han räddat åt eftervärlden och hvilken stor tacksamhet man därför är honom skyldig, liksom man alltid skall hålla honom räkning för hans ständigt liffulla intresse och goda vilja.

Enligt Antikvitetskollegiets instruktion hade Hadorph sig ålagdt att afteckna, beskrifva och insamla våra fornlemningar, särskildt runstenar och äldre grafskrifter. Men bredvid denna verksamhet hade han äfven under Verelius' sista år börjat ta hand om den isländska afdelningen för att få det afstannade arbetet med de gamla sagornas öfversättning och tolkning fortsatt och nya insamlingsresor ut till Island företagna. Sålunda hade han vid Rugmans frånfälle 1679 betingat sig genom svenska sändebudet i Köpenhamn en ny isländning till dennes efterträdare på translatorsposten vid Antikvitetskollegiet och kunde sedan till hjälp åt honom anställa en, stundom två, ja, ibland ända till tre amanuenser, äfven dessa isländska studenter. Och vidare lyckades han under ständig kommunikation med Köpenhamn, dels genom isländingar, som besökte sina anförvandter här i Sverige, dels också på ministeriell väg att förvärfva handskrifter, original och kopior.

Denna väg öfver Köpenhamn var så mycket nödvändigare, som den snart blef den enda möjliga. Man hade nämligen i Danmark med allt annat än blida ögon

följt Antikvitetskollegiets åtgärder för insamling af isländska handskrifter, och oviljan häröfver tog sig snart uttryck i öppna förbud till inbyggarne på Island att afyttra handskrifter till svenska utskickade.

Så hade »en Studios: nemlig Hannes Torleifsön, som ræt privilegerit Antiqvarius paa Iissland, ladet der paa Landztinget publicere Kongl. befahling, at alt hvis böger og skriffter der paa landet kunde findes, det alleeniste skulle komme till hans tjenneste, og æj forryckes i nogen maader»[1]. Men som detta icke hjälpte, så androg rikshistoriografen Thomas Bartholin i skrifvelse till regeringen af den 4 april 1685, att »saasom det vitterligt er, at vores Naboer en stor Deel skiønne Manuscripter derfra [ɔ: Island] haver bekommet, hvilke de aarligen til vores største Nachdeel i Trykken lader udgaae; da beder jeg allerunderdanigst Eders Kongelige Majestæt vilde lade sin Landsfoged paa Island, Christopher Heideman, Assessor i Commerce-Collegio, befale, at han ei alleneste forbyder og tilseer, at ingen skrevne Historier og Documenter der af Landet til fremmede bliver afhandlede, men ogsaa indsanker hvis Manuscripter han kan bekomme og hidsende til Eders Majestæts Tieneste»[2].

Samma dag, som denna skrifvelse inlemnades, affärdades till Heideman ett kungligt bref, hvari Bartholins önskan omredigerades till befallning, slutande med de orden: »J det öfrige haver du alvorligen at lade forbyde oc flittig tilsee, at aldeelis ingen skrefne Historier eller andre deslige Tractater om Landet, Vorder derfra til fremmede forhandlede eller udförte»[3].

---

[1] Enligt Jón Eggertssons berättelse om sin manuskriptresa till Island för Antikvitetskollegiets räkning 1682 och 83, tryckt i Klemming, *Ur en antecknares samlingar,* Upsala 1880—82, s. 33 ff.

[2] Enligt Erichsen, *Thormod Torfesens Levnetsbeskrivelse,* Kiøbenhavn 1788, s. 23.

[3] *Norske Tegnelser Anno 1685,* Geheimearkivet, Köpenhamn.

Under sådana förhållanden var det ej möjligt för Hadorph att öppet sända någon öfver till Island för att uppköpa och insamla handskrifter, förutsatt att han haft lämplig person och därtill pänningar för att bestrida resan. Ville man sålunda ej vara nöjd med hvad man redan ägde, så måste man gifvetvis begagna sig af privata personer som mellanhand och så smuggla in det förbjudna godset. Den utvägen visste man också framgångsrikt begagna.

Om sina första åtgöranden för forskningen inom den isländska litteraturen vid Antikvitetskollegiet berättar Hadorph själf i ett bref af den 1 december 1682 till De la Gardie[1]. Det heter i detta:

Och som iagh många åhr har sedt: att Islandica scripta woro qwafde i Vpsala vnder S. Verelij hand, och den Islandus vnder honom allena behöltz, att wij der af inga skulle få see förr än han dödh wore, som och skiedt är, så har iagh doch tänkt på flera medel, och genom H. Iohan Gyllenstierna tå han war i Köpenhampn låtit effter spana en Islandum att få hijt, som och i fiol effter långt dagtingande kom, medh hwilken wij till 50 Manuscripta inbekommo, och han igen medh mitt rådh sedan inskaffat till 150 stycken, mindre och smärre, hwilka Statz. Cantoiret medh 200 Rd:r betalt hawer. Der till medh hafwa wij än en Islandum bestucket medh 80 Rd:r, som är till vägz att skaffa oss flere, så att iagh hoppas wij skole få ett litet Bibliotech af sådane till att utharbeta till wåre Historiers vplysning. Och som allareda flere Ms:ta äro inkompne än en kan förarbeta, så har iagh förmått denne Islandum förskrifwa sin Broder från Jsland, att wara amanuensis, hwilken och nu ankom 14 dagar sedan. Denne fick icke tillstånd af fogden på Jsland att komma hijt, uthan redh

[1] *De la Gardieska brefsamlingen*, Riksarkivet.

om en Natt till en Walfisk fångares skiep ifrån Grönland, som der satte för owäder och kom medh honom på Roterdam och så hijt. Der till har iagh antagit en tertium Islandum, som den unga Sparfwenfält medh sigh hemförde från Kiöpenhampn, som och nu sitter och uthcopierar de abrevierade Scripta medh alla sina Stafwelser, att dhe läsas kunna».

Den islänning, som här i brefvet först omnämnes, och som på Gyllenstiernas betingande kom öfver till Sverige, var studenten Guðmundur Óláfsson[1]. Han blef den, som fick upptaga Rugmans verksamhet, och var allt ifrån sin ankomst och ända till sin död 1695 Antikvitetskollegiets translator, hvarunder han arbetade som afskrifvare, öfversättare, lexikograf och handskriftsamlare.

I detta sammanhang kan det dock endast komma i fråga att betrakta den del af hans verksamhet, som rör handskriftsförvärfvet. Men den är också den minst betydande. Hvad Guðmundur egentligen uträttat ligger i de öfversättningar han utfört, samt det isländska lexikon, som han under många år arbetade på, men som han dock aldrig hann att afsluta, och hvilket sedermera blifvit liggande i sitt ofullbordade skick[2]. Hans göranden och låtanden åter hvad handskriftsförvärfvet beträffar äro endast tillfälliga och medelbara. Ty såsom insamlare i egentlig mening har han icke verkat och arbetat, om han också själf fört åtskilligt öfver hit och äfven genom andra förskaffat oss ett annat.

De viktigaste insatserna, som Guðmundur Óláfsson gjort i våra isländska handskriftsamlingar, äro de »50 Manuscripta» och de »150 stycken mindre och smärre», som finnas omnämda i den nyss citerade skrifvelsen till De la Gardie.

[1] Enligt jämförelse med de biografiska uppgifter, som Dal lemnar om honom i *Specimen biographicum de antiquariis Sveciæ*, Stockholmiæ 1724, bl. O: 3.

[2] Manuskriptet förvaras nu å Kongl. biblioteket.

Men att komma till rätta med dessa faller sig ej så alldeles lätt.

De handskrifter, som förvärfvades vid denna tid, hafva visserligen rönt ett lyckligare öde än de Rugmanska. De fingo plats i Antikvitetskollegiets öfriga samlingar och skulle därför, så vidt de eljest af ej alltid blida förhållanden skonats intill våra dagar, vara att återfinna bland Kongl. bibliotekets islandica.

Om de »150 stycken mindre och smärre», som med Hadorphs råd 'inskaffades', kan emellertid ingenting med bestämdhet sägas. Några närmare uppgifter om dem finnas icke någonstädes att tillgå. Men för så vidt de alla tills dato blifvit bevarade, synas de vara att söka bland de yngre på Island eller i Köpenhamn utförda afskrifter, som finnas inrymda bland samlingens papperscodices. Och jag skulle med hänsyn till handskrifternas egna vittnesbörd samt allt, som kan framdragas om våra öfriga från Island eller Danmark gjorda förvärf, vilja räkna hit: Papp. 4:o nr 12, 13, 17, 23—25, 28 samt papp. 8:o nr 1, 2, 8—10, 12, 20, 23.

Om de 50 manuskript, som Guðmundur förde med sig själf vid sin hitkomst, äger man åter närmare besked, tack vare en hans egenhändiga till Antikvitetskollegiet inlemnade förteckning, hvilken jag tillåter mig här in extenso återgifva.

»Epter Hans Excellent:s Kongl: Skattmestarens begäran och betingande haf:r Jag fölliande Mss. och Jsländske Böker till Hans Kongl: May:t och Collegium Antiqvitatum updraget at kiöpas för 30 Rdlr, som är effter afskedh, 1. Maji. 1684.

Sæmundar Edda, in 8:vo.
Heims Spekinga Skölr. }
Nockrar gamlar Visur. } in 8:vo.
Landnäma. }
Jsländsk Lagbok å Pergament. 4:to.
Sagan*n* af Hrölfe Gautrekssyne med öllum sinum þättum. |
Sagan*n* af Hiälmter og Olwer og Hórd. |

Sagan*n* af Banda mónnum.
Adonius Saga.
Bewus Saga.
Partalopa Saga.
Gibbons Saga.
Alaflecks Saga frå Englande.
Gisla saga Sursonar.
Hólmweria Saga, af Hórd er Holmen*n* Warde.
Þorsteins Saga Wikings sonar med Wikings þættr.
Grettla, af Gretter Sterka Asmundarsynr.
Mauss Saga, Geiralls Saga, Wilhialms Sógur 2.

in 4:to.

Kroka Refs Saga.
Magus Saga med sinum þåttum.
Wiglundar Saga ens Wæna og Ketilridar.
Blömsturwalla Saga.
Sagan*n* af Floris og Leo.
af Hrolfe skuggafyfle, þåttur.
Älaflecks Saga.
Sagan*n* af Eigle Einhendta og Asmundr B. B.
Norna gests þåttur.
Þorsteins Saga Bœar Magns.
Sógu brot af Sigmunde Brestissyne.

in 4:to.

Sagan*n* af Jlluga Grijdar föstra.
af Dala fyflum og GiafaRef.
af Hrolfe Gautrekssyne.
af Nikulåse leikara.
af Älafleck.
af Nitida frægu.
af Sigurde þógla.
Sógu brot af Herraud og Bösa.
Sógu brot af Hälfdåne Eysteinssyne.

in 4:to.

Sagan*n* af Buå Jslendinge.
Sagan*n* af Jókle Buasyne.
Sagan*n* af Þorbiórgu dygru.
Sagan*n* af Wilhialmr Siöd.
Nockur æfintyr.

in 8:vo.

Sagan*n* af Orme Störolfssyne.
Sagan*n* af Sigurgarde frækna.
Sagan*n* af Slisa Hröa.
Sagan*n* af Eigle Einhendta.

in 8:vo.

Herwarar Saga.
Knytlinga Saga.
Langfedga tal.
Fragmenta antiqvitatum Jslandicarum[1]. } in 4:to.

Stockholm. d. 1. Maji. 1684.

Gudmundus Olaius.
m. p.

Här på bekomet af H. Secreteraren Hadorphius 50 Daler km:t.
Datum d. 3. Decembris 1684.

Gudmundus Olaius.
m. p.

Noch bekommet af be:te Hr. Secreterare, d. 6. Februarij Siötygho Siu dallr kppm:t, hwilcha 77 dlr km:t, här med qvitteras.
Holmiæ Dat. ut supra.

Gudmundus Olaius.
m. p.

Noch resten bekommet, 9. dlr. km:t, som här med qvitteras.
Dat. Stockholm d. 9. Maji. 1865. 18 ?

Gudmundus Olaius.
m. p.

50: —
77: —
9: —

S. 136: — D. Km:t»[2].

Ser man nu på denna förteckning, så skulle man vid en jämförelse med dess affattningsdatum och Hadorphs utlåtande i hans nyss citerade bref vara benägen tro, att den ej rör de manuskript, som Guðmundur vid sin ankomst till Sverige 1681 medförde. Men därför talar för

[1] Troligen en afskrift af samme Magnús Óláfssons antologi, af hvilken Upsala universitetsbibliotek i cod. R: 693, I bevarar en af Stephanius efter författarens egenhändiga manuskript verkställd uppteckning. Se Gödel, *Katalog*, Upsala 1892, s. 39.

[2] Originalet till Guðmundur Óláfssons förteckning finnes nu i Kongl. biblioteket bland *Handlingar rörande Antikvitetskollegiet och Antikvitetsarkivet,* men har ursprungligen hört hemma i *Antikvitetskollegiets räkenskaper* bland *Antikvitetskollegiets handlingar* i Vitterhets historie och antikvitets akademien.

det första själfva antalet af de uppräknade sagorna och vidare ett bref af den 20 oktober 1682 från riksskattmästaren Sten Bielke till sekreteraren Hadorph. Det heter i detta: »Emedan Gudmund Olofsson haar infört åthskilliga Manuschripta som han biuder Kongl. M:t till lösen, ty tächtes H. Secreteraren med honom accordera om prijset, sedan dem betahla af Expense penningarne eller andra besparde medell, införandes dem sedan till Antiqvitets Bibliotechet»[1].

Af denna order finner man alltså, att Hadorphs ord »medh hwilken wij till 50 Manuscripta inbekommo» ej äro att likställa med »förvärfvade som kollegiets egendom» eller något dylikt, liksom den också förklarar Guðmundur Óláfssons utlåtande i hans manuskriptförteckning, där det heter: »Epter Hans Excellent:s Kongl: Skattmestarens begäran och betingande». Att man emellertid behöfde den långa tiden af halftannat år att »ackordera» på, torde få tillskrifvas den i kollegiet ständigt rådande bristen på pänningar. Som man af Gudmunds kvittenser ser, gick det föga raskare med betalningen, sedan köpet en gång var afslutadt.

Hvad så till sist beträffar listans själfva innehåll, så återfinnas af dess 9 volymer följande bland Kongl. bibliotekets fornnorsk-isländska handskrifter:

Vol. 1 =	papp.	8:o	nr	15.
» 2 =	»	»	»	3[2].
» 3 =	C: 2.			
» 4 =	papp.	4:o	nr	6.
» 5 =	»	»	»	5.

[1] Original i *Antikvitetskollegiets handlingar*, Vitterhets historie och antikvitets akademien.

[2] Af samma prydliga hand som den föregående, nr 15. Denna hand påträffar man också i papp. 8:o nr 18, hvilken helt sannolikt varit med bland dessa, ehuru den ej finnes här på listan upptagen.

Vol. 6 = papp. 4:o nr 21[1].
» 7 = » 8:o » 4.
» 8 och 9 kan jag ej bestämma. De synas vara alldeles förkomna.

Dessa tvänne samlingar äro frukterna af Guðmundur Óláfssons egentliga verksamhet som manuskriptsamlare. Men åtskilligt annat, som vid denna tid förts in, är också på ett eller annat sätt knutet vid hans namn. Ty ehuru han visserligen ej direkt själf insamlat det och bragt det öfver hit till Sverige, så är det dock genom hans förmedling, som det kommit oss till godo. Såsom Hadorphs och sedermera Peringskiölds närmaste man inom Antikvitetskollegiets isländska sektion, ja, man skulle rent af kunna säga såsom dess föreståndare, var Guðmundur Óláfsson den, som ackorderade och köpslog med afskrifvare och försäljare, och detta så mycket mer som de vanligen voro på besök kommande isländska studenter. Af honom anmäldes och rekommenderades sedan inför Antikvitetskollegiet det erbjudna till inköp, och på honom personligen blefvo utanordningarna ställda.

Af bref och handlingar från dessa år finner man, hvilket intresse inom våra litterära och vetenskapliga kretsar visats »the gamble göthiske böcker och manuscripter», hvilken omsorg man städse ådagalagt för deras insamlande, och hurusom tid efter annan inköp också blifvit gjorda.

Sålunda heter det i ett memorial eller »påminnelser om några angelägenheter uti Antiquitets Sakerna», som Antikvitetskollegiet 1686 inlemnade till regeringen: »Bedja wij att hans Kongl. M:t aldra nådigst tillåter, det wij måtte få inlösa med Collegii Expense penningar och re-

[1] Denna utgör dock blott ett fragment af den ursprungliga volymen och innehåller ej mer än Illugasaga Gríðarfóstra och þáttr af Giafa-Refs Saga. Det öfriga har blifvit frånskildt och gått förloradt.

stantier allehanda nyttige Manuscripter tå dhe föreställa såsom oss några sådane nu igen ifrån Köpenhampn biudas till kjöpz af en Islando»[1].

I tvänne, mera allmänt hållna skrifvelser[2] från februari 1688 drar kollegiet åter fram sina bekymmer om de isländska handskrifterna. I den ena läser man: »Emedan en stor deel af Göthiske och dessa Nordiske Rijkens Historier fordom äro vthförde till Norge och Jsland, hwar af hans Kongl: M:t en stor hoop reda har inkiöpa låtit, en stor deel stå oss ännu till kiöpz och afskrifningz, hwar före suppliceras vnderdånigest att få till hans Kongl. Maij:tz tienst slijke Manuscripter ännu inlösa och afskrifwa låta vthaf Antiquitets medlens restantier eller öfwerskått».

I den andra, som är af ungefär liknande innehåll, heter det: »Aldenstund oss tillbiudes en hoop Manuscripta att afskrifwas i Kiöpenhampn, som angå desse Nordiske Rijkens Historier, ty bedia wij vnderdånigest om Resolution, att få frije händer till att continuera medh deras afskrifwande och betalande af Collegij hwariehanda medel, der medh att fullkomna Swenska Historien medh, och om dhe medel stundom studzade, att oss en åhrlig Summa af Postcassan kunde tilldelas, eller af inbekommande medel genom domar, Exempl. G. om H. Adlercrona blefwe något skyldig».

På dessa följde sedan flera suppliker i samma väg. De remitterades samtliga till presidenten i Kanslikollegiet för utredning och handläggning, hvarefter regeringen aflät ett generelt svar i sin vidlyftiga resolution af den 11 maj 1688 rörande en hel del af Antikvitetskollegiets angelägenheter.

Om bok- och manuskriptinköpen förklaras det i § 7:

---

[1] Enligt afskrift af Gahm bland hans samlingar å Upsala universitetsbibliotek, cod. U: 113.

[2] Original i *Antikvitetskollegiets handlingar*, Vitterhets historie och antikvitets akademien.

»Hwad de Medlen wijdkommer, som begiäras till allahanda så uth- som inländske böckers och manuscripters inkiöp, Swänske och Göthiske Handlingar angående, så tillåter Kgl. Maij:t i Nåde at utaf de restantier, som af de för Antiquitetz Collegio anslagne Medell någorstädes innestå och uthbekommas kunne, må så mycket anwändas som till det nödigste tarfwas, hwilket lemnas till dens ompröfwande och förordnande som directionen öfwer Antiquitetz Collegio förer». Och med hänsyn särskildt till de fornnorsk-isländska handskrifterna resolveras i följande paragraf att »hwad som i föregående punct är i gemehn förklarat om allehanda till Fädernes landetz Historier tiänlige böckers och manuscripters förskaffande och de Medell som där till efterlåtas; det samma förstås ock besynnerligen om dee Nårske och Jsslendske böcker och Skriffter, sådane Saker angående som förbemält är, ehwarest de ock må kunna bekommas, antingen att köpas eller för wedergäldning af skrifwas» [1].

Äfven direkta utanordningar förekomma. Sålunda anmodar Statskontoret i skrifvelse af den 12 september 1684 sin räntmästare, att »såsom vppå wår ordre — heter det — H. Räntmästaren den 19 Aprilis nästledne, månde vthgifwa en Wäxel för Collegio Antiquitatum på Ett hundrade Rijkzdahler till några gamble Böckers och Manuscripters inkiöp, och hans Kongl. M:t wår nådigste Konung och Herre, genom dess Bref till oss af d. 5 Julij nästledne, sådant i Nåder har agreerat; Ty har H. Räntmästaren samma 100 RD:r. af store Sjötullmedlen att afföra, beläggiandes sådant medh wederbörl. Quittans» [2].

Men i dylika fall vet man ingenting om de gjorda inköpen, ty Antikvitetskollegiets handlingar — hvilka, i

---

[1] *Riksregistraturet*, Riksarkivet.

[2] Efter afskrift af Johan Hadorph d. y. i *Handl. rörande Antikvitetskollegiet och Antikvitetsarkivet* å Kongl. Biblioteket. Afskriften är vidimerad af Erik Runell-Palmskiöld.

förbigående sagdt, ej förtjäna ett sådant namn — lemna så godt som inga upplysningar. Särskildt är detta fallet från den tid, då Hadorph var den, som hade vården om kollegiets acta. Det synes icke hafva legat i hans intresse att bevara andra papper än dem, som hade någon betydelse för hans och verkets ekonomiska välstånd. Några protokoll och diarier blefvo aldrig förda, och de räkenskaper, som efterlemnats, tillkommo först efter stränga befallningar från Kongl. Maj:t och Kammarkollegium. Något bättre i detta afseende blir det visserligen under efterträdaren J. Peringskiöld, men några »Handlingar» har man ej heller nu att tillgå.

De upplysningar rörande bok- och manuskriptinköpen, som emellertid här äro att hämta, finner man i de utanordningar, som förskrifva sig från tiden efter 1692, det år, då Antikvitetskollegiet ombildades till det enklare och anspråkslösare Antikvitetsarkivet och ej vidare själf hade förvaltningen af sin ekonomi om händer. Men af dessa utanordningar eller, rättare sagdt, konceptskrifvelser, som Peringskiöld för sådant ändamål uppsatt, finnas nu ej många kvar. De som röra de isländska förvärfven, äro ej flera än tre, samtliga ställda på Guðmundur Óláfsson[1].

I den till tiden älsta, hvilken är daterad den 4 dec. 1693, läser man:

»2. Norska Biörkærätten på gammal göthiska, afcopierad i Danmark på 4 ark in 4:to af doct: Wilh. Wormii Ms.

Jtem Langfedgatalet på 2 ark in 4:to.

— för 3 dlr. s.»

Dessa återfinnas nu i papp. fol. nr 76 bland Kongl. bibliotekets islandica.

I en af de båda öfriga, nämligen den af den 25 ok-

---

[1] I *Handlingar rörande Antikvitetskollegiet och Antikvitetsarkivet*, Kongl. biblioteket.

tober 1694, får man veta, att nuvarande papp. 4:to nr 10 inköptes för 3 caroliner. I utanordningen står:

»Ett gammalt Manuscript in 4:to innehållandes
1:o Biörn Jons Sons å Skardså Samtak om Runer, samt
2:o Snorres Edda.»

Den tredje slutligen, med hvars manuskriptförteckning jag ej kan komma till rätta, har följande utseende:

»1. Jon Gudmundsons, then lärdes uthtydelse öf:r Brynhilders Wijsor;
— på 2 ark in 4:to.
2. Rafns och Gunnlögs Orms-tunges Historia;
— med tät stijl på 6 ark in 4:to.
3. Romund Gripsons Rijmor, eller Skalde Wijsor, om honom giorde;
— afcopierat på $3^1/_2$ ark in 4:to.
4. Lofft Guttormsons Hatta Lykill sampt Mal Runars Nampn och Bemärkelser, och ther till medh Grotta Saunger, Sigerdrijfwe måhl, och Eywind Skalda spillers Qwäde;
— uthi en lijten, duodes form skrifwit i Jssland[1].

Förestående fyra Ms. hembiudas Kongl. Antiqvitets Archivo till inlösen af mig —

G. O. S.

Effter betingning wille H. Bookhollaren Peder Christersson för desse smått Manuscripter betala till Sälliaren 4. Caroliner, emot wederbörligit quittence.

St. d. 4. April 1694.»

I sammanhang med denna redogörelse för Guðmundur Óláfssons manuskript har jag också att omnämna de handskrifter, för hvilka vi hafva att tacka hans broder Helge.

Såsom det redan af Hadorphs utlåtande i hans ofvan anförda bref framgår, hade denne blifvit »införskrifven» från Island till Antikvitetskollegiet såsom amanuens åt

[1] Delvis synes denna handskrift hafva blifvit afskrifven af Guðmundur själf i nuvarande cod. Ups. R: 694.

sin broder translatorn. Efter åtskilliga äfventyr och besvär kom han också hit i november 1682 och anställdes i »Collegij Antiqvitatis Tiänst at af copiera dhe gamble Götiske Manuscripter»[1]. Påföljande vår i maj 1683 tog han permission för att besöka sin på Island kvarlemnade familj, hvarefter han i november samma år ånyo inställde sig i tjänstgöring. Han arbetade sedan vid kollegiet som afskrifvare och öfversättare till våren 1686, då han med Köpenhamn som närmaste mål för alltid lemnade Sverige.

Men innan han for, betingade han sig dock den rättigheten att utfå sin amanuenslön, 250 daler s:mt, under hela det pågående året mot villkor att i Köpenhamn afskrifva och hopsamla handskrifter för Antikvitetskollegiets räkning. Under sådana förhållanden uppehöll han sig också därnere till våren 1687, då han styrde färden hem till Island.

De afskrifter han under tiden utförde, och för hvilka lönen tillhandahölls honom genom borgen och ansvar af den kvarvarande brodern Guðmundur, öfverlemnade Helge till sekreteraren vid svenska beskickningen A. Utterklo. Genom dennes försorg kommo de omsider Antikvitetskollegiet tillhanda och återfinnas nu i papp. fol. nr 35 och 41 i Kongl. bibliotekets isländska handskriftssamling.

Man skulle väl kunna tro, att Helge Óláfsson vid sitt besök på Island 1683 begagnat tillfället för att göra någon större insamling därute. Dal har också i de biografiska notiser han lemnat om honom i sitt *Specimen biographicum de antiquariis Sveciæ*[2], uppgifvit, att han vid denna sin resa hem till Island »pro visenda conjuge» er-

---

[1] Enligt hans eget utlåtande i en till konungen under maj 1686 inlemnad supplik. Se *Antikvitetskollegiets handlingar*, Vitterhets historie och antikvitets akademien.

[2] Bl. P: 3.

hållit »testimonium vitæ & diligentiæ» af Hadorph »& simul potestatem faciendorum sumtuum ad coëmenda manuscripta Islandica».

Hvad beträffar dessa uppgifter, så har visserligen den första, den om testimoniet, sin fulla riktighet. Det framgår bland annat af ett utlåtande, som Hadorph själf lemnat[1] om Helge Óláfssons verksamhet och löneförmåner i Antikvitetskollegiet, och som nedskrifvits med anledning af några klagomål, som denne strax före sin afresa 1686 framkommit med i den ofvan omnämda suppliken till konungen. Men med den ifrågavarande fullmakten torde det vara mer än tvifvelaktigt. Det var i själfva verket ingenting bestämdt om Helges fortsatta verksamhet vid kollegiet, när han afreste, och den enda fullmakt, som skulle kunnat hafva någon betydelse för honom, en god kontant inköpssumma, den var det aldrig fråga om att söka skaffa honom. Några handskrifter hemförde han ej heller.

I sin supplik, där han uppräknar alla sina förtjänster i de götiska antikviteterna, har han ingenting att säga om en dylik fullmakt, ej heller ett ord, som tyder på, att han vid sin återkomst haft några manuskript att till kollegiet öfverlåta. Däremot framhåller han i sin skrifvelse, att han varit sin landsman Jón Eggertsson behjälplig på den manuskriptresa, som denne just under dessa år, såsom vi snart skola se, företog till Island för Antikvitetskollegiets räkning, och att han biträdt honom vid hemforslandet af de inköpta bokskatterna.

Dessa meriter och därmed sammanhängande anspråk söker dock Hadorph att i sitt svaromål alldeles frånkänna honom. Det är väl föga troligt, vill han låta påskina, att Helge Óláfsson varit Jón Eggertsson till någon hjälp vid hopsamlingen, men äfven om så skulle hafva varit,

[1] I *Antikvitetskollegiets handlingar*, Vitterhets historie och antikvitets akademien.

så har Kongl. Maj:t och Antikvitetskollegiet ingenting med den saken att skaffa. Det är en fullkomligt privat affär mellan dem båda, och som Jón Eggertsson därtill på öret bekommit allt hvad han enligt företedd räkning lagt ut på sin resa, så har supplikanten att med denna sin fordran vända sig till honom. Hvad åter hans förtjänst om hemforslingen angår, så bestod den ej i något annat, än att han »kom medh samma Jon Eggertsson på ett skiep till Öresund, och följde så hijt samma farkost som Manuscripterne sändes medh.»

Till de handskriftsinsamlingar från Island, som genom Antikvitetskollegiets initiativ blefvo företagna, hör också det storartade förvärf, med hvilket namnet Eggertsson är förbundet.

Islänningen Jón Eggertsson var på sin hemö känd som en besvärlig processmakare. Han låg i tvist icke blott med flera af landets bönder och gemene utan äfven de högst uppsatte, såsom landsfogden och lagmännen, ja, till och med själfva biskopen. Protokollen i »Höjeste ret» bära tydliga vittnesbörd härom, ty när Eggertsson icke lyckades i sina processer vid Altinget, så vädjade han till Högsta domstolen i Köpenhamn. Vid ett af dessa sina vad hade han själf begifvit sig ned till hufvudstaden för att lättare och bekvämare kunna få sin sak utagerad.

Här i Köpenhamn sammanträffade han under tiden, enligt Dals uppgift[1], med den svenske sekreteraren Fredrik Schantz, som genast begagnade tillfället för att söka vinna den liflige islänningen för Antikvitetskollegiet som kopist och manuskriptsamlare. Eggertsson synes ej hafva varit ovillig att gå in på de anbud, som Schantz kunde göra,

[1] I *Specimen biographicum de antiquariis Sveciæ*, Stockholmiæ 1734, bl. Q: 2ᵛ.

ty man finner, att han genast tagit itu med att afskrifva äldre isländska manuskript. Som islänning hade han ej svårt att i Köpenhamn få låna originalhandskrifter, och kunde han följaktligen inom en jämförelsevis kort tid prestera flera volymer i afskrift, hvilka sedermera öfverfördes till Sverige, somliga af Sparfwenfelt, andra åter, såsom jag förmodar, af Schantz eller genom försorg som vanligt af den svenska beskickningen därnere.

Till dessa handskrifter hör i främsta rummet Kongl. bibliotekets papp. fol. nr 18, afskriften af Kringla, hvarvid såsom prof på själfva originalet det blad torde hafva blifvit medskickadt, som Kongl. biblioteket förvarar af den märkliga, eljest helt och hållet förkomna handskriften[1]. Vidare har man att märka papp. fol. nr 32 och 100[2] samt C: 8[3], hvilka Sparfwenfelt tagit hand om och hemfört. Dessutom hade Eggertsson året förut afsändt till Guðmundur Óláfsson en vacker membran af Jónsbók och därvid på försättsbladet skrifvit: Þessa Jszlandz laugbóc Fæ Eg til Eignar Heydrligom og Vel-lærdom Gudmundi Ólaffssýne, til merkis mýn handschrifft. J Kaupenhafn þann 14. Julij. Anno 1681. Jon Eggerts. m. p.» Det är den nu i Kongl. biblioteket förvarade cod. C: 2.

Men af större betydelse för våra isländska hand-

---

[1] Se härom *De bevarede brudstykker af skindbogerne Kringla og Jöfraskinna*, udg. for Samfund til udg. af gammel nord. litteratur ved Finnur Jónsson, København 1895.

[2] På första permens insida har Sparfwenfelt skrifvit: »J. G. Sparfuenfeld ä þessa Bök meþ Riettu Enn Einge annar. J Kaupmannahafn in Martio 1682.» Efter denna handskrift som original har Eggertsson verkställt den öfversättning, som föreligger i papp. fol. nr 32, och hvilken alltså torde hafva gjort denna sällskap

[3] Å försättsbladet har Sparfwenfelt skrifvit: »Eigandi þessarar Laugbókar e*r* John Johnson Spaaruefiold, er h*anu*m geifin v*ar* a Kaupm*anna*hafn af virdilikom m*anni* Jon Eg*er*son fogati a Jsla*n*di. 1682 d. 14 Marti J. G. Sparuenfeld.

skriftsamlingar skulle den manuskriptresa blifva, till hvilken Eggertsson lät betinga sig.

Hadorphs utlåtande i hans ofvan citerade bref till De la Gardie: »Der till medh hafwa wij än en Islandum bestucket medh 80 Rd:r, som är till vägz att skaffa oss flere» syftar på Eggertsson. Därom har Hadorph själf lemnat närmare besked i de upplysningar rörande Eggertssons färd, som han i sitt ofvannämda svar på Helge Óláfssons supplik haft anledning meddela. Det heter nämligen här, att »honom gafz 80 Rdr på handen» vid den uppgörelse, som kollegiet genom sitt ombud med honom träffade. Och härmed kan sammanställas ett uttryck i den räkning, som Eggertsson sedermera efter afslutad resa inlemnade till Antikvitetskollegiet, där han på tal om summa summarum af sina fordringar säger: »Naar aftreches de = 80 R:dr som ieg af mine Herrer paa dessen Weigne, i Courant hafuer bekommet — — —»[1].

Det var alltså med denna lilla summa såsom förskotteradt reseunderstöd, som Eggertsson 1682 företog sin äfventyrliga, men mycket inbringande färd. Man äger en god redogörelse för densamma och tillika en fullständig förteckning på de manuskript han inköpte, i hans nyssnämda, till Antikvitetskollegiet inlemnade »Offuer-Regning Paa hvis Till min Commissions Fulldbringellse med Bögerne at kiöbe og derpaa anwendte Reysers Bekaastninger er udgiven Anno 1682 og Anno 1683».

Han landade den 24 juni 1682 på Island, som det synes, på nordkusten. Genast satte han några manhaftiga män i rörelse, som för hans räkning hopsamlade manuskript från nästan alla delar af ön. Bland dem som varit honom behjälpliga, nämner Dal i *Specimen biographicum*

---

[1] Original i *Handlingar rörande Antikvitetskollegiet och Antikvitetsarkivet* i Kongl. biblioteket. Utgifven af Klemming i *Ur en antecknares samlingar*, Upsala 1880—82, s. 33 ff.

de antiquariis Sveciæ[1] Magnus Benedicti, styfson till Eggertsson, samt informatorn för hans barn, Isleifr Þorleifsson; vidare Einarr Einarsson, pastor i Gullbring, Frans Jacobæus, prestman, till nationen dansk, en ung studerande Árni Hákonarson och slutligen rektorn vid Skálholts skola Þórðr Thorlacius.

Men utom de färder och inköp, som dessa gjorde, företog han också själf under högsommaren från midten af juli till slutet af augusti en insamlingsresa, som gick från nordtrakten utefter den i litterärt afseende berömda och således äfven på handskrifter gifvetvis rika vestkusten ända ned till sydlandet.

I berättelsen får man särskildt veta, att han nedlagt mycken möda och kostnad för att komma öfver tvänne handskrifter, som han »hafde Expres ordres at söge, nemblig Flatöijar-Bog, som waar berett at schullde wære for Östen paa Landet, hos een Præst, neml. Hr Oluf Gisslefssön. Og Snorre Sturlessöns, som sagdes skulde wære hos vice-Biscopen, Mag. Jonas Wigfusön». På den förstnämda hade han »bödet een anseelig Summ Penge», men förgäfves, »mens Præsten nægtede, att hand icke Bogen hafde.» Den andra, som icke längre var att finna hos vice-biskopen, då han sålt den åt sin svåger »Thorstein Thorderssön boende paa een Gaard for Westen paa landet», lyckades emellertid Eggertssons utskickade, en hans gamle »skolemester», att komma öfver. Men olyckan ville, att den tjänare, som öfverförde manuskriptet, höll på att drunkna vid öfvergången af ett vadställe, hvarvid han förlorade »bogen, som hand förte paa sig», och »tabede ogsaa sin Kabuus, kostede 2 R:dr».

Som man häraf kan se, var det ej utan möda och besvärligheter, som dessa resor och insamlingar företogos. Och hvad som ytterligare ökade svårigheterna, var den omständigheten, att den nyutnämde isländske antikvarien

[1] Bl. Q: 2 v f.

låtit på Altinget uppläsa och till allmänhetens kännedom utgå ett kongl. påbud, att allt, hvad landet för sin historia bevarade af gamla böcker, skrifter och minnesmärken, skulle till honom öfverlåtas och ej till någon annan försäljas och förskingras.

Trots allt detta låg dock omsider en ansenlig handskriftsamling inpackad och färdig att afgå. Direkt på Köpenhamn vågade emellertid Eggertsson ej sända den, utan med fiskar- och krämarskutor fördes den via Holland till Helsingör. Härifrån styrde Eggertsson själf färden till Köpenhamn, men öfverlemnade handskrifterna åt tvänne sina landsmän, en ung studerande Jón Vigfússon, som han tagit med ifrån Island för Antikvitetskollegiets räkning, samt Helge Óláfsson, hvilken gjort sällskap med Eggertsson på färden ned öfver. Af dessa tvänne forslades handskrifterna upp till Stockholm. Den 16 november var sändningen ankommen och öfverlåten till Antikvitetskollegiet. Enligt Eggertssons räkning uppgick summa summarum af utgifterna, däri inberäknadt allt — resor, inköp och frakt — till 356 R:dr 4 mk och 9 sk., af hvilket 156 R:dr och 5 sk. utbetalats för själfva handskrifterna. Lägger man härtill 2 dlr och 28 öre, som manuskriptkistan betingade i uppforsling från fartyget till slottet[1], så är hela kostnaden på öret angifven.

Hvad nu beträffar sändningens innehåll, så har redan Klemming anmärkt om de på förteckningen upptagna volymerna, att »oaktadt de här omnämda inköptes till den Svenska samlingen, synas de dock icke alla hafva kommit densamma till godo, eller ock förstördes en stor del i slottsbranden 1697»[2].

Om *en* volym vet man med säkerhet, att den då brann upp. Det är fol. nr 3 å Eggertssons förteckning:

[1] Se Klemming, *Ur en antecknares samlingar*, Upsala 1880—82, s. 43.

[2] Anf. arb. s. 33.

»Eet Gammel M:S: paa Kalfskind, jndholder: 1. Haward Iisffirdings S. 2. Krokareffs S. 3. Bandamanna Saga. 4. Bua Kialnesings Saga. 5. Jokla Buasonar S. 6. Blomsturwalla S. 7. Gretters Saga.»

Den finns nämligen upptagen å en från år 1693 öfver en del af Antikvitetsarkivets samlingar upprättad inventarieförteckning[1]. Men några flera af de nu saknade har jag icke kunnat återfinna, hvilket likväl ej alldeles utesluter den möjligheten, att åtskilliga volymer till vandrat samma väg som den nämda nr 3, då inventarieförteckningen icke synes hafva upptagit Antikvitetsarkivets hela isländska manuskriptförråd.

Emellertid är det å andra sidan ganska visst, att flera af de nu saknade volymerna ej varit med i den från Helsingör uppkomna handskriftsändningen. Om ej mindre än 5 nummer har Eggertsson själf antecknat i sin räkning: »er endnu hos mig at finde», eller »hos mig». Och ett dylikt tillägg torde man kunna göra om ännu flera, isynnerhet som man med stöd af ett Eggertssons eget utlåtande har all anledning tro, att ej alla de volymer, om hvilka ingen anmärkning å listan finnes, kommit Antikvitetsarkivet till godo. Han säger nämligen i sin Offuer-Regning: »Om ellers, mod forhaabning [!], nogle Böger, som her till Regenskab er fört, skulle mangle og iche være fremkommen, erbiuder mig skyldigst till, effter notification derfor at afkorte, eller skaffe dem effter yderste fliid med förste tillstæde»[2]. En del af de hand-

[1] Se härom utdraget i Bil. 7, där den påträffas »J andra Afdelningen i Muren på femte Hyllan» som nr »10 Haward Jsfijrdings Historia, ibidem öfwer alt Sex åtskilde Sagor. Ms. membr. in 4:o». Här är den visserligen angifven som en volym in 4:o och på Eggertssons förteckning som foliant, men detta betyder ingenting, ty skillnaden har kanske här varit ytterst obetydlig, hvarförutom ju alltid formatbeteckningen, när det gäller en handskrift, är helt och hållet beroende af tycket.

[2] Klemming, anf. arb., s. 42.

skrifter, som Eggertsson uppgifver sig ännu ha i sin ägo, då han uppsatte sin räkning, hafva sedermera blifvit bragta öfver till oss, andra däremot synas vi aldrig hafva erhållit. Till följd af de svårigheter, för hvilka nämligen Eggertsson vid sin ankomst till Köpenhamn blef utsatt, torde flera af hans handskrifter gått förlorade för honom, vare sig de alldeles förkommit eller stannat hos någon samlare därnere.

Klemming har också i den utgifna förteckningen bestämt de volymer, som han återfunnit eller trott sig återfinna i våra samlingar, och skulle jag således kunna hänvisa till honom beträffande det, som vi ännu hafva kvar af detta Eggertssons förvärf. Men utan vidare låter sig ej detta göra; ty det visar sig, att det resultat, till hvilket Klemming här kommit, ej kan i alla punkter accepteras. Särskildt gäller detta de bestämningar han gjort om följande af förteckningens nummer:

In Qvarto.

1. Paa Kalfskind, om Kong Oluffv. 4 R:dr. (N:o 2 eller 4 i 4:o.)

4. Rimkuer 3 mark. (N:o 5 i 8:o.)

12. Gysla Sursonar S. paa papiir 2 mark. (? i Upsala, Salans samling.)

18. Een Bog, indeholdende
1. Runer. 2. Udlegning Biörns paa Skardzaa ofuer Brinhildar Runer. 3. Noget af Sämundar Edda. 4. Snorra Edda. 5 mark. (N:o 10 i 4:o, papper.)

19. Om Danmarches Kongers Regiering, og adskillige Forn Skallda Wiisser eller Riim, skrefued af Magnus Olafson. 4 mark. (I Upsala, Salans samling.)

21. 1. Garta Kongs Saga. 2. Hrolfs Gautreks Sonar S. 3. Maus S. 4. Hrolfs Skuggafefflz S. 5. Wig-

lundz S. 6. Nicolas Leikara S. 7. Nitida S. 8. Brönu S. 9. Krokareffs S. 10. Victor og Błaus S. 6 R:dr. (N:o 6 i 4:o, papper?)

In Octavo.

1. Ønno-Saga paa Kalfskind M:SC. 2 R:dr. (N:o 1 i 8:o, perg.)
6. Gretters Saga. 4 mark. (I Upsala, Salans samling.)
14. Mariæ S. Kalfskind. 4 mark (N:o 1 i 8:o, perg.)
15. Logbok ä Kalffskin. 2 R:dr. (C. 6?)
16. Annalar Veraldar ä Kalfskin. 4 mark. (N:o 5 i 8:o, perg.?)

Med dessa förhåller det sig på följande sätt:

Nr 1 4:o kan icke identifieras med perg. 4:o nr 2 i Kongl. bibliotekets samling, den codex af Óláfssaga ins helga, som vi ägt ända sedan midten af 1400-talet, men däremot passar den godt in på nr 4, som icke finnes upptagen eller omnämd i något annat förvärf. Såväl nr 4 4:o som nr 16 8:o har Klemming likställt med perg. 8:o nr 5. Men man torde få nöja sig med den ena volymen, i sådant fall nr 16, och anse, att den andra förkommit. Ty äfven om man skulle söka förstå Klemmings anteckningar på det sätt, att han med dem afsett handskriftens tvänne olika delar, för så vidt detta från innehållets synpunkt kan låta sig göra, så lär man dock icke kunna förklara, hvarför Eggertsson i sin förteckning skulle hafva sönderdelat just denna enda handskrift, då dess delar likaväl då som nu varit förenade till ett helt, hvarom såväl det gamla, ännu bevarade pergamentsbandet som ock den omständigheten, att volymen helt igenom är skrifven af en och samma hand, bära tydligt vittne. Hela denna »dubbelhet» torde således hafva tillkommit endast på grund af förbiseende. Och märkligt nog står ej den alldeles ensam, ty såsom man finner, är förhållandet detsamma med nr 1 och 14 8:o, båda identifierade med perg. 8:o

nr 1, ehuru det endast är den senare, om hvilken det här kan blifva fråga.

Beträffande nr 12 och 19 4:o samt nr 6 8:o, så skulle dessa enligt Klemmings mening möjligen vara att återfinna i den Salanska samlingen å Upsala universitetsbibliotek, men efter Upsala-handskrifternas katalogisering är det numera klart, att så ej kan vara fallet.

Till sist återstå nr 18 och 21 4:o samt nr 15 8:o, hvilka Klemming velat sammanställa med papp. 4:o nr 10 och 6 samt C: 6. Rörande dessa har jag dock ofvan påvisat, att de tvänne förstnämda — papp. 4:o nr 10 och 6 — inkommit med Guðmundur Óláfssons förvärf, och att C: 6, som å sitt försättsblad bär Seefeldts vapenmärke, utan allt tvifvel följt dennes samlingar åt. Emellertid torde man ej undgå att lägga märke till, huru uppgiften om innehållet i nr 18 4:o af Eggertssons förteckning ganska väl passar in på 4:o nr 10, hvarför man onekligen känner sig i hög grad böjd för att sammanställa dem. Måhända skulle också förhållandet kunna förklaras så, att 4:o nr 10 verkligen varit med i Eggertssons sändning, men att den sedermera blifvit utlånad och efter att hafva gått genom flera händer omsider stannat hos Guðmundur Óláfsson eller blifvit till honom öfverlemnad för att försäljas, hvarigenom staten sålunda fått köpa in den tvänne gånger. Beträffande de båda andra nr 21 4:o och nr 15 8:o, så synes den förstnämda nu vara förkommen, men nr 15 8:o hafva vi möjligen kvar i C: 5, den Lǫgbók islendinga »på kalfskinn» in 8:o bland Stockholms-handskrifterna, om hvars förvärf jag eljest ingenting närmare känner.

För öfrigt har Klemming anmärkt om tvänne af de nu förkomna membranerna, nämligen fol. nr 3 och 4:o nr 13, att dessa delvis blifvit afskrifna af Eggertsson själf i de nu å Kongl. biblioteket förvarade papp. fol. nr 60 och 67 resp.

Vid en undersökning af dessa afskrifter, visar det sig emellertid, att de blifvit skrifna i Köpenhamn. Följaktligen skulle Eggertsson hafva haft membranerna med sig dit ned. Det kan ju vara möjligt, ehuru han ej gjort några anteckningar härom på sin lista, men det synes dock föga troligt, när man vet, att åtminstone en af dem funnits här i Sverige bland Antikvitetskollegiets samlingar, nämligen nr 3, som 1697 brann upp, och som helt säkert varit med i sändningen från Helsingör 1683. Det mest sannolika torde sålunda vara, att äfven dessa afskrifter blifvit tagna efter köpenhamnska codices, såsom förhållandet är med åtskilliga andra, som Eggertsson under denna sin vistelse därnere utfört, och om hvilka jag längre fram får tillfälle att närmare yttra mig. I alla händelser bör frågan få stå öppen, tills en noggrannare undersökning härom blifvit gjord.

De handskrifter alltså af detta Eggertssons förvärf, som blifvit förda öfver hit till Sverige och sedan intill våra dagar bevarats, återfinnas nu i våra isländska hand skriftsamlingar under följande nummer:

I Kongl. biblioteket:

Perg. fol. nr 2, 7.
» 4:o » 4, 8, 10, 12, 14—18, 20: 2, 5, 23, 24(?).
» 8:o » 1, 5.
Papp. fol. » 29, 31.
» 4:o » 1, 3, 4, 15, 16.
» 8:o » 16, 17: II, 21.
C: 4, 5(?).

I Upsala universitetsbibliotek:

R: 702, 703.

Det är en storartad samling, såsom man redan af volymantalet kan se. Och tar man själfva handskrifterna i närmare betraktande, så skall man genast finna, att många af dem tillhöra de bästa uppteckningarna i sitt slag. Man möter nämligen goda codices af Heilagra man-

na sǫgur och Biskupasǫgur, af romantiska sagor, släktsagor och rímur samt, såsom den främsta bland alla, den för språkforskningen så betydelsefulla »Stockholmska homilieboken», perg. 4:o nr 15. Och likväl hafva vi icke nu kvar mer än ungefär hälften af den ursprungliga samlingen. Öfver 20 volymer äro förlorade, hvartill också komma de sju sagor, som Eggertsson uppgifver sig hafva »ladet translatere paa Latin».

Beträffande dessa öfversättningar vill jag här påpeka, att de blifvit gjorda af Eggertssons huslärare och medhjälpare vid själfva handskriftsinsamlingen, den ofvannämde Isleifr Þorleifsson. Fyra utaf dem, nämligen Sagen af Kætle Hæng, Sagen af Grime Lodin Kinne, Sagen af Ørvar Odde och Sagen af Hieden og Hogne utkommo sedan i Upsala 1697 på Olof Rudbecks bekostnad under titlarne *Ketilli Hængii et Grimonis Hirsutigenæ patris et filii historia*, *Historia Orvari Odde filii Grimonis Hirsuta facie* och *Historia duorum regum Hedini et Hugonis*, den sista dock till sin öfversättning upphjälpt och förbättrad af Jón Guðmundsson. Dessa arbeten utfördes af Þorleifsson på Island, vintern 1682—83 under Eggertssons vistelse däruppe, såsom man också kan se af det tryckta företalet, hvilket är dateradt »Modiuvollum(!) Borealis Islandiæ, Anno a partu, Virginis MDCLXXXIII. Die 4 Maji». Men häraf följer icke, såsom Schück förmenar[1], att Þorleifsson i likhet med Guðmundur Ólafsson och andra hans landsmän varit anställd i svensk tjänst. Ty han har aldrig vistats här hos oss, ej ens besökt Sverige eller utfört något annat arbete för svensk räkning än de nu nämda öfversättningarna.

Emellertid äro icke härmed alla de handskrifter uppräknade, som Eggertsson förskaffat oss. Med ännu några volymer har han ökat våra förråd.

[1] Schück och Warburg, *Illustrerad svensk litteraturhistoria* 1, Stockholm 1895, 96, s. 266.

När han om hösten 1683 lemnade sin manuskriptsamling i Helsingör åt Jón Vigfússon, for han själf ned till Köpenhamn för att ta hand om sina processer. Dessa artade sig till att få en större utgrening och omfattning, än meningen till en början väl torde hafva varit. Eggertsson hade nämligen användt sin tid på Island ej blott för att samla handskrifter utan äfven för att plocka ihop allt sådant, som han med fördel trodde sig kunna göra bruk af vid sina klagomål inför Höjeste ret.

Den 19 februari 1684 inlemnar han också till Kongl. Maj:t ett »Underdanigste Memorial», hvari han som allmän åklagare ställer flera af Islands myndigheter och högt uppsatta ämbetsmän till rätta för en hel del göranden och låtanden såväl i deras officiella verksamhet som privata lif[1].

»Effterde Jeg», låter det som inledning till själfva memorialet, »saawelsom Eeenhwer ærekier, troe og Nidkier Arweundersat i Høyeste maadee er forbunden, at rede og Ramme hans Kongl. May:ts wores allernaadigste ærwe Konge og Herres gawn og beste, samt fædrene landets Welstand og fremtarw Saa hawer Jeg efter set underdanigste Erindringe om noget af Jsslands tilstand willet forestille». Därpå följer en lång anmälan »postwis» af en massa oegentligheter, hvarefter den andragande slutar »underdanigst forhaabendes at alt der passerende uretmessigt worder til nogen Retteböder og remedering allernaadigst Considereret og i agt tagen, hwor wed Ret og Retferdighed maatte Florere og det fattige langt af liggende Land, nogenledes komme paa Foed igenn».

Härpå blefvo naturligtvis myndigheterna på Island anmodade att afgifva förklaring, hvilken också inkom i april samma år[2]. Men som man hade svårt att reda sig mot Eggertssons alla graverande beskyllningar, så var det gif-

[1] En afskrift af memorialet finnes i cod. AM: 910 4:o.

[2] Afskrift i cod. AM: 910 4:o.

vet, att man skulle söka komma öfver från försvar till anfall för att möjligen få den näsvisa och farliga advokaten själf tilltalad och fastsatt. En amper promemoria till Eggertssons hela lif och lefverne blef därför uppsatt och »J. Lógrettu A. Auxarar þynge d. 10 Julji Anno 1684» undertecknad samt därpå till Köpenhamn nedsänd. Den bär den ironiska titeln »Jons Eggertz*sonar* Commendatio», som man till närmare förklaring öfversätter med »San*n*ferdug Vnderriettning og Memorial i hin*n* allra vndergiofnasta mäta, vm Jönz Eggertsson*ar* bedriffter her i landed»[1].

Rekommendationen består uti en hopplockning af alla synder och förseelser, som Eggertsson i sina landsmäns ögon gjort sig skyldig till. Och det var ej nog med direkta beskyllningar, för hvilka bevis kunde framläggas; allt, hvad man också *trodde* sig veta, och som på något sätt kunde anses misskreditera honom, visste man draga fram. Sålunda berättar man, att han nyligen rest omkring på Island och insamlat handskrifter och antikviteter, och man undrar, om han äfven i detta fall sökt att med allt berömligt nit tjäna sin konung, eller om han icke möjligen låtit härtill besticka sig af andra och gått deras ärenden. Det heter nämligen i skrifvelsens mom. 14:

»H*efur* Jön E*ggertsson* verid Curios v*m*m Historjur og Antiqvitet hier i lande, saman*n* ad sanka hv*at* s*e*m feingid hefur, og ä medal an*n*ara böka, af Þorsteine Þordarsine ä Skarde eina væna Historiubok, er Þorsteinn nu ä lógkynginu fram*m*ber sig h*a*nz Maj:st til Þionustu j tie lätid hafa, en*n* hvort Jön somu antiqvitet hefur bragt og leverat, til h*a*nz K. M. af Danmorch edur kongsinz ä Svijarijke, er oss ej en*n* nu vitan*n*legt»[2].

---

[1] Afskrift i cod. AM: 211 b 4:o.

[2] Den här omtalade »historiuboken» är den i Eggertssons berättelse omnämda codex af Heimskringla, därstädes »Snorre Sturlessons [Bog]» kallad, som, sorgligt nog, gick förlorad.

Denna anmälan var ej utan verkan, ty följden för Eggertsson blef den, att han inmanades i »stadens arresthuus», ur hvilket han först efter tre års fångenskap utkom. Under tiden skötte han dock genom inlagor sina vidlyftiga mål vid högsta domstolen[1] och synes dessemellan hafva sysslat med afskrifning af isländska handskrifter.

Man känner visserligen icke den egentliga orsaken till Eggertssons fängslande, men utan tvifvel har den ej varit någon annan än den af hans landsmän framkastade misstanken om hans handskriftsinsamlingar för svensk räkning. Ty skulle denna visa sig vara grundad, såsom man väl kunde hafva skäl nog att tro, så hade Eggertsson brutit mot regeringens uttryckliga bud och befallningar, och man hade därför all anledning att göra sig försäkrad om hans person, tills en utredning i saken hunnit blifva verkställd.

Enligt hvad riksantikvarien Liljegren funnit, skulle också Eggertsson först hafva blifvit frigifven genom bemedling af svenska ministeriet i Köpenhamn och efter intyg och försäkran från Antikvitetskollegiet, att den anklagade icke försålt eller hit öfversändt några handskrifter. Detta kollegiets intyg skulle hafva utfärdats den 29 september 1686, och i november s. å. hade framställning om hans befrielse blifvit gjord[2].

Att döma af andra utlåtanden, som peka åt samma håll, torde det icke vara något tvifvel om att denna Liljegrens uppgift är riktig, ehuru jag må bekänna, att jag förgäfves sökt återfinna källan härtill bland handlin-

---

[1] Enligt *Siellanske Tegnelser for Anno 1685,* Geheimearkivet i Köpenhamn, förordnade magistraten den 14 nov. detta år två män att biträda Eggertsson, »som j Stadens Arrest-huus her sammesteds er anholden», med att till danska öfversätta de inlagor han inkommit med i sina mål vid Höjeste ret.

[2] Enligt Liljegren, *Kongl. Antiquitets Collegii Historia och Beskrifning,* handskrift i Vitterhets historie och antikvitets akademien.

gar såväl här hemma som i Geheimearkivet i Köpenhamn. Det är märkligt, att Höjeste rets »Dombog» från detta år ingenting har att förmäla om Eggertssons frigifvande. Det ser ut, som om man i domstolen icke gjort hans personliga sak, för hvilken han ändock helt säkert satt fängslad, till föremål för någon undersökning, utan helt enkelt »ladet ham löbe», sedan man väl mottagit Antikvitetskollegiets meddelande.

Försatt på fri fot, stod emellertid Eggertsson där bruten till sin hälsa genom fängelsestraff och svårigheter, som han utstått, samt därtill utblottad och skuldsatt på grund af sin resa och sina manuskriptinköp. I denna sin nöd vände han sig till Hadorph med bön om hjälp.

Genast tog sig denne an hans sak och framlade den i ett memorial af den 7 maj 1688 till regeringens behjärtande. I mom. 4 heter det: »Effter denne Jon Eggertsson vthi Danmark har vthstått swårt fängelse i 3 åhrs tijdh för misstanckar att hijt försåldt Manuscripta, och der igenom är i stor giäld kommen, ty hemställes hans Kongl. May:t underdånigst om honom kunde bewillias till 50 Rd:s hielp af Collegij medel i Skåne för 1687 att komma sigh uthur sin nödh med, och att han dess trognare wara må att correspondera medh oss, och oss förskaffa dhe nödige Saker wij än behöfwa»[1].

Samma dag resolverade Kongl. Maj:t, att »såsom åtskillige ogrundade Skriffter i Danmark tijd effter annan skohla ut komma och tryckas om de Swenske, hwilke nödige äre at anskaffas, på det man dem här i Swerie må examinera och behörigen wederläggia, altså samtycker Kgl. Maij:t i Nåder at till slike Skriffters inkiöp och anskaffande, så ock till de manuscripters inlösande som en Jsslendare

[1] Se Klemming, *Ur en antecknares samlingar,* Upsala 1880—82. s. 43.

Johan Eggertsson ben:d redan för Collegio Antiquitatis anskaffat haar, Fyrahundrade dal. S:mt må anwändas, — — iämwäl ock at etthundrade och Fembtijo dal. S:mt bestås till omkostnad och hijtförande af de Skriffter och handlingar». På samma gång beviljades också Eggertsson i nåder »en föråhring af Etthundrade dal. S:mt af Collegij Medel i Skåne för åhr 1687, på det han där igenom så mycket mera må animeras at underhålla en nyttig correspondentz med Kongl. Maij:tz Antiquitetz Collegio»[1].

Bref kommo också från Eggertsson, men det var ödmjuka suppliker om hjälp för honom själf och hans nödställda familj. Den 28 oktober 1688 skrifver han till Hadorph: »Jeg hörer saa meget fra Jsland, at jeg ingen Lust hafwer mer der till; will j were mig Een gunstig gynnare och hielpe mig at faa [et] Ströche bröd hoess Eder, tacher jeg, och tienstwilligst begerer. Dog kiender jeg mig icke dugtig till noget, uden om det kunde were udj dommere bestallning; thy der till er jeg öfwet fra barns ben op. — — — J Baahus Leen falder werslig bestillinger, der kandshee och saa tiente Een troe undersåt; ringe ting om tager ieg icke, för blifwer jeg her Enstedz. Lovmands bestilling er der goed och da kunde mand tiene Eder udj Antiq: jeg hafwer talt med Een amptman her nysyns j Mons:r Tormods nerwerelse, heder Ove Lange, Siger mig mange Böger at faa. — — — Kongen aff Swerige gifwer saa mange Stöche Bröd, Saet kunde hand hielpe mig Saa jeg kunde tage till mig hustruen, sambt 2 drenge artige af Scholen, den Ene meget ingenios»[2].

Hadorph rekommenderade honom också hos kanslipresidenten. I ett bref af den 11 augusti 1689 till Bengt Oxenstierna skrifver han, att Eggertsson »giärna söker att

[1] *Riksregistraturet*, Riksarkivet.

[2] Enligt »Extract af Jón Eggertssons Breff Daterad Hafn. d. 28. octobris. Anno 1688». *Antikvitetskollegiets handlingar*, Vitterhets historie och antikvitets akademien.

blifwa hulpen under Sweriges Chrona till någen tiänst, särdeles Häradzhöfdingz, efter han är en lagklook Man, men om E:rs högGrefl. Excell. wille hielpa honom till en Rådmans tiänst i Malmö eller Giöteborgh, eller någon Tullnärs tiänst, så wore han en nyttig man att stundom bruka på Spaning åth Norige, efter han kan språket och lofwar många wackra saker willia afskrifwa hoos danske Antiquarien Tormoder, som uppe i Christiania sitter, hwar till wij ingen nyttigare finner än honom, och nu är än tijdh sådanne saker försambla mädan wij och sådant folch bekomma, som till befarändes, innan kort läre in totum blifwa förbudne. Dherföre tycker mig oförgripelig, om han medh en godh Rådmans tienst blefwe försorgd och sådan löön att han någorlunda kan sig försöria uthaf, så står han doch vacantare att resa som oftast bort på wåra beställningar, dels åt Norge, dels in till Köpenhamn»[1].

När denna skrifvelse affattades var Eggertsson redan uppkommen från Danmark. Han hade lemnat Köpenhamn och uppsökt Hadorph under bidan på bättre villkor och ljusare tider.

Så utfattig han än kunde vara, kom han dock ej alldeles tomhändt, ty han medförde enligt Hadorphs bref »2 packen inkiöpta Böcker», bland hvilka helt säkert äfven de handskrifter funnos, som han ännu hade kvar af dem han förde med sig från sin resa, samt de afskrifter han själf utfört under de sista åren eller sedan efter sin frigifning genom sina landsmän förskaffat sig.

Bland dessa afskrifter och nyförvärf märkas Kongl. bibliotekets papp. fol nr 10, 60 och 64, hvilken sistnämda volym han skrifvit tillsammans med Helge Óláfsson den tid, då denne vistades i Köpenhamn på genomresa hem vintern 1686—87, såsom ofvan är nämdt. Hit hör vidare papp. 4:o nr 32 med en dedikation till Antikvitetskollegiet,

[1] Efter originalet i *Antikvitetskollegiets handlingar,* Vitterhets historie och antikvitets akademien.

»Skrifäþ i Staþarenz Arresthwz J Kiöbenhafn, þann 14 Junij A:o 1686», och i sammanhang med denna volym nämner jag också papp. fol. nr 67, »skriffad Epter miög gamlri Membrana» och af Eggertsson öfversänd till Sverige redan 1687. Öfverst å bl. 2^r har nämligen någon af Antikvitetskollegiets tjänstemän antecknat: »Ankommit från Copenhagen d. 5 Octob: Anno 1687».

Någon befattning här i Sverige kom emellertid Eggertsson aldrig att tillträda, och några flera manuskript förskaffade han oss icke, ty redan efter några månaders vistelse härstädes, och innan ännu något svar från kanslipresidenten hörts af, hade Eggertsson slutat sina dagar. Såsom ett erkännande åt honom för de arbeten och tjänster han för svensk räkning utfört, bekostade staten hans begrafning, och den 6 november 1689 jordades han å Kungsholmens kyrkogård. På anhållan af Hadorph beviljade regeringen sedermera i juni 1691 pänningar till en minnesvård på hans grift, »en effter gammalt maneer stående lijksteen med grafskrifft uppå». Den blef emellertid ej rest medan Hadorph lefde, och efter hans död föll frågan i glömska.

Visserligen blef den väl ånyo bragt på tal 1699, men utan att leda till något praktiskt resultat, så vidt mig bekant är. I en af J. Peringskiöld den 8 nov. detta år till Kammarkollegiet inlemnad redogörelse för användningen af regeringens anslag till Eggertssons begrafning[1] förklarades det, att de 23 dlr s:mt, som blifvit öfver af den anslagna summan — 218 1/4 dlr s:mt —, och som regeringen öfverlåtit såsom bidrag till grafstenens resande, ej blifvit af Hadorph begagnade för det afsedda ändamålet. Det resterande beloppet hade möjligen icke kunnat från något annat håll anskaffas, och de 23 dalerna, om hvilka

[1] Koncept bland *Afgångna skrifvelser* i *Antikvitetskollegiets handlingar,* Vitterhets historie och antikvitets akademien.

Antikvitetskollegiets räkenskaper ingenting hade att förmäla, »läre altså», slutar Peringskiöld sin skrifvelse, »wara uthi Sahl. Secreterarens Sterbhus besparde».

Jag har här meddelat dessa notiser till Eggertssons biografi, då jag i det följande vid en framställning af själfva öfversättningsverksamheten, där jag eljest om de här nämda isländingarna får tillfälle att närmare yttra mig, ej har anledning att återkomma till honom. Ty Eggertsson har uteslutande som manuskriptsamlare verkat och arbetat inom vår litteratur- och lärdomshistoria.

Det återstår till sist att redogöra för de fornnorsk-isländska handskrifter, hvilka inkommit till våra samlingar med de storartade donationer, som blifvit gjorda af den bekante samlaren och forskaren Johan Gabriel Sparfwenfelt.

De bok- och manuskriptskatter, som denne från sina resor i nästan alla Europas länder fört med sig hem, öfverlemnade han sedermera med frikostig hand till våra offentliga bibliotek, där de nu, väl bevarade som de för öfrigt alla blifvit, räknas till våra samlingars vackraste och dyrbaraste prydnader. Lejonparten gick till Kongl. biblioteket, men ej obetydliga voro de samlingar, som också kommo Upsala universitetsbibliotek och Antikvitetsarkivet till del, liksom äfven biblioteket i Lund fick ett och annat på sin lott. För närmare kännedom härom ber jag få hänvisa till de kataloger, som öfver respektive samlingar upprättades och utgåfvos.[1]

[1] Gustaf Peringer Lilliebad, *Ecloga sive Catalogus Librorum tum MS:orum tum Impressorum, — — — quibus Regiam Bibliothecam Stockholmensem adauxit Vir Illustris Joh. Gabriel Sparfwenfeldt,* Stockholmiæ 1706. Med denna följer som bilaga en af Johan Peringskiöld öfver donationen till Antikvitetsarkivet upprättad förteckning, hvars titel

Af dessa donationer är emellertid här endast den af intresse, som kom Antikvitetsarkivet till godo. Den öfverlemnades till verket den 4 maj 1705 och innehöll enligt den af Peringskiöld uppsatta förteckningen 39 volymer manuskript och rara tryckalster. Ibland dessa funnos också flera fornnorsk-isländska codices, och det är för förvärfvet af dem jämte några få andra af samma slag, hvilka tillhört Sparfwenfelt, men på annan väg gått in i våra samlingar, som jag här skall söka lemna en redogörelse.

I några af sina manuskript har Sparfwenfelt själf antecknat, när, hvar och stundom äfven af hvem han bekommit dem. I dessa meddelanden, där de ej äro allt för knapphändiga, har man alltså en god ledning, då det gäller en undersökning af handskrifternas historia hvar och en för sig, men för att komma till klarhet om,

lyder: *Regio Antiqvitatum Archivo Sequentes Codices Manuscriptos Vel Impressos, In perpetuum Usum Legavit Illustris Dominus Johannes Gabriel Sparfwenfeldt Regius Ceremoniarum Magister Primarius, Stockholmiæ die 4 Maij Anno 1705.* Öfver de samlingar, som gingo till Upsala universitetsbibliotek upplysa: *Catalogus Centuriæ Librorum Rarissimorum Manuscript. & partim Impressorum, — — — Qua anno CIↃIↃCCV Bibliothecam Publicam Academiæ Upsalensis auxit & exornavit — — — Ioan. Gabr. Sparvenfeldius,* Upsaliæ 1706, samt *Index Librorum aliquot, quibus hoc anno [ɔ: 1722] Bibliothecam publicam auxit Generosissimus Dn. Johannes Gabriel Sparvenfeldt,* tryckt i *Acta literaria Sveciæ* 1, 324 ff. Jfr också sid. 271. Om donationen till Lunds universitetsbibliotek slutligen kan man se Lidbeck, *Dissertatio De Bibliothecæ Lundensis initiis, et præcipuis incrementis usque ad annum MDCCXXIX,* Lundæ 1801, s. 21. För öfrigt kan anmärkas, att af de handskrifter och böcker, som Sparfwenfelt behöll i sin ägo, och hvilka sedan gingo i arf till hans efterkommande, skänkte sonsonen majoren Carl Jakob Sparfwenfelt år 1774 till gymnasiibiblioteket i Vesterås 4 volymer slavonska handskrifter och en vacker samling äldre trycksaker. Se härom W. M[olér], *Förteckning på handskrifter i Westerås allm. läroverks bibliotek* i *Redogörelse för Högre allm. läroverket i Westerås under läseåret 1881—82*, Westerås 1882, samt *Gåfvoboken* å läroverkets bibliotek.

huru det i sin helhet hänger samman med deras förvärfvande, är det nödvändigt att ta kännedom om Sparfwenfelts litterära verksamhet, att söka följa honom på hans forsknings- och samlingsfärder.

I de allra kortaste drag skall jag därför lemna en framställning af de resor, under hvilka han insamlade sina isländska och norska bokskatter, hvarvid jag ber få referera till den teckning af hans lif, som Georg Wallin lemnat i *Parentalia In Obitum — — — Dn. Johannis Gabrielis Sparwenfeldii — — — In Auditorio Gustaviano majori die VII. Decembris, A:o CIƆCICCXXVII*, Stockholmiæ 1730. Af erkänsla och tacksamhet mot sin donator hade nämligen Upsala universitet vid hans bortgång beslutat om högtidlig parentation öfver honom och uppdragit åt sin bibliotekarie att författa minnesteckningen[1].

Enligt det allmänna och gängse bruk, hvarefter landets adelssöner vid denna tid uppfostrades, hade Sparfwenfelt redan vid mycket unga år blifvit skickad upp till akademien för att under ledning af någon student inhämta det nödvändiga bokliga vetandet. Med något vidare allvar ägnade sig väl icke de unga ädlingarna i allmänhet åt de lärda konsterna. Man nöjde sig med hvad informatorn i detta fall hade att meddela, och sysslade helst med »exercitier» i ridning, fäktning, dans och främmande lefvande språk, hvarefter man sedan fyllde ut sin dag med grassationer och hvarjehanda studentofog. Emellertid torde man dock kunna säga om Sparfwenfelt, att han bedrifvit sina studier med flit och intresse, ty han hade

[1] Utom de nämda bok- och handskriftsamlingarna, som Sparfwenfelt förärat universitetets bibliotek, hade han också hit donerat — den 21 september 1717 — »et sit frälse ärfftlige Bonde hemman Carnby by uti Rasbo Sochn til ewerdelig ägo til hielp af en Wachtmästare Löön och underhåld wid Bibliothecam publicam». Detta enligt det större akademiska konsistoriets protokoll för den 30 september nämda år.

förvärfvat ett ej ringa mått af kunskaper, när han så vid 22 års ålder stod färdig att om våren 1677 anträda den sedvanliga och, man kan väl säga, oumbärliga bildningsresan genom Europas kulturcentra.

Målet var England. Knappast hade han dock på sin färd hunnit utom det svenska farvattnet, förrän det skepp, på hvilket han for, uppbringades af danska kryssare och infördes till Skien. Här sattes nu Sparfwenfelt i fängsligt förvar, i hvilket han sedan under hela 8 månader fick stanna. Men hans fängelse var af det allra mildaste slaget. Han hade rättighet att få vandra omkring och syssla med hvad han behagade, hvarvid han fördref tiden med studier och besök hos de litterärt intresserade i staden och dess omnejd. Och därunder begagnade han tillfället att uppsöka och förvärfva äldre trycksaker och handskrifter. Wallin säger: »Libros quoque rariores, & manu exarata ultimæ vetustatis monumenta conquisivit»[1].

Genom detta hans första bok- och manuskriptförvärf väcktes måhända hos honom kärleken till den samlarverksamhet, åt hvilken han sedan såväl på egen som statens bekostnad med sådan framgång ägnade sig.

Ehuru Sparfwenfelts första resa ej aflupit utan äfventyr, synes detta icke hafva afskräckt honom ifrån att samma år han blef frigifven, ånyo begifva sig ut. Nu gick färden genom Europas främre platser för den tidens vetenskapliga och sociala lif, och man återfinner honom i början af år 1682 på uppresan i Köpenhamn, »ubi varia, ad historiam Suethicam & Islandicam facientia, rarioris momenti scripta, consiliis præsertim & opera usus *Rostgaardii* atque *Magnæi*, sedulo conquisivit»[2].

Det var på dessa tvänne resor, som Sparfwenfelt inköpte eller med egen hand afskref följande, nu i våra offentliga samlingar förvarade, fornnorsk-isländska handskrifter:

---

[1] Anf. arb., sid. 17.

[2] Wallin, anf. arb., s. 21.

Perg. fol. nr 1, perg. 4:o nr 3, papp. fol. nr 32[1] och *100*[1], *papp. 8:o nr 14*[2], *C: 8*[1], *14*[3] och *19*, alla å Kongl. biblioteket, samt

R: 685, II å Upsala universitetsbibliotek.

Till dessa kommer vidare en volym, som nu förvaras i Rålambska samlingen å Kongl. biblioteket, och som en gång tillhört Sparfwenfelt. Det är nr 22 8:o, en uppteckning af Jónsbók från omkring midten af 1500-talet. Om sin historia lemnar handskriften själf några upplysningar i de anteckningar, som olika ägare gjort i densamma. Man får sålunda veta, att den först tillhört en Pietur Jónson, och att den sedermera den 3 april 1682 kommit i Sparfwenfelts ägo — således under hans vistelse i Köpenhamn —, hvarefter denne den 24 september 1682 öfverlemnat den till professor Carl Lundius i Upsala.

Det är alltså ej många volymer, som dessa Sparfwenfelts förvärf omfatta, men bland dem påträffar man dock den välkända Bergsbók och en god codex af Borgartingslagen samt hans egenhändiga afskrift af Ynglingasagan, utförd efter den nu förkomna Kringla.

Härmed har jag följt denna samlarverksamhet till slut, ty efter tiden för Sparfwenfelts donation gjordes ej

---

[1] Erhållen af Eggertsson, hvarför den också är nämd förut under dennes förvärf. Se ofvan sid. 191.

[2] Å bl. 1[r] nederst å kanten har Sparfwenfelt antecknat: »Copenhag. d. 3 apr. 1682. J. G. Sparuenfelt.»

[3] På sista permens insida har Sparfwenfelt skrifvit: »Ex liberalitate Reverendi Domini Nicolai Halfwardi Gierpensis ecclesiæ prope urbem Scheenensem in Norwegiæ pastoris vigilantissimi factus est hic legum Norvegicarum codex Johannis G. Sparfwenfeldii. Scheenæ die 9 Augusti anni supra millesimum septuagesimi septimi» [ɔ: 1677]. Enligt Storm, *Norges gamle love* 4, 652 f. Handskriften har jag ej varit i tillfälle att se.

vidare några förvärf. Det fanns ingen, som efter Hadorphs bortgång höll denna verksamhet uppe. Peringskiöldarnes intressen lågo åt andra håll, och efter deras död förde Antikvitetsarkivet ett lif, som var mera skenbart än verkligt. De få handskrifter, som sedermera införlifvats med våra isländska samlingar, äro, såsom Kongl. bibliotekets papp. 4:o nr 49 och 60, ej annat än obetydliga afskrifter eller kanske någon gång, såsom cod. Ups. R: 713, ett minne från en färd ut till den sagorika ön.

Till sist må den anmärkningen göras, att utom de insamlingar, för hvilka jag härmed sökt redogöra, ytterligare ett och annat inköp eller förvärf varit ifrågasatt och kanske äfven blifvit gjordt, ehuru de meddelanden, som härom finnas, ej äro tillräckligt upplysande.

Under 1680- och 90-talen hade man stått i en nästan oaflåtlig litterär förbindelse med Island och Köpenhamn genom de islänningar, som ständigt kommo och foro, hvarvid handskrifter esomoftast blifvit förvärfvade. Jag har också ofvan påpekat, hurusom Antikvitetskollegiet i sina memorial till regeringen anhöll om att få sig ett årligt anslag för inköp och afskrifning beviljadt eller åtminstone »frije händer» att begagna de tillfällen till insamlingar, som allt emellan erbjödo sig. I sammanhang härmed har jag också omnämt en utanordning för Antikvitetskollegiets räkning på »Ett hundrade Rijkzdahler till någre gamble Böckers och Manuscripters inkiöp», om hvilken dock alla närmare upplysningar saknas.

En annan liknande skulle väl också kunna anföras. Visserligen har den icke, så vidt jag funnit, rört sig om någon mera betydande samling, liksom hela köpet i själfva verket ej synes hafva blifvit afslutadt, hvarför hela saken här skulle utan vidare kunna förbigås. Men som en af våra forskare gjort ett stort nummer af densamma, så skall jag ej underlåta att här omnämna den.

Liljegren har nämligen i sina virriga anteckningar

om Antikvitetskollegiet i den ofvannämda *Antiquitets Collegii Historia och Beskrifning* kommit med den något öfverraskande upplysningen, att kollegiet stått i underhandling med Árni Magnússon om inköp af hela hans storartade handskriftsamling. Han säger nämligen: »I Danska och Isländska Häfderna underhölls jemn skriftvexling för bekommande af böcker och Handlingar. Arne Magnusson erbjöd en större samling 1687, till hvars inlösen Collegium anordnade medel, men handeln synes dock icke nog driftigt blifvit bevakad eller slutad, utan utgör nu denna ArneMagneanska Samlingen i Köpenhamn den största i sitt slag i Norden». För detta påstående åberopas Antikvitetskollegiets bref till Statskontoret af den 18 mars och 16 april, i hvilka anvisning göres på inkomsterna för tryckeritunnan från de skånska pastoraten.

Man lär genast ana, då man läser detta, att Liljegren här begått något misstag. Som man vet, gjorde Árni Magnússon först efter denna tid sina egentliga insamlingar, och med den kännedom man har om honom, kan man dessutom allt för väl förstå, att han sist af allt skulle hafva utbjudit eller ens tänkt på att försälja sina med så mycken omsorg och kostnad hopsamlade handskrifter.

Detta är naturligtvis också förhållandet. Jag har visserligen ej lyckats finna de af Liljegren åberopade brefven. Ibland *Afgångna skrifvelser* i *Antikvitetskollegiets handlingar* har man ej några meddelanden om dem, och i Statskontorets oordnade samlingar har jag förgäfves letat efter själfva originalen. Men vid behandling af frågan i Statskontoret den 24 mars 1687 har det väsentligaste af deras innehåll blifvit i protokollet inryckt, och af detta visar det sig, att Liljegrens hela påstående grundar sig på en slarfvig namnförväxling.

I protokollet heter det: »Collegium Antiqvitatum, af den 18. hujus, anhåller, i anledning af Kongl. M:tz nådige

bref af den 5. Julij. 1684, om några medel af Kongl. M:stz handpenningar till inlösen af en hoop gamble historiske manuscripter, som en Studios, Arnas Håkonarsson uthbiuder, så och några andre Historier som een annan sig påtagit att afskrifua.»

Detta är den kärna, kring hvilken hela den märkliga historien hopspunnits, och man har förmodligen här att göra med samme Árni Hákonarson, som var Eggertsson behjälplig under hans manuskriptinsamlingar på Island. Han var då ung studerande, men när han sedan for ned för att besöka universitetet i Köpenhamn, hade han förmodligen, såsom vanligt var bland de isländska studenterna, plockat med några handskrifter, hvilka han nu erbjöd Antikvitetskollegiet till inköp. Men om Statskontoret utanordnade några medel, och om handskrifterna verkligen blefvo inköpta, har jag mig icke bekant.

Häraf vill det måhända synas, som om det historiska materialet ej satt mig i tillfälle att i hvarje minsta detalj följa Antikvitetskollegiet i dess sträfvanden för sina samlingars utvidgning och förkofran. Men om detta visserligen må medgifvas, så vågar jag dock hoppas att i allt väsentligt hafva lemnat en så fullständig och exakt redogörelse som möjligt för förvärfvet af våra fornnorsk-isländska handskrifter, och att jag i denna undersökning skall äga ett godt underlag, då jag nu öfvergår till en redogörelse för den verksamhet, genom hvilken man medelst utgifning och öfversättning visste tillgodogöra sig de hopsamlade skatterna.

III.

Editioner och öfversättningar.

Johannes Thomæ Agrivillensis Bureus. Laurentius Bureus. Olof Verelius.

Om också det egentliga studiet af den fornnorsk-isländska litteraturen här i Sverige under nyare tid öppnas med Verelius' editioner och öfversättningar på 1660-talet, så hade man dock redan under århundradets förra hälft börjat ägna sin uppmärksamhet åt de gamla sagorna.

Såsom jag ofvan påpekat, hade Messenius för sina historiska arbeten gjort bruk af »Jens Mortensens» Heimskringla-öfversättning samt Óláfssaga ins helga, hvarför han får betraktas såsom den förste af våra författare, hvilken röjer någon bekantskap med den isländska litteraturen. Men samtidigt med dessa hans försök att genomtränga nya områden för forskningen hade också utom Olafssagans codex åtskilliga andra af de fornnorsk-isländska membraner, som vi ända sedan medeltiden ägt, blifvit framdragna och studerade.

När den gamle Johannes Thomæ Agrivillensis Bureus under sina antikvariska resor omkring i landet och sina upptäcktsfärder i bibliotekens och arkivens gömmor gjorde sina storartade insamlingar af vår medeltids bokskatter, så hade han också funnit och förvärfvat flera af de fornnorsk-isländska handskrifterna. Och med lika rätt gaf han dessa plats i Riksens archivum bland våra litterära skatter som de fornsvenska codices han samlat, ty för honom tedde de sig ej som främlingar, utan som värdigt hem-

borna »göter», och detta så mycket mer som de hade åtskilligt att förtälja om Sveriges forna öden.

Nästan alla de fornnorsk-isländska handskrifter, som under medeltiden blifvit förda öfver hit till Sverige, har Bureus haft till sitt förfogande. Flerstädes i de ännu bevarade volymerna möter man randanteckningar och påskrifter af hans hand, och bland hans efterlemnade papper finner man en massa uppgifter om och citat ur de gamla pergamenten, understundom större eller mindre utdrag och afskrifter.

Med hänsyn till allt det intresse, som Bureus synes hafva visat dessa nyuppdagade verk, skulle man kunna vänta, att han tagit sig för att utgifva och öfversätta något eller några af dem. Med en, den digraste och väldigaste af alla volymerna, nämligen »Ormr Snorrasons bok» har han också verkligen haft en sådan plan.

Redan i juni 1602 hade han handskriften i sin ägo[1], och under de studier, som han sedermera ägnade densamma, hade han börjat tänka på dess utgifning och sökt att härför intressera konungen.

Gustaf Adolf, genom hvars omsorg Konungastyrelsen räddades åt eftervärlden, hade också skänkt hans tanke sitt lifligaste bifall och vid flera tillfällen, såsom det synes, gjort den gamle antikvarien påmind om dess förverkligande. Sålunda säger Bureus själf i sina anteckningar för den 4 maj 1624, att han vid det besök, som han denna dag aflade hos konungen, fått en erinran »om Troian krigz boken gamble Svenskan», ett uttryck som utan tvifvel syftar på Ormr Snorrasons bok och icke på den nu å Kongl. biblioteket förvarade svenska uppteckningen af sagan, såsom Klemming velat fatta detsamma[2]. Ty för Bureus var Ormr Snorrasons bok skrifven på lika

[1] Se Klemming, *Anteckningar af Johannes Thomæ Agrivillensis Bureus,* i *Samlaren* 4, 23.

[2] Se Klemming, anf. arb., *Samlaren* 4, 82.

god svenska som någonsin den andra, hvilket också framgår af hans donationsbref, där det om handskriften heter: »på Pergament, in folio, rätt gammal Suänska»[1], hvarför man sålunda af detta ord icke kan draga den slutsats, som Klemming gjort. Bureus har visserligen också haft den svenska handskriften i sin ägo, men som man icke vet, att han någonsin tänkt på att utgifva denna, så torde den nämda anteckningen helt säkert åsyfta den isländska recensionen. Och detta blir så mycket vissare, när man finner, att Bureus sedermera den 16 januari 1629 »lefrerede — Abr. Kempio Ormer Snorras[ons] bok til at skrifva ut åt konungen»[2].

En början var härmed gjord, men arbetet blef icke fullföljdt. Den »6 Febr. tog iag igennen», säger Bureus om handskriften i sina daganteckningar, utan att närmare förklara, hvarför detta afbrott gjordes, och man hör sedan ingenting om hela företaget förr än vid rådssammanträdet den 13 januari 1636.

Man hade här vid detta tillfälle behandlat frågan om lön och underhåll åt antikvarien Martin Aschaneus och i sammanhang därmed kommit att tala om »Ormus Norressons book[!] om några Göthiske saker och dedt Trojaniske kriget, hvilken åhr medh abbrevieradt gammal stylo skriffvin», hvarvid man fann för godt, att det »pålegges Johanni Buræo Antiquario, dedt han samme book affsetter medh fulle och uthtryckelige literis och på språck, som man förstå och den läsa kan»[3]. Men detta arbete blef aldrig af Bureus utfördt. Från trycket har ingen Trojasaga af honom utgifvits, och ej heller i manuskript har han veterligen efterlemnat någon öfversättning, ej ens några förarbeten till en sådan.

[1] Se Klemming, anf. arb., *Samlaren* 5, 5.

[2] Se Klemming, anf. arb., *Samlaren* 4, 115.

[3] *Svenska riksrådets protokoll,* utg. af Kongl. riksarkivet genom Severin Bergh, 6, Stockholm 1891, s. 10.

Då frågan behandlades i rådet var nämligen Bureus sysselsatt med en annan af de fornnorsk-isländska membranerna, som han kort därefter tagit sig för att delvis tolka. Det var den sedermera i hans donationsbref som nr 2 upptagna handskriften af Þiðrekssaga.

Hvad som i denna rika och vidlyftiga sagovolym särskildt intresserade Bureus var de partier, som behandla historien om Vilkinaland och dess konungar, och som man numera plägar sammanfatta och förstå under benämningen »Vilkinasagan». Här återfann han ju den källa, ur hvilken medeltidens krönikörer öst, här hade han framför sig ett blad ur vår egen fornhistoria, och han skyndade att forskningen till tjänst delgifva tidens historici sin upptäckt i en för alla tillgänglig och begriplig form.

Hans öfversättning föreligger i hans egenhändiga manuskript, sådant som det nu förvaras i papp. 4:o nr 54 bland Kongl. bibliotekets fornnorsk-isländska handskrifter[1].

---

[1] Som Arwidssons uppgifter om volymen i hans *Förteckning öfver Kongl. Bibliothekets i Stockholm isländska handskrifter,* Stockholm 1848, s. 142, äro alldeles felaktiga, lemnar jag härmed en fullständig beskrifning af densamma. Den består af följande 4 i papperskonvolut förvarade delar:

I. 26 × 20 cm. 40 blad. Bl. 35 v. — 40 blanka.

Titel saknas. Fragmentarisk öfversättning af Þiðrekssaga efter perg. fol. nr 4 bland Kongl. bibliotekets fornnorsk-isländska handskrifter. Utförd af Johannes Thomæ Agrivillensis Bureus år »1636. 17 Mars—7 Mai». Öfversättarens originalkoncept. Renskrifvet i II.

II. 26 × 20 cm. 35 blad. Bl. 25 v. och 34 v. — 35 blanka.

Version och Extract utur Wilkina sagan.

Renskrift af I jämte några blad text.

1. Text.

Bl. 1—5 (verso-sidorna) = { Membranens bl. 1—2 r. rad. 18. Unger, Saga Diðrik af Bern, Christiania 1853, kap. 22—25 rad. 19, tryckta som not å sid. 28 ff.

Vid en granskning af detta finner man, att han mellan den 17 mars och 7 maj 1636 öfversatt membranens första 14 blad, de hos Unger i hans edition af sagan, Christiania 1853, som not å s. 28 ff. tryckta kap. 22—56, samt dessutom kap. 134—144, membranens 44:de t. o. m. 48:de blad. Detta första försök granskades sedermera och renskrefs, hvarvid öfversättaren börjat med att

---

2. Öfversättning.

a) Bl. 1—25 r. = {Membranens bl. 1—14 r. rad. 5. / Ungers ed., kap. 22—56, tryckta som not. å sid. 28 ff.}

b) Bl. 26—34 r. {Membranens bl. 44 r. rad. 23—48 r. rad. 2. / Ungers ed., kap. 134—144.}

Skrifven helt igenom af Bureus' hand. Titeln härrör från Rugman. Å första bladets smutssida har Hadorph antecknat: »Jfrån Assessoren H. Johan Axehielm ankommen den 22 Januarij 1689».

III. 26 × 20 cm. 28 blad. Bl. 1 v.—2 samt 28 v. blanka.

Vilcina sagu.

Fragmentarisk öfversättning af þiðrekssaga. Fortsättning till II.

a) Bl. 3—22 v. rad. 6 = {Membranens bl. 74 v. rad. 8—80 v. rad. 10. / Ungers ed., kap. 21—56, texten.}

b) Bl. 22 v. rad. 7—24 r. = {Membranens bl. 91 v. rad. 11—92. / Ungers ed., kap. 291—292.}

c) Bl. 24 v. — 28 r. = {Membranens bl. 112 r. rad. 15 — 114 r. rad. 4. / Ungers ed., kap. 349—355.}

Skrifven af Bureus egenhändigt med ändringar af Axehielm, från hvilken också titeln härrör.

IV. 21 × 16,5 cm. 63 blad. Bl. 1 v., 34 v.—35 och 62 v.—63 blanka.

Wilkina Sagan.

Afskrift af II och III, innan ännu Axehielms ändringar i den senare blifvit gjorda. Den i II afskrifna texten finnes dock icke här intagen. Afskrifvaren är obekant. Titeln är påtecknad af J. Peringskiöld.

jämte sin tolkning också lemna en med denna parallelt löpande afskrift af sjělfva originalets text. Men han har efter några få blad tröttnat; redan i 3:e kap. upphör hans »afkopiering», och öfversättningen fortgår sedermera alldeles ensam.

Någon tid efter detta arbetes afslutande tar han itu med sagans öfriga partier, och nu följer en 2:dra del, innehållande en tolkning af det å membranens bl. 74 v.—80 v. inskjutna stycke, hvilket Unger tryckt som text för kap. 21—56, hvarefter härtill lades kap. 291—292, om Osantrix död, samt kap. 349—355, Hernit II:s historia.

Som man häraf ser, har Bureus excerperat allt, som rör de förmenta sveakonungarna, d. v. s. lemnat en fullständig öfversättning af den s. k. »Vilkinasagan».

Denna titel har också Bureus själf gifvit sitt arbete, säger Storm, när denne i *Sagnkredsene om Karl den store og Didrik af Bern*, Kristiania 1874, s. 158, kommer att omnämna hans öfversättningsförsök. Ty »saavel Concepten som begge Afskrifter bære dette Navn med Bures egen Paaskrift (Isl. chart. 54. 4to), og det Navn har den Ret til at bære, medens det senere med Uret blev overført paa hele Thidreks-saga».

Härmed förhåller sig dock icke alldeles så, som Storm förklarat. »Konceptet» har ingen titel alls; å »renskriften» läser man Version och Extract utur Wilkina sagan, skrifvet af Jónas Rugmans hand, och å »fortsättningen» är det Axehielm, som nedtecknat den titel, som här förekommer. Om således Bureus också med rätta kunde hafva gifvit sin öfversättning namnet Vilkinasaga, så har han dock icke gjort detta och därigenom kommit att ofrivilligt gifva uppslag till den oriktiga betitlingen af Þiðrekssagan. Nej, det är så långt ifrån, att så förhåller sig, att han tvärtom enligt min mening varit den, som just fastslagit den under 1600-talet gängse, men felaktiga benämningen. Ty i sitt donationsbref kallar han hela den digra mem-

branen Wilcina Saghu om 5 Suerighes Konungar och citerar den ständigt i sina arbeten under detta namn, hvarför han också helt säkert, om han kommit att gifva sin öfversättning någon titel, skulle hafva format den just så, som Rugman gjorde.

Det var sålunda icke af förbiseende eller någon sorts felaktighet i uppfattningen, som Peringskiöld sedermera gaf sin edition af Þiðrekssagan namnet *Wilkina Saga*, det var endast på grund af det allt sedan Bureus' tid vedertagna bruket att benämna den så, som han behöll denna titel, hvilken han närmare förklarar, då han i gröfre och större stil tillägger *Eller Historien Om Konung Thiderich af Bern Och hans Kämpar; Samt Niflunga Sagan.*

Dessa Bureus' öfversättningar, hvilka voro de enda han kom att utföra från fornnorskt-isländskt språk, äro på samma gång de första, som hos oss under nyare tid blifvit gjorda, och de förtjäna därför att något närmare betraktas.

Huru har Bureus läst och förstått den gamla handskriften, och huru har han lyckats att på modernt språk återgifva de gamla vändningarna?

Hvad först beträffar texten, så hade han här i denna membran framför sig en med mycket god hand och jämförelsevis få abbreviaturer verkställd uppteckning. Detta har emellertid icke räddat honom ifrån att i de få kapitel han afskrifvit, begå rätt många fel.

Visserligen kan man icke få granska och bedöma Bureus' försök efter de fordringar, som den nutida språk- och urkundsforskningen ställer på en edition. Det är ej att fästa sig så mycket vid, synes mig, att han ej iakttagit handskrifternas *v*-*u*-skrifning eller skilt mellan *d* och ð, ej heller må man så strängt klandra honom för de fel han begår, när han ej, såsom oftast dock är fallet, förkortar på handskriftens skrifsätt, utan tar

sig för att en och annan gång göra en upplösning, hvarvid han återgifver 'konongr' med 'kununger', 'hærr' med 'här', 'þer' med 'þär', 'þæira' med 'þera', 'lond' med 'land' etc. Men vida felaktigare är det, när han genom att införa ett svarabhakti-*e* förändrar handskriftens tydligt utskrifna 'riðr', 'liggr', 'austrrike' till 'rider', 'ligger', 'austerrike' o. s. v., eller när han genom slarf skrifver t. ex. 'han', 'komen', 'osätt', 'Palteskiu' för handskriftens' han*n*', 'komen*n*' ,'osætte', 'palltæskiu', och fördömligast af allt, när han någon gång tar sig för att ändra »den gamla götiskan» efter sin egen munart, så att man får t. ex. 'sina', 'mykit' 'oroades', 'skal tu' för 'sinna', 'mikit', 'oroadezt', 'skallt tu'.

Men trots dessa fel ligger dock öfver det hela mycken omsorg och ordentlighet, och midt i denna ortografiens mest förvirrade tid, då hvar och en skref precis efter sitt eget tycke, till och med när det gäller en afskrift, ådagalägger Bureus en noggrannhet, som endast kan förklaras ur den vana att se på hvarje minsta lilla detalj, som han förvärfvat sig vid sina runologiska studier, samt den stora pietet han städse kände och visade för våra fornminnen.

Som öfversättare åter är Bureus dock mindre lyckad, om man ej bör säga alldeles misslyckad. Man märker på hans språk i allmänhet, att han älskar föråldrade former och uttryck, och denna hans kärlek för det aflagda gamla har förledt honom till att från det föreliggande originalets text inlåna en sådan massa ord och vändningar, att man, strängt taget, knappast kan kalla hans »version» för öfversättning. Ty huru främmande eller rent af obegripliga skulle icke i själfva verket sådana ord ljuda för hans samtida som: 'fysiz', 'grid', 'grymmodigher', 'järldom', 'konungdom', 'koster', 'landtiäld', 'ordsänning', 'trygd, 'wägh' (= heder) eller sådana fraser som: 'rinna hugher till någon', 'fara wan seger', 'taga sigh fridh',

'med fullom wägh sinom', 'wreka flychten', 'gå å miskund någons', 'annet hwert (hs. hv't)—eller'.

Felaktiga och kuriösa öfversättningar möta esomoftast. Som prof anför jag följande: 'Dul' = 'handel' (gräl), 'friðaztr' = 'skickeligast' eller 'berömligast', 'sitið heilir' = 'sittien hele', 'hia konungs skipi hia lyptingunni' = 'hos konungens skip widh dedh lyftes (i wågorna)', 'han æignaz með riki oc hernaði þat land' = 'han åtte dedh riked och war en herre öfwer dedh landet', 'þa fell þiðrecr a kne baðum fotom firir kniam Milias konungs' = 'och då föll Tidrek konung nedh å knä medh bäggia fötter före kon. Milias knä'. Därtill kommer, att han slafviskt följer norskans ordställning såsom: 'Vilkins konungs', 'fader hans', 'många slachtningar och stora', 'många och stora slachtningar bådha', 'denna afhandling är nu stadfäst dem emillan Hertnidh konung och Nordian konung'.

Man kan väl säga, att det var ett djärft steg af Bureus att utan vidare våga sig på att tolka ett språk, i hvilket han icke ägde några förkunskaper, och till hvilkas förvärfvande det under denna tidens förhållanden fordrades en vida allvarligare och ihärdigare begåfning, än den Bureus ägde. De förutsättningar han förmodligen själf ansåg sig hafva för att kunna ta i tu med den föreliggande texten, de grundade sig på den mer eller mindre ytliga bekantskap han under sina historiskt-antikvariska studier kommit att göra med vårt eget fornspråk, hvilket han gifvetvis betraktade som en yngre »forn-götiska». Under sådana förhållanden var ju det språk han sökte tolka, mera främmande för honom, än han ens själf anade. Ej under då, om utslaget af hans försök ej kom att blifva det bästa.

Härvid må man dock ihågkomma, att vi studerat och kriticerat hans öfversättning i manuskript, och att Bureus genom att låta den stanna i detta skick ej ställt sig under eftervärldens dom i samma mening, som om

han låtit den utgå från trycket, än mindre pretenderat något erkännande för densamma. Men sådan som den nu föreligger, ter den sig dock såsom ett fullfärdigt arbete. Ty genom att renskrifva sitt koncept och nedteckna det hela med den omsorg, som man här möter, ser det visserligen ut, som om han haft för afsikt att låta trycka den.

Men huru det nu än kan hafva förhållit sig med denna sak, så blef Bureus' Vilkinasaga aldrig utgifven. Manuskriptet blef efter hans död omhändertaget af hans måg Axehielm, hvilken korrigerade och omarbetade detsamma för att använda det vid sin tilltänkta, men aldrig någonsin fullbordade edition af Þiðrekssaga. Af honom öfverlemnades det sedermera i detta skick till Antikvitetskollegiet och kom så här att tjäna som underlag för den öfversättning, som i Peringskiölds Þiðrekssaga omsider blef från trycket utgifven.

Jämte Bureus sysslade också Stiernhielm med de fornnorsk-isländska handskrifterna. Dock var det uteslutande för sitt ordboksarbete, som han studerade dem. Men den som upptog Bureus' försök att tolka och öfversätta de gamla pergamenten, var en annan medlem af Buresläkten, en Laurentius Bureus, äfven han liksom Johannes Thomæ riksantikvarie, men af eftervärlden föga känd eller ihågkommen. Som våra biografiska arbeten ej ens nämna hans namn, om ej möjligen i förbigående, så skall jag här i korta drag nedteckna de acta och data om hans lif, som jag lyckats uppleta.

Laurentius Bureus var son till Jakob Zebråsynthus och Katarina Bothniensis-Stiernman, en dotter till den välbekante ärkebiskopen Nicolaus Olai Bothniensis[1]. Fadern,

[1] Nicolaus Olai Bothniensis' barn antogo namnet Stiernman, sedermera adladt von Stierneman, efter fädernegården Stierna. Se Anrep, *Svenska adelns ättartaflor* 4, 177.

som vuxit upp i ett enkelt presthem i Säbrå i Ångermanland[1], hvarifrån han vid sin inskrifning i Gefle skola erhållit sitt namn, hade efter sina första akademiska studier i Upsala begifvit sig ut till universiteten i Tyskland, hvarest han i Helmstedt förvärfvat sin magistergrad[2]. Året efter sin hemkomst hade han den 30 mars 1612 fått mottaga professuren i logik och vältalighet, och »som understöd och förbättring på sin lön, blef han af Konungen utnämnd till Kyrkoherde i Wändels Församling i Upsala Stift år 1616».[3] År 1621 kallades han till hofpredikant, och var som sådan konungen följaktig på hans fälttåg,

---

[1] Han var född 1582, dock icke i Säbrå, såsom det uppgifves i *Svenska adelns ättartaflor* (ätten Burenskiöld), Riddarhusarkivet och i *Klerckers genealogiska samlingar* (slägten Bure), Kongl. biblioteket, utan i Själevad. Här synes nämligen fadern Hans Laurentii under hela 80-talet hafva varit anställd, ehuru icke i egenskap af kyrkoherde, såsom Westén meddelar i *Svenska Kongl. Hof-Clereciets Historia* 1, Stockholm 1799, s. 479. Den gamle pastorn här lefde ända till 1690, och Hans Laurentii har endast varit adjunkt på platsen, »kyrkiotienare i Siäla», såsom han själf kallar sig i en officiell skrifvelse från 1588 (*Norrlandshandlingarna*, 1588, Kammararkivet. Enligt benäget meddelande af bibliotekarien L. Bygdén). Vid ledigheten sedermera i Själevad 1690 blef brodern Engelbert utnämd till kyrkoherde härstädes, och Hans erhöll då dennes pastorat, Säbrå, där fadern såsom kyrkoherde slutat sina dagar.

[2] Här inskrefs nämligen den 15 september 1610 en J. Z. Angermannus som student. Enligt Annerstedt, *Samlingar till Upsala universitets historia,* hvarest han för denna uppgift åberopar Styffes meddelanden och excerpter från främmande arkiv.

[3] Enligt Westén, anf. arb. och ställe. Man skulle visserligen af detta uttryck kunna tro, att Vendel blifvit honom gifvet som ett slags prebende. Men så har tydligen icke varit fallet, ty Zebråsynthus har utan allt tvifvel lemnat sin professur redan det år han blef utnämd till kyrkoherde härstädes. Jag sluter detta särskildt därutaf, att å *Professorslängden på Elfsborgs lösen 1613—19* (*Handlingar rörande läroverken,* Kammararkivet) Zebråsynthus finnes upptagen åren 1613—15, men ej senare.

tills han 1624 utnämdes till pastor primarius i Stockholm. 1642 slöt han sitt lif som biskop i Strängnäs.

Af Zebråsynthus' 7 barn, tre söner och fyra döttrar, var Laurentius det femte i ordningen och den andra af bröderna[1]. Om hans födelseår har jag dock ingenstädes lyckats erhålla någon uppgift. Dop- och vigselböckerna för Vendel och Hofförsamlingen i Stockholm saknas för denna tid, och i Storkyrkoförsamlingens ministerialböcker, som visserligen finnas bevarade, och hvilka jag också genomgått, har jag ej anträffat honom. Emellertid vet man dock, att hans äldre syster, som blef gift med professorn, sedermera ärkebiskopen Stigzelius, var född i januari 1622[2] och hans yngre broder Nils, adlad Burenskiöld, i mars 1625[3], och kan man således fastslå tiden för Laurentius' födelse till något af åren 1623—24.

Sin första bokliga uppfostran fick Laurentius i hemmet, där han åtnjöt undervisning af den sedermera som arkivsekreterare så framstående Erik Larsson Runell-Palmskiöld. Det torde också hafva varit genom denne, som sinnet och lusten väcktes hos den unge Bureus till de studier i fosterlandets historia och antikviteter, åt hvilka han sedermera efter sin ankomst till akademien i november 1640 med allvar började ägna sig[4].

---

[1] Enligt *Klerckers genealogiska samlingar* (slägten Bure), Kongl. biblioteket, och *Svenska adelns ättartaflor* (ätten Burenskiöld), Riddarhusarkivet.

[2] Enligt rektor Harald Vallerius' program vid hennes begrafning den 26 maj 1697— hon hade dött redan den 1 juli föregående år — skulle hon hafva varit född den 25 januari. I *Svenska adelns ättartaflor* (ätten Burenskiöld), Riddarhusarkivet, uppgifves hennes födelsedato till den 22.

[3] Anrep, *Svenska adelns ättartaflor,* uppger den 6, som dock troligen är tryckfel för 26, den dato, som tabellerna å Riddarhusarkivet meddela. Den 28 blef han enligt Storkyrkoförsamlingens dopbok »kristnad».

[4] Enligt *Album Studiosorum,* Upsala akademiska konsist. arkiv,

Under ledning af sin frände Johannes Thomæ, »senex eruditus», såsom han själf kallar honom, fick han här göra sina första försök i runtolkning och handskriftsläsning samt snart biträda med afteckningar och insamlingar af antikviteter. Den 28 augusti 1647 afgick till rektor och consistoriales vid Upsala universitet en konungaskrifvelse, hvari på det lifligaste framhålles, »huadh för ett nödigt tingh är, att Studium Antiquitatis Sueo-Gothicæ warder excolerat». Johannes Thomæ Bureus, heter det, som »länge fördt jnspectionen aff Antiquariatu» och väl ännu därmed fortsätter, klagar öfver, att man, vid universitetet ingenting gjort för att få ungdomen att ägna sig åt dessa studier och biträda med de arbeten härutinnan, som de i så hög grad skulle kunna användas till. »Ty är här medh till Edher denne wår befalningh, att J låte några få Studiosos, slå sigh här till, så att altijdh åth minstonne kunne wara tuenne, som där j studere, här widh Academien ifrån Michaelis in till Majum, Men om Sommaren reesa omkringh, att å landen samble Documenta Antiquitatum, bringandes dem be:te Buræo åhrligen tillhanda, som och therföre weet göra beskedh. Och wele Wij att desse Studiosi bekomma Stipendium Politicum; Och effter som dee hafue mehr till beställe, ähn andre, Ty holle wij och skäligt, att dee högre ähn dee andre Stipendium åthniute och bekomme»[1].

Akademien föreslog härtill i första rummet Laurentius Bureus, och i den konfirmation, som kanslern häröfver afgaf, anbefaller denne honom »Stipendium in Suprema classe Politicorum» och uttalar på samma gång i sin skrifvelse den välvilliga önskan, att Bureus måtte detta stipendium »åhrligen niuta och beholla så länge

---

inskrefvos både Laurentius och Nils den 4:de i denna månad som studenter vid universitetet.

[1] Enligt originalskrifvelsen bland *Konungabrefven* i Upsala akademiska konsist. arkiv.

han samme Studium idkar. Gör han framdeles någon godh och märkeligh progress — heter det vidare —, synes migh icke oskäligt, att man tå samme hans Stipendium fördubblar»[1]. Definitivt beslut härom fattades sedermera i konsistorium den 8 december[2].

Som antikvarisk stipendiat blef dock icke Bureus många år fästad vid akademien. Möjligen hade han vid Ericus Schroderus' frånfälle 1649 blifvit utsedd till dennes efterträdare som »translator regius», ty 1651 finner man honom sysselsatt med arbete i Riksarkivets samlingar, hvarförutom han också vid denna tid officielt tituleras för translator. Men huru härmed än må vara — till full klarhet har jag icke lyckats komma i denna sak —, så har han dock icke längre än till och med sommaren nämda år kunnat uppbära sitt stipendium, ty påföljande höst hade tillfälle erbjudit sig för honom att få företaga en flerårig studieresa till utlandet.

Förmodligen var det som mentor för någon ung ädling, som han på detta sätt lyckades komma ut. Man känner dock ingenting mer om denna hans färd än det lilla meddelande han om densamma lemnat i ett bref till sin gynnare och beskyddare Magnus Gabriel De la Gardie[3], hvari han förklarar, att den varade in på sjätte året. Det är väl dock troligt, att han följt den vanliga stråkvägen genom Danmark, Holland, Frankrike och möjligen Italien för att sedan genom Tyskland återvända hem.

Bland de platser, som han under denna sin färd besökte, hade utan tvifvel Köpenhamn det största intresset för honom. Här hade vid denna tid den historiska forsk-

[1] Kanslersskrifvelsen är daterad den 11 november 1647. Se originalet bland *Kanslersskrifvelserna* i Upsala akademiska konsist. arkiv. I *Riksregistraturet* för den 8 november fins den också inryckt.

[2] Se protokollet för denna dag.

[3] Original i *Kanslersembetets handlingar,* 1658, Riksarkivet. Brefvet är dateradt den 27 maj detta år.

ningen och de antikvariska studierna börjat få lif och fart under Worms energiska ledning, och att Bureus under sin vistelse här tog del häri, är något, som icke blott förefaller högst troligt och antagligt, utan äfven låter till fullo konstatera sig. I Hadorphs ofvan, sid. 82 f., citerade memorial till Bengt Oxenstierna heter det nämligen: »Drottn: Christina befann och nödwändigt wara att underhålla några lärde Män, som Swenske Antiquiteterne kunde idka och der till fick Sal. Lars Buræum, som en tijdh här hemma war hoos Johannem Buræum, men sedan hoos Vormium i Danmark och på flera Vthrijkes Orter, hwarest han giorde sigh mycket capabel.»

Strax efter sin hemkomst kallades Bureus i början af år 1657 till riksantikvarie, hvilken befattning sedan 1655, då Axehielm lemnade densamma, stått obesatt. Om tiden för Bureus' utnämning råda de mest stridiga uppgifter. Axehielm förklarar i den skrifvelse, som han med anledning af spörsmålet om Johannes Thomæ Bureus' manuskript i augusti 1668 inkom med till Antikvitetskollegiet, att han öfverlemnade befattningen direkt till Bureus[1], och Frondin uppgifver i sin Biografiska förteckning på Upsala universitets ämbets- och tjänstemän, cod. X: 171 å Upsala universitetsbibliotek, att Bureus utnämdes 1660. Palmskiöld åter har i sina anteckningar om riksantikvariebefattningen under 1600-talet[2] satt Bureus' utnämningsdato till den 1 mars 1657, och andra samlare och antecknare uppgifva 1660 eller 1661 som det rätta året.

Härmed förhåller det sig emellertid på följande sätt. I början af år 1657, såsom redan är sagdt, datum kan jag icke uppgifva, kallades Bureus till den ledigvarande befattningen, för hvilken han den 1 mars detta år aflade

---

[1] Jfr ofvan sid. 24.

[2] *Palmskiöldska samlingen,* Ser. III, tom. V (= 70), Upsala universitetsbibliotek.

skriftlig trohets- och ämbetsförsäkran[1] och den 17 påföljande augusti muntlig ed i rådet[2]. Men som denna utnämning skedde under konungens »frånwaru af deras excellentier de wälbårne Herrar Cantzlij Rådhet», såsom Bureus själf i sin ämbetsförsäkran utlåter sig, så fann den sedermera tillträdande förmyndarregeringen för godt att den 17 december 1660 utfärda förnyad kallelse till och fullmakt på den redan en gång erhållna befattningen[3], som Bureus besvarade med en ny ämbetsförsäkran den 29 maj 1661[4].

Som riksantikvarie skulle visserligen Bureus hafva att uppbära 900 dlr. s:mt i årlig lön, och för tidens förhållanden var detta, om icke så synnerligen mycket, så dock en inkomst, på hvilken han kunnat lefva. Men det hörde tyvärr till vanligheterna, att ämbetsmännens löner afdrogos och förminskades med halfva beloppet och ännu mer, för så vidt de icke helt och hållet uteblefvo. Så hade det gått Axehielm som riksantikvarie, ty enligt hans eget utlåtande hade han under sin treåriga tjänstetid ej bekommit ett enda öre[5].

Under sådana förhållanden var det nödvändigt för Bureus att se sig om efter en syssla, på hvilken han kunde lefva. Han hade också i dessa sina bekymmer vändt sig till sina släktingar och vänner vid Upsala universitet, där hans äldre broder Johannes Bureus och hans svåger Lars Stigzelius voro professorer. Man finner också, att den sistnämde tog sig an hans sak och den 6 maj 1657 »refereradhe» i det akademiska konsistoriet, »hwru som Lau-

---

[1] Hans egenhändigt skrifna original återfinnes i *Antikvitetskollegiets handlingar*, Vitterhets historie och antikvitets akademien.

[2] Enligt rådsprotokollet för denna dag.

[3] Se *Riksregistraturet* för denna dag.

[4] Enligt afskrift af Gahm i cod. Ups. X: 211 »ex originali in Archivo Regni Sveciæ», som jag emellertid icke varit i tillfälle att se.

[5] Enligt den nyss citerade skrifvelsen till Antikvitetskollegiet.

rentius Bureus hafwer efter Consistorij wilja Studeratt in antiquitatibus patriæ och der på beflijtatt sigh så wäl hemma som på fremmande orter, tillbiuder fördenskuld Academien sin tienst här utinnan». Som Bureus emellertid ej kunde våga hoppas, att consistoriales skulle hafva något prebende att anslå för denna vetenskap, så hade han dock låtit Stigzelius förstå och försiktigtvis bedt honom att på samma gång framhålla, att »om denne hans opera finnes eij nyttig Academien, will han sökia någott annatt.» Men »här om resolverades intett»[1].

Redan samma år yppade sig emellertid tillfälle för akademien att ihågkomma den sökande. Den profession i historia, som Edmund Figrelius-Gripenhielm beklädt, blef detta år ledig genom dennes befordran till sekreterare i Konungens kansli, och till denna plats blef nu Bureus genast föreslagen samt den 24 januari följande år af konungen utnämd. Installationen ägde sedan rum den 28 september[2], och den 4 november aflade han »juramentum adsessoris» i det akademiska konsistoriet och tog där säte och stämma[3].

Som professor hann dock icke Bureus att utöfva någon egentlig verksamhet. Redan i början af år 1661 kallades han ned till Stockholm för att tjänstgöra som »Secretarius veteris Cancelleriæ»[4], och universitetskanslern

---

[1] Enligt det större akademiska konsistoriets protokoll för nämda dag.

[2] Det af Schefferus vid högtidligheten utfärdade programmet var ursprungligen dateradt tisdagen den 21 september och akademiestaten inbjuden »die Jovis proxima», d. v. s. den 23, men det ändrades sedermera till den 25, resp. »die Martis proxima» eller den 28.

[3] Enligt det större akademiska konsistoriets protokoll för denna dag.

[4] I *Professorslängden* i *Gamla konstitutionsboken* å Upsala akademiska konsist. arkiv heter det för år 1658: »Laurentius Bureus. Hist. Prof. postea Secretarius veteris Cancelleriæ Holmiæ, in quo munere obiit.»

uppmanar i skrifvelse af den 10 maj detta år rektor och consistoriales att föreslå en efterträdare till Bureus, som »är till hofwet vocerad, här sammastädes j Cantzliet een wiss tienst at förträda»[1]. Sin lön fick han emellertid enligt konsistoriets beslut ända till hösten af detta år uppbära[2].

Denna hans nya befattning lämpade sig ju också bättre i öfverensstämmelse med hans åligganden som riksantikvarie. Ty detta var ett ämbete som vid denna tid var på det innerligaste förbundet med Riksarkivet och specielt den del af detsamma, som bar namnet »Gamla kansliet», hvarför också alltid riksantikvarien i den kungliga fullmakten bemyndigas och förordnas att vara »Antiqvarius Regni widh Wårt Archivo» såsom det heter. Och med afseende på hans plikter och ansvar i kallet förklaras det, att »j synnerheet skall detta hans Embete derutj bestå, att han ex antiquitate eller gambla Swenske Skriffter och Documenter, eruerar berömlige bedriffter, dem så till språket som gierningerne beskrifwa och Illustrera och åhrligen sådant arbete framtee, som Rijket till heder och nytta lendha kan, der någon rättelsse om Rijkzens antiquiteter funnos hoos privatos, dem skall han sökia in originali eller åth minstone copialiter förskaffa och in Archivo bewara. Dee äldste Acter som för ålderens skull bliwa olässlige skall han af Copiera eller af Copiera låtha. Desslijkes skall han the förnembsta Handlingar af Registraturen, så wijda han hinner och förmår flijteligen vtdraga, och in modum Historiæ författa, effter kommandom till efftterättelsse, så och att kunna så mycket snarare när så behöfwes igen finna hwadh som i Registraturerne widlyfftigt, förhålles, förrättandes utj det öfriga hwadh detta

---

[1] Enligt originalet bland *Kanslersskrifvelserna*, Akademiska konsistoriets arkiv.

[2] Se det större akademiska konsist. prot. för den 7 juni 1661.

hans Embete af honom fordrar och elliest kan påbudit och befallt warda»[1].

Det var sålunda mera en forsknings- än samlarverksamhet, som härmed var honom ålagd, och därtill inom ett område, som snarare borde hafva tillhört Riksarkivets förste man än vårdaren af våra fornlemningar, om man också med uttrycket »antikviteter» på denna tid ej blott förstod och inbegrep såsom nu antikvariska saker och fynd i vanlig mening utan äfven äldre handskrifter och litterära uppteckningar.

Emellertid fann regeringen snart nödigt att meddela antikvarien särskilda föreskrifter om vården af våra fornminnesmärken. Ty »såsom Kgl: Maij:t fast ogierna förspörier, det missbruuk som medh gamble Monumenter och andre Antiqve stycken på een och annan orth föröfwes j det att dee deels af Privatis, till deras egne usus blifwa använde, deels och af een owåligh nachlessigheet aldeles negligerade och bortwrächte, twert emot dett, som på andre orter uthrijkes bruukeliget ähr hwarest man slijke gamble stycken uthj serdeles æstime och wärde plägar hålla; Altså hafwer Kgl. Maij:t tienliget erachtat, att låta alle Antiquiteter och gamble Monumenter så här uthj Rijket som och så uthj Provincierne Skåne, Halland och Bleking inquirera och opleeta, till att hafwa om deem een noga effterrettelse på det sedan om deras widh macht hållande behörig anordning författas motte».

I ett memorial till Bureus[2] befalles därför denne att »således anställa sine saker att han medh dett forderligaste, må kunna begijfwa sig på reesan om kring Rijket och

---

[1] Enligt *Riksregistraturet* för den 17 december 1660.

[2] Originalet, undertecknadt af förmyndarregeringen, återfinnes nu i *Antikvitetskollegiets handlingar*, Vitterhets historie och antikvitets akademien. Det bär som titel: *Memorial Hwareffter Kgl: Maij:t j Nåder will att Antiquarius Laurentius Buræus uthj sin Commission sig skall hafwa att retta. Gifwet Stockholm d. Novembris Anno 1665.*

Provincierne Skåne, Halland och Bleking, låtandes sig angeläget wara, uthj noga observation att taga, hwad på een eller annan orth remarquabelt uthaf Antiquiteter kan finnas, dett ware sig uthj kyrkior, gamble Klöster, Slott eller ochså andre rumb och ställen, så uthaf inscriptioner Rune eller andre gamble Skriffter, medalier och gamalt mynt som Statuer, gamble begrafningar och monumenter, och hwadh som elliest kan gifwa[s] om dee gamblas maneer och skick, sampt och om deeras bedriffter, iemwehl och genealogier någon kundskap, och för detta icke finnes wara optecknadt och uthj Kgl: Maij:tz Archivo inbracht». Och uppmanas han, att till ett lyckligt fullföljande af allt detta söka hjälp hos biskoparna och presterna, hos guvernörerna och landshöfdingarna.

Detta memorial utfärdades i november 1665, men innan det ännu hunnit blifva i vederbörlig ordning registreradt och öfverlemnadt, hade Bureus helt hastigt ryckts bort genom döden midt i sin mannaålder. Den 30 december detta år ringde Storkyrkans klockor till hans begrafning[1]. Och hvad denna beträffar, så synes den trots Bureus' ställning hafva försiggått i all enkelhet och tysthet. Ingen lik- och utfärdspredikan, ingen klagodikt, intet epitafium finnes som minne häraf. Men vid den bortgångnes grift stodo ej heller några närmare anhöriga än de kvarlefvande syskonen. Bureus förblef hela sitt lif ogift.

Hvad nu angår Bureus' vetenskapliga och litterära verksamhet, så har han liksom Johannes Thomæ hufvudsakligen sysslat med afteckningar och tolkningar af våra runminnesmärken samt afskrifning och öfversättning af äldre handskrifter. Ingenting kom han emellertid att ut-

---

[1] I *Storkyrkoförsamlingens räkenskaper, klockarens diarium,* finnes nämligen antecknadt för denna dato: »Ringdes 1 ringningh för Laurentius Buure». Enligt benäget påpekande af Grefve F. U. Wrangel.

gifva från trycket, men i manuskript hafva flera af hans arbeten blifvit till eftervärlden bevarade.

I runologi har han efterlemnat en vacker samling afteckningar af upländska runstenar i tvänne volymer, nu förvarade i Kongl. biblioteket[1], hvilka han alla ämnat förse med renskrifven och transkriberad text samt latinsk öfversättning, ehuru han endast medhunnit detta arbete för den första af de båda delarne. Vidare har man att märka en af honom utförd afskrift af Johannes Thomæ Bureus' Sveorum Runæ eller Runahäfd[2], hvilken afskrift nu bevaras å Kongl. biblioteket[3], samt det likaledes här befintliga Lexicon Antiquæ Lingvæ Scantzianæ, del. 2, omfattande bokstafven *B*[4].

Det är ett glossarium nästan uteslutande utarbetadt på grundvalen af de kända och tolkade runinskrifterna, omsorgsfullt utfördt med vidlyftiga citat och här och där små diskurser. Någon fortsättning till denna del synes emellertid icke hafva kommit, om också författaren i den dedikation till Magnus Gabriel De la Gardie, med hvilken han inleder sitt opus, har förklarat att »öfwer heele Seriem Alphabeti... Continuerat åhr». Men en föregående del, innehållande bokstafven *A*, hade han dock fullbordat och en tid »tillförende» presenterat De la Gardie, ehuru denna, försäkrar Gahm i sina anteckningar om Bureus[5], numera icke finnes kvar. Ja, för så vidt han härmed menar självfva dedikationsexemplaret, så är detta hans utlåtande fullt riktigt, men eljest kan här meddelas, att denna första del är bevarad i författarens egenhändiga koncept i cod. Ups. R: 594, hvars titel lyder: Dictio-

[1] I Antikvitetsarkivets samlingar signerade F. l. 1 och 2.

[2] Nu å Kongl. biblioteket. Var i Antikvitetsarkivets samlingar signerad: F. a. 5.

[3] Antikvitetsarkivets F. a. 1.

[4] Antikvitetsarkivets F. e. 1.

[5] I cod. Ups. X: 211.

narium Antiquæ Lingvæ Sanzianæ[!], thet ähr, Swea och Götha forne Tungomåls Orde Samnadh. Auctore L. B.» Visserligen har en yngre hand klottrat öfver författarens signatur genom att ditskrifva en annan, men man kan dock under de nyare penndragen skönja de gamla bokstäfverna[1].

Utom dessa nu nämda arbeten i runologi skall Bureus enligt uppgift af Palmskiöld[2] också hafva sammanskrifvit Een Kort underwijsning om Runeskrifften medh anledning huruledes den samma å stenom bör läsas och rädelig uthtydas, hvarvid jag också på samma gång nämner en likaledes af Palmskiöld anförd Relation öfwer Ryske handlingar ifrån 1607. till 1613. in folio, hvilka båda nu synas vara förkomna.

Frukterna af Bureus' handskriftstudium åter föreligga, så vidt mig bekant är, i tvänne afskrifter, den ena af Vestgötalagens älsta codex, B: 59 å Kongl. biblioteket[3], den andra af Óláfssaga ins helga, perg. 4:o nr 2 bland Kongl. bibliotekets islandica, samt en öfversättning, äfven den af Olafssagan.

Af dessa arbeten är det emellertid endast de tvänne sistnämda, som här kunna komma under betraktande. De återfinnas för närvarande, afskriften i papp. fol. nr 24 och öfversättningen i papp. fol. nr 92 bland de fornnorsk-isländska handskrifterna å Kongl. biblioteket.

Att de nu först och främst härröra från Bureus, därom lemna handskrifterna själfva de ovedersägligaste intyg. De äro båda skrifna af hans hand och hafva

[1] Handskriften inkom till Upsala universitetsbibliotek år 1833 med J. Hallenbergs samling.

[2] I *Palmskiöldska samlingen*, Ser. XV, tom. IV (= 333) å Upsala universitetsbibliotek.

[3] Afskriften, som nu förvaras å Kongl. biblioteket, var i Antikvitetsarkivets samlingar signerad B: 62. Jfr *Westgöta-Lagen*, utg. af Collin och Schlyter, Stockholm 1827, s. XXXVIII.

båda af ålder varit honom tillerkända. Å nr 24, afskriften, har en hand från 1600-talet påtecknat följande ryggtitel: »S:te Olofs Chronica afsatt aff Lau:: Bureo», och å första permens insida läser man: »Dhenne Book åhr inlefwireret af Translatore Laurentio Bure dhen 10 Augustj 1651. Erich L. Runell m. p.». Om nr 92, öfversättningen, heter det i Antikvitetsarkivets äldre kataloger, där den är signerad F. k. 10, att den är »förswenskad af L. Buræo», och Hyltén-Cavallius har därför med rätta satt in å titelbladet öfversättarens namn.

Beträffande tiden för utförandet af dessa arbeten är arkivsekreteraren Runell-Palmskiölds nyss anförda påteckning det enda meddelande man i detta fall har att hålla sig till. Det är visserligen icke så mycket sägande, i synnerhet som det därtill endast rör det ena arbetet, nämligen själfva afskriften. Men det säger oss dock, att Bureus sysslat med dessa sina studier redan under den tid han som antikvarisk stipendiat biträdde Johannes Thomæ, och att han under dessa år utfört sin afskrift af Olafssagan, som han sedermera vid sin afresa till utlandet öfverlemnat till Riksarkivet på sin egen namnsdag. Det kunde väl synas högst sannolikt, att han äfven vid denna tid verkställt öfversättningen. Men måhända har han dock tagit i tu med densamma först efter sin hemkomst, ty eljest borde väl också manuskriptet till denna fått följa med in till Riksarkivet, på samma gång som afskriften öfverlemnades dit. Och den omständigheten för öfrigt, att öfversättningen på det hela taget, och detta i motsats till själfva afskriften, får betraktas som ganska god, synes mig också tala för att den tillkommit efter tiden för hans studier och skolning i Danmark.

Det original Bureus följt, är, såsom jag redan anmärkt, den från 1400-talet hos oss kända membranhandskriften perg. 4:o nr 2 bland Kongl. bibliotekets fornnorsk-isländska handskrifter. Den har en mycket redig, i

god fraktur nedskrifven text från förra hälften af 1200-talet med de få abbreviaturer, som höra till regeln i uppteckningarna från denna tid. Men trots detta är Bureus' afskrift den otillförlitligaste och slarfvigaste man gärna kan få tag uti. Verelius har på handskriftens första försättsblad anmärkt, att »Skalldvijsorna äro myckit oriktiga, och böra allesammans serdeles afskrifvas med sina hendingar och skalldrijm». Likaledes klandrar han, att ett svarabhakti-*e* införts i ändelsen för n. sg. m. Enligt »gambla språketz egenskap» bör exempelvis skrifvas »konungr, maldiarfr, vitr, spekingr, huilket med fult [!] ljud utföres sålunda, konungur, maldiarfur, vitur, spekingur, men aldrigh således konunger, maldiarfer, viter, spekinger». Därtill har afskrifvaren »allestädes confunderat det ordet þerri och þvi, utaf hvilket det förra är fœminini generis, och det senare neutrius».

Utom dessa af Verelius påpekade konstanta fel, till hvilka för öfrigt kunna läggas sådana som *d* för *ð* och *th* eller blott *t* för þ, har jag vid en undersökning af prologens första 20 rader räknat ej mindre än 22 felaktiga upplösningar af förekommande abbreviaturer, 23 ordentliga slarffel och 11 godtyckliga ändringar af originalets text, en summa alltså af 56, hvilket nära nog gör trenne fel på hvarje rad. Och en liknande undersökning längre fram i handskriften har ej gifvit stöd åt den förmodan, att Bureus under fortgången af sitt arbete skulle bättre hafva satt sig in i sin uppgift.

Men om också Bureus sålunda befinnes alldeles omöjlig som textutgifvare, så är han icke dess mindre ganska god som öfversättare. Det är, såsom man kan förstå, tämligen gifvet, att han understundom fastnar på en och annan glossa eller svårare vändning, men han har dock vanligen i dylika fall anat det riktiga sammanhanget och ger därför en tydning, som i sak åtminstone öfverensstämmer med originalets mening. Visserligen kommer han därvid

att esomoftast ställa sig något fritt gent emot sitt original, men till godtgörelse härutaf har han alltid lemnat en god svenska, och det är något, som man må hålla honom räkning för. Som prof på hans öfversättning tillåter jag mig härmed anföra slutorden ur Thorgnys välbekanta tal inför Olof Skötkonung:

»Åhr fördenskull sådhanc Allmoghens wilie, att du Konungh Oloff, giörer fredh medh Oloff dighra Norreges Konungen, och att du giffter till honom din dåtter Ingegärd. Men, om du will winna under digh igen de Rijken, som uthi Österländerne liggia, och dine Fränder och Föräldrar före dig innehafft hafwa, då welom wij alle fölia digh der till. Men der emot, så framt du ingaledhes will bekuema digh effter thet som wij begära, då wele wij stigha öffwer digh medh wåldh, och digh aff dagha tagha; och ingaledhes orätt och ofredh tåla för dina skulldh. Således haffwa wåra Föralldrar giordt före oss, hwilka på Mula tinge uthi en groop förgiorde fehm Konungar, som då aff wåldh och höghfärdh upblåste woro; lijka som du digh för tijdhen emot oss skickar. Dy åhr här intet annat att wänta, uthan du digh ginast förklarar, hwilket willkor du hellst emot tagha will.»

För öfrigt må det om öfversättningen anmärkas, att Bureus ej vågat sig på att tolka de många och besvärliga skaldevisorna, men för att därigenom hvarken få luckor i sitt eget arbete eller genom att listigt gå dem förbi göra våld på författarens framställningssätt, så valde han den utvägen att låta dem i sitt vederbörliga sammanhang inflyta i oöfversatt form.

Liksom Bureus' öfriga arbeten blef ej heller detta publiceradt, ehuru det väl för sin tid kunde hafva gjort sig förtjänt däraf. Så bedömde också De la Gardie detsamma, när han flera år efter Bureus' död uppdrog åt det nybildade Antikvitetskollegiet att till den bortgångnes

minne och heder låta utgifva hans efterlemnade öfversättning.

I ett bref af den 18 maj 1668 till vice preses, professor Loccenius[1], anbefaller han kollegiet såsom »dhess första curam, — — — at S: Olofs Chrönika som af Sahl: Laur: Bureo är verterat worden, må medh dhet forderligaste blifwa öfwersedd och emenderat; och hafwer iagh till dhen endan — fortsätter han — H: Profess. Verelio tillsendt twenne Originaler dheraf, tillijka medh een Copia af dhet originalet som Kongl: Archivo tillhörer, sampt medh Burei Version[2]. Oansedt nu Collegium till äfwentyrs lär hafwa någon möda at revidera b:te version och ett och annat dheruthi at förandra; Så finner iagh lijkwäl skäligt at Sahl: Bureo dhen åhran unnes at dhetta wärcket under hans nampn uthgår».

Den som fick uppdraget om hand, var Verelius, såsom man redan af De la Gardies skrifvelse kan förstå. Huru han fullgjorde detsamma, huru han »reviderade» Bureus' manuskript och begagnade det för sin sedan utarbetade, men aldrig utgifna edition af Olafssagan, därom får jag tillfälle att närmare yttra mig i en kommande redogörelse för den öfversättningsverksamhet, hvilken han som assessor i Antikvitetskollegiet utöfvade.

De älsta editioner och öfversättningar från fornisländskan, som utgingo från trycket här i Sverige, voro de af Verelius utgifna Hrólfssaga Gautrekssonar, Óláfssaga Tryggvasonar, samt Herrauðssaga ok Bósa.

[1] Original i *Antikvitetskollegiets handlingar*, Vitterhets historie och antikvitets akademien.

[2] De två originalen voro nuvarande perg. 4:o nr 2 bland Kongl. bibliotekets islandica och cod. Ups. DG: 8, II, af hvilka den förra då tillhörde Riksarkivet, den senare De la Gardie själf. »Copian» och »versionen» voro de här ofvan behandlade, papp. fol. nr 24 och 92.

Olof Verelius hade 1638 vid 20 års ålder kommit upp till universitetet i Upsala efter att förut hafva genomgått Linköpings skola och under de närmast föregående fyra åren idkat studier vid högskolan i Dorpat. Redan här hade han börjat sin litterära verksamhet med en *Oratio de libertate politica*[1], och i Upsala, där han ägnade sig åt studiet af historien och de klassiska författarna, framkom han 1642 med en *Exercitatiuncula Declamatoria Pro Epicuro*[2] och höll 1644 en *Oratio de Utili Historiarum Lectione*[3], hvarjämte han uppvaktade sina vänner och gynnare med gratulationer och epistlar på ett ytterst formfulländadt, ciceronianskt latin.

Till sin förste och främste beskyddare hade han också att räkna ingen mindre än den store riks- och universitetskansleren Axel Oxenstierna. Denne hade tagit sig af den unge studenten och rekommenderat honom som lärare för flera af landets förnämsta unga ädlingar. Och när sedan trenne af dessa stodo färdiga att göra sin första studieresa genom Europa, så hade äfven Verelius den lyckan att få komma ut.

Färden, som anträddes 1648, gick genom Danmark, Holstein och Westfalen, hvarest man i Münster hade tillfälle att få taga del i det glada lif och de festligheter, som följde på de här lyckligt afslutade fredsunderhandlingarna. I *Oratio Panegyrica De Pace Sueogermanica,* som Verelius sedermera följande vår den 14 april högtidligen framsade inför professorer och studenter vid akademien i Leiden, har han också gifvit uttryck åt sina stolta och glada känslor[4]. Och denna stämning skulle komma att följa honom under resans hela fortsättning.

[1] Dorpat 1637, 4:o, 2 1/4 ark.

[2] Tryckt i *Vereliana,* ed. Schenberg, Lincopiæ 1730, s. 399 ff.

[3] Tryckt i *Vereliana,* s. 423 ff.

[4] Tryckt i Leiden, »Lugduni Batavorum, Ex officina Ioannis Maire», 1649, fol. Åter utgifven i *Vereliana,* s. 357 ff.

Ty när färden sedan gick utefter Rhen och öfver Schweiz ned till Italien, så var här hvarje plats för honom dyrbar och kär såsom ett minne om de bedrifter, hvilka häfderna haft att förtälja honom om de »forne göter», som här dragit fram. Med ungdomlig lust och ifver studerades också dessa trakters topografi och fornlemningar. Återfärden gjordes genom Frankrike, och i Paris hade han tillfälle att åter inför den lärda världen draga fram sitt lands storhet och minnen i den latinska oration, som han här höll i oktober 1650 med anledning af sin drottnings kröning[1]. I december samma år var man sedan åter i Stockholm.

Men voro dessa tvänne år för Verelius de friska studiernas och den angenäma omväxlingens tid, under hvilken han med rätta kunde känna sig såsom den lycklige, sorglöse yngling, på hvilken han anspelar i sin *Peregrinatio Cosmopolitana*, och som endast hade att lefva sin dag och kvittera ut sina växlar, så mötte honom nu vid hans hemkomst lifvets hårda bekymmer och allvar.

Professuren i vältalighet vid Upsala universitet hade just blifvit ledig, och Verelius, som lär hafva erhållit löfte om densamma, anmälde sig såsom sökande, men blef förbigången vid utnämningen. Det såg svårt ut för den unge vetenskapsmannen, och för en af sina vänner kan han också klagande yttra, att det varit bättre, att han lärt ett ordentligt handtverk, så att han nu vid 32 års ålder själf kunnat förtjäna sitt bröd och ej behöft att ta emot det som en allmosa ur andras händer.

Men ett af de anbud, som gjordes honom, kom dock från den person, inför hvilken han icke behöfde känna såsom en förödmjukelse att mottaga detsamma. Det var hans gamle gynnare och beskyddare Axel Oxenstierna, som öppnade sitt hem för honom, och under de trenne

---

[2] Utgifven först i *Vereliana*, s. 458 f.

år, som nu närmast följde, kunde Verelius i lugn och ro ägna sig åt sina historiska forskningar, hvarvid han på uppmaning af Oxenstierna sammanskref sina *Epitomarum Historiæ Svio-Gothicæ libri quatuor* och *Gothorum Rerum extra patriam gestarum libri duo*, båda ett upprepande af de hugskott och djärfva kombinationer, som Johannes Magnus i sitt arbete fört fram. Själf skattade icke Verelius dessa sina förstlingsförsök högt. Han gjorde ingenting för att få dem genom trycket för eftervärlden bevarade, nej han tillät icke ens att samtiden fick ta notis om dem eller läsa dem i manuskript, och det var först vid pass 50 år efter hans död, som de genom Schenbergs försorg utkommo och då snarare till minne af författaren och som erkänsla af den vackra form, i hvilken de voro skrifna, än på grund af deras egentliga värde som historiska verk.

Medan Verelius vistades hos Oxenstierna, hade emellertid eloquentiæ-professuren vid Dorpats universitet blifvit ledig. Verelius kallades nu till denna och erhöll den 19 oktober 1652 fullmakt på befattningen. Men han kom aldrig att tillträda densamma. »Ob causas minime obscuras», säger rektor Claudius Arrhenius i sitt program vid Verelius' död, utbyttes denna hans syssla mot qvæsturen vid Upsala universitet. Det för en och hvar välbekanta förhållande, som Arrhenius härmed åsyftar, var det sorgliga läge, i hvilket akademiens drätsel genom räntmästaren Chruzelius' slarf och försnillningar råkat, och till hvars upprättande det kräfdes en man med okuflig energi och omutlig rättskänsla. Vid den räfst, som Oxenstierna i juni 1653 höll i konsistoriet, föreslog han också Verelius till akademiens räntmästare, och den 30 juli utfärdades för honom den kungliga fullmakten.

Under de år, som nu närmast följde, synes Verelius hafva varit helt och hållet upptagen af de många göromål, som i denna nya befattning mötte honom. Forskningsarbetet måste skjutas åt sidan, och han kunde själf

förklara, då akademien 1657 erbjöd honom den ledigblifna professuren i historia, att han ej ansåg sig vuxen de kraf, som denna plats ställde på sin innehafvare. Och han undanbad sig densamma[1].

Men den väckelse inom historieforskningen vid akademien, som den nyinförda isländska litteraturen framkallat, manade Verelius ånyo in i vetenskaplig verksamhet. Han läste och sökte tyda de gamla sagorna, och han började att med allvar gripa sig an de antikvariska studierna. När därför Magnus Gabriel De la Gardie, sedan han blifvit universitetets kansler, sökte att här få till stånd ett ordnadt studium i nordiska antikviteter, så blef Verelius den, åt hvilken han anförtrodde ledningen, och en professur blef för honom inrättad.

Den 30 maj 1662 utfärdades ett kungligt bref, i hvilket det heter, att alldenstund man funnit nödigt att vid akademien i Upsala »någon måtte förordnas, som skulle låta sigh wara angelägit, att både sielf förskaffa sigh effter giörligheeten all godh och pertinent kundskap och förfarenheet uthi fädernesslandsens antiquiteter, så wäl som och att beträda professionen af een Antiquario dersammestädes, och deruthi den Studerande Vngdomen informera», ty har man funnit för godt att tillbetro och förordna »Olaum Verelium att brede widh sitt Räntemästare Embeete wara tillijka Professor Antiquitatum Patriæ». Och »J synnerheet skall han weta sin Embeetes plicht deruthi beståå, att än wijdare och framgeent medh tilbörligh flijth sökia sigh bekandt giöra, uthi Antiqua historia Patriæ, eruera och sammanhempta af gambla skriffter och andra monumenter alt hwadh som pröfwes tiena till någon oplysningh uthi framfarna tijders handlingar och iembwäl bringa sådant effter handen uthi godh ordningh och i pennan fatta, på det att hwadh som

[1] Se hans bref till Filosofiska fakultetens dekanus, aftryckt i *Vereliana*, s. 82 ff.

ännu kan således igenom möijeligh flijth opsökas och bijbehållas, icke måtte blifwa uthur acht låtit, och man således alt framgeent måste swäfwa uthi owissheet, om det som berömligen i fordom tijdher passerat ähr. Han skall och der breede widh låta sigh angelägit wara, att handföra den Studerande Vngdomen och Vnderwijsa honom uthi bemelte Studio Antiquitatis publice et privatim, att dhe som lust hafwa och der till skickade ähre må hafwa tillfälle och lägenheet att förwärfwa sigh deruthinnan all godh och pertinent kundskap»[1].

Såsom professor undervisade nu Verelius i fornspråket och föreläste öfver de gamla lagarna och konungastyrelsen samt i runologi. Han var outtröttligt verksam. Hans arbeten på räntekammaren upptogo större delen af hans dag, men han anhöll i konsistoriet om att få börja sina föreläsningar kl. 8 på morgonen för att sedan hafva dagen ledig för qvæsturen[2].

Få voro dock de studenter, som kommo till hans auditorium; de nya studierna gåfvo ringa utsikt till en lycklig framtida befordran, och det torde väl knappast hafva hjälpt, att Verelius sökte göra sig och sin vetenskap påmind med följande lilla ironiska annons å tabula nigra: »Demandata est mihi provincia Professoris Antiquitatum Patriæ et probe novi professionem meam non esse de pane lucrando; si cui lectione mea uti placuerit, lubens ipsi inserviam, sin vero videro memet in vacuo Auditorio propriis Musis canere cogi, in pelle mea securus quiescere constitui.»

Men hade han också föga tillfälle att handföra och undervisa den studerande ungdomen, så sökte han dock att fylla sitt kall genom att till forskningens tjänst framdraga »gambla skrifter» och »monumenter». Så utkom 1664 hans *Gothrici & Rolfi Westrogothiæ Regum Historia*

[1] Se *Riksregistraturet* för nämda dato.

[2] Se konsistoriets protokoll för den 17 september 1662.

Lingua antiqua Gothica conscripta eller, såsom den varierande svenska titeln lyder, *Göthreks och Rolfs Wesgötha Kongars Historia på Gammal Götska fordom beskrefwen, och Nu med en ny uttolkning utgången.*

Den är märklig denna edition såsom den första i sitt slag. Hvad som förut af fornnorsk-isländsk litteratur från trycket utkommit, var den af Huitfeldt utgifna öfversättningen af Hirdskrá samt Mattis Störssöns utdrag ur Heimskringla och Peder Claussöns danska tolkning af samma verk[1]. Vidare har man att märka de latinska öfversättningarna af Krákumál och Hǫfudlausn, som Worm lät trycka i sin *Literatura Runica*[2], samt den Hálfdanarsaga svarta, som Þórarinn Eiríksson under titeln *Historia de Haldano cognomento Nigro* publicerade i Köpenhamn 1658. Men någon verklig edition hade icke sett dagen före Verelius' *Göthreks och Rolfs historia.*

Det var från Curios officin, som denna utgick. Formatet är liten oktav, och bladen äro uppdelade i tvänne spalter, af hvilka den venstra innehåller den isländska texten, den högra jämnlöpande svensk öfversättning. Härtill har Verelius fogat en samling af lärda anmärkningar, språkliga och historiska förklaringar till dunkla ställen i texten, och Schefferus bidragit med några »Notæ politicæ», historiskt-filosofiska utredningar, hufvudsakligen grundade på jämförelse med klassicitetens författare, hvarpå följer ett register, Staf-Rad eller A. B. C. Lengd På the märkeligaste orden i Götrekz och Rolfs Saga. Det hela föregås af en dedikation till den unge konungen och en lyckönskan på latinska distica till utgifvaren af vännen och ämbetsbrodern, professor Loccenius, och som bilaga har förläggaren vidfogat ett prospekt på ett stort, under utarbetning varande verk, som skulle komma att omfatta

[1] Jfr här ofvan sid. 63 ff.

[2] Jfr här ofvan sid. 74 och 76.

alla de af Johannes och Laurentius Bureus utförda runafteckningarna, men af hvilket dock sedermera ingenting blef från trycket utgifvet[1].

Så ter sig normalexemplaret af arbetet, men bredvid detta gifvas också ett par varianter, beroende på några ändringar, som gjorts vid själfva tryckningen. Utom det att titelbladet förekommer i tvänne varierande former, en latinsk och en svensk, såsom redan är nämdt, så finnes det också några exemplar, i hvilka anmärkningarna, de s. k. »Notæ», blifvit uteslutna, och några, i hvilka de förekomma i en alldeles ny upplaga. Klemming har velat förklara dessa förhållanden så[2], att den sammandragna upplagan varit »ämnad att säljas för billigare pris åt mindre lärdt folk», och han anser, att den svenska titeln uteslutande tillhör denna, hvadan den sålunda helt igenom skulle hafva haft en viss »populär» utstyrsel. Men så hade denna upplaga icke låtit sälja sig, och man hade då låtit omtrycka anmärkningarna för att kunna komplettera de kvarliggande exemplaren.

Huru naturligt detta antagande än kan synas vara, så lär det ändock icke vid en närmare undersökning kunna accepteras. Det gifves nämligen också normalexemplar med svenskt titelblad, och det visar sig, att den »kompletterade» upplagan icke är någon komplettering af den »förkortade». Ty i den sistnämda har man för att få »stafraden» att riktigt ansluta sig till texten måst vidtaga nödiga förändringar i arksigneringen, hvilka förändringar man emellertid icke påträffar i de »kompletterade» exemplaren, åtminstone alla dem jag haft tillfälle att granska, lika litet som man hos dem möter den svenska titeln, såsom man ju också under ett sådant antagande skulle kunna vänta.

---

[1] Jfr Klemming, *Ur en antecknares samlingar,* Upsala 1880—82, s. 228 f.

[2] Jfr *Ur en antecknares samlingar*, Upsala 1880—82, s. 209 ff.

Det synes mig alltså, att man får förklara hela denna trassliga fråga så, att antingen på grund af förbiseende vid tryckningen ett mindre antal exemplar blifvit upplagdt af anmärkningarna än af text och stafrad, eller också att en del af dem blifvit genom någon olycka fördärfvad. Man hade därvid kommit att tänka på att ge ut text och stafrad utan anmärkningar och efter att sålunda hafva ändrat signaturen på de ark, som följde efter dessa senare, hade man också fortsatt tryckningen i denna form. Men man hade emellertid icke tagit mer än några få exemplar, då man beslöt sig för att hellre komplettera anmärkningarna genom att utgifva dessa i en ny upplaga.

För öfrigt kan det anmärkas, att arbetet innehåller ett litet kopparstick, insatt i anmärkningarna efter s. 42 och framställande scenen ur Gylfaginning med trimurtien Hár, Jafnhár och Þriði, framför hvilka Gangleri står med sina frågor och spörjer. Det är en reproduktion af originalteckningen å bl. 26 v. i Upsala-eddan, och det kan tilläggas, att den är ytterst sällsynt. I alla de exemplar från såväl offentliga som enskilda boksamlingar här i Stockholm och Upsala, hvilka jag haft tillfälle att genomgå, har jag icke återfunnit den i mer än trenne, samtliga nu förvarade å Kongl. biblioteket.

Efter denna granskning af arbetets utsidor vända vi oss nu till dess innehåll. Det är, såsom det å titelbladet heter, en öfversättning från »gammal götska», eller »lingua antiqua Gothica» enligt den latinska versionen, i hvilken utgifvaren också gjort det tillägget: »e. M. s. vetustissimo».

Hvad menade man på denna tid med uttrycket »gammal götska»?

Enklast skulle man kunna öfversätta detta med »fornnordiska» och då därmed förstå ett språk, som inbyggarne i hela Norden, sagans gamla Gotaland, under forntiden och större delen af medeltiden ansågos hafva ge-

mensamt talat. I sin *Inledning Til de Yfwerborna Göters Gamla Häfder*, Stockholmiæ 1738, förklarar också Biörner att »Gotaland eller Jotaland är det äldsta namn, hwarmed hela wår Nordiska halfö, besynnerliga Swea och Gjöta länder, förr den senare Odens ankomst warit kallat, hwilket ses af Ugg eller Ogg in miklas runesten». Vårt fornspråk bör därför med rätta kallas gotiskt eller götiskt. Hos oss har det visserligen under tidernas lopp genomgått åtskilliga förändringar, men det fins en afskild trakt af norden, hvarest det i sitt ursprungliga skick blifvit bevaradt, och där äfven resterna af våra litterära verk funnit en fristad. Det är Island. Ty »til at i synnerhet bewisa Jsländska samt Gjötiska språkens likhet, tjenar det, at mann både wet, at Jsländarna nästan alsintet haft at gjöra med utländskt folk, såsom och mann i deras Sagor läser, at en stor hop Swenskar och Gjöter hafwa jämte Norrbaggarna, i första tiderna flyttat till Jsland, intagit widlöftiga landsdelar, och blifwit därsammastädes herliga Ättfäder». Och dessa till Island utflyttade »hafwa ej självfwa först författat, utan haft med sig många Sagor från berörde riken, där de ochså allraförst blifwit upteknade».

Samma tanke har också Peringskiöld nedskrifvit i företalet till sin Heimskringla, där han, efter att först hafva talat om Islands bebyggande af svenskar och norrmän, kommer med det sluttillägget: »Och således hafwa thesse til Jsland utflytte Swenska och Norske hädan med sig utfört både wårt gamla Språk och Sagor, them the begge til thenne dag hafwa hos sig behålldne, uti samma uthtal och måhlföre, som the finnas på wåre gamla stenar och inländska handskrefne Sagor, fordom uptecknade». På dessa grunder betraktades alltså isländskan af tidens forskare och språkmän såsom vårt renaste och bästa fornspråk, såsom den »gambla götiskan» par préférence.

Det original, som Verelius följt vid sin edition, är den af Rugman vid hans första ankomst hit till Sverige medförda, nu i Kongl. bibliotekets isländska handskriftsamling bevarade papp. 8:o nr 11. Det är en tämligen vårdslös afskrift från omkring midten af 1600-talet med de ortografiska och språkliga moderniseringar, som man i allmänhet möter i afskrifterna från denna tid. »Manuscriptus vetustissimus» kan man således icke från någon annan synpunkt än innehållets med rätta benämna det. Denna handskrift var den enda uppteckning af sagan, som stod Verelius till buds, och den lakun, som förekommer i densamma efter dess 55:te blad, har han icke kunnat utfylla, utan återfinnes den också i hans edition å sid. 263.

Vid utförandet af detta sitt arbete hade Verelius, såsom man kan förstå, haft islänningen Jónas Rugman till hjälp. Å titelbladet eller i företalet har han visserligen icke blifvit hugnad med något erkännande, men man kan väl knappast vänta detta, då hela hans andel i arbetet synes hafva inskränkt sig till afskrifning af originalet och läsning af korrekturet.

Redan Hadorph upplyser i det ofvan, sid. 82 f., anförda memorialet, att Rugman biträdt Verelius vid dessa hans editionsarbeten. Å första bladet af originalhandskriften till Göthreks och Rolfs saga, papp. 8:o nr 11 å Kongl. biblioteket, har också Rugman med egen hand antecknat: »þan 27 Februarij tok eg til ad vt leggia þa bok och endadi hana þan 6 Martij Anno 1662». Denna hans afskrift, efter hvilken texten sedermera blef utgifven, finnes nu bevarad i den redan ofvan, sid. 87, omnämda Skoklosterhandskriften nr 11 fol., i hvilken man för öfrigt påträffar hans afskrift af Hervararsagan och Herrauðssaga ok Bósa, båda utförda efter hans andra, år 1658 medhafda handskrift, cod. Ups. R: 715, samt dessutom Verelius' egen-

händiga afskrift af Oddr Munks Óláfssaga Tryggvasonar, tagen efter fragmentet i cod. Ups. DG: 4—7, I[1].

Men om sålunda Rugman utskrifvit och måhända äfven redigerat själfva texten, så har dock Verelius ägnat hans arbete sin noggranna tillsyn och slutliga granskning, såsom det framgår af hans egenhändiga korrigeringar i Rugmans manuskript, och Verelius ensam tillkommer utan tvifvel hedern af den utmärkta öfversättningen. Ty man må icke inbilla sig, att det var Rugman, som egentligen utförde arbetet, och att Verelius endast hade att å titelbladet sätta in sitt namn som skylt för det hela. Han hade med allvar och energi arbetat sig in i sitt kall som professor patriæ antiqvitatum, och han hade ej gått till detta sitt editionsarbete utan att vara väl förberedd. De lärda notæ han vidfogat sitt verk, visa, att han grundligt genomstuderat alla de fornnorsk-isländska handskrifter, han hade till sitt förfogande, och att han tillägnat sig alla de hjälpkällor, som stodo honom till buds. Ja, man måste i sanning häpna, när man öfverskådar hela det vidlyftiga och lärda material, med hvilket han rör sig.

Såsom totalomdöme om denna edition gäller därför, att det är ett för sin tid godt verk, på samma gång som

---

[1] Beträffande handskriftens historia och de omständigheter, under hvilka den kommit att hamna i samlingarna på Skokloster, är förhållandet följande. Den hade med flera andra Verelius' handskrifter gått öfver till Olof Rudbeck och från denne till sonen Olof Rudbeck d. y., å hvars bokauktion i februari 1741 den såldes som nr 40 fol. enligt den tryckta katalogen (jfr här nedan bil. 6.). Dess ägare blef då professor Ihre, och af honom skänktes den jämte åtskilliga andra handskrifter, som han vid detta tillfälle kommit öfver, i december 1743 till Carl Gustaf Bielke, grefve till Salsta; detta enligt den senares egenhändiga anteckning å en lapp, insatt vid handskriftens första perm. C. G. Bjelkes dotterdotter Eva Katarina Sack blef gift med Erik Brahe till Skokloster, och då Salsta därvid gick öfver i dennes och hans ätts ägo, kommo de litterära samlingarna härstädes att införlifvas med biblioteket på Skokloster.

det alltid skall vara ett uttryck af den omsorg, noggrannhet och duglighet, som i så hög grad utmärkte Verelius i allt hans arbete.

Hans närmast i tiden följande edition är *Itt Stycke Af Konvng Olaf Tryggjasons Saga, hwilken Oddur Munck På Gammal Götska Beskrifwit hafwer Af itt Gammalt Pergamentz Manuscripto Aftryckt*, Vpsala 1665.

Om denna är icke mycket att säga. Det är fragmentet i cod. Ups. DG: 4—7, I, som han här gifvit ut. Det hela omfattar icke mer än ett enda litet oktav-ark, i hvilket också blifvit inrymd en reproduktion af den i handskriften förekommande teckningen af konung Olaf[1] samt dessutom några »Notæ» och ett litet företal, i hvilket utgifvaren ber den gunstige läsaren att icke förakta »thesse små afleuor». Och hvad beträffar arbetets värde som edition, så kan man säga, att texten blifvit med mycken omsorg och noggrannhet återgifven, om också ett och annat skulle kunna anmärkas, såsom att ingen skillnad blifvit gjord mellan *d* och ð, att handskriftens v-u-skrifning icke i allo blifvit följd, eller att ett och annat mindre fel blifvit begånget, vanligen dock på grund af förbiseende vid läsningen af korrekturet.

Följande år 1666 utkom *Herrauds och Bosa Saga Med en ny vttolkning iämpte Gambla Götskan Hoc est Herravdi et Bosæ Historia.*

Äfven om den kan jag fatta mig kort. Den är till hela sin form och utstyrsel öfverensstämmande med Göthreks- och Rolfssagan: text och jämnlöpande svensk öfversättning samt anmärkningar på latin. Som bihang följer en af Verelius upprättad alfabetisk förteckning öfver de nomina propria, såväl kvinliga som manliga, hvilka förekomma på våra runstenar, samt en lista på de »Runaristaras eller Runastenhuggaras Nampn», som »finnas i

[1] Se Gödel, *Katalog,* Upsala 1892, s. 2.

Run-ormarna». Arbetet är dedeceradt till Magnus Gabriel De la Gardie.

För öfrigt må det också anmärkas, att äfven för denna edition trycktes ett särskildt, helt igenom svenskt titelblad, men någon »förkortad» upplaga, d. v. s. exemplar med för detta titelblad utslagna notæ, analogt med Klemmings antagande beträffande Göthreks och Rolfs saga, finnes icke. Det original slutligen, som vid utgifningen blifvit följdt, är den Rugmanska handskriften cod. Ups. R: 715, II.

Man kan nu fråga, hvarför Verelius just valde dessa sagor till utgifning, då likväl bättre produkter af den isländska litteraturen, såväl med afseende på uppteckning som innehåll, funnos att tillgå. Jag tänker härvid särskildt på Olafssagan och Eddan, hvilka båda borde hafva påkallat hans särskilda uppmärksamhet. Man har också klandrat hans val och sagt, att en sådan publikation som Göthreks och Rolfs saga väl knappast medförde någon vinst för fornforskningen; »snarare bidrog den omständigheten, att en dylik, sen fantasiprodukt betraktades såsom ett historiskt monument, till att ytterligare förvirra begreppen.»[1]

Vid en undersökning af Verelius' editionsverksamhet visar det sig emellertid, att han arbetat såväl med de ofvannämda, Olafssagan och Eddan, som flera andra af den isländska litteraturens bästa alster, exempelvis Gretla och Hervararsagan, hvilken senare också 1672 utkom. Men att han först och främst tog sig för att utgifva de i litterärt och delvis äfven i historiskt afseende mindre betydande verken, berodde helt enkelt derpå, att dessa befunnos vara de för svenska förhållanden mest intressanta.

Göthreks och Rolfs saga uppger nämligen, att de båda konungarna, omkring hvilka händelserna i densamma

[1] Schück och Warburg, *Illustrerad svensk litteraturhistoria* 1, Stockholm 1895, 96, s. 266.

röra sig, hade härskat, den förre i Vestergötland, den senare i Svealand. Så är också förhållandet med Herrauds- och Bosesagans hjältar, och fragmentet slutligen ur Óláfssaga Tryggvasonar behandlar det bekanta slaget vid Svolder, äfven detta sålunda ett blad ur Sveriges historia. Men om det också sedan visar sig, att de båda förstnämda sagorna ej kunna tillerkännas något historiskt värde, att de näppeligen kunna stödjas med eller anses vara byggda på verklig tradition, så lär man väl knappast därför kunna vända sitt klander mot Verelius som editor, ty det var kritikerns och forskarens sak att pröfva halten och värdet af det framdragna.

Det skulle vara intressant att här påvisa, hvilken betydelse dessa editioner haft för tidens litterära och historiska forskning i såväl ondt som godt, men jag skall härmed låta anstå, tills jag hunnit redogöra för hela tidehvarfvets öfversättningsverksamhet. En sådan redogörelse kan emellertid ej här omedelbart följa, ty den bör med hänsyn till de former och förhållanden, i hvilka hela den antikvariska verksamheten just vid denna tid inordnas, föregås af Antikvitetskollegiets historia.

Bilagor.

Bilaga 1.

»Catalogus Historiarum et monumentorum e penu Antiqvitatis Jslandicæ depromptus» eller förteckning öfver de fornnorsk-isländska handskrifter, som Verelius hade i sin vård.

Efter originalet i cod. Ups. R: 697, VI. Jfr ofvan sid. 102 f. och 125 f.

A.

Adonius saga.
Agalandus þattur.
Alafleks saga.
Alfs recka þattur.
Andra saga.
Ans saga.
Arnors saga, Jarla skalds.
Artus Kongs saga.
Asmundar oc Tryggva saga.
Aulkofra þattur.
Aulvers saga.
Aunundar saga trefots.
Aurvar Odds saga.

B.

Banda manna saga.
Bardar saga a Snæfels aasi.
Bevis saga. — — — — — — — — x
Biarnar saga, Hijtdæla kappa.
Birka saga (af Birkbeinum).

Blomstur valla saga.
Bodvars saga Biarka.
Bosa saga.
Bua saga Kialnesings.
Bærings saga ens fagra.

C.

Clarus saga Keijsara sonar.
Christenn Rettur hin gamle Eylefs Erchibiscups.

D.

Dinus saga ens dramblata.
Drauma Jons saga.
Drauplaugar saga oc hennar sona.
Dromundar saga.

E.

Eigla (sagan af Eigle Skalla Grims syne).
Eigils Einhendta saga.
Elinnar saga þolinn modu.
Elis saga. — — — — — — — — — — — ⊖
Eireks saga. — — — — — — — — — — x
Eyrbyggia.
Eyreks saga ens vidforla. i grænlans annal.

F.

Ferakuts þattur.
Fertrams saga oc Plato.
Fimboga[!] saga ens ramma.
Floamanna saga.
Flateyar annal.
Floris saga oc Blankinflor.
Floris saga oc sona hans.
Floris saga oc leo.
Flovetz saga Frakka kongs. — — — x.

Fortunatus saga.
Friþiofs saga ens frækna.
Frostaþings log.

G.

Gaungu-Hrolfs saga.
Geijplu þattur.
Geijralds saga.
Gests saga Bardarsonar.
Giafa Refs saga. — — — j gautrekz saga.
Gibbons saga.
Gisla saga sur sonar.
Gragas (su gambla logbok).
Gretla (sagan af Grette sterka Asmundar syne).
Grijmhijlldar saga þolinnmodu.
Grijms saga Hallmundar bana. — — — i gretla.
Grijms saga Skagfirdings sem drap Skeliung.
Grijmolfs saga oc Grepps.
Groenlands annal.
Gudmundar Biscups saga.
Gulaþings log.
Gunnars saga a hlijdarenda.
Gunnars saga Kieldugnups fifls.
Gunnars saga þidranda bana.
Gunnars saga Ormstunga[1].

H.

Hakonar bok.
Hauks bok.
Halfdanar saga Bronu fostra.
Halfdanar saga Eysteins sonar.
Harallds saga Hringsbana.
Havards saga ens halta.
Hectors saga oc kappa hans.

[1] Tydligen en felskrifning för *Gunnlaugs saga ormstungu.*

Heidar viga saga.
Hemings þattur.
Hervarar saga.
Hialmþers saga oc Olvers.
Hiedins saga oc Hogna.
Hogne saga oc Helga.
Holmveria saga.
Hrafnkiels saga goda.
Hreggvids þattur.
Hreidmars þattur ens heimska.
Hriggiar sticke.
Hrings saga oc Tryggva.
Hroa saga ens heimska er kalladur var slijsa hroe.
Hrolfs saga Gautreks sonar.
Hrolfs saga Kraka.
Hrolfs saga Skuggafifls.
Hromundar saga Grips sonar.
Hungur vaka.
Hoensna þoris þattur.

J.

Jarla saga.
Jarl Manns saga.
Jlluga saga Grijdar fostra.
Jons biscups Arasonar æfelok.
Jokuls saga Bua sonar.
Jslendinga saga stora i 10. partum.

K.

Karla Magnusar saga.
Ketils saga hængs.
Klerka þattur.
Knytlinga saga.
Kokkur.

Konrads saga Keijsara sonar.
Kormaks saga.
KrokaRefs saga.
K   hans Kiærasta het harpa.
Kruks spaa.

L.

Laes þattur. — — — — — x.
Landnama Jslendinga.
Laxdæla.
Liosvetninga saga.
Lopts ens rika hatta lykil.

M.

Mabil saga hinnar sterku.
1. Mirmans saga. — — — — — — — x.
2. Mals saga.

N.

Niala.
Nikulas saga leikara.
Nitida saga ennar frægu.
Noregs Konga Chronicon stora.

O.

Olafs saga Tryggva sonar } eru i Noregs Konga Chroniku.
Olafs saga ens helga }
Orman saga.
Orms Storolfs sonar saga.
Otvels þattur.

P.

Partalops saga. — — — — — x.
Poles tutoris saga.
Pontus saga.

Q.

Quintalins saga oc Samsons fagra.

R.

Ragnars saga lodbrokar oc sona hans.
Rauds þattur.
Raugvallds þattur.
Reinallds saga.
Riemunds saga. — — — — x.
Rollantz þattur.
Rutz þattur.

S.

Saulus saga oc Nicanors.
Sedras þattur.
Sigmundar þattur Brestis sonar.
Sigvards saga Skallds.
Sigurdar saga Fofnisbana.
Sigurdar saga Fots.
Sigurdar saga ens þogla.
Sigurdars saga ens frækna.
Sigurdars saga Sigurdars sonar.
Sio visu meistara saga.
Skalld Helga saga.
Skalldrefs saga.
Skeggia saga.
Skijkkiu þattur.
Sturlaugs saga ens starfsama.
Svartdæla[1].
Sörle saga ens sterka.

T.

Troiu manna saga. — — — — x.

---

[1] Tydligen en felskrifning för *Svarfdæla*.

Þ.

þialar Jons saga.
þidriks saga af Bern.
þordar saga Hredu.
þordar saga giellis.
þorers saga haleggs.
þorgeirs saga Orrabeins fostra.
þorgeirs saga Stickar hofda.
þorhalle spa.
þorkels saga Kroblu.
þorlaks saga biscups ens helga.
þormodar Kolbruna Skallds þattur.
þorskfijrdinga saga.
þorsteins saga Boeiar mans.
Þorsteins þattur Austfijrdings.
þorsteins saga geyrnefiu fostra.
þorsteins saga uxafots.
þorsteins saga Vikings sonar.

U.

Vallnaliots saga.
Valentinus saga.
Vatsdæla.
Vebiarnar saga.
Victor oc Blaus saga.
Viemundar saga Kogurs.
Viglundar saga ens væna.
Vigastyrs saga oc Viga skutu.
Vigulus saga.
Vikings þattur.
Vilhialms saga geyrallds sonar.
Vilhialms saga Laes sonar. — — — — — x.
Vilhialms saga Siods.
Vilmundar saga.
Ulfs saga Uggasonar.
Vijkur lø.

Y.

Yngvars saga.

191.

N.B. De som efteråth noteras med detta signo x finnas i Orms Snorra sons bok. Och de som hafva signum ⊖ finnas i Bretta strengleek.

Bilaga 2.

Förteckningar öfver Jakob Istmen Reenhielms handskrifter.

A.

Den manuskriptförteckning, som Reenhielm på 1670-talet öfverlemnade till Magnus Gabriel De la Gardie.

Efter Johan Hadorph d. y:s afskrift i *Antikvitetskollegiets handlingar*, Vitterhets historie och antikvitets akademien. Jfr ofvan sid. 129 och 160. Vid bestämmandet af innehållet i såväl denna som följande förteckning har jag endast tagit hänsyn till de fornnorsk-isländska handskrifterna.

Desse Manuscripta finnas nu i mitt Wåld, af Migh Reenhielm sammanhämptade, somblige för mångom oläslige.

In Folio.

1. H:r Swens Electi till Skara remonstration att Konungen i Swerige hade tagit Wijken af sin fiende.
2. Danmarks Rijks Råds Swar der oppå.
3. Copia af Wardbergs Recess 1530.
4. Malmö dagtingan emillan Konung Gustaf d. 1. och K. Fredrich.
5. H:r Iohan von Brokenhausens ährende till Konung Fredrich, ifrån K. Gustaf, framstälte i Kiöpenhamn, sielfwa Originalet.
6. Rijksens Råds i Swerige och Danmark afhandling i Londesiö 1528.
7. K. Fredrichs ährender K. Gustaf framstälte igenom Axel Iuhl, A:o 1532.
8. Wardbergs handel.
9. Dito Sammastedes A:o 1503.

10. Dito A:o 1532.
11. Olai Petri Cronica den mindre, et aliæ antiq. Sueogoth.
12. Olai Petri Cronica den större.
13. Thomas Saga.
14. Edda af Reenhielm och Rugman reviderad och collationerad.
15. Grettla af Reenhielm reenskrifwen, verterad och medh Notis förbättrat.
16. Torstens Saga medh Reenhielms Notis.
17. Reenhielms Notæ öfwer Tryggwassons Saga, sampt version medh något mehra uthi åthskillige wärk.

Acta publica Upsal: Academiæ angående.

In Quarto.

18. Olof Tryggwassons Saga } M. Ionæ Rugmans.
19. Norriges Hirdskrå }
20. S:te Karins Saga, Mss. vetus.
[21—]45. Jsländinga Saga, hwaruthinnan äre 25. åthskillige.
46. Acta publica angående Prästerskapet.
47. Sweriges gamble Mynt, åthskillige Konungars, af Martino Ascanio Regni Antiquario colligerade, och

---

13. Den af Rugman från hans färd till Köpenhamn 1665 hemförda Thomassaga erkibiskups. Jfr ofvan sid. 34 och 121.
14. Cod. Ups. R: 683, I.
15. Cod. Ups. R: 689.
16. Reenhielms manuskript till hans edition af Þorsteinssaga Víkingssonar, Upsala 1680; nu förkommet.
17. Reenhielms manuskript till hans edition af Óláfssaga Tryggvasonar, Upsala 1691; nu förkommet.
18. Hemförd af Rugman från hans färd till Köpenhamn 1665. Förvaras nu i Lunds universitetsbibliotek.
19. Afskrift af Rugman efter den i Lunds universitetsbibliotek förvarade »Crononcs Norska Laghbok», Hist. Litt. 12 fol. Äfven afskriften återfinnes här.
20. Förkommen.
45. Papp. 4:o nr 8 å Kongl. biblioteket.

sedan af Secreteraren Iohanne Hadorphio deruthaf afrijtade.

48. En Constabels Book Mss. Authoris.

In Octavo.

49. Vthi arte Lullistica en gammal Author.
50. Herwarar Saga. Mss. veıus.
51. Nockur Erendi om Lioda Lyckli Lopts Guttormsoner.
52. Wjna Wijser.
53. Vlfs Vggassons Saga. Mss. vetus.
54. Herrauds och Bose Saga. Mss. vetus.
55. Torstinus Saga. Mss. vetus.
56. Carl Magnus Saga.
57. Borgmästare äfwentyr.
58. Einzetu rimmar.
59. Observationes af Renhielm öfwer Hist. Olai S:ti.

Desse medh flere jagh ändå hafwer, är jagh skyldig att lefwerera till Kl. Archivet.

Jacob I. Reenhielm.

Ofwanstående Register på 59. Manuscripter hafwer hans högGrefl. Excellences högwälb:ne och nu mehra Sal. Kongl. Drotzens Gr: Magni Gabriel DeLaGardies Cancellist Sal. Peter Runberg medh sin hand i dess Lijfstijdh skrifwit, som effter begiäran här medh attesterar. Stockholm d. 2 Martij 1692.

Jonas Lorin.
(L. S.)

Cum originali concordari vidimus.

Niels Enander. (L. S.) *E. O. Salin.* (L. S.)

50—54. Cod. Ups. R: 715.
55, 57—58. Cod. Ups. R: 716.
56. Förkommen.

B.

Utdrag ur den manuskriptförteckning, som Reenhielm 1687 öfverlemnade till Bengt Oxenstierna.

Efter originalet i *Antikvitetskollegiets handlingar*, Vitterhets historie och antikvitets akademien, jämfördt med en Reenhielms egenhändiga duplett af detsamma, hvilken nu förvaras i *Handlingar rörande Antikvitetskollegiet och Antikvitetsarkivet*, Kongl. biblioteket. Jfr ofvan sid. 160 f.

Jacobi Reenhielms Manuscripta.
In Folio.

— — — — — — — — — — — — — — — —

4. Grettla 2 exemplar. Mss. ett Verelij, ett Reenhielms; ded ena mädh version och Notis.
6. Hiodzgrein } Mss. Jonæ Rugmans.
7. Voluspaa etc. }
8. Kongl. Furstars, Fröknars bref. Några Originaler.
10. Olofs Tryggvasons saga 2 exemplar. Mss. ett Rugmans ett Reenhielms; ded ena cum Notis och Version.
11. Jslands Lagen. Mss. Rugmans.
12. Ulfila Mss. Verelij.
14. Collectanea Antiquitat. Lit. C. Mss.
15. Collectanea Antiquitat. Lit. D. Mss.
16. Lars Bures förstond på runstenar. Lit. P. Mss.
17. Olai Verelij hist. Sueo Goth. Mss. Auctoris. reviderad.
18. Michael Baudier om Turchischa religionen på Swenska. Mss.
19. Norska lagen } Mss. antiquiss.
20. Hirdskraa }

---

4. Cod. Ups. R: 688 och R: 689; den sistnämda äfven upptagen på Reenhielms föregående förteckning.

6. Cod. Ups. R: 683, V.

7. Cod. Ups. R: 681, I.

10. Rugmans ex. = papp. fol. nr 13 å Kongl. biblioteket. Reenhielms ex., hvilket redan finnes omnämdt å manuskriptlistan från 1670-talet, utgjorde manuskriptet till hans sedermera 1691 tryckta edition af sagan. Det är nu förkommet. En renskrift af själfva öfversättningen finnes i Cod. Ups. R: 701.

19—20. Den s. k. »Cronones Norska Laghbok», Hist. Litt. 12 fol. å

[21.] Biorn Jonssons af Skardzá urskyrning.
[22.] Ritus Nuptiales Island.

In Quarto.

— — — — — — — — — — — — — — — —

20. Collectanea Antiquitat. Litt CC. Mss.
21. Förlijkningar föreningar försäkringar.
22. En lijten Swensk Chronica.
23. Recesser, gammalt mynt, Runstenar etc. Mss.
24. Calendarium Runic. Ligno insculpt.
25. Fridþiofs saga mädh version och Notis.
26. Sturlaug Starfwesammas saga.

In Octavo.

— — — — — — — — — — — — — — — —

6. Gautreks saga. Mss. antiq.

In duodecimo.

Några andeliga böner på gammal Swenska och pergament.

Lunds universitetsbibliotek. Se *Norges gamle love* 4, 698 ff. samt här ofvan sid. 26 ff. och 141.

[21.] Cod. Ups. R: 681, II.

25. Papp. 4:o nr 52 å Kongl. biblioteket (ej Cod. Ups. R: 704, hvilken är en senare, för tryckning afsedd renskrift af denna).

6. Papp. 8:o nr 11 å Kongl. biblioteket.

Bilaga 3.

Handskrifter i Olof Verelius' sterbhus, hvilka vid arfsutredningen den 17 april 1682 fördelades mellan styfsonen Jakob Istmen Reenhielm och den aflidnes öfriga släktingar.

Efter det vid arfsutredningen förda protokollet, hvilket i original förvarns i Cod. B: 130 å Linköpings stiftsbibliotek.

Reenhielm.

Jslandz lagen copieradh af Sal. Rugman[1].
Een quantitet af Runestenar.
Ett volumen af åthskillige bref.
Runestenars titlar som Laur: Buræus läset galet.
Constitutiones Academicæ.
Historia Sueogothica af Sal. H. Profess:n Verelio sammanskrefwen.
Gretla copieradh[2].
Oloff Tryggwasons saga[3].
Wästgiöta lagen.
Kong Erichz Historia med åthskillige Stadgar uthi.
Rättegångz Saker.

[1] Upptagen å Reenhielms manuskriptförteckning af år 1687 som nr 11 fol.

[2] Cod. Ups. R: 688. Upptagen å Reenhielms manuskriptförteckning af år 1687 som nr 4 fol. (Verelius' exemplar).

[3] Papp. fol. nr 13 å Kongl. biblioteket. Upptagen å Reenhielms manuskriptförteckning af år 1687 som nr 10 fol. (Rugmans exemplar).

Jsländinga Saga in quarto[1].
Ett volumen af fredzfördrag trychte in quarto.
Leonis II. Epistolæ trychte in quarto.
Apologia Bellarmini trycht in quarto.
Historia Turcica angl.
Runastenar in 8:vo.
Swediske grillen trycht.
Tractat von Bienen.
Gref Magni Donation till Upsala Bibliotek.

Slächten.

Ulphila skrefwen med Sal. Prof:ns egen handh.
Frostatingzlagen copierad af Sal. Rugman[2].
Ett volumen af åthskillige bref.
Notæ in Epistol. Defensoriam M. S.
Voluspa etc. copieradh[3].
Swenskt Dictionarium.
Orationes Verelii.
Arnoldi Messenii Historia.
Tractatus varii uti ett volumine.
Guladings och Fröstatingz lagerne tillijka med Hirdskrå[4].
Ett volumen af trychte Placater.
Samptal emällan Valencius och Ernestus trycht.
Janua Lingu: anglice.

[1] Papp. 4:o nr 8. Upptagen redan å Reenhielms förteckning från 1670-talet. Den egentlige ägaren af handskriften blef han dock först vid arfsutredningen efter Verelius. Jfr här ofvan sid. 157 f.

[2] Finnes nu i Kongl. biblioteket. Dit har den inkommit under förra hälften af 1700-talet, ty i katalogen från 1734 är den upptagen som nr 8 fol., hvilket signum den också bär å första permen.

[3] Cod. Ups. R: 681, I. Upptagen å Reenhielms manuskriptförteckning af år 1687 som nr 7 fol.

[4] Hist. Litt. 12 fol. å Lunds universitetsbibliotek. Upptagen å Reenhielms manuskriptförteckning af år 1687 som nr 19—20 fol. I protokollet har Reenhielm antecknat: »förbytt medh Svetonio den P: Rym: behåller». Jfr ofvan sid. 31.

Tractater under den titel af skeppare ordning och annat trychte.
Hierarchia et epistolæ Verelii[1].
Ordningen om tull och accijs.
Jter Cosmopolitanum medh flere små Tractater[2].
Annotationes in Hist. Gothrici skrifwen in Folio.

---

[1] I marginalen har Reenhielm anmärkt: »Olaus Rudbeck länt».
[2] I marginalen har Reenhielm anmärkt: »förbytt mot Postillan Tilesij».

Bilaga 4.

Rektor Claudius Arrhenius' infordringshandling i de af Kongl. Maj:t, Riksarkivet och Antikvitetskollegiet rörande handskrifter och papper framställda krafven mot professorerna Johannes Loccenius', Olof Verelius' och Magnus Celsius' sterbhus samt professor Olof Rudbeck och preses i Antikvitetskollegiet Johan Axehielm.

Efter originalet i *Collegiorum bref*, Upsala akademiska konsist. arkiv, hvarest den blifvit insatt tillsammans med Kanslikollegiets bref af den 19 maj 1682 till Upsala akademi. Den föredrogs i konsistoriet den 8 febr. 1682; nederst å första sidan är antecknadt: »Jnsinuerad d. 8 Febr. 1682 i Consist. Majori». Jfr för öfrigt konsistoriets protokoll för denna dag samt här ofvan sid. 130 f.

Effter Rijks Drotzens HögGrefl. Excell:ces senaste befallningh på Wenegarn till Rectorem och ther tå warandes Deputatos Consistorii, så och effter Secreterarens Hadorphii och Kongl. Archivi Registratorens Mon:r Wennesii hijtskickade bref och Specificationer, böre efftersкrefne gode Herrar och Män, sampt deras Sterbhus, som af them döde äro, giöra reedo och räckenskap för undfångit kronones papper och böcker, som här nedan före fins uptecknadt.

Vtur Sahl. Doctoris Loccenii Sterbhuus lefreras alla Collegio Antiqvitatum tillhörige bref och Acter, för den tijden som Sahl. Herr Doctoren Collegii Præses war.

Collegii Præses Herr Axehiälm, haf:r till Wilchina Sagos tryckjande bekommit 60 rijs papper, hwilcke Kongl.

Maij:t och kronan fodrar tillbakas, emedan wärcket är otryckt blifwit, och ex publico 120 D. Sm:t Amanuensis till Sagans reenskrifwande bekommit, ty skall och versionens reenskrefne exemplar sampt gambla MS:tet[1] Rectori och Consistorio tillställas. Item haf:r Herr Præses lånt sin Sahl. Swärfaders Herr Buræi Sumel, och en Rhezelii Runesteens book in 8:vo, hwilcke tillijka införskaffas. Item hwadh Bref och Acter finnas Collegio tillhörige, att alt må till richtigt Registratur kunna bringas.

Sahl. Herr Verelius haf:r bekommit 180 Rijs papper, der af 60 rijs äro tilldeelte dess Hervorar Sagu, af hwilckens tryckte exemplar så månge äskas till kronan, som göra fyllest för b:de 60 Rijs, dhe öfrige behållas till Sterbhuset, effter autor sielf en godh deel af Exemplaren försåldt. Dhe öfrige 120 rijs gör Sterbhuset reedo före, eller lefrerar till kronan igen, eller, effter undfångne ordres, till Consistorium, emedan S. Olofs Sagu, som på them skulle tryckjas, otryckt blifwit. Item haf:r Sahl. H. Verelius till sig anammat en hoop MSS:taIslandica, hwar på H. Renhiälm för någon tijdh sedan lefrerat R. Drotzens HGEx:ce itt register, hwilcka begäre nu att lefreras in publicum, effter dhe sumptu publico äro hijt in förskaffade, som och bewijses af Actis Consistorii. Noch haf:r Herr Verelius åtskillige tijder lånt Kongl. Archivo och Collegio Antiqtatum tillhörige följandes böcker:

S. Olofs Sagu. Original[1].
Edda Antiquissima[2].
Messenii Scondia illustrata X. Tomis.
Islendske Bibelen[3].
En Norsk book på permen från Wermelandh.
Orm Snorresons book[4].

---

[1] Perg. 4:o nr 2 å Kongl. biblioteket.
[2] Jfr här ofvan sid. 133 f.
[3] Det tryckta verket af 1584.
[4] Nu förkommen.

Wilchina Sagu[1].
Gule- och Frostetings Norske lagar[2].
Lexicon Latino-Svecicum på Munckestyl.
Jordebook på K. Gustaf I. arf och egne gårdar, länte uhr Kongl. Archivo d. 29 Maji 1668.
It. 2 gambla jordeböcker i Munckeperma löst inhäfftade, af Sahl. K. Gustaf I. arfwegods.

Herr Olavus Rudbeckius Specificerar huru många Rijs papper han nutit af 120 rijs, som af kronan woro deputerade till S. Olofs Sagas tryckjande, för them lefrerar Herr Prof:n så mänge exemplar af dess Atlantica igen, som kunna swara moot samma papper i wärde igen. Item lefrerar Herr Prof:n följandes böcker till Collegium Antiqtatum igen, nembl.

Westhovium MS:m och Franciscum Irenæum, dem han länt in Januario A:o 1674.

Rhezelii Ölandica en aflång book in 4:o länt d. 1. Maji 1676.

Sahl. Herr Celsius bekommit 40 rijs papper, der på hans Fasti Sveo-Gothici skulle tryckas: hwar af Sterbhuset reedan lefrerat till nu warande Rectoren 9 Rijs. Dhe öfrige lefreras igen till kronan.

Detta är extraherat utur Herr Hadorphii hijtskickade bref och Register här om, som wijsas skall dem som det begära.

Testor Vpsala d. 8. Febr. A:o 1682.

Claudius Arrhenius.
m. pria.
h. t. Rector.

---

[1] Perg. fol. nr 4 å Kongl. biblioteket.

[2] »Cronones Norska Laghbok», Hist. Litt. 12 fol. å Lunds universitetsbibliotek.

Bilaga 5.

Utdrag ur Riksarkivsekreteraren Johan Hadorphs inlaga till Kanslikollegiet i infordringsmålet mot professorerna Johannes Schefferus', Magnus Celsius' och Olof Verelius' sterbhus.

Originalet, efter hvilket detta utdrag är tryckt, inlemnades i maj 1682 till Kanslikollegiet, hvarifrån det i skrifvelse af den 19 i samma månad öfversändes till Upsala akademi. Det förvaras nu bland *Collegiorum bref* i Upsala akademiska konsist. arkiv. Jfr ofvan sid. 138 f.

— — — — — — — — — — — — — — — — —

C.

WälEdle H. Secreteraren Erich Larson Runell wille wid anfordran låta Professoren H. Olaum Verelium uthur Rijkz Archivo till läns bekomma Orm Snorrasons Book, Wilkina Sagu, Norske Lagen och Messenij Scondia illustrata, låtandes eder alla qvittera. Stockholm d. 29 Novembris A:o 1666.

Magnus Gabriel
De La Gardie.
S. R. Cantzler.

D.

Högt:de H. Secretarie Mons: Runell.

J förgår afftons begärade iagh af hans höghGrefl. Excell:s Rijkz Cantzl:n på Räntemäst:ns Verelij wägnar, några Böcker af gambla Cantzliet till läns, hwilka h:s

högGrefl. Excell:s lofwade, allenast befalte migh att tala widh min högt:de herre, att min h:de herre wille dem uthlefwerera och antekna, nembl. 1) Orm Snorresons Book. 2) Willkina Saga. 3) Norske Lagen. 4) Messenij Scondia illustrata. Och emedan iagh i Morgon tänker att resa, skulle iagh tienstwänligen bedia, att iagh finge dem föra med migh. Och förblifwer

D. 24 Octob: 1666.

Min högt:de herres
Tienstwillige Wän
Olaus Rudbeck.

E.

Effter h:s högGrefl. Excell:s R. Cantzlerns Nådige befallning, hafwer WälEdle H. Secret:n Runell tillstält och lefwererat migh vndertechnat: Orm Snorrasons Book, Wilkina Sagu, Norske Lagen och Messenij Scondia illustrata, Tijo volumina medh hans egen hand skrifna, hwilka iagh på H. Profess:ns Verelij wägnar tienstl:n här med qvitterar.

Stockholm d. 18 Decemb: A:o 1666.

A. Loccenius.

F.

Vppå H. Rijkz Cantzl:ns HögGrefl. Excell:s och Nådes order, wille H. Secret:n Runell låta afföllia S:te Olofz Chrönika.

O. Austrel.

Bekom den 5 Martij 1667 vthi hwitt Pergament inbunden, af Buræo afskreefwen efter gamble Boken.

Erich L. Runell.

G.

Den 15 Maij [1668] tog iag och efter R. Cantzl:ns hög-Grefl. Excell:s befallning vthur Kongl: Archivo. S. Olofz Crönika på Norska in Originali.

A. Gerner.

Förestående Manuscripta och Böcker vthlänte effter ordre och qvittentzer lit: C. D. E. F. G. åhre intet blefne tillbaka Lefwereradhe, wittnar vnderteknadh.

Erich L. Runell-
Palmsköld.
m. pria.
(L. S.)

H.

Manuscripta i från Jsland och här hemma sammanhämptade, som af ett vpsatt hoos H:s. Excell:s H. R. Drotzen kan hämptas, doch förmodelig flere inkompne.

In folio

Thomas Saga.
Torstens Saga.

In Qvarto

Olof Tryggwasons Saga } M:r Jonæ Rugmans.
Norriges hirdskrå }
S:te Karins Saga Mss. vetus.
Jsländinga Saga, hwaruthinnan äre 25 åthskillige.

In Octavo

Herwarar Saga Mss. vetus.
Nockur Erendi om Lioda Lyckli Lopts Guttormsoner.
Wijna Wijsur.
Vlfz Vggasons Saga Mss. vetus.

Herraudz och Bose Saga Mss. vetus.
Torstinus Saga Mss. vetus.
Carl Magnus Saga.
Borgmästare äfwentyr.
Einzetu rimnar.

— — — — — — — — — — — — — — — — —

— — — — — — — — — — — — — — — — —

Cum Originali concordare vidi
Erich L. Runell-
Palmsköld.
m. pria.

Effter Kongl: M:tz Instruction för Collegio Antiqvitatum 12 punct och 1680 åhrs Resolution, böre efterfölliande acta inlefwereras till Archivum.

— — — — — — — — — — — — — — — — —

Sahl. Verelij arfwingar böre swara före;
Lit: C. D. E.
1) Orm Snorresons Book.
2) Vilchina Saga.
3) Norske Lagen.
4) Messenii Scondia illustrata 10 volumina.
Lit: F. S. Olofz Crönikas Copia.
Lit: G. Originalet gambla på Norska.
Lit: H. Norske Manuscripterne.

Dess vthan Sahl. Verelius länt af H. Stiernhielm:
En Jslandz Book in folio hörer Chronan till.
Ett Lexicon Lat: Sveticum af Collegij Böcker per Hadorphium.
En Norsk Book på Pergament genom Benedictum Lang lefwererat till Collegium Antiqvitatum.
Runestenar 193. st. i Koppar stuckne, som Hadorphius på sin Revers vttagit hafwer.
Af Archivo skrifpapper 180 Rijs till Herworres och S:te Olofz-Saga efter h:s Excell:s H. R. Drotzens vpsatt.

Johan Hadorphius.

Bilaga 6.

Isländska handskrifter, sålda på auktion efter Olof Rudbeck d. y. den 23 februari 1741.

Utdrag ur *Catalogus Bibliothecæ B. Defuncti Nobil. D:n Olai Rudbeck, Archiatri Et Profess. Med. Upsaliensis, Auctione publicæ vendendæ Upsaliæ A. 1741 die 23 Febr. Loco Horisque Solitis*, Holmiæ.

In Folio.

3. Verelii Lexicon Vol. II. Lik med then Tryckta.
4. Glossarium på Sankt Olofs Saga.
10. Miracula Sancti Olai Regis Norvegiæ.
11. Saga om Prästen Ari Thorgilson vphaf Rikes Nordmanna.

---

3. Enligt uppgift i *Biographiskt lexicon* 20 (1852), s. 176, skulle detta manuskript hafva kommit att stanna i Gefle gymnasiibibliotek. Här torde det emellertid sedan hafva gått förloradt under någon af de eldsvådor, för hvilka läroverkets samlingar efter denna tid varit utsatta.

4. Inköptes af Antikvitetsarkivet. Enligt de ofvan, sid. 164, omnämda, nu i Kongl. biblioteket förvarade anteckningar, som någon af Antikvitetsarkivets tjänstemän nedskrifvit om de vid auktionen försålda handskrifterna, var hela denna volym skrifven »med O. Verelii hand» och bestod »af mer än 4 böcker papp.» Hvart den emellertid sedan tagit vägen, vet jag icke. Den synes icke hafva kommit öfver till Kongl. biblioteket med de samlingar, som vid Antikvitetsarkivets upplösning 1780 öfverlemnades dit, och ej heller återfinnes den nu i Vitterhets historie och antikvitets akademien, så vidt nämligen dess manuskriptkatalog ger vid handen.

11. Cod. Ups. R: 687, I.

15. Lygare Liöd.
17. Tröjomanna Saga. Defect.
18. Hird skrå.
22. Sanct Olofs Saga & Varia Alia.
25. Edda Islandice.
27. Åtskillige Skald-Wisor.
28. Ett stycke af Sanct Olofs Saga med Verelii Version.

---

15. Papp. fol. nr 15 b å Kongl. biblioteket. Inköptes af Antikvitetsarkivet. I »anmärkningarna» heter det om den: »Lygare Liod Syra Gudmundar Erlandsonar, thet är, en dicht om Lögnare förswänskat af Jona Rugman med des företal. Består af 4 arck och warit ärnad at tryckas.»
17. Inköptes af Antikvitetsarkivet. Nu förkommen.
18. Nr 228 fol. i Skoklostersamlingen. Afskrift af Rugman efter Hist. Litt. 12 fol. å Lunds universitetsbibliotek. Jfr här ofvan sid. 87.
22. Nu förkommen. Var helt säkert manuskriptet till Verelius' tillämnade edition af Óláfssaga ins helga. Enligt »anteckningarna» fanns »Werelii namn på pergamentet. 1664. Språket blandat af gl. Göthska och Swänska, ren och läslig styl.» »Varia alia» utgjordes bland annat af »Glossarium af S. Olofs saga» och »Bref till H. Assessor Brenner ifrån Casan wid Wolga och flera.»
25. Papp. fol. 16 a å Kongl. biblioteket. Inköptes af Antikvitetsarkivet. I »anteckningarna» heter det om den: »Är wäl med Verelii egen hand skrifwen, doch ej så fulkoml. som den trykta och de andra som finnas tilförende i Antiq. Archivo. Skaldskaparmal och Liodsgrein, som fölia med i samma band äro af lika beskaffenhet; så at de kunna anses som goda och widlyftiga utdrag af de widlyftigare.»
27. Papp. fol. nr 72 å Kongl. biblioteket. Inköptes af Antikvitetsarkivet. I »anteckningarna» heter det: »Åtskilliga Skaldevisor. Desse äro alla skrefne med Rugmans hand 1. Jsländskan, 2. utradningen och 3. paraphrasis af större delen.»
28. Det 21 eller 26 första kapitlen. I flera af sina bref till Magnus Gabriel de la Gardie omnämner Rudbeck dessa, och af hans utlåtanden synes det, som om Verelius icke hunnit med att fullständigt utarbeta mera än så. Emellertid säger Hadorph om hans edition i *Catalogus Librorum, Qui* — — — *sub*

32. Gretla Sagan.
34. Græulands Annal Thorfins Kalls Effnis, Thordar Sonar.
36. Sanct Olofs Saga.
37. Jonæ Rugmans Notæ in Hawamal.
40. Herwara Saga. It. Göthrichs och Rolfs Saga. It. Fragmentum Hist. Olavii Tryggvassonii.
42. Några Jsländska Wisor.

Imperio — — — Caroli XI. publicati sunt, Stockholm 1690, bl. D: 2 r: »S. Olofs Norske Konungens Historia på gammal Göthiska skrifwen med en nu brukelig Swensk Uttolkning lemnat, i hwilken många Swea och Götha Handlingar finnas: men tå bemelte Book skullo efter höga Wederböranders Befallning lefwereras till Collegium Antiquitatum, har någon omild hand borttagit 26 dhe första Capitlen, på det samma Saga icke skulle blifwa till hans heder tryckt.» Hur det nu än må förhålla sig med den »omilda handen», så var det emellertid Rudbeck, som innehade dem. Från honom hade de sedan gått till sonen, och efter 1741 återfinner man dem i kämneren Erik Ströms bokauktionskatalog, Stockholm 1749, där deras antal dock uppgifves till blott 21. Om fol. nr 6 bland manuskripten heter det här: »Olof Helgas Saga på Jsländska, med Laur. Buræi Swenska öfwersättning, samt Latinsk af Ol. Verelio, utaf de 21 förste Capitler». Den betingade vid auktionen ett pris af 24 dlr. Hvart den då kom, har jag ej lyckats få reda på, och jag vet ej, om den ännu är bevarad.

32. Cod. Ups. R: 688. Upptagen som fol. nr 4 å Reenhielms manuskriptförteckning af år 1687 samt bland handskrifterna i Verelius' sterbhus.

34. Inköptes af Antikvitetsarkivet. Återfinnes nu i Vitterhets historie och antikvitets akademien under titeln »Historiska samlingar ur Verelii förråd.»

36. Cod. Ups. R: 686.?

37. Papp. fol. 73 b å Kongl. biblioteket. Inköptes af Antikvitetsarkivet.

40. Nr 11 fol. i Skoklostersamlingen. Inköptes vid auktionen af Johan Ihre, skänktes af honom till grefve C. G. Bielke till Salsta och gick omsider med dess samlingar till Skokloster. Jfr här ofvan sid. 252, not. 1.

In Qvarto.

1. Egild och Assmunds Saga. Början af Samsons Saga. Frithiofs Hinnen Fraekna. Konunga Sagor. Ättartalar Swerrirs Kongs Fodur, Hakonar Kong. Olafur God thraenda Lagann af Frithiof Fraekna. Sturlögs Saga. Wilhialme siod. Erik Wsidforlas Saga. Afkorttning af Halfdans Östenssonn Saga.
5. Fabula de Utgarda Loco. Fragmentum Antiquitatum Islandicarum.
12. Ynglinga Sagan.
15. Ett gammalt Göthiskt Manuscript på Pergament.
17. En gammal Lagbok.
18. Någre af Joh. Rugmans Werk.
19. Varia Veter. Skaldor. Poemata undiq; Collecta ab Eodem.
20. Saugur Samti [!] Olavs.
22. Sagan om Frithiof Fraekna.
23. Sturlögs Saga defect i början på texten.

---

1. Cod. Ups. R: 704, 709, 711, IV?
5. Cod. Ups. R: 693 och R: 697, V, VI. Jfr här ofvan sid. 101 ff.
12. Papp. 4:o nr 39 å Kongl. biblioteket. Inköptes af Antikvitetsarkivet. I »anteckningarna» heter det om den: »Är af Renhielm med egen hand afskrefwen».
15—17. Jfr här ofvan sid. 165 f.
18. Papp. 4:o nr 34 å Kongl. biblioteket. Inköptes af Antikvitetsarkivet.
19. Papp. 4:o nr 40 b å Kongl. biblioteket. Inköptes af Antikvitetsarkivet.
20. Papp. 4:o nr 40 a å Kongl. biblioteket. Inköptes af Antikvitetsarkivet. I »anteckningarna» heter det om den: »Saugur S:t Olafs. Äro allena Skaldeqwädena af be:te Saga af Rugman afskrefne och utradade».
22. Papp. 4:o nr 52 å Kongl. biblioteket. Inköptes af Antikvitetsarkivet. I »anteckningarna» heter det om den: »Är skrefwen och på Sw. öf:sat af Renhielm». Finnes upptagen å Reenhielms manuskriptförteckning af år 1687 som nr 25 4:o.

25. Varia Collectanea Jonæ Rugmanni.
26. Trojamanna Saga.
27. En gammal Lagbok.
28. Åtskillige Sagor, som widare kunna ses i sielfwa Boken.
30. Thiedrik af Berns Historia.

In Octavo.

1. Norrske Kongers Chrönika in til åhr 1263.
7. Af Vilkina Saga.

25. Papp. 4:o nr 33 å Kongl. biblioteket, »Mauka-Stella» kallad.
27. Jfr här ofvan sid. 165 f.
28. Papp. 4:o nr 8 å Kongl. biblioteket. Inköptes af Antikvitets-arkivet. I anteckningarna heter det: »Är Jslendiga Sagan den store med gl. Jsländsk styl och i sielfwa skrifarten correctare, än den afskrift, som man til förende deraf hafwer». Finnes upptagen å Reenhielms båda manuskriptförteckningar samt bland handskrifterna i Verelius' sterbhus. Jfr här ofvan sid. 157 f.
30. Cod. Ups. R: 705.?
1. Papp. 8:o nr 13 å Kongl. biblioteket. Inköptes af Antikvitets-arkivet. I »anteckningarna» heter det om den: »Detta är allena en afskrift af den 1594 på danska i Kiöpenhamn trykta mindre Norske Cronikan, som af Jens Mortensson i Slangerup är utgifwen».

Bilaga 7.

Utdrag ur inventariet öfver Antikvitetsarkivets samlingar af den 20 september 1693.

Efter originalet i *Handlingar rörande Antikvitetskollegiet och Antikvitetsarkivet* Kongl. biblioteket. Såsom det synes har endast en jämförelsevis ringa del af den fornnorsk-isländska handskriftsamlingen gått förlorad i Stockholmsbranden 1697.

Uthi Wäggskåpet finnes effterfölliande Saker, Nembl.

— — — — — — — — — — — — — — — — —

38. Edda på Pergament af Sal. Gref Magno De la Guardie gifwen till Upsala Bibliothec.......... Cod. Ups. DG: 11.
46. Speculum Regale. Ms. på papper. Cod. Ups. DG: 17.
47. Grönlandz annaler. Ms. på papper med Gref Magni Nampn. .... Cod. Ups. DG: 21.
48. Knittlinga Saga. Ms. med Gref Magni Namp. N:o 13. 14. 15. 16...... Cod. Ups. DG: 12—16.
49. Konung Magni Frosta Tingz lag. Ms. på pergament regal 4:o med Gref Magni nampn. N:o 8. ...... Cod. Ups. DG: 8.
50. Jslans lag Book in 4:to. Gref Magni N:o 9.......... Cod. Ups. DG: 9.
51. Speculum Regale. G. M: N:o 18. Cod. Ups. DG: 18.
52. Gretla. G. Magi[!] N:o 10.......... Cod. Ups. DG: 10.
56. Eigil Skaldagrims hufwudlösen wijsor. G. M. N:o 41 och 42.. Cod. Ups. DG. 41—42.

— — — — — — — — — — — — — — — — —

På den öfwersta Hyllan och främsta afdelningen uthi Muren.

— — — — — — — — — — — — — — — — — — — —

2.	Biskop Gudmunds Saga. Manucript på Pergament in folio.	Perg. fol. nr 5.
3.	Historia Damasceni in 4:to i hwitt band.	Perg. fol. nr 6.
4. 5.	Membraneum in folio, hwaruthi först finnes Historia trium Regum Christum in Betlehem visitantium. etc. a Verelio registrerade.	Perg. fol. nr 3.
6.	K. Swerres Historia in 4:to på Pergament.	Perg. fol. nr 8.
7.	Nials Saga Manuscript in 4:to på Papper.	
8.	S. Olofs Saga in 4:to på Pergament. Ms.	Perg. 4:o nr 2.
9.	Egill Skallagrimps Saga Ms. in 8:vo på Papper.	
10.	Torsten Wikingssons Saga Ms. in 8:vo på Papper.	
11.	Elis Saga Ms. in 8:vo på Papper.	
13.	Orchnöa Jarlars Historia på danska Ms. in folio.	Papp. fol. nr 39.
14.	Hervara Tattur på Jsländska Ms. in 4:to på Papper.	
15.	Phalentins och Aurssons Historia på Jsländska M. S. in 4:o[1] på Papper.	Papp. fol. nr 29.
16.	Hawamal på Jsländska, Latin och Swenska Ms. in folio, på Papper.	
17.	Orm Snorressons Book Ms. membr. in folio.	

---

[1] Helt säkert felskrifning för »folio». Jfr här nedan »J andra Afdelningen i Muren på femte Hyllan», hvarest kvartvolymen finnes upptagen som nr 39.

18. Jlluga Gridar fostres Historia etc. M. S. på Papper in 4:to. .... Papp. 4:o nr 21.
19. Thord Redas Historia M. S. på Papper in 4:to på Jsländska. .... Papp. 4:o nr 24.
20. Caroli Magni Historia M. S. på Papper in 8:vo g. Göthiska.
21. Rolof Götrikssons Historia på g. G. M. S. på Papper in 8:vo. .... Papp. 8:o nr 11.
22. Bandamanna Saga M. S. på Papper in 8:vo.
23. Fertrams Saga M. S. på Papper in 4:to.
24. Gisslarssunger M. S. på Pergament in 24:to.
25. Soliloquia på Jsländska M. S. på Papper in 8:vo.
26. Niala M. S. på Papper in 8:vo.
27. Egil Skallagrimssons Saga M. S. på Papper in 4:to.
28. Patriarchen Iacobs Söners Testament. M. S. på Papper in 8:vo.
29. Orms Storolfssons Saga M. S. på Papper in 8:vo.
30. Hermans och Iarlmans Saga. Fragment på Papper in 12:mo.

På 4:de Hyllan.

1. Jslands Lagbook Ms. membr. in 4:to.
2. Gulatings Lagen Ms. membr. in 4:to majore. .... C: 20.
9. Gulatings Lagen Ms. membr. in 4:to majore. .... C: 16.
10. Gulatings Lagen fragm. etc. Ms. på Papper in folio.

11.	Gulatings och æidzifatings Lag Ms. membr. in 4:to.	C: 17.
12.	Borgatings Lag och Biörkerätten etc. Ms. membr. in 4:to.	C: 15.
13.	Christendomsbalker, Frostatings Lag etc. Ms. membr. in 4:to.	C: 21.
14.	Gulatings Lagh Ms. membr. in 4:to.	C: 18.
17. 18. 19. 20.	En Norsk Lagbook på danska Ms. på Papper in 4:to.	C: 33--36.
21.	Summarisk Register öfwer Noriges Lagh. Ms. på Papper in 4:to. ...	C: 90.

— — — — — — — — — — —

J andra Afdelningen i Muren
på femte Hyllan.

1.	Thomæ archiebiskops Saga sine principio etc. öfwer alt 22. Historier Ms. membr. in 4:to majore.	Perg. fol. nr 2.
2.	Remunds Saga sine principio etc. in alles 10. Historier Ms. membr. in 4:to majore.	Perg. fol. nr 7.
3.	De Twu Bröder Amerio och Amico, sine principio etc. öfwer alt 11. Historier. Ms. membr. in 4:to.	Perg. 4:o nr 6.
4.	S. Mariæ Saga cum varijs alijs Historijs Ms. membr. in 4:to.	Perg. 4:o nr 11.
5.	Åtskillige Constitutioner och Cermoner på Helgedagarne. Ms. membr. in 4:to.	Perg. 4:o nr 15.
6.	Thomæ archiebiskops Historia sine initio. Ms. på Pergament in 4:to.	Perg. 4:o nr 17.
7.	Jungfru Mariæ föräldrars Historia Ms. in 8:vo membr.[1]	

[1] Upptagen på Eggertssons manuskriptförteckning som nr 1 8:o under titeln »Onno-Saga paa Kalfskind». Jfr ofvan sid. 197.

8. S. Nicolai Archiebiskops Historia Ms. membr. in 4:to. .... Perg. 4:o nr 16.
9. S. Olofs saga, sine initio et fine. Ms. membr. in 4:to. .... Perg. 4:o nr 4.
10. Haward Jsfijrdings Historia, ibidem öfwer alt Sex åtskilde Sagor. Ms. membr. in 4:to.
11. Vigastyrs och Vigabarda Historia sine initio, öfwer alt 4 Sagor. Ms. membr. in 4:to. .... Perg. 4:o nr 18.
12. Historia Alexandri Magni, Manissæ et Iugurthæ etc. Vulgo Romferla Ms. membr. in 4:to. .... Perg. 4:o nr 24.
13. Speculum Regale Ms. membr. in 4:to. Perg. 4:o nr 9.
14. Speculum Regale Ms. membr. in 4:to min. .... Perg. 4:o nr 14.
15. Rimnabook. 1:o Brönurimor etc. Ms. membr. in 4:to. .... Perg. 4:o nr 23.
16. Bosa och Herröds rima den 9. och 10. etc. Ms. membr. in 4:to.
17. Summarium öfwer hela Nya Testamentzens Historia in till Keyser Neronis dödh. Ms. membr. in 4:to. Perg. 4:o nr 19.
18. Arne biskops Saga. Ms. membr. in 4:to. .... Perg. 4:o nr 12.
19. Epistolæ et Ewangelia Dominicalia på Jsländska. Ms. membr. in 4:to. Perg. 4:o nr 13.
20. Thord Hredes Historia etc. öfwer alt 9. Sagor. Ms. på Papper in 8:vo. .... Papp. 8:o nr 6.
21. Bua Jsländings Historia etc. öfwer alt 4. Tractater. Ms. på Papper in 8:vo.
22. Olof Tryggwassons Historia och

Ryggiastycke Ms. in 4:to på Papper. .... Papp. 4:o nr 9.

23. Norska Konungars Crönika Ms. på Papper in folio.

24. Christenrätten den gamble, sine principio, Ms. membr. in 4:to.... C: 3.

25. Rolf Götrikssons Saga, sine initio etc. öfwer alt 9. Sagor, Ms. på membr. in 4:to. .... Perg. 4:o nr 7.

26. Grågås äldsta Lagbook i Norge, Ms. på Papper in 4:to.................. C: 11.

27. Boalög medh 5. Tractater Ms. membr. in 4:to oblongo.............. Perg. 4:o nr 5.

28. J. Syrachs Book och Salomons Ordspråk, Ms. membr. in 4:to. skrifwit i Skalhold 1545. .... Perg. 4:o nr 10.

29. Rolof Götrikssons Historia, öfwer alt 13. särskilte Sagor. Ms. på Papper in 4:to. .... Papp. 4:o nr 6.

30. Krokarefs Saga, öfwer alt 11. särskilte Historier. Ms. på Papper in 4:to. .... Papp. 4:o nr 5.

31. Sedbärs Book. 1. Heimskringlunar Hegdunar Blomster, öfwer alt 17. särskilte Historier Ms. på Papper in folio. .... Papp. fol. nr 1.

32. Konung Håkon Håkonssons Historia, Ms. på Papper in folio. ...... Papp. fol. nr 44.

33. Haward Jsfyrdings Histǫria. och begynnelsen af Tidrek af Berns Histories Danska version. Ms. på Papper in folio........................ Papp. fol. nr 31 och 32.

34. Krokaräfs Anbogsweies Historia

Latine etc. Ms. in 4:to på Papper. ... Papp. 4:o nr 2.

35. Thord Hredas Historia Ms. membr. in 8:vo. ... Perg. 4:o nr 8.

36. Ceremoniæ quædam in templo observandæ. Ms. membr. in 4:to.

37. De quibusdam Pontificibus et Episcopis, fragm. membr. in 12:mo.

38. Rödulfs och hans Söners Saga, öfwer alt 11. särskilte Historier. Ms. på Papper in 4:to. ... Papp. 4:o nr 16.

39. Falentins och Aurssons Historia, Ms. på Papper in 4:to. ... Papp. 4:o nr 14.

40. Rödulfs och hans Söners Saga etc. Ms. på Papper in 4:to. ... Papp. 4:o nr 15.

41. Olof Tryggwassons Saga Ms. på Papper in 4:to. ... Papp. 4:o nr 19.

42. Biskop Gunmunds Historia etc. Ms. på Papper in 4:to. ... Papp. 4:o nr 4.

43. Egil Enhändtes Rijmer etc. fragm. på Papper in 4:to. ... Papp. 4:o nr 1: 7.

44. Bord Snefols åhs Saga. Ms. på Papper in 4:to. ... Papp. 4:o nr 26.

45. Laxdælinga Saga. Ms. på Papper in 4:to. ... Papp. 4:o nr 23.

46. Jsländinga Sagan stora. Ms. på Papper in 4:to. ... Papp. 4:o nr 8.

47. Grettir Assmundssons Saga etc. Ms. på Papper in 4:to. ... Papp. 4:o nr 27.

48. Ett gammalt Calendarium Ms. på Pergament in 4:to.

49. Sigurd Thögles Saga etc. öfwer alt 20. särskilte Historier. ... Papp. 4:o nr 17.

50. Niclas Lekares Historia etc. Ms. på Papper in 4:to. ... Papp. 4:o nr 31.

51. Grettir Assmundssons Historia. Ms. på Papper in 4:to.
52. Calendarium Islandicum Ms. på Papper in 24:to. .... Papp. 8:o nr 18.
53. Feracuts Saga. Ms. på Papper in 8:vo. .... Papp. 8:o nr 7.
54. Snorre Edda Ms. på Papper in 8:vo. .... Papp. 8:o nr 5.
55. Jsländsk Lagbook. Ms. membr. in 4:to............ C: 2.

På 6:te Hyllans andra half deel.

1. Dröma Jons Saga, Saulus och Necanos Saga, Gabons Saga. Ms. på Papper in 4:to. .... Papp. 4:o nr 22.
2. Ragnar Lodbrogs Historia på Latin. Ms. på Papper in 4:to. .... Papp. fol. nr 21.
3. Rolf Göthrikssons Historia etc. in alles 17. Historier. Ms. på Papper in 4:to.
4. Wattnsdela och Laxdela. Ms. på Papper in 4:to. .... Papp. 4:o nr 18.
5. Watnsdela Ms. på Papper in 4:to. Papp. 4:o nr 25.
6. Gissla Surssons Saga etc. Ms. på Papper in 4:to. .... Papp. 4:o nr 12.
7. Pontus Saga sine fine. Ms. på Papper in 4:to.
8. Eigil Skallagrimssons Rijmer, sine initio. Ms. på Papper in 4:to.
9. Jallmans Rijmer och andre Rijmer sine initio et fine .... Papp. 4:o nr 1: 5-6.
10. Blomstur walla Rijmur. Ms. på Papper in 4:to. .... Papp. 4:o nr 28: 1.
17. Gångerulfs Saga etc. Ms. på Papper in 4:to. .... Papp. 4:o nr 43.

18. Landnamabook Jslandsbögdar. Ms. på Papper in 8:vo. .... Papp. 8:o nr 3.

19. Willmunds Rijmer etc. Ms. på Papper in 8:vo. .... Papp. 8:o nr 2.

20. Torsten Byermagns Saga sine initio etc. Ms. på Papper in 8:vo. ..... Papp. 8:o nr 8.

21. Geyralds Rijmer etc. Ms. på Papper in 8:vo. .... Papp. 8:o nr 1.

Chatechismus parvus Lutheri Ms. på Pergament in 12:mo. .... Perg. 8:o nr 2.

22. Virgilij Saga. Ms. på Papper in 12:mo.

23. JEsu Christi Barnsdoms Historia Ms. på Papper in 8:vo. .... Papp. 8:o nr 12.

24. Sæmunder Edda Ms. in 8:vo på Papper. .... Papp. 8:o nr 15.

— — — — — — — — — — —

* * *

— — — — — — — — — — —

120. Extracter af Wilkina Sagan af Axehielm inlefwer. 4:to. .... Papp. 4:o nr 53.

176. Borgartingz Lagbok. fol. Ms. memb. .... C: 14.

183. Åtskillige Norrske Handlingar. Ms. Papp. Fol.[1] .... C: 23.

184. Norska Lagboken. Ms. Papp. Fol.
185. Norska Lagboken fördanskat. fol. Ms. Papp. ....
186. Norska Lagboken. Ms. Papp. Fol.
} Jfr C: 24—26.

187. Förordning:r Christ. IV. åtskilliga, 4:to. Ms. Papp.

[1] Handskriftens försättsblad bär som titel: »Norska Lagen, Åtskilliga Norska Handlingar».

188.	Norges Lagbok. Ms. Papp. 4:to.	Jfr C: 28—30.
189.	Norska Lagbokens Msc. På Papp. 4:to.	
190.	Norska Lagboken 4:to.	
191.	Norges lag på Danska. Ms. Papp. 4:to 1552.	C: 31.
192.	Norges Lagbok Dito. Ms. Papp. 4:to.	
193.	Jslandz Lagbok af Kong Magn. i Norie. Papp. Ms. Fol.	C: 9.
194.	Norsk Lagbok af Kon. Mag. Ms. perg. 4:to.	C: 19.
195.	Jslandzlagen med en Christendoms rätt. Ms. Papp. med gr. Mag. stemp.	C: 12.
197.	Lagboken Norske Förbättring. 4:to Ms.	
198.	Jslänske Lagbok af Kong. Mag. Haqu. 4:to. A:o 1282 med andre Förordn:r Ms.	C: 10.
199.	Norsk Lagbok Ms. memb. 4:to beslag af messing.	C: 22.
200.	Jslandz Lagbok hel gammal. 8:vo. Ms. pg.	C: 5.
201.	Dito en På Papp. 12:mo.	C: 7.
204.	En Jslandz lagbok in 8:vo på Pergam.	C: 6.
208.	Tornesingars Historia på danska oinb. Ms. Papp.	Papp. fol. nr 43.
209.	Hist. Ol. Tryggonis. Jsländsk. oinb. Fol.	
210.	Tord Rådes Histor. fol. Ms. Papp.	Papp. fol. nr 69.
212.	Vansdalingers Historia. Fol. Ms.	Papp. fol. nr 30.
213.	Gamla Jsländskee Rjm, Lillie	

kallad, på Danska verter. Fol. Ms. .... Papp. fol. nr 23.

227. Norrsk Lagbok skrifwen på Papp. 4:to .... Jfr C: 32.

254. Frostatingz Lag. Fol.

256. Johannis Damasceni Historia om Barlam Eremita af götska afskrifwen med swensk version. ... Papp. fol. nr 49.

287. Rolf Götriksons Historie på Göthiska och Danska. Ms. Fol. Häftad af H. Coijetz skiänkte böcker. .... Papp. fol. nr 17.

288. S. Olofz Historia af Are Prest sa*mm*anskrif. på götiska, och förswenskad af Laur. Buræo. uti 2:ne hwita pergam. Band........ Papp. fol. nr 24 och 92.

317. Fragmentum Theodor. Monachi Historiæ Norvegicæ incipit à Cap. IX. Ms.

318. K. M. Norske Lagbok 4:to. Ms.

Uti andra hwalfwet öfwersta hyllan.

Afcopierade manuscripter.

Sæmunder Edda ock Snorre Edda i ett Band Fol. Ms. afcopier........ Papp. fol. nr 34.

Snorre Sturleson i Kiöpenhamn afskrifwen, fol. .... Papp. fol. nr 18.

Jdem in Stockholm afcopierad. Fol. .. Papp. fol. nr 5.

Den Store K. Olof Tryggwasons Historia af Bärga ABBote sammanskrifwen, afcopierad in Folio. .... Papp. fol. nr 11.

S. Olofz Historia Gotico Svetico in Fol. Papp. fol. nr 45.

K. Olof Tryggvasons Historia. Fol. .... Papp. fol. nr 12.

Hryggiar Stycke. Fol. .... Papp. fol. nr 14.

Kong Swerres Historia. Fol. .... Papp. fol. nr 41.
Kong Håkon Gamles Historia. Fol.
En afcopierad Sagebok af Arngrim Jonsson Fol. hwarwti först är Jarl Mans Saga, och sidst Haldan Östenssons. Papp. fol. nr 56.
Kormakz Saga, ibidem 9 Sagor. Fol.
Jon Gudmunssons Målares, den samma afcopierad här i Stockholm. Fol.
Liös Wettninga Saga, öf:r alt 4 Historier. Fol. .... Papp. fol. nr 35: 1—3.
Grågås, ock Jnterim. Fol. .... Papp. fol. nr 77.
Mirmants Saga med andra åtskillige. Fol. Papp. fol. nr 47.
Eidsifa Tingz Lag, etc. Fol. .... Papp. fol. nr 82.
Wolsunga Saga. Fol. .... Papp. fol. nr 20.
Dito Wolsunga Saga. Ex vasto. Ms.
Jwent Saga ibid. öf:r alt 8 serskillte Historier. .... Papp. fol. nr 46.
Legum Frosta Tingesium contenta etc. in Fol. Ms.
Speculum Regale. .... Papp. fol. nr 19.
Bödwar Biarkas Saga, etc. .... Papp. fol. nr 60.
Niala. .... Papp. fol. nr 9.
Jsländinga Sagan Stora. .... Papp. fol. nr 4.
Norrekz Saga. .... Papp. fol. nr 22.
Biskop Gudmuns Historia etc. .... Papp. fol. nr 2.
Jslandz Lagbok. .... Papp. fol. nr 75.
Adonii Saga. .... Papp. fol. nr 48.
Frostatingz Lagen. .... Papp. fol. nr 83.
Stiörnu Odda ock Swarf dela. .... Papp. fol. nr 67.
Gissle Syrssons och Biskop Påls Historier. .... Papp. fol. nr 59.
Jslandiæ Nova Descriptio Latine. .... Papp. fol. nr 8.
Gudmund den gode Hola Biskopz Historia. .... Papp. fol. nr 3.

Gwla Tingz Lagen. .... Papp. fol. nr 81.
Borgar Tingz Lagen ock Biörkö rätten. Papp. fol. nr 78.
Troyomanna Saga etc. .... Papp. fol. nr 58.
Frosta Tingz Lagen begynt på Swenska att verteras.
Niflunga Saga.
Theoria vitæ æternæ phil. Hic. Jsländsk. 8:vo.
Några äfwentyr af åtskilliga sorter.
Grettla ock Eigla Saga. .... Papp. fol. nr 15 a.
Watts dela etc. öfwer alt fyra. .... Papp. fol. nr 6.
Sigurd Gard then Fräknes Historia öf:r alt 6 serskillde tractater. .... Papp. fol. nr 66.
Bödwar Biärkes Historia. in alles 6 Tractater. .... Papp. fol. nr 61.
Caroli Magni Historia. .... Papp. fol. nr 37.
Byretten etc. .... Papp. fol. nr 80.
Borga Tingz Boken. .... Papp. fol. nr 79.
Knitlinga Saga 4:to. Complett Ms. som Mons. Gudm. Ols. debiteres förr hafwa lånt. .... Papp. 4:o nr 41.
Åtskilliga Genealogier med några Stadgar ock Wigz loda, är en del af Grågås. .... Papp. fol. nr 76.
Kiettel Hengz Historia öfwer alt 6. ...... Papp. 4:o nr 32.

I förteckningen förekomma också följande arbeten, hvilka dock alla, såsom det synes, äro tryckta.

10. Konunga Sagan.
29. Nya Testam. Jsländsk. Ed. A:o 1584.

---

10. Helt säkert Peder Claussöns öfversättning, Kjøbenhafn 1633.
29. Hólar 1584. Exemplaret fins i Kongl. biblioteket.

52. Edda Jslandorum. 4:to.
65. Edda Jslandor. Resenii. 4:to.
72. Resenii Hirdskra 4:to.
82. Jsländsk Bönbok. 12:o.
84. Ol. Tryggwas. Saga Renhielms 4:to.
85. Calend. Jsländsk 8:vo.
88. Examen Catechet. Jsländsk 12:o.
89. Arngr. Jonæ Jslandia 8:vo.
90. Norske Kongars Krönika.
92. Christeligar Tros Artiklar Jsländsk 4:to.
93. Gra*mm*atica Jslandica Runolphi Jonæ 4:to.
95. Postilla Gudbrands Jsländsk 8:vo.
96. S. Ol. saga 8:vo.
102. Graduale Gisle Thorl. 4:to Jsländsk.
106. Grönlandske Bericht Siwers.
107. Landama[!] Sagan 4:to.
108. Færöyarna Reserat. Debes 8:vo.
202. Jslandz Lagbok. Tryckt. 1578.
Olof Tryggwassons Saga trykt in 4:to.

52., 65. Resenius' edition, Havniæ 1665.
72. Haffniæ 1673.
82. Någon af editionerna Hólar 1597 eller 1671.
84. Upsalæ 1691.
85. Hólar 1597.
88. Någon af editionerna Hólar 1674 eller 1677.
89. Hafniæ 1593.
90. »Jens Mortensens öfversättning», Kjøbenhaffn 1594.
92. Sigvardi, J. *Christelegrar Trwar Höfud Greiner,* Hoolum 1675.
93. Hafniæ 1651.
95. Någon af editionerna Hólar 1597, 1609, 1649, 1676.
96. »Historia sancti Olaj», Hadorphs edition, [Stockholm 1675].
102. Hólar 1679. Exemplaret fins i Kongl. biblioteket.
106. Hamburg 1674.
107. Skálholt 1688, 89.
108. Debes, *Færoa et Færoa reserata,* Kjøbenhafn 1673.
202. Jónsbók, Hólar 1578.
Saga þess Haloflega Herra Olafs Tryggvasonar, Skálholt 1689, 90.

Register.

Personregister.

Handskriftsregister.

(Upptagande endast codices)

I.

Fornnorsk-isländska handskrifter.

A.

Bevarade:

Å Kongl. biblioteket i Stockholm.

Allmänna samlingen.

Engeströmska samlingen.

Rålambska samlingen.

Å Upsala universitetsbibliotek.

Delagardieska samlingen.

Westinska samlingen.

Allmänna samlingen.

Å Lunds universitetsbibliotek.

Å Linköpings stiftsbibliotek.

I Skoklostersamlingen, Riksarkivet.

Å Säfstaholm.

I Vitterhets historie och antikvitets akademien.

I Norges Rigsarkiv.

Å Det store kongel. bibliothek, Köpenhamn.

Å Köpenhamns universitetsbibliotek.

I British museum.

B.

Förlorade.

II.

Öfriga.

A.

Bevarade:

Å Kongl. biblioteket i Stockholm.

Å Upsala universitetsbibliotek.

I Riksarkivet.

I Vitterhets historie och antikvitets akademien.

Å Linköpings stiftsbibliotek.

Å Köpenhamns universitetsbibliotek.

B.

Förlorade:

Rättelser.

Å	sid.	126,	rad. 14	står:	cod. DG: 3—5,	bör	vara:	cod. DG: 4—7.
»	»	220,	» 19	»	þiðdrekssaga,	»	»	þiðrekssaga.
»	»	226,	» 18 och 23	står:	1690,	»	»	1590.
»	»	230,	not. 2	står:	tom. V(= 70),	»	»	tom. VI (= 71).

